

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 19

OCAK-ŞUBAT 1948

SAYI:190

İ ÇİNDEKİ L E R

TETKİKLER :

	Sahife
2311 Sayılı Kanuna Göre Gayrimenkule Tecavüzün Mahiyeti ve Neticeleri	Suat ENGİN 3
İngiliz ve Kanada Genel İdaresi Merkez Teşkilâtı ...	Yusuf DANIŞMAN 38
Memurların Tedavileri	Ragıp ÖGEL 73
Köy Birlikleri ve Faydaları	Fahri TOKMAKÇIOĞLU 112

TERCÜMELER :

Fransa'da Mahalli İdarelerin Merkez İdare Karşısındaki Durumu	Hakkı BERKSUN 123
Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Tevkif Yetkisi	İzzeddin ERAYDIN 171
Memur ve Müstahdemlerin Fiilleri Sebebiyle Devletin ve Kamu İdarelerinin Hukuki Mesuliyeti	Hayri ORHUN 197

YABANCI MEVZUAT :

Belçika'da Sarhoşlukla Mücadeleye Dair 14 Kasım 1938 Tarihli Kanun Mahiyetindeki Kararname	Hakkı BERKSUN 257
Belçika Seçim Kanunu	Nihat YALKUT 262

İDARI COĞRAFYA :

Alaşehir İlcesi İdari Coğrafyası	Feyzi TUGAY 289
--	-----------------------

DANIŞTAY KARARLARI :	810
----------------------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı 500 kuruş.
Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kayde dilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tabi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir,

---

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul olunur.

Gönderilecek yazılar, makede yazılmış olmalı ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrı bir özü de ihtiva etmelidirler.

Yaymlanan yazılardaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolunmıyan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri **Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

TETKİKLER

2311 SAYILI KANUNA GÖRE GAYRİMENKULE TECAVÜZÜN MAHİYETİ VE NETİCELERİ

Yazan:
Suat ENGİN
Maden Kaymakamı

BİRİNCİ BÖLÜM

Kanunun mahiyeti:

Gayrimenkule Tecavüzün Define Dair Kanun ismini taşıyan 2311 sayılı kanunun ihtiva ettiği hüküm, gayrimenkul ziyedliğine tecavüz ve müdahale olunarak âmme nizamının bozulması ve sarsılması halinde mülkiye âmirine, bir taraftan onu yeniden tesis edecek, bozulan nizamı iade edecek ve tâbir caiz ise gayrimenkul ziyedliği bakımından mevcut statükoyu muhafaza edecek bir tedbir almak yetkisini, diğer taraftan bizzat ihkakı hak teşebbüsünde bulunan vatandaşa kanun yollarına müracaat etmesini ihtar etmek vazifesini tahmil etmiş bulunmaktadır.

Bu bakımdan, kanunun idare âmirine verdiği yetki, gayrimenkul üzerindeki haklara tesir edici veya ihtilâfa mevzu olan gayrimenkulün hukuki durumunu nihai olarak tesbit edici bir muamele olmayıp, âmme nizamını muhafaza endişesi ile alınmış bir idari zabıta tedbiri mahiyetindedir. Alınan tedbir, ihtilâflı gayrimenkulün hukuki veçhesine hiç bir tesir yapmayacağı ve gayrimenkul üzerindeki haklarda hiç bir değişme husule getirmeyeceği gibi, alâkalı vatandaşların yetkili mercilere müracaatla gayrimenkul üzerindeki iddialarını ispat ve haklarını aramalarına mâni değildir. Hattâ idare âmirine, bir tedbir almak suretiyle gayrimenkulü eski haline iade etmeye yetki veren kanun, ihtilâflı gayrimenkul üzerindeki hakların bir an evvel tebellür ederek mevcut idari ve muvakkat tedbirin kaldırılması için, alâkalı

vatandaşlara mahkemeye müracaatlarını ihtar ve tebliğ gibi bir mükellefiyet de tahmil etmiş bulunmaktadır. (Bak: 2311 Mad. 1 ve 2.)

Kanunun sarih ifadesinden de idare âmirine verilen yetkinin, âmme nizamını muhafaza gayesi ile idari bir tedbir almak olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Mülkiye âmirin- ce alınacak bu tedbirin, ihtilâfa mevzu olan gayrimenkul üzerindeki aynı haklara müessir olmadığı yine kanunun sarih hükmü ile tesbit edilmiş bulunmaktadır .

2311 sayılı kanunun 1 inci maddesi, mülkiye âmirine verilen yetkiyi tesbit ettikten sonra müteakip fıkrasında: «Tecavüz eden, gayrimenkul üzerinde, terciha şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye müracaat etmesi lüzumu tembih olunur. Bu hal tarafların mahkemeye müracaatla refi yed ve mülkiyet dâvaları açmalarına mâni olmaz.» tarzındaki hükmü ile alman kararın bu mahiyetini belirtmiş, tarafların ihtilâfh gayrimenkul üzerindeki haklarını mahkemede arayabileceklerini tesbit etmiş ve hattâ bu hususun alâkalılara tebliği ile mülkiye âmirini vazifeli kılmıştır.

Amme intizamını temin, muhafaza ve yeniden tesis şeklinde tavsif edilen idari zabıta mefhumu içinde, gayrimenkul zilyedliğinin müdahale ve tecavüz suretiyle ihlâlin den doğacak intizamsızlığı gidermek ve eski durumu iade etmek tedbirinin de dahil olacağından şüphe edilemez. Bu sebeple kanunun idare âmirine verdiği yetkinin, mülkiyet hakkının idari tahkik neticesine bağlanması gibi tehlikeli bir çığır açacağı ve âdeta mülkiye âmirlerine mahkeme salâhiyeti verildiği yolundaki iddialar, kanunun mâna ve ruhuna uygun olmıyan mütalâalardır.

Kanunun şumulü ve ehemmiyeti:

Mahiyeti itibariyle gayrimenkullere vâki müdahale ve tecavüzlerin, zilyedlerin himayesi suretiyle bertaraf edilerek eski halin iadesini derpiş eden ve bu hususun, mülkiye âmi- rince yapılacak idari tahkikat sonunda alınacak yazılı bir kararla sağlanacağını tesbit eden bu kanun memleketimizde

çok geniş ve miktar itibarıyla mühim bir tatbik sahası bulmaktadır.[1]

Memleketimizin hemen her bölgesinde, kanun mevzuuna giren ihtilâflardan her idare âmirine düşen vaka sayısı tahmin edildiğinden fazladır. O kadar ki, gayrimenkul tecavüzleri hakkındaki müracaatlar, bunların tahkiki ve neticede müsbet veya menfi karar alınması, mülkiye âmirlerinin günlük ve mutat meşgaleleri arasına girmiş ve mühim bir yer tutmuş bulunmaktadır. Eğer idare âmiri bu müracaatların, asayişe müessir hâdiseler olduğunu göz önüne alarak çarçabuk neticelendirilmesi zihniyeti ile hareket ederse bu kabil müracaatların neticelendirilmesi işi, en bariz bir meşgale mevzuu olarak görünür.

Kanunun bu kadar geniş bir tatbik sahası bulmuş olmasının, memleketimizin bünyesinden doğan bazı özelliklerle yakın alâkasını sezme kabildir:

1 — Türkiyemiz bir ziraat memleketidir. Mevcut nüfusumuzun %80 miktarını, geçimini toprağa bağlamış çiftçiler teşkil etmektedir. İdari bölünüşümüze göre yekûnu 40 bine yaklaşan köylerdeki halk kitlelerinin yegâne meşgalesi budur.

Böyle olunca zirai istihsalin en mühim unsurunu teşkil

[1]Kanunun tatbikat bakımından önemini belirtmek için burada bir rakam zikretmeyi faydalı buluyorum. Sadece Çankırı ilinin merkez bucağında bir yıl zarfında bu kanuna müstenit 145 karar ve-rilmiştir.

Bu bahiste bütün memlekete şamil ve kanunun nekadar* geniş bir uygulama sahası bulmakta olduğu hakkında esaslı bir fikir verecek ana rakamları da zikretmeyi çok arzu ederdim. Bu mevzuda bir istatistiğe raslamadığım için buna imkân bulamadım. İçişleri Bakanlığından da, yaptığım müracaata rağmen bir bilgi elde etmek kabil olmadı. Bundan duyduğum üzüntüyü belirtirken, bu yolda yapılacak bir istatistiğin önemine de işaret etmekten kendimi alamıyorum.

Ancak. Çankırı İlinin, gayrimenkul tecavüzleri bakımından fevkalâde bir özelliği olmadığına göre Çankırı merkez bucağına ait bu rakamın, memleketimizin büyük bir kısmı için ortalama bir ölçü olarak kabulünde mahzur olmadığı kanaatindeyim. Bu takdirde, bu neviden hadiselerin nekadar büyük bir yekûn tuttuğu hakkında bir fikir edinmek kabil olacağımı zannediyorum.

eden toprağın, memleketin bünyesinde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu tasavvur etmek kabildir. Nüfusunun büyük kısmı ziraatle uğraşan bir memlekette, ziraatin en mühim unsuru olan toprağın işletilmesinden, toprak üzerindeki zil- yedliğin doğuracağı ihtilâfların memleket çapında bir önem arzetmesinden daha tabii bir şey olamaz. Kaldı ki, nüfusun artması ile birlikte işletilen arazi sahası genişlemek zorunda ve artan nüfusunu beslemek mecburiyetinde olan çiftçi ailesi, nüfusu nisbetinde ekiliş sahasını da arttırmak ihtiyacındadır.

Toprağı müsait genişlikte (Olan mmtakaîlarda bu durum, geniş arazili şahısların veya köy ortamalı meraların tecavüze uğramamasına sebep olmakta, toprağı daha dar olan bölgelerde ise, herhangi bir suretle komşunun tarlasından bir parça koparabilmek arzusu ile dairni bir tecavüz hali yaratmaktadır.[2]

2 — Diğer taraftan, tapu ve kadastro işlerimiz henüz memleketin tamamını ve hattâ yarısını kucaklayacak bir genişliğe erişmemiştir. Zirai istihsalin en mühim unsuru olan arazi henüz sınırları muayyen, ölçüleri belli, hak sahipleri malûm bir duruma getirilip tapu kayıtlarına geçirilmiş değildir. Bu vuzuhsuzluk gayrimenkul ihtilâflarının ve dolayısıyla gayrimenkul tecavüzlerinin en geniş kaynağı olmaktadır.

3 — Medeni Kanun hükümleri ile gayrimenkul mülkiyetinin esası tapu sicili olduğu ve gayrimenkul mülkiyetinin intikalleri ancak tapu memuru huzurunda yapılacak tescil muamelesi ile kabil olacağı tesbit edilmiş olmakla beraber bugün, bilhassa köylerimizde, arazi intikallerinin büyük bir kısmı âdi satış senetleri ile veya noter senetleri ile yapılmaktadır. Bunda kültür seviyesinin olduğu kadar köylerin merkezlere uzaklığı, tescil formalitelerinin fazlalığı ve harç kül-

---

[2] Memleketimizin muayyen bölgelerinde uygulanmaya başlanan (Çiftçiyi Topraklandırma) Kanununun, gayrimenkul tecavüzlerinin azalmasında dahi büyük tesirler yapacağından şüphe etmemek lâzımdır. Ancak bugün memleketimi büyük bir kısmı için yukarda tasvire çalıştığımız durum bir vakıa olarak yaşamaktadır.

feti de âmîl olmakta ve maalesef âdi satış ehemmiyetli durumunu muhafaza etmektedir. Adi satışlarda mütemadiyen el değıştiren bir gayrimenkul üzerindeki çeşitli hakların, bilâhare ihtilâf kaynağı olmasını tabii bir sonuç olarak karşılama icabeder.

4 — Aile reisinin vefatı halinde, bilhassa köylerimizde, kanuni mirasçılarının hisselerinin tesbiti muamelesi maalesef ekseriya mahkemelerce yapılmamaktadır. Zira, kanuni mirasçılar arasında (küçük) bulunmadığı takdirde mahkemeler terekeye resen müdahale edemezler. Alâkalıların müracaatı şarttır.

Mahkemenin resen müdahale etmemesi halinde de ekseriya görülen durum, mirasçılar arasında anlaşmaya müstenit rasgele bir taksimdir.

Ancak, rasgele bir taksim bilâhare muhtelif sebeplerle ihtilâflara yol açarak gayrimenkul tecavüzlerine sebep olmakta ve neticede bu neviden hâdiseler çoğalmaktadır. Bunda, kültür seviyesi, mahkeme masraflarının fazlalığı, vergi ve harç külfetleri, adliye mekanizmasının islemesindeki yavaşlık ve köylüyü bezdiren gidip gelmeler mühim birer âmîl olmakla beraber Medeni Kanun hükümlerinden doğan bazı sebeplerin de tesirleri olduğu görülmektedir. Bu sebeplerin başlıcaları şunlardır:

a—Medeni Kanuna göre açılacak (taksim) ve (izalei şüyu) dâvalarının görülmesi, tapuda müseccel olmıyan gayrimenkuller için büyük külfetlere ihtiyaç gösterir. Zira, bir gayrimenkulün tapuya tescil muamelesi yapılmadan bu dâvaların yürümesine imkân yoktur. Bu hal tarafların dâva açmalarına mâni olmakta ve kendi aralarında bir taksim yapmayı tercih etmektedirler.

b — Mahkemeye müracaat edilmiş ve taksim yapılmış olsa dahi, mirasçılarının, terekeye müştereken sahip bir şirket olarak, terekeye dahil gayrimenkulleri müştereken kullanmaları ve işletmeleri Medeni Kanun hükümleri icabından olduğu halde ekseriya mirasçılar aralarında rasgele bir taksim yaparak gayrimenkullerden, ayrı parçalar halinde ve münferiden istifade yolunu tercih etmektedirler. Bu hal, bilâha

re, kendisine isabet eden hisseden herhangi bir sebeple hoşnutsuzluk gösterenlerin tecavüzlerine sebep olmaktadır.

c — Miras taksimlerinin mahkemeye intikal ettirilmemesinin bir sebebi de, miras dâvalarının çok geç netice vermesidir. Zira, mirasçılar değıştikçe ve muhtelif ölümler sebebiyle kanuni mirasçılar kadrosu genişledikçe, gayrimenkul intikallerinin de buna muvazi olarak teselsül etmesi, yani dâva açılınca bütün bu intikallerin yapılması icap ettiğinden, zamanında yapılmıyan intikal muamelelerinin sonradan tamamlanması zarureti dâvaları uzatmaktadır. Bu külfeti göze alamıyan mirasçılar, aralarında uyuşarak kendiliklerinden bir taksim yapmak yolunu daima tercih etmekte, böyle bir taksim ise bilâhare muhtelif vesilelerle gayrimenkul ihtilâflarına yol açmaktadır.

5 — Gayrimenkul tecavüzlerini çoğaltan diğeri bir âmil de 1515 numaralı kanundur. Malûm olduğu üzere bu kanun, muayyen bir müddetle bir gayrimenkulü nizasız ve fasılasız elinde bulunduranlara, mevcut tapu kaydına rağmen, gayrimenkullerin kendi namlarına tescilini talep etmek hakkını vermektedir. Tapuda başkası namına kayıtlı dahi olsa gayrimenkul, zilyedi namına tescil olunarak eski kayıt hukuki kıymetini kaybeder, ancak, böyle bir kanun hükmünün mevcudiyetinden malumattar olmiyan ve tapu kaydına istinat suretiyle hak sahibi olduğu kanaatinde bulunanlar, namlarına olan tapu kaydı hukuki kıymetini kaybetmiş olduğu halde yine bu kayda müsteniden hak iddia etmekte ve kanuni imkânsızlık karşısında tecavüze meyletmektedirler.

6 — Medeni Kanun yürürlüğe girmesinden evvelki tarihlere ait olup Mecelle hükümlerine istinaden yapılan taksimlerin muteber olmasının şartı, bu suretle yapılan bir taksimin tapuya tescil edilmiş olmasıdır. Ancak, böyle bir taksim yapıldığı halde, şu veya bu sebeplerle taksimin tapuya tescil edilmemiş olması halinde, yapılan fiili taksime müsteniden hak iddia edenlerin, kanun yolu ile ihkakı hakka imkân bulamamaları tecavüzler için yeni bir âmil yaratmaktadır.

Hulâsa, bütün bu sebeplerle, yani, toprağın memleket

bünyesindeki önemi, tapu ve kadastro işlerinin kifayetsizliği, âdi satışlar, âdi icarlar ve rasgele miras taksimleri ile altüst olan mülkiyet ve zilyedlik rejiminin doğurduğu her türlü ihtilâflar, çok uzun ve geç netice veren adalet mekanizması önüne götürülmektense, 2311 sayılı kanunun uygulanmasındaki külfetsizlik ve sürat dolayısıyla mülkiye âmirinin önüne getirilmekte ve bu suretle kanun çok geniş ve miktar itibariyle önemli bir tatbik sahası bulmaktadır.

Durum böyle olunca, gayrimenkullere ve bilhassa araziye yapılan tecavüzlerde, zilyedlerin himayesi suretiyle alınacak idari bir tedbirin ne kadar lüzumlu ve ehemmiyetli olduğu ve 2311 sayılı kanunla ne kadar geniş ve köklü bir ihtiyacın karşılanmak istendiği meydandadır.

Burada hemen şunu ilâve edelim ki, memleketimize has suçlar diyebileceğimiz darp ve yaralama vakalarında bilhassa köyler için en başta gelen âmil tarla kavgalarıdır. Toprağın, köylü ve hususiyle memleketimizde olduğu gibi (çiftçi - köylü) tipindeki insanlar nazarında ne kadar büyük bir kıymet taşıdığı malûmdur. Bilhassa toprağı dar olan bölgelerde bu hal, toprak ihtilâflarının en ağır sonuçlara müncer olmasına sebep olmakta ve ekseriya cana kastedici müessif hâdiselere meydan vermektedir. Böyle bir durum karşısında, bir taraftan, tecavüz suretiyle sarsılan emniyetin tesisi, diğer taraftan, çıkabilecek müessif hâdiseleri önlemek maksadiyle idarenin, alacağı bir kararla durumu normale irca etmesi ve tarafları mahkemeye müracaata teşvik ederek, mahkemece verilecek kararın neticesine kadar kendi durumlarını bizzat değiştirmekten menetmesi çok zaruri bir ihtiyacın ifadesi olarak telâkki edilmek lâzımdır. Böyle bir tedbirin alınması da herkesten evvel idari zabitanın en büyük âmiri olan ve bölgesinin intizamı âmmesini muhafaza sorumluluğunu taşıyan mülkiye âmirine düşer.

Bu düşünüş 1426 sayılı Vilâyet İdaresi Kanununun, tasarruf emniyetine taallûk eden hükümlerine de uygundur. 1426 sayılı kanunun 25 inci maddesi, vazifeli bulunduğu bölgede tasarruf emniyetinin muhafazası vazifesini mahallin en büyük mülkiye âmirine vermiş bulunmaktadır .

Tasarruf emniyetini sarsacağı şüphesiz olan gayrimenkul tecavüzlerinin doğuracağı tesirleri izale yolunda, mülkiye âmirinin, alacağı bir kararla emniyeti iade etmesini, Vilâyet idaresi Kanunu ile kendisine verilen tasarruf emniyetini muhafaza vazife ve sorumluluğuna bağlı normal bir yetki olarak karşılamak lâzımdır.

Kanunun Büyük Millet Meclisi'ndeki müzakeresi esnasında, 2311 sayılı kanunla elde edilmek istenen gayenin, Kanunu Medeni ve diğer kanunlar hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, Medeni Kanun'un bahsettiği defî salâhiyetini istimal vesilesiyle vaki olacak münazaa ve mudarabeîere meydan vermemek, idare âmirlerine Vilâyetler idaresi Kanunu'nun verdiği (tasarruf hukukunun emniyet altında bulundurulması) yetkisine bir çerçeve çizmek ve vuzuh vermek olduğu havası ve anlayışı hâkim olmuştur[3]

Bütün bu mütalâalardan çıkarmak istediğimiz sonuç, 2311 sayılı kanunun gayrimenkuller üzerindeki hakların esasına taallük etmediği, gayrimenkullere vaki tecavüzler dola- yısıyla âme nizamında vukua gelecek sarsıntıyı durdurmaya yarayan bir tedbiri ihtiva ettiği ve memleketin bünyesinden doğan hususiyetlerle çok geniş ve derin bir ihtiyaca cevap verdiği'dir. İhtilafı gayrimenkul üzerinde hak iddia edenlerin mahkemeye müracaatlarına kanuni bir engel olmadığı ve hattâ mülkiye âmirine bu hususun, hak sahiplerine ihtarı mükellefiyeti tahmil edilmiş olduğuna göre, kanunun, mülkiyet hakkının idari tedbirlerle haleldar edilmesi gibi bir mahzuru da varit olamaz. Bölgesinin umumi idaresinden sorumlu ve bilhassa âme nizamının muhafazası ile mükellef bir idare âmirine, bozulan nizamı iade etmek yetkisinin verilmesinde hiç bir gayritabiilik yoktur. Bilâkis, memleketin realiteleri ve bu kabil hâdis-elerin çokluğu, bu kanunun büyük bir boşluğu dolduran bir isabet taşıdığı'nı göstermektedir.

---

[3] Bu hususu tebarüz ettirmek üzere o zamanki Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Meclisteki beyanatı kitabın sonuna aynen konulmuştur.

Kanunun uygulanabilmesi şartları:

Mülkiye âmirine münhasıran âmme nizamını yeniden tesis ve vukuu muhtemel müessif hâdiseleri önlemek suretiyle ihtilâfın mahkemeye götürülmesi salâhiyetini veren kanun, idare üstünün bu yetkisini oldukça dar bir sahaya inhisar ettirmiş bulunmaktadır. Gayrimenkullere vaki müdahale ve tecavüzlerin bu kanunun şumulüne girebilmesi ve mülkiye âmirinin bu bakımdan karar verebilmesi muayyen şartlara bağlıdır. Gerek 2311 sayılı kanunun, gerek buna ait tüzüğün incelenmesinden çıkan neticeye göre bu şartları bu suretle sıralamak kabildir:

I — İhtilâfın mevzuu bir gayrimenkul olmalıdır.

II — Bu gayrimenkule bir tecavüz ve müdahale vaki olmalıdır.

III— Gayrimenkuldu zilyedi bu tecavüz ve müdahalenin menini idari makamdan talep etmiş bulunmalıdır.

IV — Bu müracaat kanuni süre içinde yapılmış bulunmalıdır.

Bunları sırasıyla açıklamak lüzumunu duyuyomuz;

I — 2311 sayılı kanunun uygulanabilmesinin ilk şartı, ihtilâf mevzuunun, yani tecavüz veya müdahaleye mâruz kalan malın bir gayrimenkul olmasıdır. Gerek kanun, gerek tüzük bu hususta en küçük şüpheden âzade bir sarahat taşımaktadır. Kanunun I inci maddesi, I inci fıkrasındaki «bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihtisayet edildikte...» ve ikinci fıkrasındaki «tecavüz eden, gayrimenkul üzerinde ter- ciha şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile...» tarzındaki ifadesi ile, kanun mevzuunun ancak gayrimenkule yapılacak tecavüzler olduğunu sarih şekilde tesbit etmiş bulunmaktadır.

Aynı kanunun tatbik , şekillerini gösterir tüzükte dahi, gayrimenkulden başka neviden malların da kanunun şumulü dahiline girebileceği hakkında en küçük bir emare yoktur. Esasen 2311 sayılı kanun (gayrimenkule tecavüzün define dair kanun) ve tüzük de (gayrimenkule tecavüzün define dair kanunun tatbik şekillerini gösterir ' nizamname)

isimlerini taşımaktadır. Binaenaleyh kanun ancak gayrimenkullere ait ihtilâflara kabili tatbiktir.

Gayrimenkulün ne olduğu, hangi neviden malların gayrimenkul sayılacağı suallerinin cevabını da Medeni Kanunun alâkalı maddeleri içinde buluyoruz. Medeni Kanun'un alâkalı maddelerine göre gayrimenkul sayılan mallara vukubulacak tecavüz ve müdahaleler, o malların zilyedlerine, bu kanunun hükümlerinden faydalanmak üzere müracaat hakkını ve mülkiye âmirine de ziyedlerin himayesine matuf bir karar vermek yetki ve vazifesini vermektedir.

Tatbikatın doğurduğu bazı tereddütler dolayısıyla Medeni Kanun'un gayrimenkullere ait hükümlerinin burada in-* ceânenmesi lüzumunu duyuyorum.

Medeni Kanun'un 632 nci maddesinde «gayrimenkul mülkiyetinin mevzuu yerinde sabit olan şeylerdir» denilmekte ve müteakip fıkrada tahdidi mahiyetteki bir hükümle hangi neviden malların gayrimenkul sayılacağı tesbit edilmektedir. Bu hükme göre gayrimenkuller:

1 — Arazi.

2 — Tapu sicilinde müstakil ve daimi olarak ayrıca kaydedilen haklar.

3 — Madenlerdir. (Bak, Medeni Kanun Mad. 632).

1 — (Arazi) tâbiri kanunun uygulanmasında hiç bir tereddüde mahal bırakmayacak kadar sarihtir. Bu sebeple 2311 sayılı kanunun uygulanmasında hiç bir idare âmirinin bu hususta en küçük bir tereddüdü vaki olmadığı kanaatindeyiz. Ancak, bir kısım idareciler arazi üzerindeki ev, fabrika, ahır, samanlık vesaire gibi binalara vaki olacak tecavüzlerin de, zilyedlerine 2311 numaralı kanunun himayesinden faydalanmak hakkını verip vermiyeceği ve bu kabil binalara vaki tecavüz ve müdahaleler karşısında idare âmirinin karar verme yetkisi olup olmadığı hususunda tereddüde düşmüşlerdir. Bugün dahi, 2311 sayılı kanun hükümlerinin binalara teşmil edilemeyeceği, binaenaleyh, bina zilyedliklerinden mütevellit tecavüz iddialarının bu kanuna müsteniden karara bağlanmasına imkân bulunmadığı kanaatinde bulunan idare âmirlerinin mevcut bulunduğu bir gerçektir.

Arazi, gayrimenkul olarak tasrih edilince üzerindeki yapı ve tesislerin dahi gayrimenkul olarak telâkki edilmesinde ve araziye olduğu gibi üzerindeki sabit tesislere yapılacak tecavüzlerin de 2311 sayılı kanun gereğince tetkik ve karar mevzuu olacağına hiç tereddüt etmemek lâzımdır. Bu hükmü, Medeni Kanunun alâkalı maddelerine dayanarak ileri sürmüş bulunuyoruz.

Medeni Kanun'unuz 644 üncü maddesinde: «Bir arza malik olmak anı istimalde faydalı olacak derecede altına ve üstüne malik olmayı tazammun eder. Kanuni takyitler müstesna olmak üzere bu mülkiyet yapılan ve dikilen şeyleri ve kaynakları dahi şamil olur.» denilmek suretiyle arazi mülkiyetinin şumulünü tâyin etmiş ve dolayısıyla arazi cinsinden gayrimenkullerin, o arazi üzerindeki bina ve tesisleri de ihtiva ettiğini sarîh olarak tesbit etmiş bulunmaktadır. (Bak, Medeni Kanun Mad. 644).

Diğer cihetten, arazi üzerindeki sabit yapılar, Medeni Kanun'unuzun 619 uncu maddesinde bahse mevzu olan (mütemmim cüzü) mahiyetinde olmaları dolayısıyla de arazi gayrimenkulünün, mülkiyet bakımından şumulü içinde bulunmaktadır. 619 uncu maddenin: «Bir şeye malik olan kimse, o şeyin bütün mütemmim cüzülerine de malik olur. Mahallî örf'e göre bir şeyin esaslı bir unsurunu teşkil eden o şey telef ve tahrif veyahut tağyir edilmedikçe andan ayrılması kabil olmıyan cüzüler, o şeyin mütemmim cüzüleridir.» tarzındaki ifadesinden çıkan mâna bu hususu belirtmektedir.

Medeni Kanun'un bu iki hükmünün neticesi olarak, 2311 sayılı kanunun uygulanması bakımından arazi gayrimenkulünün, çıplak, ekili, dikili her nevi araziye şamil olduğu ve arazi üzerindeki götürülemiyen bina ve tesisleri de ihtiva ettiği aşîkârdır.

Keza, kanundan veya mukaveleden doğan tahdit ve tağyirler dışında, arz üzerindeki kaynaklarla akar suların da aynı şekilde arazinin mütemmim cüzü olarak onun bünyesine dahil olduğuna şüphe yoktur. Bu sebeple suların mecralarını tebdil etmek, tıkamak suretiyle vaki tecavüzlerinde,

zilyedlere, 2311 sayılı kanuna göre müracaatta bulunmak imkânını vereceği tabiidir. Bu kabil müracaatlar karşısında, arazi tâbiri ile ifade edilen gayrimenkul nevinin şümulü içinde mütemmim cüzülerinin de dahil olduğunu gözden uzak tutmamak ve hakkında 'hususî bir hüküm bulunmadıkça 2311 sayılı kanuna istinaden karar vermek kabil ve lâzımdır.

Mülkiyetin şümulü hakkındaki Medeni Kanun yükümlerinin, 2311 sayılı kanunun uygulanmasındaki önemini belirtmek üzere değerli arkadaşım, Kemaliye Kaymakamı Cez- mi Kartay tarafından ileri sürülen kıymetli mütalâa arasındaki bir misali zikretmeyi faydalı buluyorum.

Hâdise şudur:

İstanbul İli nde, Küçükpazar semtinde, beş katlı bir apartıman sahibi, 4 üncü kattan bir çıkma yaptıрмаğa teşebbüs ediyor. Bu çıkma, karşısındaki 3 katlı apartımanın terası üzerine doğru uzanmaktadır.

3 katlı apartıman sahibi 2311 sayılı kanuna istinaden inşaatın durdurulmasını talep etmiştir. Değerli arkadaşım bu talep karşısında verilen kararı zikre lüzum görmediği için nietice malûm değildir.

Kanaatimizce, Medeni Kanunun 644 üncü maddesinde:

«Bir arza malik olmak anı istimalde faydalı olacak derecede altına ve üstüne malik olmayı tazammun eder.» denildiğine göre, 3 katlı apartıman sahibinin, mukabil apartı- man sahibi tarafından yapılan inşaatı, terası istimalde mâni olacak bir hareket sayarak ve gayrimenkulüne tecavüz teşkil eden bir fil addederek yapacağı müracaatın 2311 sayılı kanun şümulüne gireceği şüphesizdir.

Hulâsa, bir tarlaya vaki tecavüzü defetmek nasıl kanuna uygunsa, bir eve, bir ahıra, bir samanlığa, bir ağla, bir su arkına yani arazi gayrimenkulünün şümulüne dahil sabit tesis ve yapılara vukubulacak tecavüzler hakkında da, kanuni şartlar mevcutsa, karar vermek 2 311 sayılı kanun hükümlerine aynı derecede uygun olur.

2 — Gayrimenkullerin 2 nci grubunu, Medeni Kanu-

nun ifadesi ile (tapu sicilinde müstakil ve daimi olmak üzere ayrıca kaydedilen haklar) teşkil eder.

Esas itibariyle bir gayrimenkul lehine diğer bir gayrimenkule tahmil edilen külfet, veya bir şahsa bir gayrimen- külden muhtelif suretlerde istifade imkânını veren bu kabil haklar bir zilyedlik mevzuu olabileceği cihetle bu neviden hakların zilyedleri de, müdahale ve tecavüz vukuunda 2311 sayılı kanun hükümlerine göre tecavüzün meni talebinde bulunabilirler. Bu neviden haklar da Medeni Kanun'- da gayrimenkul mahiyetinde olduğu cihetle, bunların zilyedleri tarafından vaki müracaatların 2311 sayılı kanun hükümlerine göre karara bağlanması lâzımdır. Meselâ:

Bir arazi üzerindeki irtifak hakkı sahibi, bu haktan mütevellit zilyedlik durumuna vaki tecavüzün menedilmesin! bu kanuna müsteniden talep edebileceği gibi intifa hakkı sahibi de bu haktan mütevellit zilyedliğine vaki tecavüzlerin menedilmesini talep edebilir. Kanuni şartları havi olan müracaatların 2 311 sayılı kanun ve tüzük hükümlerine göre karara bağlanması icabeder.

3 — Medeni Kanun'a göre gayrimenkul cinsinden olan malların 3 üncü grubunu madenler teşkil eder. Maden gay- rimenkulünden anlaşılacak mâna, arsa ve toprakların maden istihsaline yarayan kısmıdır ki kaideten yer altındadır.

Muayyen bir sahada maden istihsali, o sahanın bir zilyedlik mevzuu olmasını intaç edeceği tabii bulunduğu cihetle, bu kabil zilyedlerin de tecavüz vukuundaki müracaatlarının 2311 sayılı kanun ve buna ait tüzük hükümlerine göre tatbikine imkân vardır.

Medeni Kanun'un dışında olarak Deniz Ticaret Kanunu, gemiler hakkında hususi hükümler koymuş bulunmaktadır.

Deniz Ticaret Kanunu nun Büyük Millet Meclisi'ne şevkini tazammun eden adliye encümeni mazbatasında gemilerin gayrimenkul hükmünde oldukları tebarüz ettirildiği gibi, kanunun muhtelif hükümleri ve bu meyanda gemilerin sicillerinin tutulmasını mecburi kılan hükümler, gemilerin rehini hakkında gayrimenkul rehnine taallük eden Medeni

Kanun ahkâmının cari olacağına dair hükümler bu hususu teyit etmektedir. Kanaatimizce - 2 3 i I sayılı kanunun mevzuu gayrimenkul olduğuna ve Ticaret Kanunu'muzun deniz ticaretine müteallik ikinci kısmındaki hükümlerle gemilerin de gayrimenkul telâkki edilmesi derpiş edildiğine göre, gemilerin zilyedlei tarafından vaki olacak tecavüzün defî taleplerinin de 2311 sayılı kanun çerçevesinde tetkikine imkân vardır. [4]

II — Kanunun uygulanabilmesinin ikinci şartı, birinci maddede şumulünü tesbite çalıştığımız gayrimenkullere bir tecavüz ve müdahalenin vaki olmasıdır.

2311 sayılı kanunun birinci maddesi bu hususu şu suretle tesbit etmiş bulunuyor: «Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihtisayet edildikte...»

Kanunun ihtiva ettiği tecavüz ve müdahale tâbirlerinden anlaşılması gereken mâna, kanaatimizce, gayrimenkul zilyedliğinin istimaline imkân bırakılmıyacak şekilde, tecavüz ve müdahale suretiyle ihlâlidir. Nitekim aynı kanunun tatbik şeklini gösteren nizamname birinci maddesinde:

«Malik sıfatiyle aslen veya irtifak, irtihan, icar vesaire gibi bir hakka istinat suretiyle feren zilyed bulunduğu gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale vaki olduğunu gören kimse» nin, idari makamlara müracaat edebileceğini tesbit etmek suretiyle, kanun hükmüne daha vazıh bir mâna verebilmemize imkân vermiştir.

Bu maddenin özü ve ruhu (gayrimenkul zilyedliğinin tecavüz ve müdahaleye uğraması) olduğuna göre, gayrimenkul zilyedliğinin mahiyetini iyice tesbit etmek, Medeni Kanun'un bu husustaki hükümlerini incelemek ve bilhassa tü-

---

[4] Tatbikatta şimdiye kadar 2311 sayılı kanuna istinaden gemiler hakkında bir hüküm verilip verilmediğini tesbit edemedim. Bu güne kadar bu hususun bir münakaşa veya tefsir konusu olup olmadığını da hatırlamıyorum. Yalnız kanaatim, gemilerin de gayrimenkul mallar meyânında oldukları ve bu sebeple 2311 sayılı kanunun şumulü içinde bulduklarıdır. Bu işaretimle değerli hukukçularımızın bu konu üzerindeki düşüncelerini açıklamaya fırsat vermiş olursam kendimi bahtiyar sayarım.

züğün I inci maddesinde, zilyedliğin hukuki mesnetleri olarak zikredilen aslı ve ferri zilyedlik sebepleri ile umumi bir mânâ ifade eden (vesaire) tâbiri üzerinde durmayı faydalı buluyoruz.

a — Zilyedliğin hukuki mahiyeti:

Gayrimenkul zilyedliğinin hukuki mahiyeti Medeni Kanun'unuzun 887 ve müteakip maddelerinde tarif ve tesbit edilmiş bulunmaktadır. (Bak, Medeni Kanun, Mad. 887 ve müteakip).

Bu hükümlerden çıkaracağımız mânâya göre, bir gayrimenkul üzerinde fiilen tasarruf sahibi olan kimse o şeyin zilyedir.

Yani, zilyedlik, gayrimenkul üzerindeki fiilî tasarruf demektir. Bir tarlayı ekip biçen, bir binada oturup, kalkan, bir madeni istihsal eden şahıslar, tarlaya, binaya, madene fiilî tasarrufları sebebiyle tarlanın, binanın ve madenin zil- yedleidir. 887 nci maddenin 2 nci fıkrası «irtifak hakkı ile gayrimenkul mükellefiyetinden mütevellit haklarda zilyedlik, bu hakların bilfiil istimalinden ibarettir.» demek suretiyle bu neviden haklardan mütevellit zilyedliğin de fiilî istimalden ibaret olduğunu tesbit etmiş bulunmaktadır. O halde, gayrimenkul zilyedliğini, (fiilî tasarruf) veya (fiilî istimal) tâbirleri ile tebarüz ettirmekte hiç bir mahzur yoktur.

Ancak, hemen şunu da ehemmiyetle ilâve edelim ki, 231 1 sayılı kanunla himaye edilen zilyedlik, hukuki bir sebebe, hukuki bir mesnede dayanan fiilî tasarruf ve istimalerdir.

Bir gayrimenkul üzerindeki tasarrufu hiç bir hakka istinat etmiyen, bir gayrimenkul üzerindeki fiilî istimali hiç bir hukuki sebebe dayanmayan zilyedlik, yani tecavüzden, gasptan, mütevellit zilyedlik, 2311 sayılı kanunun himayesinden mahrum ve bilâkis aynı kanun hükümlerine göre hak sahibinin müracaatı ile defî icap eden bir tecavüz sayılmak lâzımdır. Bu neticeyi, 2311 sayılı kanun ile alâkalı tüzük hükümlerinden ve Medeni Kanun'un 887 ve müteakip maddelerinden çıkarıyoruz.

2311 sayılı kanunun 1 inci maddesi zilyedliğe vaki tecavüzü «bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz olunarak ihtasiyet edildikte...» şeklinde oldukça müphem bir tarzda ifade etmektedir.

Bu maddede 2311 sayılı kanunla himaye edilen ziyyed- liğin hukuki bir mesnedi olmasının ve haklı bir sebebe dayanmasının şart olduğu hususunda sarahat yoktur. Nitekim kanunun Büyük Millet Meclisi'nde müzakeresi sırasında Aksaray Milletvekili Ahmet Süreyya, bu hususa temas ederek mütegalip ve gaasıp olarak bir gayrimenkulün zilyedliğini elinde tutan kişiler hakkında kanunun himaye hükümlerinin tatbik edilmesinde mahzur olacağını ileri sürmüş ve zil- yedliğin tesbitinde ihticaca salih vesika aranmak süratiyle gaasıp veya mütegalip durumda olanların kanunun himayesi haricinde bırakılmasını ve bu hususun maddede sarih olarak belirtilmesini talep etmiştir. (Bak, 12/6/933 günlü meclis zabıtları).

Ancak, kanunun tetkik şekillerini gösterir nizamname, birinci maddesindeki hükmü ile, bu husustaki bütün tereddütleri izale etmiş bulunuyor. Tüzüğün birinci maddesi aynen şöyledir:

«Malik sıfatı ile aslen veya irtifak, irtihan, icar vesaire gibi bir hakka istinaden feran zilyed bulunduğu bir gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale vaki olduğunu gören kimse, tecavüzün defî ve eski halin iadesi için, vilâyette valiye, kazada kaymakama, nahiyede nahiyeye müdürüne müracaat edebilir.»

Bu maddenin sarih ifadesinden, 2311 sayılı kanunla himaye edilen zilyedliğin, hukuki bir sebebe dayanan — tâbir caizse — meşru zilyedlik olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı madde metnine göre zilyedliğin, mülkiyet gibi asli ve irtifak, irtihan, icar vesaire gibi ferî sebeplere müstenit olması lâzımdır.

Tüzüğün bu hükmü, Medeni Kanun'un zilyedliğe müteallik 887 nci maddesine de uygundur. Medeni Kanun'un 887 nci maddesinin 2 nci fıkrasında aynı husus «bir şeyde malik sıfatıyla zilyed olanlar o şeyin aslen zilyedleri ve di-

ğerleri feran zilyedleridir.» şeklinde ifade edilmiş bulunmaktadır.

Görülüyor ki, 2311 sayılı kanunun derpiş ve himaye •ettiği zilyedlik, gaj'rimenkul üzerindeki fiilî tasarruf veya fiilî istimal şeklinde ifade edebileceğimiz ve tüzükte yazılı muhtelif sebeplere istinat eden meşru zilyedliktir.

Tüzüğün birinci maddesi bu sebepleri mülkiyet, itî- fak, irtihan, icar olmak üzere tesbit ettikten sonra (vesair sebeplerle) demek suretiyle zilyedliğin hukuki mesnedi olarak umumi ve geniş bir sebep de derpiş etmiş bulunuyor. Binaenaleyh, buradaki (vesair sebeplerle) tâbiri üzerinde durmakta fayda buluyoruz.

Zilyed bulunduğu gayrimenkule vaki tecavüzün defini 2311 sayılı kanuna istinaden talep eden kimselerin, zilyedlik- lerini kanun himayesine şayan ve haklı olup olmadığının tesbitinde, tüzük metnindeki bu (vesair sebepler) tâbirinin büyük önemi vardır. Zira, bu maddeye ve bu tâbire göre bir kimse malik, irtihan hakkı sahibi, müstecir veya irtifak hakkı sahibi olmadığı halde diğer bir sebeple, yani bunlar dışında herhangi bir sebeple meşru zilyed olabilir. Tüzüğün zikrettiğimiz alâkalı maddesi bunun hangi sebepler olabileceğini belirtmemiş ve sadece (vesair sebepler) demek suretiyle çok umumi bir hüküm koymuştur.

Kanaatimizce (vesair sebepler) tâbiri ile derpiş edilen umumi sebeplerden, zilyedliğin, evvelki zilyedin sarîh veya zımnî bir rıza ve muvafakatine dayanmış olması mânasını anlamak lâzımdır.

Yani, bir gayrimenkul üzerindeki zilyedlik, evvelki zilyedin herhangi bir suretle izhar ettiği sarîh veya zımnî bir muvafakate istinat ediyorsa veya gasp veya tecavüz suretiyle fiilen elde edilen zilyedliğe bilâhare evvelki zilyedin icazeti —sarîh veya zımnî— îâhik olmuş ise artık yeni zilyedin durumu meşru ve haklı bir zilyedliktir, kanunun himayesi içindedir.

Bu sebeple. Medeni Kanun*da asli ve ferî zilyedlik sebepleri olarak sayılan ve buna uygun olarak 231 î sayılı; kanunun tatbik şeklini gösteren tüzüğün birinci maddesinde

asli ve ferî zilyedlik sebepleri olarak gösterilen hukuki mesnetler dışında, hak sahibinin rıza, muvafakat veya icazeti suretiyle elde edilen zilyedliğin de kanunun himayesini derpiş. ettiği ve tüzüğün birinci maddesinde yazılı hukuki sebeplere dayanan bir zilyedlik olarak telâkki etmek zarureti vardır.

Rıza ve muvafakatin izhar ediliş şeklinin hiç bir ehemmiyeti yoktur. İster sarîh, ister zımni olsun, herhangi bir şekilde izhar edilen rıza ve muvafakat, yeni zilyedin durumunu haklı göstermek için kâfidir. Önceden mevcut bir muvafakat olmadığı halde sonradan lâhik olan sarîh veya zımni icazetin de yeni zilyedin durumunu, kanunun himayesine şayan bir hale getireceği şüpheden varestedir.

Konuyu aydınlatmak üzere misaller üzerinde işlemeyi muvafık buluyoruz:

1 — (A.) malik sıfatı ile bir tarlaya zilyedir. Üçüncü bir şahıs tarafından bu tarlaya vaki tecavüzün defini talep edebilir. Zira (A.) nın bu tarla üzerindeki zilyedliği, mülkiyet gibi haklı bir sebebe dayanmaktadır.

2 — Müstecir sıfatı ile bir tarlaya zilyed bulunan (A.), mürtelin sıfatı ile bir tarlaya zilyed bulunan (B.), irtifak hakkı sahibi olarak bir tarlayı istimal eden (C.), intifa hakkı sahibi olarak bir tarlayı işleyen (D), bu tarlalarına vaki tecavüzlerin 231 İ sayılı kanun hükümlerine göre def edilmesini talep edebilirler. Zira, A'nın zilyedliği isticar, B'nin zilyedliği rehin, C nin zilyedliği irtifak, D'nin zilyedliği intifa gibi haklı ve tüzüğün birinci maddesinde sarîh olarak yazılı sebeplere dayanmaktadır.

3 — Birinci ve ikinci misallerde zikrolunan asli ve ferî zilyedlik sebeplerinden hiç birine müstenit olmadığı halde, malik (A.) nın tarlasını, malik (A.) nın herhangi bir suretle izhar ettiği rıza ve muvafakate istimale başlayan (B.), bu tarlaya üçüncü şahıslar tarafından vaki olan tecavüzlerin defini talep edebilir.

Zira (B.) nin zilyedliği, malikin muvafakati gibi haklı bir sebebe dayanmaktadır.

4 — Malik (A.) nın muvafakati ile bir tarlaya zilyed

bulunan (B.), bilâhare muvafakatini geri aldığı bildirerek fiilen zilyed olmak isteyen malik (A.) nın tecavüzünün defini isteyebilir. Zira (B.) gaasıp ve mütecaviz değildir. Zil- yedliği (A.) nm muvafakati gibi haklı bir sebebe dayanmaktadır.

Malik (A.) nın mülkiyetten mütevellit hakkını tesbit etmek ve zilyedliği kendisine intikal ettirmek 2311 sayılı kanunun şümulü haricinde ve dolayısıyla mülkiye âmirinin yetkisi dışında kalır. Malik (A.) ya mahkemeye müracaat etmesi lüzumu tebliğ olunur.

5 — Malik veya müstecir (A.) nm tarlasına muvafakat ve rızası olmadan tecavüz ederek fiilen zilyedliği ele geçiren ve istimale başlayan (B.), malının tecavüze uğraması karşısında kendisinden gasbedilen zilyedliği ele geçirmek için fiilen tasarrufa kalkışan (A.) nm hareketini tecavüz sayarak 2311 sayılı kanuna istinaden (A.) nm tecavüzünün defii talebinde bulunamaz ve bulunsa da mesmu olmaz. Zira, (B.) nin zilyedliği, tüzüğün birinci maddesindeki ifade ile (haklı bir sebebe) dayanmamaktadır. Haklı bir sebebe dayanmayan zilyedlik ise 2311 sayılı kanunla himayeye şayan değildir. Bilâkis (B.), aynı kanunla tecavüzü defedilecek bir mütecaviz durumundadır.

6 — Tatbikatta pek fazla tereddüdü mucip bir misal üzerindeki düşüncelerimizi de burada zikretmeyi uygun görüyoruz. Bu da, icarla oturduğu ve bittabi zilyed bulunduğu bir gayrimenkulden, icar müddeti bittiği halde çıkmamakta ısrar eden bir kiracı hakkında, mal sahibinin 2311 sayılı kanuna istinaden gayrimenkulün tahliyesini istemeye ve mülkiye âmirinin buna karar vermeye yetkisi olup olmayacağı meselesidir.

Kanunun Büyük Millet Meclisi'ndeki müzakeresi sırasında Yogzat milletvekili Süleyman Sırrı Beyin, böyle bir durum karşısında idare âmirinin gayrimenkulü tahliye salâhiyeti olup olmayacağı hakkındaki sualine adliye encümeni namına verilen cevapta, gayrimenkullerin tahliyesi için İcra İflâs Kanunu'nda hususi hükümler mevcut olduğu icar

mukavelesinin sona ermesi halinde tahliyeye yanaşmayan kiracı için ancak bu hükümlere istinaden tahliye dâvası açılabileceği, idare âmirinin 2311 sayılı kanıma müsteniden tahliye kararı vermesine imkân olmadığı tebarüz ettirilmiştir.

Filhakika bu mütalâa yerindedir. Zira kanunun idare âmirine verdiği yetki, tecavüzlere karşı, zilyedlerin himayesi suretiyle ve kanuni mercilerden hüküm sadır oluncaya kadar vukuu muhtemel hâdiseleri önlemek yolunda bir tedbir almaktadır. Yukardaki misalde zilyed kiracı olduğu gibi, ortada bir tecavüz hali de mevcut değildir. Bu sebeple hâdis 2311 sayılı kanunun şümulü dışındadır.

Durum böyle olmakla beraber mal sahibinin de mahkemeye müracaatla tahliye dâvası açmasına hiç bir mâni yoktur.

7 — Nihayet memleketimizin zirai bünyesinde köklü bir yer tutmuş olan ortaklıktan mütevellit ihtilâflarda kanunun uygulanma imkânları üzerinde durmak istiyoruz.

Tatbikatta ortaklık diye, memleketimizin birçok yerlerinde, toprağı olmıyan fakat koşacak çift hayvanı bulunan kimselerin, mahsulü yarı yarıya paylaşmak şartıyla, başkalarına ait tarlayı işlemek üzere yaptıkları anlaşmanın ifadesidir. Bu anlaşma ekseriya şifahi olarak yapılır. Ortaklık şartlarına riayetsizlik veya diğer âmillerle bilâhare, ortak ekilen tarla ihtilâfa mevzu olmakta ve ihtilâf mülkiye âmirinin önüne getirilmektedir.

Kanaatimizce, ortak eken yani başkasına ait tarlayı, mahsulü paylaşmak üzere işleyen şahsın, bu tarla üzerindeki zilyedlik iddiası mesmu olamaz. Zira, tarlayı işlemesi, zil-yedliğin kendisine intikal etmiş olması demek değildir. Zilyed yine tarla sahibidir. Ancak, tarla sahibi bu zilyedliğini ortak eken vasıtasıyla, yan bilvasıta istimal etmektedir. Bu sebeple ortak ekenin herhangi bir ihtilâf halinde 2311 sayılı kanuna müsteniden vaki müracaati karşısında yapacağı zilyedlik iddiasının mesmu olmaması icap edeceği kanaatindeyiz. Bittabi burada da her iki ortağın mahkemeye mü-

racaatla haklarını dermeyan etmelerine hiç bir mâni tasavvur olunamaz [5].

Bu misallerle belirtmek istediğimiz, 2311 sayılı kanunla himaye edilen ve vaki tecavüzlerin def'ine imkân veren zilyedliğin, tüzüğün birinci maddesinde yazılı asli ve ferî zilyedlik sebeplerine dayanması veya bunlar dışında, evvelki zilyedin herhangi bir suretle izhar ettiği rıza ve muvafakate müstenit oluşudur. Gasp ve tecavüz suretiyle elde edilen fiilî zilyedlik, kanunun himayesine mazhar değildir. Zilyedliğin gasp ve tecaüze istinat eden kimse, vaki tecavüzlerin menedilmesini talep edemeyecektir.

Bunu tebarüz ettirirken, tatbikatta ekseriya raslandığı gibi, himaye talep eden ve tecavüzün menî için müracaatta bulunan zilyedlerden, mutlaka mülkiyet veya diğer ferî zilyedlik sebebi olan haklara ait vesika aramanın ve bunlar mevcut olmadığı takdirde bu neviden müracaatların red edilmesinin doğru olmayacağını işaret etmek lüzumunu duyuyoruz.

Tüzüğün birinci maddesi (vesair sebeplerle) demek suretiyle, zilyedliğin haklı sebepleri için çok geniş bir hüküm koymuş bulunmaktadır. Bu hükme nazaran zilyedin münhasıran gasp ve mütecaviz durumda bulunmaması müracaatının haklı olması için kâfi bir sebeptir. Durumu hiç bir vesikaya dayanmasa dahi, zilyedliğin gasp ve tecavüz haricinde, sarîh veya zımnî bir rıza ve muvafakate dayanan kimsenin, menî müdahale taleplerini kanun çerçevesi içinde tetkike zaruret vardır. Tecavüzde bulunduğu iddia olunan şahıs malik dahi olsa, elinde ihtilâfa mevzu olan gayrimenkule ait tapu senedi de bulunsa, kendi rıza ve muvafakati ile başkasına bıraktığı ve zilyedliğini kendi rızası ile elinden çıkardığı bir gayrimenkulün zilyedliğine kendi gücü ile, bizzat ihkakı hak suretiyle sahip olmağa kalkışması tecavüz sayılır. Bu kabil maliklerin dahi tecavüzlerinin define kanuni hiç bir engel yoktur. Bittabi tecavüzü defedilen

---

[5] Ortaklıktan mütevellit ihtilâfların, 2311 sayılı kanun karşısındaki durumunu açıklamağa imkân verdiğinden dolayı değerli arkadaşım Şiran Kaymakamı Mustafa Arıkana şükranlarımı sunarım.

malikin mahkemeye müracaatla mülkiyet ve refiyet dâvası açmasına da hiç bir engel tasavvur olunamaz.

B — Tecavüz ve müdahalenin hukuki mahiyeti:

II. numaralı fıkrada başlayan ve buraya kadar devam den izahlarımızla kanunun himaye ettiği zilyedliğin hangi haklı sebeplere dayanması gerektiğini tebarüz ettirmiş bulunuyoruz.

Kanunun himaye ettiği zilyedliğin hukuki dayanaklarını tesbit ettikten sonra tecavüz ve müdahalenin hukuki mahiyeti üzerinde durmamız icabeder. 2311 sayılı kanunla idare âmirine verilen yetki (tecavüz ve müdahalenin menî) olduğuna göre tecavüz ve müdahalenin ne olduğu üzerinde durmak ve bu mefhumların unsurlarını tahlil etmek mecburiyetindeyiz.

Zilyedlik, gayrimenkuller için fiilen tasarruf ve fiilen istimal demek olduğuna göre, tecavüz ve müdahale, bu fiilî tasarruf ve istimalin, hak iddia eden bir şahıs tarafından bizzat ihkakı hak suretiyle, daha açık bir tâbirle, kendi gücü ve kuvveti ile ihlâlî ve zilyedin serbestçe tasarruf ve istimaline imkân kalmaması halidir.

Bizzat ihkakı hakka teşebbüs eden ve zilyedliği ihlâl eden şahsın, ihtilâfa mevzu olan gayrimenkul üzerinde terciha şayan bir hakkı olup olmaması, tecavüzün mevcudiyeti ile alâkalı değildir. Terciha şayan bir hakkı olsa dahi, hakkını kanuni mercilerde araması gerekirken fiilen elde etmeye çalışması ve bizzat ihkakı hakka teşebbüs etmesi tecavüzün mevcudiyeti için kâfidir.

Ancak, gayrimenkullerde zilyedliğin ihlâl edilmiş sa- yılabilmesi için tecavüzün devamlı olması, başka deyimle, zilyedin tasarruf ve istimaline imkân vermiyecek bir mahiyette bulunması lâzımdır. Nitekim 2311 sayılı kanunun bilinci maddesi: «Tecavüz ve müdahale olunarak ihtisayet edildikte...» demek suretiyle bu hususu tebarüz ettirmiştir.

Belirtmek istediğimiz nokta, gayrimenkule veya gayri- menkulün mütemmim ciiziilerine veya semerelerine vaki olacak bir zararlar, gayrimenkulün, zilyedliğe imkân kalmıyacak şekilde istimaline mâni olunması veya tahdit edilmesi

hususları arasındaki farktır. Zarar ziyan mahiyetindeki tecavüzlerin, zilyedliğin istimaline ve fiilî tasarrufun devamına kısmen veya tamamen mâni olmadıkça veya zilyedlik iddiası ile yapılmadıkça gayrimenkul tecavüzü sayılarak 2311 sayılı kanunun şümülü içinde mütalâa edilmesine imkân yoktur. Zira, verilecek kararın mahiyeti (tecavüzün menî) ve (gayrimenkulün eski zilyedine teslimi) olduğuna göre, böyle bir kararın verilebilmesi için ortada zilyedliğin devamına imkân bırakmayan bir tecavüzün mevcudiyeti şarttır.

Bir misalle tebarüz ettirmeyi, mevzuun daha iyi aydınlanması bakımından uygun görüyoruz:

Malik sıfatıyla zilyed bulunduğu tarlasındaki mahsulün bir kısmının (A.) tarafından kendi rıza ve muvafakati olmadan alındığını iddia eden bir şahsın, geriye kalan mahsulü kaldırmasına (A.) tarafından devamlı bir mâni ihdas edilmedikçe, vaki olacak menî müdahale taleplerinin 2311 sayılı kanun çerçevesinde mütalâasına ve karar ittihazına imkân yoktur. Zira bu hâdise zarar ziyan veya hırsızlık suç mahiyetindedir.

Ancak zilyed (B.), mahsulünün kaldırılmasına ziyedlik iddiası ile mâni olduğunu ve (A.) nin bu hareketi ile kendisinin mahsulünü kaldırılmasına imkân bırakmadığını iddia eder ve bu husus yapılacak tahkikatla sabit olursa (A.) nin tecavüzü def ve eski hal iade olunur. 2311 sayılı kanunun birinci maddesindeki (ihtasiyet edildikte) tâbirinden anlaşılması gereken mâna kanaatimizce budur.

Hangi hareketlerin tecavüz sayılamıyacağı hakkındaki görüşümüzle alâkalı olarak Medeni Kanunu'muzda mevcut bazı hükümleri burada zikretmeyi faydalı buluyoruz.

1 — Kanuni bir yasak mevcut olmadıkça bir kimse, başkasının mera ve ormanına girerek mantar ve yabani meyva toplayabilir. (Bak, Medeni Kanun, Mad. 671).

2 — Başkasının gayrimenkulü içine düşen şeylerin alınması için o gayrimenkule girmek tecavüz sayılmaz. (Bak, Medeni Kanun Mad. 675).

3 — Bir kimse, vukuu melhuz bir zararı veyahut âni

bir tehlikeyi ancak başkasının mülküne tecavüzle defede- liyorsa mülk sahibi bu tecavüze tahammül etmeye mecburdur. Mutazarrır olmuş ise muhik bir hak talep edebilir. (Bak, Medeni Kanun, Mad. 677). Bu hüküm tâbir caizse (meşru tecavüz) halini derpiş etmektedir. Son fıkradaki muhik hak talebi her halde 2311 sayılı kanuna müsteniden yapılacak tecavüzün defî talebi değil, mahkemelere müracaatla zararın tazminini istemektir.

Bunlara ilâve olarak Medeni Kanuncumuzun diğer bir maddesi üzerinde durmakta, mevzuun aydınlanması için fayda buluyoruz. Bu da 661 inci maddedir. Medeni Kanunumuzun 661 inci maddesi aynen şöyledir: «Bir kimse mülkünü kullanırken hele sınaî işler yaparken komşusuna zarar verecek her türlü taşkınlıklardan çekinmeye mecburdur. Hususiyile mazarrat veren ve gayrimenkulün mevki ve mahiyetine ve mahallî örfe göre komşular arasında görülebilecek dereceyi geçen gürültüler ve sarsıntılar yapmak ve duman ve kurum ve rahatsızlık vesair toz, buğu, koku çıkarl- mek memnudur.»

Bu maddenin konumuzla ilgisi, bu maddede zikredilen gürültü, duman, kurum vesair rahatsızlık verici unsurların, rahatsızlık verdiği gayrimenkullere, 2311 sayılı kanunun mevzuuna girebilecek bir tecavüz teşkil edip etmediğidir. Bunu tesbit ederken her şeyden evvel zilyedliğin, gayrimenkul üzerindeki tasarruf ve istimalin ifade ettiğini ve tecavüz mevcut olabilmek için bu tasarruf ve istimalin az veya çok tahdit edilmesi icap ettiğini göz önünde tutmak lâzımdır.

2311 sayılı kanunun gayrimenkul zilyedliğinin, bizzat ihkakı hak suretiyle ihlâlini önlemek gayesiyle vazedildiğini de nazara alırsak, Medeni Kanun'un yukarda zikredilen maddesindeki rahatsızlık verici hareketlerin bir tecavüz mevzuu sayılmasına imkân bulunamayacağı kanaatindeyiz. Zira, rahatsızlık verici hareketlerde 2311 sayılı kanunun birinci maddesindeki (ihtasiyet) edilmesi mevcut değildir. Bittabi, rahatsız olan gayrimenkul sahibinin umumi hükümlere istinaden mahkemeye müracaata hakkı vardır.

Mevzuu tamamlamak için tatbikatta çok raslanan bir hal üzerinde durmak icap etmektedir. Bu da suların yolunu kesmek veya mecrasını değiştirmek suretiyle bir gayrimen- kulü sudan kısmen veya tamamen mahrum etmenin veya su basmasına meydan vermenin 2311 sayılı kanun konusuna giren bir tecavüz teşkil edip etmiyeceğidir.

Durumu bir misalle tebarüz ettirebiliriz:

Umumi bir arktan ötedenberi tarlamasını sulamakta elan (A.), arkın içinden geçtiği diğer bir tarlanın sahibi olan (B.) tarafından, arkın tıkanması veya mecrasının değiştirilmesi suretiyle tarlasını sulamak imkânından mahrum kaldığım ileri sürerek (B.) nin, su yolunu tıkmak veya mecrasını tebdil etmek suretiyle tarlasını sulamasına ve dolayısıyla işlemesine imkân vermediğini, bu hareketin, zil- yedliğine bir tecavüz mahiyetinde olduğunu iddia ederek 2311 sayılı kanuna istinaden karar ittihazını talep etmiştir. İdari makam bu hususta karar ittihazına yetkili midir? Hâdise kanunun şümulü içinde midir?

Bu suallerin cevabını verebilmek için yine Medeni Kanun un alâkalı maddelerine bir göz atmamız gerekiyor. Bu maddeler 666 ve 667 nci maddelerdir.

Medeni Kanun un 666 ncı maddesi gayrimenkul sahiplerinin, tutulmamış memba sularını kendi mülküne kabulünü mecburi tutmuş ve komşuların hiç birinin diğeri zararına bu cereyana mâni oiamıyacağı tesbit etmiş bulunmaktadır.

Keza Medeni Kanun umuzun 67 7 nci maddesi, kurutma ameliyatından neşet edecek suları, alt taraftaki tarla sahibinin kabule mecbur olduğunu ve aşağıdaki tarlaya bundan bir zarar gelecek ise, sahibinin tarlasının içinden geçmek üzere su yolları tesisini,, masrafı bataklık sahibine ait olmak üzere, bataklık sahibinden isteyebileceğini tesbit etmiş bulunmaktadır.

Buradaki hükümler oldukça sarıh bir mâna taşımaktadır. Ancak, hâkim için böyle bir müracaat halinde açık bir hal tarzı imkânı bahşeden bu hükümlerin, 2311 sayılı kanunla derpiş edilen bir gayrimenkul tecavüzü sayılıp sayıl-

mıyacağı meselesini tâyin hususunun idare âmiri için o kadar kolay olmayacağı kanaatindeyiz.

Kanaatimizce, su kesilmesi halinde tarlanın istimaline mâni olacak bir durum husule geldiği veya mecra değiştirilerek tarla işlenmeyecek şekilde su basmasına maruz kaldığı ve gerek suyu kesme gerek mecra değiştirme fiilleri mutazarrır olan tarla sahibinin hiç bir rıza ve muvafakatine istinat etmediği takdirde, bu hareketlerin 2311 sayılı kanunla derpiş ve himaye edilen bir tecavüz mahiyetinde telâkki edilmesine imkân vardır. Zira, ortada bir gayrimenkulün istimaline mâni olan bir hareket mevcuttur. Bu hareket, dolayısıyla zilyedliğe tecavüz teşkil etmekte ve gayiimen- kulün istimaline mâni olmaktadır. Mahkeme neticesinde verilecek karara kadar idari bir tedbirle sarsılan nizamın iadesi kanunun madde ve ruhuna uygundur[6].

Medeni Kanun'un bu hükümleri ve tatbikatın ortaya çıkardığı neticelere göre, gayrimenkule vaki tecavüzlerin iki ayrı grupta mütalâası ve bu iki ayrı hale göre neticenin münakaşası uygun olacağı kanaatindeyiz.

1 — Bir kısım tecavüzler doğrudan doğruya gayrimenkule vaki olmakta ve gayrimenkulün fiilî tasarruf ve istimalinden ibaret olan zilyedliği ihlâl ve onu kısmen veya tamamen imkânsız hale getirmektedir. Bir tarlanın müteceviz tarafından işlenmek istenmesi, bir binanın zorla işgali gibi.

Bu neviden (Oirecte) tecavüzlerde, kanunun uygulanma şartları tamamen mevcut olduğu takdirde hâdisenin 2311 sayılı kanun şumulüne gireceğinden hiç bir tereddüt yoktur.

2 — (Directe) tecavüzlerin yanında bir kısım tecavüz ve müdahaleler, doğrudan doğruya değil, bilvasıta (in- directe) vaki olmaktadır. Yani, gayrimenkule doğrudan

---

[6] Medeni Kanun'un alâkalı- maddelerinden ilham alarak ileri sürdüğümüz bu mütalâalar henüz tecrübesi çok kısa bir idare âmirinin şahsî mütalâalarıdır. Esasen efüdümüzün gayesi bu önemli konuyu güneş gibi meydana çıkarmaktan ziyade meydana çıkmasına yarayacak mütalâaları tahrik etmektir. Buna fırsat verebilmek benim için kâfi bahtiyarlıktır.

doğruya bir tecavüz ve müdahale vaki olmamakla beraber, yapılan fiilî veya ameliyenin neticesi gayrimenkule, dolayı- siyle müessir olmakta ve zilyedliğe kısmen veya tamamen imkân bırakmamaktadır.

Biraz evvel zikrettiğimiz, suların yolunu kesmek veya mecralarını değiştirmek suretiyle bir gayrimenkulü sudan kısmen veya tamamen mahrum etmek veya su basmasına meydan vermek suretiyle yapılan müdahale, bu neviden bilvasıta tecavüzler için tipik bir misal teşkil eder. Burada, doğrudan doğruya gayrimenkule tevcih edilmiş bir tecavüz bulunmamakla beraber, bazı fiil ve hareketler, gayrimenkulün serbestçe tasarruf ve istimaline kısmen veya tamamen mâni olmaktadır. Kanaatimizce, (directe) tecavüzlerde olduğu gibi, (incirecte — bilvasıta) müdahaleler de, zilyedliğe yani gayrimenkulun tasarruf ve istimaline kısmen veya tamamen mâni olacak bir netice tevhit ederse, bu kabil fiillerin de tecavüz sayılarak menedilmelerine imkân ve vuzuh vardır. Gerek kanun gerek tüzük bu kabilden bilvasıta tecavüzler hakkında hiç bir hükmü ihtiva etmemekle Beraber, bu düşüncelerimizin kanunun ruh ve maksadına uygun olduğu kanaatindeyiz. Bittabi bu gibi hallerde de, tecavüzü defedilen kimsenin, terciha şayan haklarını mahkeme yolu ile tesbit ve ihkaka çalışmasına hiç bir mâni tasavvur olunamaz.

III — Kanunun uygulanabilmesinin üçüncü şartı, tecavüz ve müdahaleye maruz kalan gayrimenkul zilyedinin idari makamlara müracaatla tecavüzün menini talep etmesidir. Yani, idari makamlarca tecavüzün menî hakkında karar alınması, alâkadarın müracaatı ile kabildir. İdari makamlar, alâkalılar talep etmedikçe, ve tecavüzün menini istemedikçe resen işe el koyarak müsbet veya menfi bir karar ittihaz edemezler.

Bu mütalâa kanunun madde ve ruhuna uygundur. Zira, gayrimenkulüne bir tecavüz vaki olan kimse, bunun menî için müracaatta bulunmamakla bu müdahaleye rıza göstermiş sayılmak lâzımdır. Zilyedin, tecavüzün menî için müracaatta bulunmaması ise, fiilin, bu kanunun şümulüne girebilecek bir tecavüz olması mahiyetini ortadan kaldırır. Teca-

vüzün mahiyetini tesbit ederken gayrimenkullere vaki müdahalelerin tecavüz sayılabilmesi için zilyedin rızası hilafına ve gayrimenkulün istimaline mâni olabilecek bir hareketin mevcut olması icap ettiğini kaydetmiştik.

Hernekadar 2311 sayılı kanundan beklenen başlıca gaye gayrimenkule vaki olacak tecavüzlerle sarsılan âmme nizamını iade edecek seri bir tedbir almak ise de, bizzat tecavüze uğrayan üzerinde hiç bir aksülâmel uyandırmayan fillerin, âmme nizamını sarsacak bir tecavüz sayılmasına ve bunlara idarenin resen müdahale ederek karar vermesine imkân yoktur. Nitekim tüzüğün birinci maddesinin son fıkrasında «tecavüz ve müdahale vaki olduğunu gören kimse tecavüzün defî ve eski halin iadesi için vilâyette valiye, kazada kaymakama, nahiyede nahiye müdürüne müracaat edebilir.» denilmek suretiyle, idare âmirlerince tetkik yapılması ve karar ittihazının ancak alâkalıların müracaatı halinde mümkün olabileceğini tesbit etmiş bulunmaktadır. (Müracaat edebilir) tâbirinden anlaşılan mâna kanaatimizce bu olmak lâzımdır. (Bak, Tüzük, Mad. 1).

Noktai nazarımızı daha açık olarak belirtmek istersek gayrimenkul tecavüzleri hakkındaki müracaatları (şahsi dâva) taleplerine benzetebiliriz. Şahsi dâva konusu olan fiillerde dâvacıîr müracaat etmedikçe zabıta ve adalet ma- kanizmasmm harekete geçmesine nasıl imkân yoksa, gayrimenkul tecavüzlerinde de tecavüze uğranıldığı hakkında bir müracaat mevcut olmadıkça idari makamların hâdiseyi tetkik ve karar ittihazına yetkileri yoktur.

Burada, 2311 sayılı kanunun birinci maddesinin düşüncelerimize tamamen uygun bir ifade taşımadığını da itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Zira, kanunun birinci maddesinde, idare âmirlerinin bu hususta karar ittihaz edebilmelerinin alâkadarların müracaatı üzerine kabil olabileceği hakkında açık bir hüküm mevcut olmadığı gibi (Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasıyet edildikte vilâyette vali, kazada kaymakam ve nahiyede nahiye müdürü tarafından bu tecavüz def ve eski hal iade olunur.) şeklindeki

maddesi ile âdeta alâkalıların talebine hacet kalmaksızın idare âmirlerine tecavüzün defî vazifesini tahmil eden bir mahiyet arz etmektedir.

Ancak, tüzüğün birinci maddesi, bütün tereddütleri izale edecek bir sarahat taşımaktadır. Tüzüğün birinci maddesindeki: «Tecavüz ve müdahale vaki olduğunu gören kimse vilâyette valiye, kazada kaymakama, nahiyede nahiyeye müdürüne **müracaat edebilir.**» şeklindeki hükmü, gayrimenkul tecavüzlerine ait karar itihazının ancak alâkalının müracaatı ile kabil olacağı mânasından başka türlü anlamaya imkân yoktur. Bu suretle kanunun birinci maddesindeki müphemiyet, tüzük hükmünün (müracaat edebilir) tarzındaki açık ifadesi ile tamamen bertaraf edilmiş olmaktadır.

B — Müracaat şekli:

2 31 1 sayılı kanuna istinaden mülkiye âmirlerine vaki olacak meni müdahale talepleri şekle tâbi değildir. Ne şekilde olursa olsun, şikâyetin mülkiye âmirinin ıttılama ulaştırılması kâfidir. Bu müracaat dilekçe ile olabileceği gibi, şifahi beyanın zabıt varakası ile tesbiti suretiyle de olur.

Tatbikatta en fazla raslanan normal müracaat, idari makamlara dilekçe vermek suretiyle tecavüz ve müdahalenin meni talebinde bulunmaktır.

C — Müracaat hakkı bakımından gerçek ve tüzelkişiler arasında fark var mıdır?

Burada, tecavüzün defî müracaatında bulunabilmek bakımından hakiki ve hükmi şahıslar arasında bir fark mevcut olup olmadığı meselesi üzerinde durmak istiyoruz. Bundan maksadımız, hükmi şahısların da zilyed buldukları gayrimenkulfer için 2311 sayılı kanun hükümlerine istinaden tecavüzün meni talebinde bulunup bulunamayacakları keyfiyetini tesbit etmektir. Bize bu noktaya işaret lüzumunu duyuran, 2311 sayılı kanunun birinci maddesindeki «Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule» ve tüzüğün birinci maddesindeki «başkası tarafından tecavüz ve müdahale vaki olduğunu gören kimse» gibi daha ziyade hakiki şahısları ifade eden tâbirlerdir.

Kanaatimizce kanun ve tüzükteki bu tâbirlerin, gayri-

menkullere vaki olacak tecavüzlerin meni için müracaatta bulunabilmek hakkının yalnız hakiki şahıslara inhisar ettirilmek istendiği mânasını çıkarmak, kanunun uygulanma sahasını lüzumsuz ve hattâ biraz da mesnetsiz şekilde daraltmaktan başka bir şey değildir.

Gayrimenkulün tecavüze uğradığından bahisle 2311 sayılı kanun hükümlerine göre bu tecavüzün menini talep eden bir kimsenin müracaatı nasıl tetkik ve karara bağlanırsa, köy, belediye gibi âmme hükmi şahıslarının ve cemiyet ve şirketler gibi hususi hukuk hükmi şahıslarının da, kanunen zilyed bulunmaya yetkili buldukları gayrimenkul- lerine vaki tecavüz ve müdahalelerin meni taleplerinin de aynı kanun hükümleri çerçevesinde tetkik ve karara bağlanması icabeder.

Gayrimenkullerin hakiki veya hükmi şahıslara ait olması, tecavüzün mahiyeti, âmme nizamının sarsılması, ve bozulan nizamın iadesi bakımından hiç bir fark arzetmedi- ği gibi gerek kanun ve gerek tüzükte, hükmi şahıslara ait gayrimenkul için tatbik kabiliyetleri olmadığı hakkında bir hükme de raslamıyoruz. Bu sebeptendir ki, hükmi şahısların da zilyed buldukları gayrimenkullere vaki olacak tecavüzlerin defi hususunda 2311 sayılı kanun hükümlerinden faydalanabileceklerine kani bulunuyoruz[7].

[7] Hükmi şahıslar aleyhine bu yolda müracaata imkân var mıdır? meselesini burada düşünmek icabeder. Yani bir âmme veya hususî hukuk hükmi şahsı aleyhine, bir gayrimenkule tecavüz ve müdahalede bulunduğu iddiası ile, tecavüzün meni talebinde bulunmak caiz olup olmayacağı, bu neviden bir müracaat halinde müdahalenin menine imkân olup olmadığı meselesi üzerinde de durmak lâzımdır. Bir misalle tebarüz ettirmek istersek, bir arsaya zilyed bulunan bir şahsın, arsasına belediye tarafından müdahale olunduğundan bahisle bu müdahalenin menini talep etmesi halini düşünebiliriz.

Kanaatimizce buna menfi cevap vermeye, yani hükmi şahıslar aleyhindeki, meni müdahale taleplerinin bu kanuna göre tetkikine cevaz olmadığını söylemeye imkân yoktur. Eğer hükmi şahsın müdahalesi, bir kanun hükmünün tatbiki neticesi vaki olmamış ise yani haksız ve tecavüz mahiyetinde ise bu neviden müdahalelerin de menine imkân bulunduğunu kabul etmek zaruretini duyuyoruz. Hemen ilâve

D — Üçüncü şahısların durumu:

Gayrimenkulün zilyedinden başka şahısların yani üçüncü şahısların meni müdahale taleplerinin tetkikine imkân olup olmadığı meselesi de düşünölmeye değer. Ancak hiç tereddüt etmeden, zilyedlerinden başkasının yapacağı müracaatların mesmu olamayacağı kabul etmek zaruretindeyiz. Zira gerek 2311 sayılı kanun ve gerek tüzük bu hususta en küçük bir şüpheye yer bırakmıyacak kadar sarihtir.

Esasen gayrimenkul tecavüzlerinde idarenin resen müdahale etmesine imkân bulunmadığını ve münhasıran alâkalıların yani zilyedlerin müracaatı üzerine harekete geçebileceklerini yukarda tesbit etmekle, üçüncü şahısların müracaatı halinde idarenin tetkik ve karar yetkisi olmayacağı belirtilmiş bulunmdu. Fiilen zilyed bulunmadıkları bir gayrimenkulün tecavüz ve müdahaleye maruz kalması ile şu veya bu menfaatleri haleldar olan kimseler için 2311 sayılı kanuna müsteniden müracaata imkân yoktur. Bu gibi şahıslar ya zilyedleri tahrik ve teşvik suretiyle veya doğrudan doğruya umumi hükümlere istinaden mahkemelere müracaat suretiyle haklarını aramak vaziyetindedirler.

IV — Nihayet, gayrimenkule tecavüzün meni taleplerinin mesmu olabilmesinin son şartına gelmiş bulunuyoruz. Bu da, meni müdahale taleplerinin kanuni süre içinde yapılmış olması şartıdır. Kanunun derpiş ettiği müddetler içinde müracaat yapılmadıkça ortada bir tecavüz mevcut olsa dahi 2311 sayılı kanuna göre mülkiye âmirince karar ittihazına imkân yoktur.

Kanuni müracaat süresini tesbit için de 2311 sayılı kanunla tüzüğün alâkalı hükümlerine göz atmak lüzumunu duyuyoruz.

edelim ki gerek hükmi şahısların bu kanuna müsteniden müdahalelerinin men edilebileceği hakkındaki görüşlerimizin gerek hükmi şahısların bu kanundan faydalanılarak müracaatta bulunabilecekleri hakkındaki düşüncelerimizin, değerli idareci ve hukukçular tarafından bir tartışma konusu yapılmasını kuvvetle arzu ediyorum. Zira bu etüdün bütün gayesi bu neviden tartışmalara yol açmak suretile konunun aydınlatılmasına hizmetten başka bir şey değildir.

A — Kanuni müracaat süresi:

2311 sayılı kanun bu hususta sarıh bir hüküm ihtiva etmemektedir. Yani kanunla, alâkadarların taleplerinin mes- mu olabilmesi için müracaatlarını muayyen bir müddet zarfında yapmalarını şart koşan bir hüküm mevcut değildir. Ancak, kanunun uygulanması şeklini gösteren tüzük, ikinci maddesinde bu hususu açıkça tesbit etmiş bulunmaktadır. Tüzüğün ikinci maddesinin birinci fıkrası aynen şöyledir:

«Zilyed, tecavüz ve müdahalenin vukuunu **öğrenir öğrenmez** müracaata mecburdur.»

Bu fıkarda müracaat müddetine ait tâbir (öğrenir öğrenmez) tâbiridir. Yani bu madde, tecavüze uğrayan gayrimenkul zilyedinin derhal müracaat etmesi lüzumunu derpiş etmiş bulunmaktadır.

Tüzüğün bu hükmü kanunun vazı gayesine uygundur. Zira, 2311 sayılı kanunla elde edilmek istenen gaye, gayrimenkul zilyedliğine vaki olacak tecavüzlerin, mahkemelerce karar ittihazına kadar, alınacak idari bir tedbirle derhal normale irca edilmesi, ve tasarruf serbestisinin ihlâli dola- yısıyla sarsılan âmme nizamının çarçabuk iadesi ve bu suretle vukuu muhtemel müessif hâdiselerin önlenmesidir.

Bu bakımdan, zilyedliği tecavüze uğrayan vatandaşın, bu tecavüzdən doğabilecek fiilî ve müessif aksülânaellerine mâni olmak gayesini güden bir kanunun, aynı vatandaştan, tecavüz vukuunda derhal müracaat etmesini talep etmesi kadar makul bir şey olmaz. Zilyedin, müracaatta gecikmesi, tecavüz mevzuunu teşkil eden harekete katlanmasının, rıza göstermesinin, veya bu hareketin kendisi üzerinde, tasarruf serbestisine mâni olduğu tarzında bir aksülâmel göstermemiş olmasının bir tezahürüdür.

Bu sebeple, kanunun himayesine mazhar olabilmek için tecavüz vaki olduğunu öğrenir öğrenmez müracaat edilmesi şarttır.

Burada tecavüzün öğrenilmesi keyfiyeti ile tecavüzün vukuu arasındaki farkı belirtmek lâzımdır.

Tüzüğün alâkalı maddesinde (tecavüz vuku bulur bulmaz) tâbirinin kullanılmıyarak onun yerine (tecavüzün vu

kuunu öğrenir öğrenmez) denilmiş olmasının sebebi, elinde olmıyan sebeplerle tecavüze ıttılayı geciken vatandaşı kanunun himaye kümümlerinden mahrum etmemektir. Nitekim tüzüğün aynı maddesinin ikinci fıkrasında: «Makul sebeplere binaen müracaat, ıttıla tarihinden itibaren bir ayı geçemez» denilmek suretiyle bu gayeye vuzuh verilmiş oluyor. Binaenaleyh, birinci fıkradaki (öğrenir öğrenmez) tâbirinden anlaşılacak mâna, (tecavüze muttali olur olmaz) müracaat edilmesi mânasıdır.

Burada ekseriya raslanan ve kanaatimizce hatâlı olan bir uygulama tarzı üzerindeki görüşlerimizi ifade etmek lüzumunu duyuyoruz:

Tüzüğün bu hükmünde müracaat zamanı, başka bir deyimle müracaat müddetinin başlangıcı, ıttıla tarihidir. Yani zilyed, tecavüze muttali olur olmaz müracaat edecektir. Tecavüzün vukuu tarihi ile ıttıla tarihi arasında geçecek müddetin, kanunun tatbiki bakımından hiç bir kıymet ve ehemmiyeti yoktur. Yani tecavüz tarihi ile ıttıla tarihi arasında geçecek müddet, meni müdahale taleplerine hiç bir bakımdan müessir değildir. Bu müddet nekadar uzun olursa olsun, zilyedin, bu müddet zarfında tecavüze muttali olma- mıyacağı yapılan tahkikatla anlaşılırsa, ıttılını müteakip yapacağı meni müdahale talepleri mesmu olur. Ancak muttali olur olmaz müracaatta bulunması ve müdahalenin menini talep etmesi şarttır. Tüzük, ıttıladan sonra müracaat için hiç vakit kaybedilmemesini şart koymuştur. Görülüyor ki 2311 sayılı kanun hükmünden faydalanarak, vaki müdahalenin menedilebilmesi için, tecavüze muttali olur olmaz müracaat, talebin mesmu olmasının ana şartıdır.

B — Makbul mazeret halinde müddet:

Zaruri bazı sebepler, tecavüze muttali olan zilyedin, müracaatını derhal yapmasına engel olabilir. Hastalık veya diğer bir sebep gibi.

Kanun, bu kabilden meşru ve makbul sebeplerin mevcudiyeti halinde dahi, tecavüze ıttıla olduğu tarihten itibaren bir aylık müddet içinde müracaat edilmediği takdir-

de, bu neviden taleplerin kanun hükümlerine göre tetkikine cevaz vermemektedir.

Biraz yukarda zikrettiğimiz tatbikat hatâsı, bu bir aylık müddeti, ittıla tarihinden itibaren, tecavüze maruz kalan gayrimenkul zilyedine, ortada meşru bir mazeret bulunsun bulunmasın, kanunun bahşettiği bir (sukutu hak) müddeti sayan görüşlerdir.

Bu düşünüşte bulunan idareciler, tecavüzün vukuuna muttali olan zilyedin, ittıla tarihinden itibaren bir ay geçmeden müracaat etmesi halinde, ittıla tarihini nazara alarak derhal müracaat edip etmediğini tetkike lüzum olmadığı, bir ay zarfında müracaat etmiş olmasının kanun hükümlerinden faydalanmak için kâfi bir sebep olduğu kanaatinde iderler.

Halbuki, tüzüğün vazih ifadesinden bu mânâyı çıkarmaya imkân yoktur. Tecavüze uğrayan gayrimenkulün zilyedi, tüzüğün ikinci maddesinin birinci fıkrasında sarih olarak tesbit edildiği üzere, tecavüz ve müdahalenin vukuunu (öğrenir öğrenmez) müracaata mecburdur. Aynı maddenin üçüncü fıkrasındaki bir aylık müddet, makul sebeplere istinaden müracaatın gecikmesi halinde, müracaatın mesmu olabilmesi için kanunun bahşettiği istisnai bir mühlet mahiyetindedir. Makul sebepler mevcut olsa dahi müracaat, ittıla tarihinden itibaren bir ayı geçerse, tetkikine imkân bulunmayacaktır.

Ittıla tarihinde, müracaatın gecikmesi için hastalık veya herhangi bir makul sebep mevcut değilse, bir ay içinde müracaat etmiş olmak, müracaatın bu kanun çerçevesi içinde tetkikine kâfi bir sebep değildir. Zira zilyedin, tecavüz ve müdahalenin vukuunu öğrenir öğrenmez müracaatı icap ederdi.

Kanun, makul sebepler olmadan müracaatın gecikmesini bir nevi tecavüze muvafakat ve rıza mahiyetinde saymış, makul sebeplerin mevcudiyeti halinde dahi, ittıla tarihi üzerinden bir aydan fazla bir zaman geçmiş olmasını, hâdisenin bu kanun çerçevesinden çıkmasını intaç edecek bir sebep olarak derpiş etmiştir.

C — Tecavüz ve ittıla tarihleri arasındaki münasebetler:

Gayrimenkule vaki tecavüzlerin defi haklımdaki müracaatların tetkikinde sadece tecavüze ittıla tarihinin teshil edilmesi ve ittıla tarihi ile müracaat arasında bir aydan fazla zaman geçmemiş olması, müracaatın, bu kanunun şumulüne girebilmesi için kâfi bir sebep sayılması kanuna aykırıdır.

Ittıla tarihi ile müracaat tarihi arasında geçen imüddet nazara alınmakla beraber, ittıla ile müracaat arasındaki gecikmenin sebepleri üzerinde de durmak, ittılaa nazaran müracaatın, velev ki bir aydan az dahi olsa, gecikmesinde makul bir sebep yoksa reddetmek makul sebeplere müstenit gecikme bir aydan fazla ise yine reddetmek, makul sebeplere müstenit gecikme bir aydan fazla değilse kabul etmek ve gerekli tahkikatı yaparak neticede müsbet veya menfi karar ittihaz etmek icabeder.

Şüphesiz burada tecavüze ittıla halinde müracaat etmemek veya makul sebeplere istinat suretiyle dahi olsa ittıla müteakip bir ay zarfında müracaat etmemek suretiyle sukut eden hak, 2311 sayılı kanunla himaye edilen ve bu kanuna istinaden idari makamlardan meni müdahale kararı talep -etme hakkıdır. Yoksa, zilyedin, mahkemeye müracaatla, gayrimenkul üzerindeki haklarını tesbit ettirmesine ve tecavüzün mahkemece defini talep etmesine hiç bir mâni yoktur. Tüzüğün aynı maddesinin son fıkrası sarihdir: «Bu müddet geçtikten sonra müracaat vukubulursa müştekiye mahkemeye gitmesi lüzumu tembih olunur.»

(Devamı var)

İNGİLİZ VE KANADA GENEL İDARESİ, MERKEZ TEŞKİLÂTI

İNGİLİZ YASASININ ÖZELLİKLERİ

Yazan:
Yusuf
DANIŞMAN

İNGİLİZ ANAYASASI:

Dünyanın en fazla münakaşa ve inkâr edilen mevzularından biridir. Birçok ecnebi tenkitçiler ve meselâ Fransız Alexis 'De Toquille gibiler, «İngilizlerin Anayasası yoktur» diyecek kadar aşırı konuşmuşlardır. Ecnebilerin anladığı mânada İngilizlerin yazılı bir Code'u yoktur. Dağınık vesikaları vardır. Magna Carta, Pettion of Rights, The Bili of Rights Legislation Union gibi kanunlar bir araya getirilerek kodifiye yapılmamıştır[1].

Başka bir deyimle İngiliz Anayasası eve benzer. Kiracı değiştikçe ve yenisi geldikçe zamanın icaplarına, modasına ve âcil ihtiyaçlarına, arzularına uyacak ekler yapılır. Yasa muntazam ve müşekkel olmaktan ziyade birçok ellerin emeğiyle vücuda gelmiştir. Tatbikatta mânasını kaybeden kuru, şekiller yerini taze âdetlere terketmiştir. Bu tecrübi gelişmeler örfü - âdet hukukunu doğurmuştur[2].

İngiliz anayasasının esasları derince araştırılırsa temelinin Roma hukuku olduğu anlaşılır. Hıristiyanlığın zuhurundan sonra bu dinin de tesiri görülmüşse de, Roma hukuku kadar müessir olamamıştır. Bununla beraber Roma kanunları İngiltere'de hiç bir zaman merî bulunmadı. Bazı esaslı prensipler ve şekiller günün icaplarına uydurulmak suretiyle millileştirildi [3],

---

[1] The Royal Power of Dissolution of Parliament in the British Commonwealth. A. Forsey 1943 J.A.R.Marriot — Önsöz.

[2] Anson, The Law and Custom of the Constitution. 5 inci bası, 1922 —• Önsöz.

[3] A.L.Poel. Tasvel-Langmeads English Constitutional History 9 uncu bası, 1929, sahife 1.

Diğer taraftan İngiliz anayasası hâkim bir otoritenin ifadesidir. Bu hâkimiyet parlâmentonun kendisinde mündemiçtir. Parlâmento bütün teşriî yetkileri üzerinde toplar. Bu sebeple, İngiliz anayasası bir dâhinin siyasi fikri veya şahsi eseri olmaktan ziyade bir tekâmülün eseridir[1]

İNGİLİZ YASASI, COMMON LA W, CONVENTİON, ÂDETLER, MAHKEME KARARLARI:

İngiliz kanunlarının bir membaı teşriî kuvvet demiştik. Bu iktidar yazılı kanunları «Statutes» i yapar. Bu çeşit kanunlar iki iktidara yaslanır: Kıral ve Parlâmento.

(II) ci Hanrı'ye kadar İngiltere'de kanunları yapan yalnız kıraldı. Lâkin Saxon Kıralları zeki adamları toplayıp mütalâalarını alırlar ve Norman kıralları da papazların, asilzadelerin tesiri altında kalırlardı. Kıralın yaptığı kanunlara karşı «Kıral mahkemesinin Curia Regis» vetosu vardı. Uzun mücadelelerden sonra bu yetki parlâmentoya intikal etmiştir. Bugün kıralın zâhiren veto yetkisi varsa da 200 yıldan beri kullanılmamıştır[2]

TARİHTE MAHKEME İÇTİHATLARI:

XII nci yüzyılda Oxford Üniversitesi'nde Roma hukuku dersi okutan profesörler, kıral kanunları yanında örfü - âdetlerden, mahkeme içtihatlarından doğan ayrı bir kanunun mevcut olduğunu söylerlerdi.

1307 den 1537 ye kadar kıral mahkemeleri kararları yıllık kitap olarak neşredilmeğe başladı. Bunlar resmî neşriyat değildi. Bilâhare bu kitaplar toplatıldı, tekrar yazdırıldı, ve bunlara Collection denildi, ve yeni yetişen çırak hukukçular tarafından okundu.

İngiliz Ticaret Kanunu ancak XVI ncı yüzyılın sonunda gelişmeğe başladı. Bu ticari dâvalara kıral bahkemeleri bakamazdı. Tüccarlardan seçilen özel bir mahkeme ticari teamülleri tatbik ederdi.

[1] Anson, The Law and Custom of the Constitution, Beşinci tabı, 1922 — Önsöz.

[2] A.L.Pool, Tasvvel-Langmeads English Constitutional History 9 uncu bası - 1929, sahife 1.

Buna rağmen bu devrede kıral hâlâ adalet çeşmesi diye anılırdı. Bir hâdisе hakkında COMMON LAW'da sarahat yoksa önce kıral meclisine dilekçe ile müracaat edilir, kıral dilekçeyi ekseriya genel sekreterine havale ederdi. Genel sekreter o zamanlar ruhani idi ve kıral meclisinin en yetkili memuru idi. XIV üncü yüzyılda dilekçeler doğrudan doğruya genel sekretere yazılmağa başlandı ve bu zamanla kaide haline geldi. Dilekçenin sonuna «Allah aşkıyle hakkımı senden dileniyorum» ibaresi ilâve olunurdu.

VIII inci Hanri'ye kadar genel sekreter hiçbir yargıcın mütalâasını almadan hükmünü kendisi verirdi. Ve bu mahkemeye Sekreterlik Mahkemesi denildi. Hukukçular genel sekreterlik kararlarını topladılar ve bu külliyata (Equity) dediler. 1873 de bu kararlar da Common Law'a karıştı[1]

Common Law'un muhtelif mânaları vardır:

a — Mahallî ve hususi âdetler..

b — Yazılı kanunların dışında cari olan bütün âdetler.

c— Yetkili mercilerin vermiş oldukları kararlar ki, bu makamlar ekseriya mahkemelerdir ve İngiliz mevzuatı daha ziyade kazai kararların eseridir.[2]

Convention, yazılı olmıyan yasalar demektir. Tatbiki, cemiyet menfaati için lüzumlu ve mecburi olan hukuk kaideleridir. Tatbik edildikçe gelişir ve cemiyetin malı olur. Cemiyet için tatbikinde mecburiyet ve zaruret bulunmıyan örfü - âdetler Convention değildir. Örfü - âdette uzun bir kullanma, tarihçe vardır. Convention'da bu evveliyata lüzum yoktur, iki siyasi partinin uzlaşması bu kaideleri doğurur.

Bu tarzdaki anayasa hayat icaplarına uymaktadır. Bu yüzden İngiliz anayasası daima gelişmekte ve hayatiyet göstermektedir [3],

ÂDETLER — Bunlar birkaç sınıfa ayrılır:

[1] Roland Burrovv, Odgers on the Common Law of England, 3 üncü tabı 1927.

[2] Aynı eser.

[3] K.C.Wheare. Stâtute of Westminster and Dominion Status- 1938. Sahife 1-16.

- a — Genel âdetler, bütün memlekete şâmindir.
b — Mahallî âdetler, yalnız bir mahalde caridir.
c — Meslekî âdetler, yalnız muayyen meslekte caridir.

Âdetler uzun zaman kullanılmışsa kanun kıymetini iktisap ederler. Fakat hiçbir âdet parlâmento kanunlarının cari olmasını önleyemez.

Âdetler 1 inci Richard zamanında toplanmağa başlanmıştır. Bir âdetin kuvvetini ispat için çok eski devrelere dönmeğe lüzum yoktur. 20 yıldan beri tatbik olduğuna işaret etmek kâfi gelir. Bu âdet bu müddet içinde devamlı tatbik edilmişse ve bundan istifade edeceklere bir hak temin ederse kıymeti vardır[1].

İngiliz yargıçlarının görevleri: Yazılı olmyan kanunları ilân ve yazılı kanunları tefsir etmektir. Yeni kanun yapmazlar. Herhangi bir meselenin hallinde müşkülâta maruz kalınca, önce verilmiş kararlara, teamüllere ve yazılı kanunlara bakarlar. Küçük mahkemelerin kararlarını yüksek mahkemenin kararı bağlar. Yargıçlar kanun vâzımnı maksadını araştırırlar. Bu iş için meclis müzakereleri zaptım gözden geçirirler. Kanun tasarısına bakarlar'[2]

İngiltere'de yıllık mahkeme kararları yedi cilt tutar. Bahisler alfabetik olarak tanzim edilmiştir. Arama kolaydır[3].

Bakanlıkların da teşriî yetkileri vardır. Kırالیçe Victoria zamanında parlâmentonun kanun yapma işi o kadar çoğaldı ki, nihayet bakanlıkların talimatname yapmaları kabul edildi.

Meclisin külfetleri azaltıldı. Talimatname kanuna aykırı hükmü ihtiva etmemelidir id[4]

[1]Roland Burrovv, Odgers On The Common Law of England. Sahife 61-89.

[2]Roland Burro\y, Odgers On The Common Law of England Sahife 5.

[3] Osborne'un Carleton Colledge notlarından.

[4]Roland Burro\y'un; Odgers On The Common Law of England adlı eserinden. Sahife 89.

İNGİLİZ ANAYASA TARİHİ

ANGLO — SAKSON DEVRİ

İngiliz milletinin menşei, İngiliz milleti Brötonlar, Anglo - Saksonlar, Danimarklılar ve Normanların karışmasından doğmuştur. Hâkim kısım Cermenlerdir[1].

İngiltere, ilk devrelerde birçok devletlere ayrılmıştı. Her kabile, başındaki reisi takibeder ve muayyen toprağa yerleşirdi. Her kabilenin millî ve hukuki mânada meclisleri vardı. Kabileler eski günlerine ve eski memleketlerine hasret çeker ve anane haline gelen kavgalarına devam ederlerdi. İşte bu çarpışmalar ufak kabileleri ortadan kaldırdı. VII nci ve VIII inci yüzyılın başında hudutlar belli olup yerleşme kökleştiği zaman sekiz kiralık vardı. Bunların en kuvvetlileri Welsh ve Vessex'ler idi[2].

Bu muhtelif kabileler arasında monarşi, aristokrasi ve demokrasi birbirine karışmıştı. Hâkimiyet silâhlı halkın elinde idi. Kiralın yetkileri hudutlanmıştı. Kırallar kanun vâzu ve idareci olmaktan ziyade temsîlî bir hüviyete sahiptiler. Bununla beraber aralarında diktatörler de mevcuttu.

Milâttan 800-836 yıl sonra tahta geçen Ecqberth, memleket idaresini ve dolayısıyla kiralık otoritesini birleştirdi. Avrupa devletleri içinde Anglosaksonlar ilk devlet şeklini Ecqberth zamanında aldılar. İç düzenliğin gelişmesi ve anayasanın tesbiti bu devrede başlar.

Bu şekli kiralığa rağmen esaslı meseleleri yine millet hallederdi. Kurultaylar yaparlar ve böylece kararlar verirlerdi. Bu karara ancak hür insanlar iştirâk ederdi. Hür adamın aşağı sınıfında bulunanlar esir değillerdi. Yalnız siyasi haklardan mahrumdular. Bu sınıfın aşağı mertebesinde harp esirleri, mücrimler ve mahkûmlar vardı. Her sınıf arasında da içtimai farklar, dereceler mevcuttu. Asilzadeler gibi.

[1] A.L.Pool Tadwel - Langmeads English Constitutional History, 9 uncu bası, 1929, sahife 1.

[2] Dr. Rudolph Gneist The Constitutional History of England. İngiliz ve Kanada Genel İdaresi, Merkez Teşkilâtı 43

Askerî yüksek görevler yalnız Cermenlere ve kuzey milletlerine tanınmıştı[1].

Kurultaylara Witan denilirdi. Kıral bu kurultaylar tarafından tenvir edilir ve hareket tarzı bu kurultaylar tarafından tesbit edilirdi. Eğer kıral idaresi kuvvetli ise kurultayı peşinden sürükler, değilse kurultay idareye hâkim olurdu. Bu şekli idarede yabancı istilâların da tesiri olmuştur [2],

Zamanla müesseseler tekâmül etti. Yeni müesseseler doğdu. Askerî şefler veya kahramanlar ve zeki oldukları için kırallığa gelmiş olanların birçoğu tahtı ömürleri boyunca ellerinde tuttular ve ahfadına bu otoriteyi veraset suretiyle devrettiler. Kıral «King» kelimesinin «Kin» den geldiği rivayet edilir. Bu kelime, bir ırkın şefi ve lideri mânasına gelir. Yoksa toprağın sahibi mânasına gelme.

Zamanla hıristiyanlık dini İngiliz idaresine, tesir etti. Kırılın, muharip, muzaffer, haşin vasıflarını yumuşattı. Doğumdan ve ırkî hasletinden mütevellit üstün vasıflarını azalttı. Tefekkür kudretini çoğalttı ve muhtelif ırklar arasına birlik getirdi[3].

NORMANLAR DEVRİ

1066 da İngiliz Kıralı Edvvard'ın vârisi Edgar zayıf karakterde bir zattı. Edward gözlerini kapatırken yerine Ha- vold'un geçmesini istedi. Kıral ölünce kurultay toplandı, ehliyetli ve dirayetli Harold'un kırallık namzetliğini tasvibetti. Fakat tahtın bir başka rakibi daha vardı: Normandi Dükü William, ölen kırılın amcazadesiydi. Ahlâki ve dinî bakımdan kendisinin tahta müstahak olduğunu düşündü, büyük bir ordu hazırladı. İngiltere topraklarına çıktı. Muharebenin sonunda kardeşi maktul düştü. Niormanlar harbi kazandı. William zorla kıral oldu. Fakat kuvvet yine millette kaldı, zira kıral halkın aksülâmelinden çekindi ve anayasa hü-

[1] Dr. R.Gneist History of England. 2 nci bası, 1889, sahife 40.

[2] Taswell-Langmeads English Constitutional History, sf. 10-12.

[3] Ansons The Law and Custom of the Constitution, 5 inci bası, 1922, cilt I, sf. 25.

kümlerine riayet etti ve Normanlar totanik ırkın içinde eridi.

İşgalin birçok tesirleri oldu. Kırılın otoritesi çoğaldı. Mahallî hükümet merkezileşti, anayasa baskı altında kaldı, Memleket müesseseleri feodal bir şekil aldı. Toprağa kıral namına sahip olan lordlar muayyen bir askerî kuvvet beslemek ve devam ettirmek mecburiyetinde kaldılar. Bu feodal beyler toprağı vârislerine intikal ettirebiliyorlardı.

William kendisine rakip olacakları Baron yapıarak memleketin uzak yerlerine gönderdi. Eski örfü - âdet ve anayasa prensipleri silik olarak yaşadı. Kiliseler de, lordlara dua etmek pazarlığı ile, lordların bazı topraklarına temellük ettiler [1].

Görülüyor ki, ıNorman monarşisi, tamamiyle mutlakıv- yetti. Kurultayın şekli yetkisi vardı. İdare merkezî idi[2],

William işgali tamamladıktan sonra kanunları yeniledi. Yabancı ülkelere para ile esir satışını menetti. İngiliz ve Norman kanun müsavi tuttu. Esasen iki ırk arasındaki evlenmeler o kadar arttı ki, Normanlar kayboldu

Orman hayvanlarını koruma vazedildi. William geyikleri çok severdi.

İngiltere'nin Normanlar tarafından işgali Normanları papaya daha çok yaklaştırdı. Kilise teşkilâtı da merkezî bir durum aldı.

Yargıçlar papazların hükmüne ve dinî işlerine müdahale etmezlerdi. Papazların yabancı memleketlerle münasebeti kıral vasıtasıyla temin olunurdu. Yargıtay, kırılın meclisi idi. Teşriî ve kazai yetkiler aynı müessesede birleşmişti.

William, zekiydi. Lâkin idaresi sertti. Zamanında halk tazyık altında ezildi. Tabilerinden birçok altın ve gümüş hediye aldı. Kendisine kim çok hediye verdiyse idareyi ona

---

[1] Pool Taswel-Langmeads English Constitutional History, 1929, sahife 38-60.

[2] Anson The Law and The Custom of the Constitution, cilt 11, Sahife 21.

teslim etti. Kirala fazla para ödemek için de Kalk bu idarecilerden neler çekmediği [1].

* * *

1100 — 1189:

Bu tarihlerde Norm,an kırallarıyla baronlar arasındaki münasebet bozuldu. Kıralları iyi, kanunlar, hafif vergiler, ve serbest avcılık mevzularını kabul etti. Suçluların cezalarını ağırlaştırdı. Bir yılda kırk hırsız astırdı. Kıralları karşısında yegâne kuvvetli merci kilise idi. Bundan sonra gelen Stephen de insanları doğru yola şevkte hüner gösterdiği[2].

1170 te bütün feodal bakiyesi şatolar tahrip edildi. Ve mahallî idarelerin muhtariyeti tanındı. 1198 de Richard 1 zamanında mahallî memurların tayıni seçimle oldu. Bu devrede ırki fark kalmadı[3].

Richard 1'i takibeden Kıralları John'du. Zalimdi, despottu. Kendisine İngiltere'nin Naron'u deniliyordu. Normandinin istilâsı için hazırlanıyordu. Baronlar yabancı memleketlerde askerî hizmette mecburiyetleri bulunmadığını söylediler. Kilise ve halk ile birleşip baronlar Londra üzerine yürüdüler. Kıralları, baronların bütün dileklerini 1213 te kabul edeceğini bildirdi. Ve baronlarla bir mukavele imza etti.

Bu mukaveleye MAGNA CARTA adı verildi. Mukavele kıralları ile tâbileri arasındaki münasebeti tanzim eden bir hukuki vesikadır.

İngiliz Anayasası'nın temelleri bu kanundadır. Mukavele yazılıdır[4]

Bu mukavele kıralları tabaasına tanıdığı hürriyet ve imtiyaz garantisiydi. Teşriî bir uzuv tarafından hazırlanmış değildir [5].

[1] Pool Taswel-Langmeads English Constitutional History, 9 unca bası, sf. 36-64.

[2] Aynı eser, 1929, sf. 64.

[3] Aynı eser, sf. 49.

[4] A.L.Pool tasvvel-Langmeads English Constitutional History, 9 uncu bası, 1929, sf. 88.

[5] Roland Burrow Odgers on the Common Law of England, 3 üncü bası, cilt 1, sf. 49.

MAGNA CARTA’NIN ÖZETİ

Vatandaşa suç isnat olununca kiral mahkemesine değil genel mahkemeye sevk edilir. Yargıçlar yılda dört kere County’ye uğrar ve bir yıllık işlerine bakar. Ceza dâvalarında mutlaka maznunun müdafaası alınmalıdır. Şahitlere yemin ettirilir, jüri teşkil edilir. Kiralîyet mahkemelerinden hiçbiri yargıçları muhakeme edemez. Ve hiçbir yargıç bulunduğu County’de muhakeme edilemez. Herkesin hakkını aramak için dâva açmakta serbestisi vardır. Hiçbir vatandaş mahkeme kararı olmadan hapis edilemez. Maznunun mâsumiyeti asildir. Herkes memleket dışına seyahatte serbesttir. Yargıçlar mesleğinde ehliyetli olmalıdır. Kocasını öldürülen bir kadının sanığı tevkif iddiası dirdendir. Başka sebeplerden kadınların iddiası ile hiç kimse ‘ evkif edilemez. Millî meclisin muvafakati olmadan hiçbir vatandaşa vergi atılamaz[1]

Mukavelede taraf olan John ve oğlu zamanla bu mukaveleye karşı samimi olmadıklarını hareketleriyle izhar ettiler.

NORMAN KIRALLARININ İDARE SİSTEMİ

Normanlar kıtayı istilâ ederken feodalizmi de birlikte getirdiler. Memleketi küçük parçalara inkısam ettiler. Halk kirala lordlar vasıtasıyla tâbi oldular. Efendilerine sadık kalacaklarına dair yemin ettiler. Vergi yalnız toprak üzerinde idi. Memleket düzeni kiralın başkanlık ettiği CİJRİA RE- GİS namındaki meclis tarafından düzenlenirdi. İdare merkezî bir sistemdi. Kiralîyetin intikali veraset suretiyle idi. VIII inci Henri’nin zamanındadır ki kadının da tahta geçiş kiralîçe olabileceği kabul edildi. 1 688 de de kiralık tacının hanedan içinden ve seçimle intikali kabul edildi[2].

PARLÂMENTONUN MENŞEİ

İngiltere mahallî meclisten hiçbir zaman mahrum bu-

[1]A.L.Pool, T-L E.C.History, sf. 38.

[2]Ansons T.L.A.C. of T. Constitution, sf. 26.

lunmadı. Curia Regis XIII üncü yüzyılda teşekkül etti. Bu meclis âdetleri ilân eder ve idarede değişiklikler yapardı. [1]

Bu meclis üyeleri kiralın davet ettiği yargıçlardan, kiral memurlarıyla kiralın davet ettiği diğer kimselerdendi. Rahipler, baronlar ismen değil, umumi davetli sayılırdı, bari denilen asilzadeler de bu mecliste yer alırlardı. Lordlar bu karışık imtiyazlı sınıftan doğdular. Baronlar I inci Ed- ward'dan sonra Lordlar Kamarası'ndaki mevkilerine verasetle sahip oldular. Rahipler verasetten istisna edilmişlerdi[2].

1265 de şehir ve kasabalılar da kendi mümessillerini meclise yollamak için seçim usulüne müracaat ettiler. 1322 de (Statute Quie Emporte) ile kazai ve teşriî kuvvetler tefrik edildi. Bu devrelerde Avam Kamarası'nın görevi istişari mahiyette idi. Kanun yapmak isterlerse bunları kendileri yapmazlar, dileklerini kiral meclisine arzederlerdik.[3].

Halkın seçimle meclise yolladığı mümessiller bugünkü mânadaki meclisi ancak 1856 da vücuda getirdiler[4].

Seçim ve temsil esasları İngiltere'de nazari olmaktan ziyade tatbik edilen bir haldi. Rahipler, jüriler, yargıçlar, hülâsa seçim idari, adli, malî ve dinî sahalarda görülebilen bir usuldü. 1246 da meclisin adı parlâmento olarak kabul edildi. Seçimler, suiistimalleri önlemek için mahkemelerde yapılırdı[5].

AVAM KAMARASI'NIN GELİŞMESİ (1295 — 1399)

Bu devrede parlâmento hâlâ ikiye inkısam etmemiştir. Lâkin içinde bir kaynaşma görülür. Asiller kendilerini üstün addederler. Nihayet 1322 de kazai ve teşriî kuvvetler tefrik

[1] Anson, The Law and Custom of the Constitution, 5 inci bası, 1922, sf. 30. Hommersham, on the Inst. of the England, Gov. 18-63, sf.246.

[2] A.L.Pool, Taswell-Langmeads English Constitutional History, 9 uncu bası, 1929, sf. 196.

[3] Anson, sf. 30.

[4] Anson, sf. 28-29. Pool, sf. 288.

[5] Anson, sf. 30.

edildi. Ve parlâmentonun muvafakati olmadan hiçbir vergi alınmaması, teşriî mahiyetteki bütün kararların meclisten geçmesi ve idari suiistimalleri sormağa ve önlemeğe yetkileri tanındı. Bunlara harp ilânı ve sulh akdi de ilâve olundu. Parlâmentoda yargıçların oy kullanmamaları prensibi kabul edildi[1].

1386 Richard II zamanına kadar bakanları kiral seçerdi. Bu yüzden kirala medyun duruma düşüklerinden vazifelerini bazan kötüye kullanırlardı. Bu devrede yazılı kanun hilâfına bir takım kötü işler oldu. Avam Kamarası galeyana geldi. Ve bakanların vazifelerini tanımadı. Bu hareket Avam Kamarası'na bakanları vazifelerinden atmak yetkisini sağladı[2].

(1399 — 1485)

Anayasa hükümlerinin yerleşmesi, kökleşmesi bu devrede oldu. Paraya ait kanun tasarısı iki meclisten geçmedikçe kiralın reyini izhar etmemesi prensibi kabul edildi. Ve nihayet Avam Kamarası'nın rıza ve muvafakati olmadıkça tasarıların kanuniyet vasfını almamasına karar verildi. 1 406 da Avam Kamarası bir tasarı hazırladı ve kiral IV üncü Henri'ye takdim etti. Tasarının adı (Thirty one Articles) idi. Bu tasarıya göre: Kabinenin miktarı 18 kişi olacak, bunlardan biri kiralın mühürdarlığım yapacak ve kiral bu kurulun tavsiyesiyle hareket edecekti. Kanunlar parlâmentodan geçecek, yargıçların durumu yeniden tetkik edilecekti.

Harp ve sulh Avam Kamarası'nda görüşülecek ve meclis müzakerelerinde üyelere tam mânasiyle söz hürriyeti verilecekti. Tevkif ve yakalanmaktan masun bulunacaklar ve bu imtiyazlar mallarına da şamil olacaktı. Seçim şeklini meclis lesbit edecekti. Bu haklar ve prensipler kolay yerleşmedi, müstebit kırallarm idaresinde söndü ve uzun mücadelelerden sonra tekrar yerleştiği[2].

[1] Anson, sf. 30.

[2] Pool, sf. 228.

[3] Pool, Taswel - Langmeads English Constitutional History, bası 9, sf. 325.

TÜDORLAR DEVRİ (1485 — 1603)

REFORMASYON

Bu devre uzun bir sulh devridir. Amerika'nın keşfi, Hindistan, Ümit Burnu'nun bulunması, pusulanın keşfi, orta sınıfın servetini arttırdı. Matbaa, dinî reform, insan bilgisini tahmin edilemeyecek derecede yükseltti. Avrupa'da düşüncelerde bazı değişiklikler oldu. Roma hukuku birçok memleketler tarafından adapte edildi. Lüter gibi ıslahatçılar bu vakaların vasıtaları oldular. Bilginler ve münevver kimseler okurken bilgi inançlarından şüphe etmeğe başladılar. Cahiller de iman boşluklarını cebir ve tazyikin dışında doldurmağa çalıştılar.

İngiltere'de dinî otorite ancak aile içinde kalmıştı. 1351 de III üncü Edward zamanında Statute of Provisions ile papanın İngiltere'deki nüfuzu ve ilgisi kaldırıldı. Papanın İngiltere'deki üstünlüğü söndü. 1380 tarihinde John Wycliffe'in direktifi altında İncil tercüme edildi. Fakat yayınlanmasına müsaade edilmediğinden gizli ellerde dolaştı. VI ncı Henri zamanında papazların medeni ve cezai mes'uliyetleri kabul edildi. 1529, 1531, 1532 yıllarında parlâmento ıslahatı kanunu ile kilise hakkında bazı hükümler tedvin olundu.

- a — Papazların geçimine yetecek kadar toprak bırakıldı.
- b — Kiliselerde işkence usulü men edildi.
- c — Vatandaşın ihzar ile kiliseye çağırılması men edildi.
- ç — Evlenme ve boşanma mahkemelerin içtihadına terkedildi.
- d — Rahiplerin kazai ve teşriî yetkileri kaldırıldı.
- e — Roma'da bulunan papaya vergi tahsil edip göndermek men edildi.

f — Yemin ancak reşit kimselere yaptırıldı.

Kıral bütün anglikan kilisesinin başı oldu. Bu sebeple kilisenin bütün hatâlarını düzeltmeğe, suiistimalleri önlemeğe ve kilisenin menfaatlerini gözetmeğe yetkili sayıldı. 1536

da kıral bütün manastırları kapattı. Bir kısmı da halktan gördüğü aksülâmelle kapandı. Yıllık geliri 200 İngiliz lirasından dun olanların mallan kıralın veliahtlarına terkedildi. 1538 de hayal mahsulü aziz resimleri tahribedildi. Bütün bu yenilikler tam şeklini 1821 de aldı[1].

Bu devrede kıralın yetkileri daha ziyade kısıldı. Kıral emirlerini ancak uşakları, yani bakanları vasıtasıyla verebilecekti. Şahısları tevkif edemeyecek ve mahkemede bizzat makam işgal edemeyecekti. Hâzineye ait paraları istediği gibi sarf edemeyecekti[2]. iParlâmentonun söz hürriyetine müdahale etmeyecek, İngiliz menfaatleri neyi icap ettirirse parlâmento onunla ilgilenecek ve kendi kendinin efendisi olacaktı[3].

Uzun harpler yüzünden baronların miktarı ve kuvveti de azalmıştı. Kiliseler yukarıda arzettiğimiz gibi içtimai ehemmiyetlerini kaybettiler. Papazların bir kısmı Lordlar Kamarası'na girdi. Lordlar bu devrede siyasi ve teşriî kontrolü tamamiyle parlâmentoya terkettiler[4].

Kıral yetkilenilin tahdide uğradığını söylemişim, bunların neler olduğunu şimdi sıralıyalım:

A — Parlâmentonun rızası olmadan kıral vergi tar'ne- demez.

B — Kanunun mevzuu ne olursa olsun mutlaka Avam Kamarası'ndan geçecektir.

c — Hiç kimse yargıç huzuruna çıkmadan, müdafaası alınmadan tevkif edilemeyecektir.

ç — Suçluluk veya masuniyet ancak genel mahkemede karara bağlanacak.

d — Her County'de 12 kişilik jüry heyeti kurulacak.

E — Kıral memurlarının mes'uliyet ve ehliyetleri tanınacak.

f — Bakanların mes'uliyetleri görüldüğü takdirde par-

[1] Pool, sf. 366.

[2] Anson, cilt 11, sf. 21-46.

[3] Pool, sf. 325.

[4] Anson, sf. 34.

lâmento tarafından görevlerinden uzaklaştırılabileceklerdir[1].

ELISABETH DEVRİ

İngiltere millî sıkıntı ve ıstırap verici devresini geçirdi. Avrupa monarşisinden daha ileri bir mevkie sahiboldu. Ticaret ve refah gelişti. Edebiyat en süslü meyvalarım verdi. Spencer, Shakespeare bu devrede yetişti. Avam Kamarası hürriyet ve istiklâl ruhunu inkişaf ettirdi. Elisabeth despottu. Lâkin Avam Kamarası zekâsına hayran olduğu için otoritesini dileğiyle kırılıçeye verdi[2].

STUARTLAR DEVRİ (1603 — 1628)

James I halk arasında antipatik olarak tanınmıştı. Vasat zekâsı vardı. Duc de Sully onun için «Avrupa'nın en zeki ahmağı» derdi. Bu devrede Roma, Yunan muharrirleri okunuyor, hürriyet ruhu parlamento içinde daha kolay yerleşiyordu. Kırıl ise mes'uliyetsiz, mutlak hükümranlığının meşrutiyetini iddia ediyordu. Çaresiz olarak Avam Kamarası ile ihtilâf haline geldi. Avam. Kamarası «Halkın sesi, Allahın sesidir» diyerek hürriyet dâvasını açık konuştu. Milletvekilleri milletin iyiliği ve kendi şerefleri için mücadelede bulundular. Parlamento kırıl tarafından birkaç kere feshedilip, tekrar açıldı. Kırılın yargıçlarla da arası bozuldu. Parlamento üyelerinin bir kısmı sürgün edilmesine rağmen, her yeni meclisin üyeleri hürriyetlerinden birini daha fedaya rıza göstermediler [3]

PETITION OF RIGHTS

Dilenen haklar

1625 - 1649 da Charles 1 tahta geçti. Babası gibi müstebitti. Birçok kereler parlamentoyu kapatıp açtı. Hürriyet perverleri sürgün veya hapsedti. Parlâmentoda «Burada ben

[1] Pool, sf. 325.

[2] Pool, sf. 405.

[3] Pool, sf. 489.

adam göremiyorum» diyecek kadar da ileri konuştu. Milletvekilleri, - ecdadının hürriyet mücadelelerini hatırladı. Ve nihayet 1628 de haklarını çiğnetmeyeceklerine dair bir kanun tasarısı yapıp ve Lordlar Kamarası'ndan da geçirip kirala sundular. Kısaca: Halkın saadeti bu dileğin kabulüne bağlıdır dediler. Bu tasarının adı Petition of Right idi. Bu kanunda; yapılan zulümlerden ve kanunsuz işlerden bahsedildi. Bilhassa kanunsuz vergi alınmaması, sanıkların müdafaasız hapsedilmemesinden tekrar bahsedildi. Halk hâkimiyeti hudut tanımaz, yargıçlar kararlarında müstakil olmalıdırlar ibaresi de ilâve olundu[1].

Kıra! şartları kabul etti. Bu, milletle kiral arasında ikinci mukavele idi. Fakat kıra! sözünü tutmadı. Eskisi gibi zalim hareketlerine devam etti. Kanunsuz vergi de aldı, adam da hapsedirdi. Meclis de feshetti. Halkı itaatsizliğe tahrik -edenler de cezalandırıldı[2]

STUARTLAR DEVRİ (1629 — 1660)

1641 de parlâmento tekrar açılınca milletvekilleri bu fasılalı çalışmağa nihayet vermek için bir kanun kabul ettiler. Ve adına da The Triennial Act (Uç yıl kanunu) dediler. Her üç yılda meclis toplantıya davet edilmese dahi meclis kendiliğinden üçüncü yılın Eylül ayında toplanacaktı. Seçimler günü gelince bir emir beklemeksizin belediye baş- kanları tarafından mahkemede yapılacaktı. Parlâmento ilk içtimaim yaptıktan sonra elli gün içinde hiçbir suretle kapa- tılamıyacaktı. Parlâmentonun kendi rızası bundan müstesna idi. Bu kaidelerin dışında kiral da istediği zaman meclisi dav-et edebilecekti. Vergilerin parlâmento kararı olmadan farhedilmemesi tekrar ihya edildi. Harp ilânı, vatandaşın askere celbi, majestenin yetkisinden alındı, pa'rlâfmentoya bırakıldı. Bu şekilde anayasa prensipleri muvazeneli bir şekilde işlemeğe başladı ve yeni bir kanunla da kiralın askere kumanda edememesi tasarlandıysa da bu ihtilâf hallolunmadan ihtilâl başgösterdi.

[1] Pool, sf. 489.

[2] Pool, sf. 510.

14 Temmuz 1645 de Cromvell iyi yetişmiş ordusu ile Charles'i Preston'da mağlûp etti. Charles idam olundu. Cromwel! zamanında memleket askerî şeflerin eline geçti. Despotizm eski makamını yine işgal etti. Anayasanın tekâmülü bu devrede gözükmez. 1658 de Cromwell ölünce mo- narşik idare kendiliğinden söndü. Avam Kamarası eski haklarına ve imtiyazlarına yeniden sahip oldu[1].

RESTORASYONDAN HUKUK TASARISINA KADAR OLAN DEVRE (1660— 1689)

Bu devir iyi kanunlar, kötü hükümet diye anılır.

Feodal askerî idare lâğvedildi. Vergiler doğrudan bina ve arazi kıymeti üzerine kondu. Âmme hizmetlerinin görülmesi baronlardan kirala intikal ettiği için, kiralıyet bütçesi 1,200,000 İngiliz lirasına çıkarıldı.

1678 de milletvekillerinin, ilk toplantıda oylarını kullanmadan önce yemin etmeleri kabul olundu. Bu yeminde bilhassa halk hâkimiyetinin ve âmme menfaatinin her şeyin üstünde tutulacağı tebarüz ettirildi. Yine bu devrede en mühim siyasi hâdise olarak mecliste iki partinin teşekkül etmiş olmasıdır. Birisi Whigs halkçı ve ıslahatçı ki, bunlar daima ileriye baktılar. Diğer Tories muhafazakâr, âmme hizmetlerinin kiral kuvveti ile yürütülebileceğine inananlar bu farklı telâkkiye rağmen her iki parti de anayasanın ayakta durmasına çalıştı. Fakat aslında despotizmle mücadele eden Whig partisi idi.

1685 - 1688 de James mevkii iktidara geldi. Meclisi muhtelif tarihlerde kapatıp açtı. Kilise kuvvetini tekrar ihya etti. Sivil ve askerî makamların başına hep Roma Katolik mezhebinin din hocalarını getirdi. Kazaî kuvvete de ânır- ler verdi. Ruhanî bir mahkeme teşkil etti. Hükümet aleyhinde konuşanlar bu mahkemelerin huzuruna getirildi. Bu baskı altında halk ayaklandı. James İngiltere'yi terketti. Ve parlâmento tekrar eski halini aldı. Bu tarihlerde memleket

[1] Pool, sf. 511-563.

içindeki siyasi partiler altıya inkısam etti. Whig'ler Avam Kamarası'nda, Toriller, Lordlar Kamarası'nda kuvvetli idi.

Kaçan kiralın yerine Prince Of William Orange getirildi. Bu zat evvelâ yumuşak hareketleriyle halkın sempatisini kazandı; sonradan despotizmi tekrar ihya etti. Ve nihayet hürriyet evi /olan Avam Kamarası tekrar, hürriyet bayrağım eline almak için direndi. Uzun yıllar fasıllı surette inkıtaa uğrayan temel hakları tekrar gözden geçirdi. Ve İngiliz hürriyet âbidesi olan «Bili Of Righs» Hukuk tasarısını, kanun olarak kabul ettiği. [1]

BILL OF RIGHTS (1688)

Hukuk tasarısının özeti

Bu hukuk tasarısı vatandaşın hak ve hürriyetini ve kiralıyetin sureti intikalini anlatır.

Parlâmentonun muvafakati alınmadan hiçbir kanun muteber değildir.

Mahkemenin hükmü olmadan hiç kimse idam edilemez. Vergileri ancak meclis kabul eder. Seçim hürriyeti hiç bir suretle tahdit olunmaz. Jüri, vasıflı ve ehliyetli kimselerden teşkil olunmalıdır; ve bu suretle bu müessesenin bitarafılığı muhafaza edilmelidir. Cezalar kanunların usulüne uygun şekilde infaz edilmeli, zulüm yapılmamalıdır. Sanığın müdafaası esas haklardandır. Ve sanığa temyiz yolu daima açıktır. Kıral bu mevzularda daima Avam Kamarası'nın mütalâasını alarak hareket edecektir. Mahkemelerin istiklâline daima riayet olunmalıdır. Ordu hizmette ancak parlâmentonun müsaadesi ile kalır. Protestanların mezhep hürriyetleri tanınmıştır. Parlâmento üyesi hiçbir zaman azledilemez. Hiç kimse kıral emriyle hapsedilemez. Parlâmento, Lordlar ve Avam olmak üzere iki meclis halinde çalışır ve hürriyet ve memleketin selâmeti için kanunlar yapar. Kırallık millî birlik ve emniyet sembolüdür. Her kıral tahta geçmeden Avam ve Lordlar Kamaraları huzurunda yemin eder. 12

[1] G.H.Jennigs Annectodal History of The British Parliament
3 üncü bası, sf. 408. Pool, sf. 563-599.

yaşından küçük olan kiral ve kiralıçe, bu yaşı doldurduğu yılın ilk parlamento toplantısında yemin eder. Bu kanunun kabulünden sonra veya önceki kanunların bu kanunun maddelerine aykırı hükümleri muteber değildir.

Bili Of Rights İngiliz Anayasasının bel kemiğidir. Bu tarihî vesikanın hükümleri, tazeliğini daima muhafaza eder. Tabii bu kanundan sonra zaman zaman, siyasi ilerlemeler oldu, fakat bu yazılı kanun diğer bütün kanunlar üzerine hüviyetinin bariz izlerini bıraktı ve böylece yaşayan bir uzuv gibi gelişti. Bu yazılı kanunun ruh değişikliğini yapan Con- ventional Code'dir; yani yazılı olmayan kanunlar[1].

İHTİLÂLDEN SONRA KIRAL VE YETKİLERİ

Anme müesseseleri miktarının artması, imparatorluğun genişlemesi, askerî ve sivil ve ruhanî işlerin çoğalması memleketin bir kişi tarafından idaresini imkânsız kılmıştı.

Diğer taraftan kiral üçüncü George Danimarklı idi. İngiliz kanunlarını, İngiliz dilini iyi bilmiyordu. Mevzulara intikal edemedi ve otoritesini bozmamak için kabine içtimala- rına riyaset etmedi ve bu teamül devam ettirildi. Kiral yetkilerini ancak Bakanlar vasıtasıyla kullandı ve bu suretle kabinenin nüfuzu kiralın nüfuzuna galebe çaldı.

Kiral tacının intikali de yetkisi meyanmdan çıktı. Parlâmentoya geçti. Buna karşılık kiralın gelirini parlamento temin etti.

Kısaca, kiralın yetkisi, şahsî nüfuzu daraldı, söndü[2]

Yazılı kanunlara göre bugün kiralın yine birçok yetkileri vardır. Ancak bunlar şeklidir. Tatbikatta parlâmentoya karşı mes ul olan ve ekseriyet partisi içinden seçilen bakanlara aittir.

Bugün kiralın elinde bulundurduğu yetkilere İngilizler **Prerogatives** diyorlar. Yani kiral tarihte kanun üstünde alelâde adamlardan farklı idi. Her sahada mutlak otoriteye sahipti. Millî hâkimiyetin gelişmesiyle birçok yetkiler millete

[1] Pool, 599, 618, 62Ş.

[2] Pool, sf. 631, 655, 656, 675, — Anson, cilt II, sf. 108, 247.

intikal etti. Elinde kalan yetkilere ilk devirlerden artakalan yetkiler mânasına gelen **Prerogatives** denilmektedir.

Kıral Prerogatif'leri; yazılı Anayasaya göre kıral icra kuvvetinin başı, teşriî kuvvetin ahenkli çalışmasında âmilidir. Parlâmentoları davet eder, fesheder. Kanun tasarılarını reddeder. Adaletin membaıdır. Yargıçları tâyin eder, cezaları infazda en yüksek mercidir. Suçluları affeder. Ordunun en büyük kumandanıdır. Vatandaşı askere celbeder, terhis eder. Milletin sembolüdür. Şeref membaıdır. Unvanlar, payeler bahşeder. Kötü unvanları — müflüs gibi — refeder, kiliselerin başıdır. Kiliseleri açar, kapatır. Devletin en büyük mümessilidir. Elçileri kabul eder, tâyin eder, muahedeler imza eder, harbi ve sulhü idare eder, ticaretin gelişmesine yardım eder, bazı vatandaşların bazı işler yapmasını mender, yabancıyı vatandaşlığa kabul eder veya vatandaş vatandaşlıktan iskat eder. Kıral hatâ işlemez. «The King can do not wrong» — Kıral bakanların istişaresini cıldıktan sonra bakanların mütalâası ile hareket ettiği için hatânın kendisine değil, bakanlara raci olacağı mânasında kullanılmıştır.

Kıral yetkileri yazılı kanunla her zaman tahdide uğrayabilir [1]

Bu bahsi bitirirken edindiğimiz kanaate göre İngiHz monarşisine yetkileri tahdit edilmiş monarşi diyebiliriz.

Yukarda tadat ettiğimiz kıral yetkileri nazariyattadır. Tatbikat Convention'larla değişmiştir. Meselâ kıral bakanlığa istediği kimseyi getirir. Bakanlar uçaklarıdır. Tatbikatta, kıral ekseriyet partisi liderini davet eder ve kabineyi teşkil etmesini emreder. Başbakan da partisinin kanaatini alarak bakanları seçer. Kıralın tasvibine arzeder. Görülüyor ki, bakanları asıl seçen BaşbakandırDiğer bir misal: Meclis kıralın daveti üzerine toplanır ve kıralın müsaadesi

[1] Mr. Anderson'un Carleton College'i notlarından, 20 nisan 947.

[2] Anson, sf. 1,13.

ile açılır. Kiralın arzusu ile çalışır ve icabında fesholur. Kıral fesih kararını bakanların işareti ile verir [1].

Kiralın bu teklifi reddedip etmiyeceği meselesi hukukçular arasında münakaşalıdır. Bazı hukukçuların teamüle istinaden makul görülen noktai nazarlarına göre şu hallerde kıral bakanların fesih talebini reddeder.

(1) Bir hükümet fesih kararını temin edip seçim yaptıktan sonra ikinci meclis içtima etmeden ikinci bir fesih kararı talep edemez.

(2) İktidar partisi kabinesi fesih talebinde bulunur ve fakat muhalefet kuvvetli ise yani meclis ekseriyetini temin edip hükümeti idameye muktedirse:

(3) Eğer bir hükümet, seçimi tehdit, zulüm ve zor kullanarak veya sahtekârlık yaparak kazanmışsa Anayasanın ruhunu muhafaza etmek endişesiyle kıral seçimi muteber saymaz. Muhalefet partisi liderine yeniden seçim yapması için direktif verir.

Reddin her üç halinde de sebepler açık ,olarak gösterilmelidir. Bazı hukukçular seçimin yeniden yapılması için halkın oyuna arzedilmesini daha muvafık bulurlar.

Yukardaki noktai nazarlarda hâkim olan düşünce kabinenin meclise ve halka tahakküm etmemesidir. Zira kiralın tahakkümünden kaçarken kabine tahakkümüne düşmemek lâzım. Bugün kıral mutlakiyeti tarihe göçmüştür. Artık başbakan mutâkiyetini firenlemek gerektir, işte bu tehlikeye karşı yegâne elde bulundurulacak silâh fesih yetkisidir[2]. Kıral, halk menfaati ile bakanlar arasında muvazene unsuru haline gelmiştir [3].

Kiralın hastalığında kıraliçe veya prens, veya prenses veyahut Canterbury rahibi veya Başbakan Lord Chanceilor vekâlet eder. Seyahat veya başka sebeplerle gaybubetinde aynı kimseler vekil olabilirler[4]

[1] Anson, sf. 322.

[2] E.A.Forsay, The Royal Powr Of Dissolution Of Parliament In The British Commonwealth, 1943., sf. 257-270.

[3] Aynı eser, sf. 3.

[4] Anson, cilt II, sf. 58.

KUVVETLER AYRILIĞI

Cromvell ihtilâlini yapıp bitirdikten sonra Montes- quieu İngiltere'yi tetkike gitmişti. Uç şey dikkatini çekti: Ka- zai, icraî, teşriî kuvvetlerin ayrılığı. — Mamafih İngiltere'de bu müesseseler böyle basit bir şekilde ayrılık arzetmiyor- du[1]. Montesquieu Fransa'ya dönünce müşahedesini kitaplarına dercetti ve müdafaasını yaptı. İngiltere'de bu duruma tarihî tekâmül ve tatbikatla varılmıştır. Fransa Büyük ihtilâlden sonra nazariyattan aldığı fikri gerçekleştirmeğe çalıştı, bu şekli idare bugün tam mânasiyle Amerika- da uygulanmaktadır.

Yukarda arzettiğimiz müesseseler şu şekilde iş görür:

a — Avam ve Lordlar Kamarası kanun yapar (teşriî).

b — Bakanlar bu kanunları tatbik ederler, hükümlerini yürütürler. (İcra).

c — Yargıçlar; vatandaşa vatandaş, vatandaşla kiral arasındaki ihtilâfları hal ve içtihatları ile (Common la w) a ilâveler yaparlar. (Kaza).

İngiltere'de memurin muhakemat kanunu yoktur. Memurlar da genel mahkemelerde yargılanırlar. Exchequer Court adında bir mahkeme varsa da bu kiral ve memurlarının yapmış oldukları zararların tazminine ait dâvalara bakar [2].

İNGİLTERE'DE KABİNE VE TARİHÇESİ

Kabine kelimesi (Cabal) dan müştaktır. Kulüp ve içtima mânasını ifade eder.

Eskiden kiralın istişare ettiği maiyetinde bir meclis vardı. Bunun adına Curia Regis denirdi. Bu meclisin üç görevi vardı.

a — Yargıtay (Common Olea — Kinga Bench).

b — İdari mahkeme (Exchequer court)

[1] Anson, sf. 247.

[2] Osborne'un 2 Mayıs 1947 günündeki takririnden. Carleton College.

c — İcra uzluğu (Privy council)

Uçüneüsü zamanla otorite ve yetkisini arttırdı. Yalnız memurlar üzerinde değil, yargıçlar ve rahipler üzerinde de hâkim bir duruma girdi. Amme hizmetlerini kıral namına kontrol etti. Ve bu görevi devamlı olarak muhafaza etti. Sonraları bir de Avam Kamarası'nda muvakkat çalışan encümen doğdu. Common council. Avam Kamarası zamanla yetkisini arttırdıkça parlamento encümeni Privy Council'in görevini uhdesine aldı ve Privy Council resmî baronlardan, kâtiplerden mürekkep adlı vazifeleri ifaya münhasır bir heyet haline indi. Court Of Chamber'ı teşkil etti.

Üçüncü William zamanında Tory ve Whig partileri kabinenin kendi içlerinden meclisten seçilmesini istediler ve kirala kabul ettirmeğe muvaffak oldular. Bakanların her biri bir bakanlığın başına geçti ve bakanlığın işlerini yürüttüler. Kıral, kabine üyelerinin tavsiyesi ile hareket etmeyi itiyat haline getirdi. Bütün bakanlar parlâmentoya karşı tek. adammış gibi müştereken mes ul oldular. Kabine içtimaları gizli yapıldı ve kabine üyesi olmıyan kimse içtimada bulunmadı.

Kıral üçüncü George İngilizceyi iyi bilmiyordu. Danimarkalı idi. Esasen İngiliz siyaseti hakkında da malûmatı kıttı. Mevzulara intikal edemedi ve otoritesini bozmamak için kabine içtimalarına riyaset etmedi. Bu teamül yerleşti ve bugüne kadar da devam ettirildiği[1] .

Bugün kabineye riyaset eden başbakandır. Kabine kararları iki kuvvetin tesiri altındadır. Bir taraftan halka parlâmentoya karşı, diğer taraftan kıral yetkilerini istimal ederken kirala karşı mes uldür. Kırallık tacı altında bakanla** ahenkli çalışırlar. Her bakanın üç vasfı vardır: a — Başında bulunduğu bakanlığı idare etmek, b — Teşriî mecliste üye bulunmak, c — Kiralın müşavirliğini yapmak.

İşgal ettiği bakanlık işleri hakkında meclis; ve kiralı aydınlatır. Kabine kararını ekseriyetle verir. Bu karar ka-

---

[1] Pool. sf. 631 — Anson, cilt II, sf. 108.

binenin müşterek kararı olur. Kaide olarak bir bakanın düşmesiyle kabine düşmez, istisnai olarak bazan kabinenin düşmesine âmil olabilir.

Kıral kabine ile değil, kabine vasıtasıyla hareket eder. Yani mes'uliyet kabineye racidir. Kıral beğenmediği bakanı istediği zaman atamaz. Ancak bu üye kabine içinde itimadı kaybetmişse ve kıral da aynı şekilde düşünürse bakanı vazifesinden uzaklaştırır. Zira kabine, ekseriyet partisinin kanaatini temsil eder.

Başbakan kiralın elini öperek ve bakanları teşkil ederken kirala tavassut ettiğini söyleyerek başbakan olur. Başbakan aynı zamanda hazine birinci lordudur. Teamüle göre Lordlar Kamarası üyesi başbakan olamaz. Zira Avam Kamarası' na giremez ve Avam Kamarası' nın itimadını kazanamaz. Başbakan her kabine toplantısı kararlarını kirala arzeder. Kıral ile kabine arasında mafsal gibidir. Kıral arzu ettiği takdirde her bakanın kirala bilgi vermeğe mecburiyeti vardır. Bakanlar yekdiğerinin işine müdahale etmezler. Dairelerinin iyi işleyebilmesi için yeni kanun tasarıları kaleme alırlar. Bakan kabinenin noktai nazarına muhalif hareket etmek isterse istifa etmelidir.

Başbakan tâbiri İngiliz kanununda yazılmamıştır. Ne kadar maaş verilmesi lâzım; geldiği de açıklanmamıştır[1].

PRIVY COUNCIL

Özel meclis

Özel meclisin menşei bakanlıkların tarihçesinde gördük. Yani, tarihte kirala bağlı olarak kazaî, icraî, teşriî vazifeler görürdü. Bugün bu müessese kıral meclisi olarak hâlâ devam eder. Yalnız görevi azalmıştır. Bugünkü şeklini 1844 de almıştır. Sömürge ve dominyonlardan gelen dâvaların son içtihat merciidir. Adına bakılırsa istişari mahiyette faaliyeti var sanılır. Tatbikatta arzettiğimiz gibi adli işlere bakar ve son içtihat mercii teşkil ederdi. [2]

[1] Anson, cilt II, sf. 139. — Roland Burrows, cilt, sf. 89.

[2] Pool, sf. 640.

Bugün kabine üyeleri özel meclisin tabii üyesi sayılır. Diğer üyeleri, Lordlar Kamarası'nın mütehasıs hukukçu üyeleridir. Bunları kiral tâyin eder. Duruşmaları açıktır[1].

LORDLAR KAMARASI

Lordlar Kamarası'nın Curia Regis'den nasıl doğduğunu daha önce arzetmiştik. Kısaca Curia Regis'in içinden asiller zamanla ayrılıp Lordlar Kamarası'nı teşkil ettiler. Kamarada bulunanların çoğu ailevi münasebetlerle birbirine bağılı idiler ve devlet işlerinde göze çarpan kuvvettiler.

Başbakan Pitt, geri ve dar kafalı kimseleri Lordlar Kamarası'ndan çıkarıp, yerlerine tefekkür sahasında ileri, zengin arazi sahiplerini, bankacıları, askerleri, komisyoncuları, hukukçuları, denizcileri aldı. Ve lordlar dahci ziyade halkçı bir zümre oldu.

Bugün mecliste bulunanların miktarı 792 dir. Bunlardan bir kısmı sandalyelerini verasetle işgal ederler. Asil bir babanın büyük oğlu olan kimse muayyen yaşa gelince, babasının öldüğünü vesaikle ispat ederek meclise girer. Üyelerden bir kısmı da asil bir aileden intikal etmeyip imparatorluk içinde büyük hizmetleri dokunan ve kiral tarafından lordluk unvanı verilen kimselerdir. Her iki grup da kaydi hayatla makamlarını işgal ederler.

Bugün parlamenter sistemde ikinci meclis zaruret haline gelmiştir, ikinci meclis, Avam Kamarası'nın acele kararlarını firenler. Zaman kazanılır. Millî kanaatler daha iyi anlaşılmiş olur. Bazı mühim meseleler birinci mecliste kâfi derecede görüşülmez. Hatâlar gözden kaçırılır. Aşın partici olmıyan mütehasıs bilginlere teşriî iktidarda daima lüzum vardır. İkinci meclisin bugün iyi çalışması üyelerinin millete hizmet sevgilerine, kendilerine güvenilir olmasına, bilgilerinin derecesine bağılıdır.

Lordlar Kamarası'nın yeniden ıslahı 1917 de L. George hükümeti zamanında tekrar düşünölmüş, ve Lord Bryce'in

[1] D. Clokie, Canadian Coverment And Politics, II nci bası, 1945, sf. 223.

başkanlığındaki komite bu iş üzerinde bir de rapor hazırlamıştı.

Raporda, kamaranın teşriî yetki hududu, iki. parlâmentonun yekdiğerini nasıl tamamlayacağı ve üyelerin vasıflarına dair mütemmim bilgiler mevcuttu. Bu tasan uygulanmamıştır. Ancak 1911 tarihli Parlâmento Kanunu ile Lordlar Kamarası'nın yetkileri çok kısılmıştı. Bilhassa malî mevzularda; vergi tarhı, tenzili, Vergi Kanunu'nun tadili veya yeniden tanzimi veya kaldırılması veya tedavül eden paranın çoğaltılmasına ait kanunlar ikinci meclise intikal edince, tasarının tevdiinden bir ay içinde tetkik eder, ve bazı tadilleri lüzumlu görürse, mütalâasını ekler ve birinci meclise iade eder. Birinci meclis fikrinde musir ise, ikinci meclise tekrar sevketmeden kiralın tasdikine arzeder.

Mevzu malî olmamakla beraber âmmeyi ilgilendiren bir tasarı ise; Lordlar Kamarası'nın üç kere veto yetkisi vardır. Avam Kamarası fikrinde ısrar ederse, tasarımı artık ikinci meclise sevketmeden kiralın tasdikine arzederfü. Görülüyor ki, Lordlar Kamarası'nın bugünkü durumu bazı kanunların meriyetini geciktirmekten ibaret kalıyor.

AVAM KAMARASI

Avam Kamarası da tertip, miktar ve siyasi nüfuz bakımından ikinci meclis gibi birçok istihaleler geçirdi.

Bugün 602 üyesi vardır. Evvelce bilvesile arzettiğimiz gibi, şövalyeler ve şehir mümessilleri kiral meclisine gelerek seçtikleri yerin dileklerini arzediyorlar, menfaatlerini müdafaa edip mümessillik görevlerini liyakatle yapıyorlardı.

XV inci yüzyıldan sonra meclis bu karakterini kaybetti. Zirai şehirler ticari mahiyet aldılar. Şehirlerin miktarı arttı. Zengin tüccarlar ve büyük arazi sahipleri idareleri altında çalışan kimselere kendi menfaatlerine uygun şekilde oy kullandırdılar. Bir kısım kimseler de kirala tâbi idiler. III üncü George zamanında üyelikler satılıyordu. Sandalyelerin fiyatı 9,000, 10,000 İngiliz lirasına yükseldi.

[1] Pool, 676. 688. 690.

1 782 de yine bu mesele ile genç Pitt mücadele etti. Düşüncesine göre üç tedavi yolu vardı:

a — Seçimlerde rüşvet ve suiistimallerin önlenmesi, b — Vatandaşın oyunu kullanmasına engel olan şeylerin kaldırılması.

c — Üyeliklerin arttırılması.

Bu tasarı 1832 de Reform Kanunu (Reform Act) ile gerçekleşti ve seçimdeki suiistimleri önlemek için Oy Kanunu (Ballot Act) kabul edildi.

Meclisin devam müddeti beş yıldır. Kiralın ölümü meclisin açılmasına tesir etmez. Meclis müzakereleri 1845 den sonra aleni oldu[1]

Parlâmento teşriî yetkisini içtima halinde kullanır. Üyelerin davet edilmeleri gerekir. Davetiyede mevzuun belirtilmesine lüzum yoktur. Meclisin müzakere edemeyeceği hiçbir mevzu yoktur[2].

SEÇİM

Tarihçe ve ehliyet: Eskiden seçim memurları kiralın idari memurları idi. Zamanla görev belediye başkanlarına intikal etti. Seçmenler için yaş reşitliktir, Seçilecekler için kadın ve erkek farkı gözetilmeden 30 dur. Seçmenler, oy kullanabilmeleri için, aklen malûl olmamaları, seçim defte^ rine kayıt tarihinden önce o mahalde sâkin bulunmaları, vergi ödemiş bulunmaları, iord ve asilzade bulunmaları gibi şartlar konulmuştur[3].

Askerler de reşit iseler yani 18 yaşını bitirmişlerse seçime iştirâk edebilirler. 1918 kanununa göre sandalyeler tevzi edilirken üniversiteler de düşünölmüştür. Cambridge ve Oxford üniversiteleri ikişer, Skoç üniversiteleri üç üye yollarlar. Diğer üniversiteler de iki üye yollarlar.

[1] Pool. 694, 724.

[2] Ansan, 46.

[3] Pool, 694.

Sair bölgelerde idari hudutlar esastır[1]. County'ler 70,000 kişiye kadar bir üye, 120,000 e kadar 2 üye seçerler. İrlanda'da durum başkadır. 43,000 kişi bir üye seçer ve ana meclise 1 3 üye yollar[2].

Seçim yapılması: Seçim bölge memurları seçimin yapılacağı günü ilân ederler. İlânı takip eden sekiz gün içinde hazırlık yapılır. Dokuzuncu günü sabahı saat sekizde seçim başlar ve akşam sekizde sona erer. Namzetler seçim gününden önce tesbit edilmiş olur. Namzetlerin işe ciddiyet vermeleri için 150 İngiliz lirası dipozit yatırılır ve bu suretle sandıklar deneme oyunundan kurtulur. Eğer namzet, sandıktaki oy adedinin 1 /8 den az oy almışsa para hâzineye gelir olarak kaydedilir. Oylar gizli kullanılır. Namzet listesi seçmene tam verilir, seçmen kimi isterse o adın karşısına darp işareti kor ve oylar sandığa kapalı olarak atılır, ve sandıklar kapandığı şekil üzere yine seçim memurlarıyla şahitlerin huzurunda açılır ve durum tevsik edilir.

1918 kanunu ile o gün seçim bölgesinde mevcut olma- yan oy sahibi seçmenlerin oylarını posta ile yollamaları da kabul edilmiştir. Bu istisnai hal için, sandığın açılışından başlamak üzere sekiz günlük müddet ayrılmıştır. Gelen oylar listeye ilâve olunur. Oylar şahsen kullanılır. Kimse diğerinin vekili olamaz. Ancak seçmenlerin tescili sırasında birinci derecede bulunan usul ve fiiru gerek kan ve gerek sihri, akrabalar vekil gösterilmişse vekâlet suretiyle oy kullanılması caizdir. Her ne suretle olursa olsun bir kişi ikiden fazla oy kullanamaz[3].

Bu suretle seçimi kazanan kimseler kiralın daveti üzerine içtimaa gelirler. Bugün parlâmento bütün iktidarı uhdesinde toplar, ibadet kitabını değiştirebilir, İngiliz kilisesi yetkisini tâyin eder, kiralın ve kiralıçenin evlenmesini ve tahtın intikalini, ve kirala temin edilecek geliri tâyin eder. Her vatandaş bir kanunun gayriahlâki ve gayriâdil olduğunu id-

[1] Anson, cilt I. sf. 132.

[2] Pool, 694-724.

[3] Anson, sf. 142-152.

dia ederek değişmesini ister ve iddiası kabul olunmadıkça kanuna hürmet ve itaat etmek mecburiyetindedir[1].

ÖNSÖZ

Kanada, Birleşik Amerika'nın kuzeyinde Avrupa kadar büyük bir sahaya yayılmıştır.

Güneyinde Birleşik Amerika sınırı belinde bir kuşağı ve kuzeye doğru artan genişliği de kuvvetli bir adamın omuzlarını andırır. Bu durumuyla sanki arkasını Sibirya'ya çevirmiş de elleriyle İngiltere'yi yakalamak ister.

Yukarıda belirtilen coğrafi yapılışı Kanada'nın kültürel hüviyetini açık olarak ifade etmektedir.

Amerika ve İngiliz kültürleri arasında köprü vazifesi gören Kanada, anayasasının esaslarını da bu iki rneml iket- ten almıştır. Şu farkla ki, zamanla gelişen şahsiyetinin orijinal rengi ebeveynininkinden ayrılır.

Bu memleketlerin Kanada demokratik müesseselerine tesirleri şu şekilde hulâsa edilebilir:

İngiliz Convention'ları yani yazılı olmıyan İngiliz anayasası ve kısmen tarihe karışan Magna Carta, dilenen 'raK- lar, hukuk tasarısı gibi dağımık parlârnanter İngiliz sistemi İngiltere'de ne derece mer'i ise Kanada'da da aynı derecede meridir.

Biğer taraftan Birleşik Amerika ile Kanada arasında tabii bir hudut yoktur. Dağlar, ovalar, vadiler, nehirler birinde başlar, diğesinde temadi eder. Bu coğrafi ve ekonomik yakınlık, halkın yekdiğeriyle temasını kolaylaştırır. Kanada halkı Amerikan gazeteleri okur, Amerikan filmini seyreder ve Amerikan radyosunu dinler. Oteller Amerikan turistleriyle dolar, boşalır, bu münasebetler Kanada'ya o kadar t-esir etmiştir ki, para esasını dahi onlara uydurarak Dolar yapmıştır. Bundan başka bilhassa mahallî idareler müesseselerini de Amerika'dan adapte etmiştir. 1

[1] Roland Burrows, Odgers On The Common Lavv Of Eriçland, sf. 49-60.

Bütün bu tesirlere rağmen, Kanada'nın gayrimütecane nüfusu mezhep farkları, tarihî gelenekleri ve İngiliz İmparatorluğu ile mevcut bağlan mevzuatına özellik katar ve zaman geçtikçe de şahsiyetleşir. Bugün Kanada merkezî idare ile mahallî idare yetkileri en mutedil şekilde uzlaş- tırılabilen memleketidir. Halk soğukkanlıdır. Devlet adamîan basiretlidir. En zor memleket dâvaları isyansız ve ihtilâlsiz çözülmüştür. Nüfusun % 30 unu Fransız, % 49 unu İngiliz menşei teşkil etmesine rağmen ekalliyet hukukuna riayet edildiğinden, millî birlik en tehlikeli zamanlarda dahi bölünmemiştir.

Kanada'nın süratli gelişmesinde millî karakterinin, güzel kanunlarının büyük rolü olmuşsa da tabii kaynaklarının, coğrafi kuruluşunun, fizikî şartlarının da elverişliliğini hesaba katmak gerekir.

Gatineau hidro elektrik şirketi müdürü ile görüşüyordum. Bana söz arasında: «Eğer Kanada su kuvvetlerinden ucuz elektrik istihsal edemeseydi, Kanada küçük çiftçi memleketi kalacaktı» dedi. Petrolü, altını, gümüşü, ormanları, sularının münakaleye elverişliliği, hep aynı durumdadır.

Esasen bir memleketin mevzuatını ve kuruluş iskeletini anlamak için: bu iskeletin namı olduğunu kabul etmek ve onu harekete getiren, besliyen sinirleri, damarları ve nesci mesabesinde olan diğer müesseselerini de tetkik etmek gerekir. Kanada bizim esas mevzuumuzduv. Bu yüzden İngiliz Anayasası gibi kuş bakışı ile değil, daha etraflı kavramağa çalışacağız ve Kanada'nın anayasa tekâmülünü beş safhada inceleyeceğiz:

a — Kanada'nın keşfi ve Fransız işgali ve idare tarzı, 1334 - 1559.

b — İngiliz işgali ve idaresi, 1759 - 1839. c — Durham raporları, 1840 - 1867. d — Federasyon, 1867 - 1926. e — Balfor raporu ve Westminster, 1926 - 1947.

KANADA GENEL İDARESİ GENEL BİLGİLER, TARİHÇE VE BUGÜNKÜ MÜESSESELERİ

Bir memleketin yapışma en fazla tesir eden âmillerden biril de toprağı ve iklimidir.

Halkın karakterine, kuvvet ve sıhhatine şekil verir, bu yüzden müesseselerin incelenmesine başlamadan önce Kanada'nın coğrafi, ekonomi ve kültürel durumunu gözden geçirmeyi faydalı buldum.

Kanada dominyonu, Birleşik Amerika'nın tam kuzeyine düşer. Batıda Büyük Okyanus ve Alaska; güneyde Birleşik Amerika Devletleri, doğusunda Atlan Okyanusu; kuzeyinde Newfoundland, Labrador, Davis boğazı vardır.

Kanada'nın mesahası 3,690,410 mil murabbardır. Hudutları çevresi 14,820 mildir. Bu geniş arazi 42 tul dairesi ile 83 tul daireleri arasına uzanır. Avrupa ve Avusturalya- dan büyüktür.

Bilhassa güney körfezleri, gemilerin her mevsimde barınmasına elverişlidir. Kuzey doğusu dağlıktır. Buradaki silsile Birleşik Amerika'daki Appalachian Dağları'nın temadisidir. Ormanı ve kömür madeni zengindir. Güney toprağı münbittir ve ziraate elverişlidir. Bu bölgenin batısına yukarı Kanada denir. Halkın ekserisi buraya yerleşmiştir. Daha batıda mera vilâyetleri vardır ki, Kanada'nın mahsulât ambarı buralardır. Küçük göller, dereler, nehirler, kanallarla birbirine bağlıdır. Toprak mükemmel surette işlenir. Biraz daha batıda Rocky Mountains dağları vardır. Bu dağların sahile bakan cephesi rutubetli, münbit, doğusu kurak ve çoraktır. Altın damarları zengindir. Madenler randımanlı bir şekilde işletilmektedir. Kanada'nın kuzeyi yılın birçok aylarında buz ile kaplıdır. Bu bölgede son aylarda bakın grafit, mika, petrol, kömür ve uranyum gibi zengin maden yatakları bulunmuştur[1].

---

[1].Canada year Book 1946 Denison, Canaöa Our Dominion Neigh- bour, 1944.

Kanada'nın toprakları buz devrinden kalmadır. Müs- tehaselere sık sık tesadüf edilir. Toprak zengindir ve bilhassa ziraate elverişlidir. Ve bu arazinin büyük bir kısmı mutedil iklimdir. Mamafih kutba yakın bölgelerde dahi buğday, arpa yetiştirilmektedir. Uzun sahillerinde balıkçılık yapılır. Gemi imal edilir. Ormanlarında ayı, geyik, tilki, kurt ve diğer derileri pahalı ve kürkleri kıymetli hayvanlar yaşar. Kürkçülük ve balıkçılık ticareti Kanada'nın keşfinden beri devam eder. Ormancılık ve kâğıt sanayii çok ileridir. Büyük ve küçük baş hayvanlar sürü şeklinde beslenmektedir[1].

Nüfus: 1947 yılı dominyon istatistik bürosunun verdiği bilgiye göre nüfus miktarı 12 milyon 500 bindirdi. [2]. Bunun 6,252,416 kadarı şehirde, geri kalanı köyde yaşar. Nüfus ırkı bakımından karışıktır.

İrkî menşe:	: Macar	54598
	Izlandalı	21050
	İtalyan	112625
	Yahudi	170242
	Litvanyalı	7789
	Holandalı	212863
	Norveçli	100718
	Polonyalı	167485
	Romanyalı	24000
	İskandinavyalı	83000
	İsveçli	85396
	Ukraynalı	305929
	Yugoslavyalı	21214
	Çinli	34627
	Japonyalı	23149
	Kırmızı derili ve Eskimo	i 25521
	Zenci	22174
	Yunanlı	1 1692
	Alman	464682

[1] Cari Wittke, History Of Canada* 1941, sf. 3.

[2]. Journal Gazetesi. 2/10/947.

Finli	41683
Danimarkalı	37439
Çekoslovak	42912
Bulgar	3260
Belçikalı	29711
Avusturyalı	3715
Fransız	3483038
İngiliz adalarından	5715904
Diğer ırklardan	75826

Bu rakamların tetkikinden anlaşılacağı veçhile irkî menşei bakımından halkın ekseriyetini İngilizler ve sonra Fransızlar teşkil eder,

Kanada'nın İngilizler tarafından işgalinden sonra, Fransızlar lisanlarını, örf ve âdetlerini, dinî imtiyazlarını kaybetmemişler ve hattâ kanunu medenilerinin tatbiki hakkında bile özel bir imtiyaza sahip olmuşlardır. Bugün fransızca ve İngilizce her ikisi birden resmî lisan olarak kabul edilmiştir, Kanada'da Fransız ekalliyeti o kadar göze batacak şekildedir ki, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı 10 Haziran 1947 günü Kanada Parlâmentosu'nda verdiği nutukta Fransız menşeli halka ayrı hitap etmiştir. Bu kültür ayrılığı ve kilisenin Fransız dilini konuşanları tahriki, müteakıl sevgi ve millî birliği zayıflatmaktadır[2].

Kanada'nın idaresi: Menşei itibariyle İngiliz olanların elindedir. Fransız, İngiliz zıddiyeti, İngiliz menşeli Kanamalıları İngiliz İmparatorluğuna daha çok yaklaştırmaktadır.

Kanada halkı cömert, yardımsever ve sokulgan insanlardır. Halkan büyük bir kısmı içkiye düşkündür. Katil suçuna nadiren raslanır. Başlıca işlenen suçlar hırsızlık ve vesaiti nakliye kazalarıdır. 5 729 polis vardır. 896 kişiye bir polis düşmektedir. Polis teşkilâtı Adalet Bakanlığına bağlıdır. Saha geniş olduğundan motörlü vesaiti önem verilmiştir. 839 motosiklet ve otomobil, 4 uçak, 302 kutup kı-

---

[1] Almanac 1946.

[2] Citizen, June 10, 1947, Ottawa Gazetesi.

zağı, 144 atı vardır. 1944 yılında 492729 suç ihbar olunmuştur[1]..

En fazla görülen ölüm sebepleri ve miktarı 1945 yılı na göre:

Kalb hastalığından	29148
Kanserden	14271
Damar sertliğinden	2349
Verem	5 729
Zatürrie ve zatülcep	5940
Böbrek	7124

Zirai ve ekonomik durumu: 267,059,455 acre kabili zer arazisi vardır. Başlıca yetiştirdiği ürünler, buğday, arpa, yulaf, mısır, patates, yonca; 1945 yılında 1,090,000,000 dolarlık ürün elde edilmiştir. At, inek, öküz, koyun, domuz, tavuk yekûn değeri yine aynı yıla göre 1,149,000,000 dolardır.

Süt, tereyağı, krema, peynir gibi dairy ürünleri 1943 yılına göre 400 milyon dolardır.

Madenciligi: Başlıca madenleri altın, gümüş, bakır, kurşun, çinko, nikel, demir, kömür, petrol, çimentodur. Bu madenlerden 1945 yılı geliri 480,000,000 dolardır.

Hidro elektrik: Kanada jeolojik durumu itibariyle büyük miktarda su kuvvetine maliktir. Bu sular deniz seviyesinin üstündedir. 1900 yıllarında Kanada bir tarım memleketi idi. Mevcut elektriğın uzak mesafelere nakli sayesinde hidro elektrik çabuk inkişaf etti ve bu hal ekonomik kalkınma üzerinde çok müessir oldu. Bugün yalnız şehirler, fabrikalar değil, elektrikle tenvir edilmektedir. Su kuvvetinden 3,000,000 beygir kuvveti elektrik t-emin olunmaktadır.

Sanayi çeşitleri: sebze, hayvan, mahsulâtı, manifatura, kereste, kâğıt, demir ve mütemmimi, metal olmıyan madenler, kimya ve diğer sanayi.

ithalât ve ihracatı: İthalâtı: maden kömürü, petrol,

[1] 1946 Almanac.

kürk, meyva, kereste, ipek (sun'isi de dahil), lâstik, çay, kahve, işlenmemiş pamuk, otomobil parçaları, tarım âletleri, demir, alkollü içki, ilâç, sebze, şeker, makine. İthal edilen mallar değeri 1944 yılına göre 1,758,898.197 dolardır.

İhracatı: buğday, peynir, yumurta viski, otomobil parçaları, alüminyum, nikel, demir, bakır, balık, petrol, tütün, kömür, meyva, çiftlik âletleri, süt, yün, elektrik enerjisi, lokomotif. ihraç edilen mallar değeri 1944 yılına göre: 3,439,953,165 dolardır.

Türkiye'den ithalâtı: 1944 yılına göre 2330 dolarlık mal.

Türkiye'ye ihracatı: 1944 yılına göre 7064340 dolarlık mal[1].

Kanada'da eğitim: Kanada'da okullar 4 sınıfta mütalâa edilebilir:

a — Dominyonun kırmızı derililer okulu.

b — Vilâyet okulları,

c — Özel kilise okulları,

d — Kolleiler ve üniversiteler.

1945 yılında dominyon hükümeti tarafından kırmızı derililere 337 okul açıldı. Bunlara 13163 öğrenci kayıtlıdır. Kırmızı derililerin idareleri, tahsilleri, zirai tekâmülleri, daha müreffeh duruma girmeleri, para ikrazatı gibi işlerle uğraşan bir daire vardır ki, adına: Indian Affairs Branch Department Of mines and Resources. Bu Kanada kırmızı derililerin mevcudu 118,316 dır.

Eskimolar kuzey sahillerinde otururlar, en mühim giyim. ve yiyimlerini denizde yaşayan memeli hayvanlardan alırlar. Nüfus miktarları 7,205 dir. Bunların idaresi, sağlık durumları ile Ottavva'da bulunan; Lands, parks, and Forest Branch of the department, and Resource Department of National Health and welfare. Eskimoların bulunduğu sahalarda polis vardır. Muhabereleleri telsizle yapılır.

---

[1].1946 Kanada Almanağı.

Diğer okullar vilâyetlerin murakabesi altındadır. Biit çeleri mahallî idareler tarafından yapılır. Vilâyetlerde 74507 öğretmen vardır.

Özel okullar ekalliyetin okullarıdır. Katolik ve diğer kilisilere bağlıdır[1].

(Devamı var)

---

[1] 1946 Kanada yılığı.

MEMURLARIN TEDAVİLERİ

Yazan:
Ragıp ÖĞEL
Sayıştay üyesi

788 sayılı Memurlar Kanunu'nun 84 üncü maddesi ile hastalanan memurlar için sıhhi mezuniyet kabul edilmiş olduğu gibi, hasta memurların devlet tarafından tedavileri için ilk temel prensip vazedilmiş olduğu malumdur.

Filhakika 84 üncü maddenin A, B, C fıkralarında hasta memurlara hizmet müddetlerine göre maaşları tam verilmek şartıyla üç aydan bir seneye kadar mezuniyet verileceği gösterildiği gibi bu maddenin D fıkrasında da hasta memurların (memleket dahilindeki) (resmî ve hususi) (müessesatı sıhhiyede) tedavileri lüzumu (fennen sabit) olanların tedavi ve yol masraflarının bakanlıklar bütçelerinden ödeneceği beyan edilmiştir. Bu prensip ile Memurlar Kanunu nun neşredildiği 31/3/926 tarihine kadar ihmal edilmiş bulunan esaslı içtimai bir meselenin halli için ilk adım atılmıştır.

Bundan sonra 10 haziran 938 tarihinde yürürlüğe giren 3335 sayılı kanunun 84 üncü maddesinin D fıkrası tadil edilerek (7 ve ondan aşağı derecede bulunan memurlardan — kadro doiyasıyla açıkta kalan memurlar dahil *— memleket dahilindeki resmî ve hususi müessesesatı sıhhiye- de tedavileri lüzumu fennen sabit olanların tedavi ve yol masrafları devletçe ödeneceği) beyan edilmek suretiyle hepsinin değil, ancak baremin 7 ve ondan aşağı derecelerinde bulunan memurların meccanen tedavi edilmelerine müsaade edilmek suretiyle 6 ncı ve daha yukarı barem derecesinde bulunan memurlar bu hak dışında bırakılmış ve tedavi müsaadesinin yalnız vazife başında hastalanan memurlara hasredilmiyerek 7 ve daha aşağı barem derecesinde bulunmakla beraber münhasıran kadro açığında bulunanların da dev-

letçe tedavileri kabul edilmiştir. Aynı kanunda bir de (tedavi ettirilmekte iken vefat edenlerin cenaze masrafı mensup oldukları daire bütçesinden verilir) denilmek suretiyle tedavi altında iken vefat edenlerin (cenaze masraflarının) da devletçe tesviyesine müsaade edilmek suretiyle bundan sonra bu kabil cenaze masraflarının da bütçelerden ödenmesine izin verilmiştir.

Bu suretle Memurin Kanunu nun tedaviye müteallik hükmüne bir taraftan 6 ve daha yukarı barem derecelerinde bulunan memurlar için tedavi masrafı kabul edilmemek suretiyle bir tahdit konur iken diğer taraftan da tedavinin yalnız iş başında hastalanan memurlara hasredilmiyerek kadro açığında iken hastalananlara da teşmiline gidilmiş ve ayrıca bir de tedavi ettirilmekte iken vefat edenlerin cenaze masraflarının bütçelerden ödenmesi kabul edilmiştir. Tatbikatta hâkim olan bu esaslar 31/5/944 tarihinde yürürlüğe giren 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi mucibince biraz daha tevsî ve tavzih edilmiştir.

Bu dokuzuncu madde aynen şöyledir:

(3656 sayılı kanuna tâbî maaşlı ve ücretli memurlardan — açık maaş alanlar dahil — memleket içindeki resmî veya hususi sıhhat müesseselerinde yatarak veya ayakta tedavileri lüzumu fennen sabit olanların tedavi ve yol masraflarıyla tedavi edilmekte iken ölenlerin cenaze masrafları dairesince ödenir.

Yabancı memleketlerde vazife gören hariciye memurları ile istihkaklarını aynı esaslara göre alan diğer memurlardan yukarki vaziyetlerde buldukları mahallî memleket resmî müesseselerince tasdik edilenlere Türkiye’de verilen muadil masrafları tecavüz etmemek üzere vekâletlerinin takdir edecekleri tedavi ve yol masrafları bütçelerden verilir. Bu madde hükmü Maliye, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekillerince tesbit ve İcra Vekilleri Heyeti’nce tasdik olunacak esaslar dairesinde tatbik olunur.)

İşte bugün hükmü cari olan bu madde ile memurlara resmî ve hususi müesseselerde hem yatarak, hem ayakta yapılan tedavinin masrafı verilmesi kabul edilmiş, hem de

3335 sayılı kanunda yapılan tahdit kaldırılarak barem derecesi ne olursa olsun bütün memurların bu haktan istifadeleri temin edilmiştir. Ayrıca tedavide iken vefat edenleriii cenaze masrafı da bütçelere tahmil edilmiştir.

Ancak, memurların tedavisi memleket içindeki resmî veya hususi sıhhat müesseselerinde yapılacağından sivil memurların yabancı memleketlerde devlet hesabına tedavi ettirilmelerine imkân verilmemiştir.

Q uncu maddede sözü edilen talimatname Maliye ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları ile müştereken hazırlanarak 13 12/044 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce 3/ 1926 No. ile tasvip ve tasdik buyurularak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Şimdi 9 uncu madde ile vazolunan kaideyi, bu talimatnameyi de göz önünde bulundurmak ve tatbikatta zuhur eden meseleleri de zikretmek suretiyle incelemeğe geçelim.

Kanunun şümulü: Devlet tarafından tedavi ve yol masrafları ödenecek ve cenaze masrafı verilecek memurlar, 365 6 sayılı Barem Kanunu'na tâbi bulunan dairelerin maaşlı memurlarıdır. Bu dairelerin 3888 sayılı kanun mucibince Büyük Millet Meclisi nce kadroları kabul edilmiş bulunan daimî ücretli memurları da bu haktan istifade edeceklerdir. Lâkin Barem Kanunu nun 19 uncu maddesinde sa yılan ve müteferrik müstahdem denilen müstahdemler, esasen Barem Kanununun hükümlerine tâbi olmadıklarından, bu müstahdemler bu haktan faydalanamazlar. Bu müstahdemler, her sene bütçe kanunlarına bağlı D işaretli cetvelde birer birer gösterilmiş olduğundan D cetveline dahil bulunan ücretli memurların hastalıklarında tedavi masrafları ve tedavide iken vefatlarında da cenaze masrafları devlet bütçesinden ödenmez.

D cetveline dahil memurlardan başka bir de E cetveline dahil müstahdemler bulunmaktadır ki, bunların da tedavi ve cenaze masrafı bütçelerden verilmiyecektir. E cetveli müstahdemlerine muvakkat müstahdemler, geçici hizmetliler denilmekte olup 3656 sayılı Teadül Kanunu'nun

9 uncu maddesinde izah olunduğu gibi muvakkat müddetle ifası icabeden ve daimî mahiyet arzetsiyen hizmetlerde kullanılan kimselerdir. Bunlar ücretlerini her sene bütçe kanununa bağh E işaretili cetvelde gösterilen tahsisattan alırlar.

Bu suretle tedavi ve cenaze masrafından istifade edecek olanların yalnız şimdi aylıklı dediğimiz maaşlı memurlar olduğu ve bir de daimi ücretli memurların da Barem Kanununa tâbi bulunmaları hasebiyle bu haktan istifade edecekleri anlaşılımış ve gerek D cetveline dahil çeşitli hizmetliler, gerek E cetveline dahil geçici hizmetliler için böyle bir hak tanınmadığı tebeyyün eylemiş olur.

Lâkin tedavi masrafları devletçe ödenecek olan maaşlı memurlarla daimî ücretli memurlardan yalnız vazife başında veya maaş veya ücretini almak suretiyle mezuniyette bulunduğu sırada hastalananlar veya vefat edenler istifade edecek değildir. Kadro açığında bulunanlar ile vekâlet emrinde bulunanların da bu haktan istifade edeceklerine kanunda sarahaten işaret edilmiştir. Bu baptaki talimatnamenin 1 inci maddesinde kanunun bu maksadı şöyle izah edilmiştir: (3335 sayılı kanun gereğince açık maaşı) alanlar ile (2919 sayılı kanunun 3 üncü maddesi gereğince vekâlet emri maaşı) alanların tedavi rrtasrafi ile yol parası ve bunlardan tedavide iken vefat edenlerin cenaze masrafı bütçelerindeki tahsisattan ödenir.

3335 sayılı kanunun 1 inci maddesinde (memuriyetinin ilgası dolayısıyla açıkta kalan memurların ilganın vukubul- duğu ay ile onu müteakip olan ay zarfında maaşları tam olarak ve bu müddetin hitamında tekrar hizmete tâyin kılınmamış iseler yeni memuriyete tâyinlerine kadar fiilî hizmet müddeti 7 seneye kadar olanlara dörtte bir, 1 5 seneye kadar olanlara üçte bir, 15 seneden fazla olanlara yarım nisbette açık maaşı verilir. Mesleki memuriyet olan mebuslar müddetleri bittikten sonra tekrar intihap edilmezlerse mebusluktan evvelki memuriyetlerine nazaran haklarında bu madde hükmü tatbik olunur) denilmektedir. İşte tedavi masrafları bütçeden verilmesi icabeden açık maaşı alanlar, kadro açığında kalmak yüzünden açık maaşı alanlardır. Açık maaşı

alanlardan 2658 sayılı kanunun 1 inci ve 3 üncü maddeleri mucibince derecesi veya bir derece aşağısında verilen memuriyeti kabul etmeyenlerin açık maaşı kesileceği gibi maaşlarının dengi veya daha çoğu teklif edilen ücretli vazifeyi kabul etmemeleri halinde de açık maaşı kesileceğinden açık maaşı almadıkları sırada bunların hastalanması bu tedavi hakkında istifadelerine imkân vermez. Çünkü ibarede bu haktan faydalanmak için açık maaşı almakta bulunmak lâzımgeldiği anlaşılmaktadır. Bunun gibi tekrar intihap olunamayan mebusların boşta buldukları zaman zuhur eden hastalıklarından dolayı devlet tarafından tedavi edilebilmeleri için mensup oldukları bakanlıklara müracaatla kendilerine açık maaşı bağlanmış ve bu maaşı almakta bulunmuş iken hastalığa maruz kalmaları icabeder.

Vekâlet emri maaşına gelince, 2919 sayılı kanunun 3 üncü maddesinde şöyle izah edilmektedir: (Her derece ve sıfattaki memur lüzumu sabit olduğu takdirde tâyinindeki usule göre mensup olduğu vekâlet veya umum müdürlüğün emrine alınabilir). Bu suretle vekâlet emrine alınmış bulunan memurlara muayyen hizmet seneleri karşılığı için muayyen nisbette bir açık maaşının hizmet müddetleriyle mütenasip bir zaman için verilip bu zamanın nihayetinde bu maaşları verilmeyecektir. İşte bu suretle vekâlet emrine alınmış bulunanların açık maaşı almakta iken hastalanmaları halinde tedavi masraflarının bütçeden verilmesi ve tedavide iken vefatları halinde de cenaze masraflarının bütçeden ödenmesi gerekmektedir.

incelediğimiz 9 uncu maddede; maaşlı veya daimî ücretli memurların hepsine tedavi edilmek hakkını bahşeyemiş bulunduğundan, artık memurun barem derecesinin 6 ve daha yukarı derecelerinde bulunmasının bir ehemmiyeti kalmamış, bu fark ortadan kaldırılmıştır. Binaenaleyh en yüksek dereceden en aşağı dereceye kadar olanların hepsi meccanen tedavi edilmek hakkına malik bulunmaktadır.

Tedavi masrafları bütçeden verilecek memurlar 3656 sayılı kanun esasları dairesinde aylık alan memurlar olduğundan 9 uncu maddenin subaylar ve askerî mensuplar ve

küçük subaylar hakkında tatbik edilmemesi icabeder. Çünkü subaylar ile mensubini askeriye ve erbaşlar ve eratın maaşları 3661 ve 3779 sayılı ayrı kanunlara tâbidir.

Bu sebeple jandarma subayları ile erbaş ve eratı hakkında 9 uncu madde tatbik olunamaz. Bunların ne suretle tedavi olunacağına aşağıda ayrıca temas edilecektir.

Doktor raporu:

Hastalanan memurun tedavisine doktor tarafından lüzum gösterilmek icabeder. Bu doktor, memurun bulunduğu mahaldeki resmî doktordur. Resmî doktorun hükümet doktoru olduğunda şüphe yoktur. Memurun bulunduğu yerde hükümet tabibi yoksa, bu vazife belediye doktoru tarafından yapılacağından, bu doktorun raporu lâzımdır. Memurun çalıştığı dairenin ayrıca doktoru varsa, rapor bu doktor tarafından verilir. Bundan başka dairenin doktoru mevcut ise, memur bulunduğu mahaldeki diğer doktordan alacağı rapora istinat edemez. İşte talimatnamenin 2 nci maddesinde bir sıhhat müessesesinde yatarak veya ayakta tedavi için (bulduğu mahaldeki resmî tabip raporiyle lüzum gösterilmesi lâzımdır. Ayrıca doktor istihdam eden dairelere mensup memurların tedavilerine daire doktorları buldukça, bunların raporu esas tutulur ve daire doktorunca lüzum gösterilmedikçe diğer doktorların raporları kabul edilmez) denilmiştir.

Memurların hastahaneye şevkleri için doktor raporu lâzımsa da herhangi bir şekilde âni olarak hastalanan veya derhal tıbbi müdahaleyi icabetmek bakımından bir sıhhat müessesesine götürülüp tedavi altına alınan memurlar için, o anda dairesi doktorundan rapor almağa imkân olmadığından bu gibi ahvalde sıhhat müessesesine götürülerek tedavi altına alınanlardan tabip raporu aranmasına lüzum görül- miyeceği bedihidir. Nitekim Sayıştay'a akseden böyle bir hâdisede şöyle denilmektedir: Talimatnamenin 3 inci maddesinde memurlara tedavi masrafı verilebilmek için bunla- rın bir sıhhat müessesesinde yatarak veya ayakta tedavisine buldukları mahaldeki resmî tabip raporiyle lüzum gösterilmesi şartı mevcut olup bu şart dahilinde muamele yapıl-

ması tabii bulunmakta ise de herhangi bir suretle ani olarak hastalanan ve derhal tıbbi müdahaleyi icabetmek bakımından sıhhat müessesesine götürülüp tedavi altına alınan memurların o anda dairesi doktorundan rapor alınması mümkün olmayacağı tabii bulunduğundan bu gibi hâdiselerde bulunduğu mahallin sıhhat müessesesine götürülerek tedavi edilecek memurlar hakkında dairesi doktorundan rapor alınmasına lüzum görülmemiştir.

Resmî ve hususi sıhhat müesseseleri:

9 uncu maddeye göre tedavinin resmî veya hususi sıhhat müesseselerinde vukuu icabeder. Hangi müesseselerin resmî ve hangilerinin hususî olduğu Büyük Millet Meclisi'nce ittihaz buyurulan 823 sayılı karar ile tavzih edilmiş bulunmaktadır. Bu karara göre resmî müessese tâbirinden maksadın umumi veya hususi dairelere veya belediyelere veya Evkafa ait hastahanelerle askerî hastahaneier, sanatoryomlar, prevantoryomlar, doğum evleri olduğu anlaşılmakta ve 2219 sayılı kanunda gösterilen hakiki veya hükmi şahıslar tarafından açılmasına müsaade edilmiş bulunan hususi hastahanelerin ise hususi sıhhat müesseselerinden sa- 3 ulduğu görülmektedir.

2219 sayılı kanun hususi hastahaneier kanunudur. Bilinci maddesinde aynen (Devletin resmî hastahanelerinden ve hususi idarelerle belediyelerin hastahanelerinden başka, yatırılarak hasta tedavi etmek veya yeni hastalık geçirmişlerin zayıflarını yeniden eski kuvvetini buluncaya kadar sıhhi şartlar içinde beslemek ve doğum yardımlarında bulunmak için açılacak olan sağlık yurtları hususi hastahaneierden savılır) denilmiştir. Binaenaleyh gerçek ve özelkişiler tarafından açılan hastahaneier, sağlık yurtları, prevantoryom, sa- natoryom, şifa yurtları, nekahethaneler hususi sağlık müesseselerindedir.

Yabancı memlekette tedavi:

4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesine göre memurun tedavi edileceği sıhhi müessesenin memleket dahilinde bulunması lâzımdır. Binaenaleyh memleket dışındaki bir müesseseye masrafı bütçeden verilmek suretiyle tedavi için me-

bilecek durumda bulunan başka bir müesseseye sevkoluna- bilir. Burada mühim olan nokta, gerek en yakın olan ve gerek başka mahalde bulunan müesseseye hastanın resmî tabip veya daire tabibi tarafından gönderilmesi için hastanın bulunduğu yerde resmî veya hususi bir sıhhat müessesesinin rpevcut bulunmaması iktiza edecektir. Şayet orada resmî veya hususi bir sıhhat müessesesi varsa, hastanın en yakın olan veya başka yerde bulunan bir sıhhat müessesesine gönderilmesi için, mevcut sıhhat müesseseleri başhekimleri tarafından hastalığın buraca tedavisi imkânsızlığının belirtilmesi iktiza eder. Sevkolunacak kimsenin hastalığının gittiği yerde ayakta tedavi edilecek mahiyette bulunması şevke mâni değildir. Bu suretle bir sıhhat müessesesine gönderilen memurun hem yol masrafı, hem tedavi masrafı bütçeden ödenir.

Hastayı hususi sıhhat müessesesine göndermek;

Talimatnamenin 4 üncü maddesinde hasta memurun hususi bir sıhhat müessesesine ne suretle izam olabileceği beyan edilmiştir. Bu maddede (Resmî sıhhat müesseselerinde yer bulunmadığı veya tedavilerine fennî sebeplerle imkân olmadığı bu müesseselerin başhekimleri tarafından, müteaddit sıhhat müesseseleri olan yerlerde de vilâyet sıhhat ve İçtimâî muavenet müdürleri tarafından tasdik edildiği takdirde hasta memurların hususi müesseselerde yapılan tedavi ücretleri de usulü dairesinde bu müesseselere tediye olunur) denilmektedir. Maddeden anlaşıldığına göre hasta memurun hususi bir sıhhat müessesesinde tedavisi için, evvelâ bulunduğu yerde resmî sıhhat müesseseleri olmamak lâzımge- lir. Böyle bir vaziyet karşısında, yukarıda arz edildiği veçhile resmî tabip veya daire tabibi hastayı en yakın olan resmî bir müesseseye veya tedaviyi yapabilecek durumda olan başka bir resmî müesseseye göndermeğe raporiyle lüzum gösterebilir. Lâkin hastanın bulunduğu yerde resmî sıhhat müessesesi varsa, hastanın bu hususi müesseseye şevki için ya boş yatak olmamasından veya fennen tedavi imkânından mahrum olduğundan dolayı resmî sağlık müessesesince hasta kabul edilememiş olmak icabeder. Bu takdirde resmî

tabibin veya daire tabibinin raporu üzerine resmî sıhhat müessesesi başhekimini tarafından boş yer bulunmadığı veya müessesede tedavinin mümkün olamayacağı beyan ve tasdik edilmek suretiyle memurun bulunduğu mahalde hususi bir sıhhat müessesesinde tedavisi mümkün olur.

Hastanın bulunduğu yerde birden fazla resmî sıhhat müessesesi varsa; resmî tabibin veya daire tabibinin bunlardan münasibini tâyin etmesi iktiza eder. Bunlardan hangisinde tedavi mümkün ise tedavi oraca yapılır. Resmî müesseselerin hepsi dolu ise veya hiç birinde o hastalığın tedavisi mümkün değilse, bu cihet (burası bir vilâyet merkezi olduğu takdirde) İctimaî Muavenet Müdürü tarafından tasdik olunmak şartıyla hasta o muhaldeki hususi bir müessese- de tedavi ettirilebilir.

Memurun tedavi ettirileceği müessese, bulunduğu muhaldeki hususi müessesedir. BinaenaleyhT memurun bulunduğu yerde mevcut resmî müesseselerin hiç birinde tedavisi ke bil değilse, hastanın behemehal aynı mahaldeki hususi müesseseye yatırılması da icabetmez. Bunun gibi hastanın resmî sıhhat müesseseleri de bulunan başka bir mahaldeki hususi bir müesseseye yatırılması iktiza etmez. Belki memurun, o başka mahalde mevcut resmî bir müesseseye yatırılması icabeder. Zira talimatnamenin maksadı hastayı mümkün olduğu kadar resmî sıhhat müesseselerinde tedavi ettirmeyi temin eylemek olduğu anlaşılmaktadır.

Resmî sıhhat müesseseleri başhekimleri tarafından yapılacak tasdik ile kendi müesseselerinde boş yer olmadığı veya tedavisi mümkün bulunmadığı hususları tesbit edileceğinden, başhekimlerin hastanın gönderileceği müesseseyi de tesbit etmeğe mecburiyetleri olmamak lâzımgelir. Çünkü talimatname ile başhekimlere yalnız boş yer olmadığını veya tedavi mümkün bulunmadığını tasdik etmek vazifesi verilmiştir. Bu cihetin musaddak olması lâzım ve kâfidir. Hastanın sevkolunacağı hususi müessesenin münferiden raporu veren tabip tarafından veya başhekim tarafından tâyin edilmesi caiz değildir.

İşte hasta bir memurun, dairesi doktoru tarafından

doğrudan doğruya hususi bir müesseseye olan İstanbul Şifa Yurdu na izamından dolayı tahakkuk ettirilen tedavi masrafı Sayıştay dairelerince kabul edilmemiştir. Bu bapta ittihaz olunan bir kararda «4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi mucibince verilecek tedavi ve yol masrafları hakkındaki talimatnamede takibedilen usul, hastayı evvelâ resmî müesseselerde tedavi ettirmek olup buna imkân bulunmazsa hususi müessesede tedavisine bakılmak olduğu açıkça görülmektedir. Kanuna müsteniden tanzim edilmiş bulunan talimatnamenin 5 inci maddesiyle daire doktorlarına tanınan salâhiyet, sadece hasta memurların buldukları mahalde veya başka mahaldeki resmî sıhhat müesseselerinde tedavilerine lüzum göstermekten ibaret bulunduğu ve binaenaleyh başka mahalde olsa bile resmî veya hususi sıhhat müesseselerinden hangisinde tedavi edileceğinin talimatnamenin 4 üncü maddesindeki tarifât dairesinde, yani resmî sıhhat müesseselerinde yer bulunmadığı veya tedavilerine fennî sebeplerle imkân olmadığı bu müessese başhekimleri tarafından ve müteaddit sıhhat müesseseleri olan yerlerde de vilâyet sıhhat ve İctimaî muavenet müdürleri tarafından tasdik edildiği takdirde hasta memurlara hususi müessese- îerde yapılan tedavi ücretleri ödeneceği hakkındaki hükmün tatbiki muktazi bulunduğu ve bu itibarla hasta memurların hususi sıhhat müesseselerinde tedavilerinde de bu esasa riayet zarurî olduğu cihetle hastanın mensup olduğu daire doktoru tarafından tedavi yerinin hususi bir müessese olan Şifa Yurdu olarak tâyini caiz görülmediği» beyan edilmiştir.

Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz olunan diğer bir kararda da resmî sıhhat müessesesine sevkolunan hastaya lâ- zimgelen ameliyatı icra edecek olan mütehasıs doktorun mezun bulunması üzerine hastanın itimat ettiği hususi bir müesseseye yatırılıp ameliyatının buradaki mütehasısa yapı- larılması üzerine ameliyat parasının bütçeden ödenmesinin caiz olup oîmıyacağı incelenerek resmî sıhhat müessesesinde mütehasıs başdoktorun mezun bulunması halinde aynı ameliyat bu mütehasısın refiki bulunan diğer mütehasıslar

tarafından yapılması icabedeceğine ve sıhhat müessesesi başhekimliğince mevcut mütehassıslar tarafından ameliyatın yapılamıyacağı da beyan edilmiş bulunmasına göre ameliyatın bunlar tarafından yapılması icabederken hususi rü-essesede hastanın iktidarına güvendiği diğer bir mütehassısa yaptırılması talimatnamenin 4 üncü maddesine uymadığından ameliyat parasının bütçeden tesviyesi caiz görülmemiştir.

Genel Kurul'ca ittihaz olunan diğer bir kararın mevzuu da şudur: Bir memur gece birdenbire şiddetli bir sancıya duçar olması üzerine çağırıldığı hususi doktor tarafından 3'apılan muayenede derhal ameliyat icrasına lüzum gösterilmesi üzerine, acilen hususi bir sağlık müessesesine yatırılıp derhal ameliyatı icra edilmiştir. Bu ameliyat parasının bütçeden tesviyesinde hâsıl olan ihtilâf üzerine Genel Kurul'ca talimatnamenin 4 üncü maddesi hükmüne göre hasta memurların hususi sağlık müesseselerinde tedavi edilebilmeleri için bu maddede gösterilen şartların tahakkuku icabe- derse de ibraz olunan tasdikli rapora ve verilen izahata göre hastanın Pazar gecesi şiddetli ağrılara duçar olması üzerine davet olunan doktor tarafından yapılan muayenesinde bağırsak düğümlemesi teşhisi ile derhal amelivata lüzum gösterilmiş olmakla gecenin geç vaktinde resmî sağlık kurumlarına başvurulmasına ve bunlardan birisinde yatırılmasına ve orada ameliyatının yaptırılmasına veya talimatnamenin 4 üncü maddesinde zikredilen şartların tahakkuku için ilgili makamlardan vesika tedarikine imkân hâsıl olırdığı cihetle ameliyatın hususi sağlık müessesesinde yapıldığı anlaşılmış ve tedavi talimatnamesi normal seyir takibeden hastalıkların tedavi masrafları hakkında esaslar ihtiva etmekte olup hasta memurların buhranlı ve âcil müdahaleyi icabettiren bu gibi istisnai halleri derpiş edilmemiş ve talimatnamenin derpiş eylemediği bu gibi hallerde hastalığın icabına ve hastanın durumuna göre tedavi maksadiyâe ihtiyar olunan masraflar için takdir hakkı kullanılmak suretiyle işe veçhe vermek zarureti derkâr olup dairesince bu suretle masrafın kabulü cihetine gidilmiş bulunmasına göre duru-

mun arzettiği zaruret ve hususiyet dolayısıyla ihtiyar olunan tedavi masrafının bütçeden tesviyesi uygun görülmüştür.

Kaplıcalar:

Büyük Millet Meclisi nce ittihaz buyurulan 823 sayılı karara göre memleketimizdeki kaplıcalar sıhhi müesseseler- den sayılmamakta ve bunun için de buralarda gerek su ve gerek fizikî âletlerle tedavi için lâzımgelen tesisat ve malzemenin henüz mevcut olmadığı için hastalık tedavi edilemi- yeceği sebep gösterilmekte idi. Lâkin tetkik ettiğimiz talimatnamenin 4 üncü maddesinde, Bursa'daki Çekirge Askerî Hastahanesi'nde fizyoterapi malzemesi mevcut olduğundan burada hasta tedavisi kabil olduğu gibi aynı teçhizatı haiz olduğu için Yalova Kaplıcası da bir sıhhat müesse- sesi olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

Binaenaleyh bu iki müesseseden başka diğer kaplıcalar için tedavi, yol parası verilmeyeceği bu maddede zikredilmiştir.

Bursa'daki askerî hasiahanede münhasıran askerler tedavi edilmekte olduğundan bu müesseseden sivillerin isti fadesi her zaman mümkün olmamaktadır. Bazan bu hasta- hane başhekimliğine müracaat edilerek boş yatak temin edildikten sonra hasta sevk olunmaktadır.

Yalova Kaplıcasında tedavi:

Yalova Kaplıcası nda tedavileri icabeden hasta memurlar için lâzımgelen tedavi masraflarının bütçeden ödeneceği talimatnamenin 4 üncü maddesinden anlaşılmalıdır. Yalova Kaplıcası, Sağlık Bakanlığı tarafından işletilen bir müessese iken, görülen lüzum üzerine kaplıca (Termal Limitet Ortaklığı) adı ile hususi bir şirkete kiraya verilmiş bulunmaktadır. Kaplıca, Bakanlık tarafından işletildiği sırada buraya ne suretle hasta kabul olunacağı ve ne kadar ücret alınacağı Bakanlık tarafından tesbit edilmiştir.

(Yalova kaplıcalarında tedavi göreceğ memurlar hakkında) başlığını havi bulunan bir yazıda şöyle denilmektedir.

(4398 sayılı kanun gereğince tedavi ücretleri dairelerince verilecek olan memurlardan (Sıhhiye Heyeti) kararı

ile fizyoterapi ve kaplıca tedavisine lüzum gösterilecek memurlar için Yalova Kaplıcaları'ndaki müesseselerden Büyük Otel'in tahsisi Bakanlıkça uygun görülmüş ve bu otelin 1945 yılı kaplıca mevsimine mahsus olarak tertip ve tasdik edilen yatak ve mecburi yemek ücretleri ile umumi tedavi ücretleri ilişik listede gösterilmiştir:

A — Bu tarifede yazılı ücretlerden başka her nevi hizmetler için yüzde on servis ücreti ilâve olunur.

B — Memurların yalnız yemek ücretlerinden yüzde \ürmi tenzilât yapılır.

C — Asgari tedavi müddeti 20 gündür.

D — Fasilasız olarak 20 gün kalacak memurlardan bir defaya mahsus olarak yüzde on beş tenzilât yapılır. Aynı şahıslar ictelde kalmayı uzatacak olurlarsa mütebaki günler için tenzilât yapılmaz.

E — Ancak kaplıca mevsiminde yatakları zaten mahdut olan Büyük Otel'de istenildiği anda yatak bulunması her zaman mümkün olamayacağından memurların müracaatlarında yersiz kalmamaları için en aşağı on gün evvelden kaplıca işletme müdürlüğüne haber verilerek hangi gün boş yatak bulunabileceğinin öğrenilmesi ve memurun o güne yetişmek üzere gönderilmesi icabetmektedir.)

İşte bu tebliğ ile Yalova Kaplıcaları'ndan istifade etmesine lüzum gösterilecek hasta memurlar hakkında tatbik edilecek tarifeyi, aşağıda tedavi masraflarından bahsederken ayrıca göstereceğiz.

Yalnız bu tebliğde mühim olan bir noktaya temas etmek zaruridir ki o da, fizyoterapi ve kaplıca tedavisine gönderilecek memurların tebliğde sıhhi heyet kararıyla gönderilmesi iktiza edeceği gösterilmiştir. Bu lüzumu gösteren Sıhhiye Bakanlığıdır. Halbuki 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesinde (Bu madde hükmü Maliye ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliklerince tesbit ve İcra Vekilleri Heyeti'nce tasdik olunacak esaslar dairesinde tatbik olunur) denilmek suretiyle memurların tedavilerine ait talimatnamenin iki ba* kanlıkça müştereken yapılması icabedeceği gösterilmiş olduğundan Yalova Kaplıcaları'nda tedavi şekli hakkında da

bu esas dairesinde bir talimatname yapılması iktiza ederdi. Bu sebeple Sıhhiye Bakanlığının bu tebligatı bir talimatname mahiyetinde sayılmasa bile, Bakanlığın kendi müessesesine hasta memurları kabul için koyduğu usul olmak noktasından bu tebliğata göre muamele yapmakta bir mahzur görülmemekle beraber, kaplıcaya hasta memurun kabulü için tebliğde (Sıhhi heyet kararına) lüzum gösterilerek daireleri bu şarta riayete icbar eylemek muvafık değildir.

İşte bir hâdise dolayısıyla Sayıştay dairelerinde bu vaziyet tevsik olunarak ittihaz olunan bir kararda (4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi gereğince Maliye Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından müştereken hazırlanan talimatnamenin 2 nci maddesine göre hasta memurlara tedavi ve yol masrafı verilebilmek için bunların resmî bir sıhhat müessesesinde yatarak veya ayakta tedavilerine sadece daire doktorları tarafından lüzum gösterilmesi — ayrıca sıhhi bir heyet kararı aranmaksızın — kâfi olduğundan Maliye Bakanlığının iştiraki ve Bakanlar Kurulu'nun tasvibi olmaksızın tek taraflı olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı nca bu bapta yapılan tebligatın mezkûr talimatnamenin tanzih mahiyetinde telâkkisi ile daireleri tebligat hükmüne riayete icbar eylemek hem kanunun hem de talimatnamenin ruhuna uygun düşmeyeceği beyan olunmuştur. Binaenaleyh sıhhi heyetten rapor almağa mahal kalmadan daire doktoru tarafından hasta memurların Yalova Kaplıcaları'na gönderilmesi mümkün bulunmaktadır.

Yalova Kaplıcaları hususi şirkete verildikten sonra aynı usul ve hükümleri cari bulunduğu yapılan yazışma sonunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca beyan edilmiştir. Filhakika Bakanlıkça verilen cevapta (Yalova Kaplıcaları hernekadar Termal Limitet Ortaklığı adında hususi bir şirkete kiraya verilmiş ise de Bursa Askerî Hastahanesi'nden başka kaplıca mahiyetinde resmî bir tedavi müessesesi bulunmadığından resmî tabiplerce kaplıca tedavisine lüzum gösterilen memurların esas itibariyle devlet malı olan bu müessesede eskisi gibi tedavi görmeleri icabetmektedir. Ancak boş yatak olup olmadığı ye tedavi masrafının tediye

tarzı hakkında daha evvelden adı geçen şirketle temas edilmesi) lüzumuna işaret edilmiştir.

Sayıştay dairelerince ittihaz olunan kararlarda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bu tebligatına dayanılarak mezkûr şirkete ödenen tedavi masraflarının kabulü cihetine gidilmiş bulunmaktadır.

Sihhat müesseselerinde tedavide iken memur tarafından hariçten tedarik olunan tedavi malzemesi:

Gerek resmî ve gerek hususi sihhat müesseselerinde yatarak tedavi altında bulunduğu sırada yattığı müessesede bulunmamasından dolayı hastanın hariçten tedarik etmek mecburiyetinde bulunduğu tedavi maddeleri için hastanın harcadığı paralar dahi memura ödenmek lâzımgelir. Filhakika talimatnamenin 9 uncu maddesinde (Gerek resmî ve gerek hususi sihhat müesseselerinde yatarak tedavi sırasında mevcut olmamasından hasta tarafından hariçten tedarik olunacak tedavi maddelerinin bedelleri ibraz edilecek faturalara müsteniden hastaya ödenir) denilmiştir. Binaenaleyh sihhat müessesesinde mevcut olmaması yüzünden hastanın hariçten tedarik etmek zaruretinde kaldığı tedavi maddelerine harcanan paranın hasta tarafından ibraz edilecek faturalara müsteniden hastaya ödenmesi kabul edilmiştir.

Ayakta tedavi:

4598 sayılı kanunun neşri tarihine kadar, hasta memurların ayakta tedavileri halinde tedavi ve yol masrafları verilmemekte idi. Ayakta tedavi olunan memurların da tedavi ve yol masraflarının verilmesi bu kanun ile kabul edilmiş bulunmaktadırlar. Binaenaleyh hasta olmakla beraber, bir sihhat müessesesine yatılı tedavisine lüzum görülmiyerek ayakta tedavi edilen memurların da tedavi ve yol masrafları bütçeden ödenmeğe başlanmıştır. Talimatnamenin 9 uncu maddesinde (gerek resmî, gerek hususi sihhat müesseselerinde yapılan ayakta tedavi sırasında gösterilen tıbbi lüzuma müsteniden hasta tarafından hariçten tedarik olunan tedavi maddelerinin bedelleri, ibraz edilecek faturalara müsteniden hastaya ödenir) denilmektedir. Şu halde hasta memur gerek resmî, gerek hususi bir sihhat müessesesinde

ayakta tedavi edilmekte iken gösterilen tıbbi lüzuma binaen hastanın hariçten almak zaruretinde kaldığı tedavi maddelerinin parası, hasta tarafından ibraz edilecek faturaya dayanarak hastaya verilecektir. Hasta memurun ayakta tedavisi sırasında bizzat alacağı tedavi malzemesi bu müesseseler tarafından verilecek reçetelere dayanmak icabeder. Bu sebeple hastaya, parası bütçeden ödenecek olan tedavi malzemesi tedavi sırasında hastanın hariçten satın alarak kullandıkları malzeme parasından ibarettir. Hastanın hariçten satın alacağı malzemenin nelerden ibaret olacağını müessesenin tedavi eden doktoru tarafından verilen reçetelerde gösterileceğinden, memura bedelinin verilmesi icabeden malzeme bunlardan ibarettir. Bu reçeteler, tedaviyi icra eden tabibin şahsi muayenelerinde kullandığı kendi ismini havi reçeteler olmayıp, müessesenin başlığını taşıyan resmî reçeteler olması icabeder.

Sayıştay Genel Kurulu nca ittihaz olunan 22/11/945 tarihli bir kararda: Talimatnamenin 9 uncu maddesinde (Gerek resmî ve gerek hususi sıhhat müesseselerinde yatarak tedavi sırasında mevcut olmamasından veya aynı müesseselerde yapılan ayakta tedavi sırasında gösterilen tıbbi lüzuma müsteniden hasta tarafından hariçten tedarik olunan tedavi maddelerinin bedelleri ibraz edilecek faturalara müsteniden hastaya ödenir) denilmekte olup bu maddeye göre bir sıhhat müessesesinde tedavileri resmî tabip veya daire doktoru tarafından kabul edilenlerin tedavi masrafi verilebilmesi bunların resmî veya hususi sıhhat müessesesinde ayakta tedavileri sırasında gösterilen tıbbi lüzuma dayanarak bu müesseselerce tanzim kılınacak reçeteler üzerine ilaçların kendileri tarafından hariçten tedarik edilmesiyle mümkün bulunduğu ve sözü edilen hasta memurun belediye ve mevki hastahanelerinde tedavi gördüğü kabul edilse bile ibraz ettiği reçetelerde bu hastahanelerdeki doktorların hususi antetlerini havi olduğu ve hariçten alınan ilaçların hastahanelerce gösterilen tıbbi lüzuma binaen tedarik olunduğu da tevsik edilmemiş bulunduğu cihetle bu reçeteler muhteviyatının hastanın sözü edilen hastahanelerde yapıldığı

bildirilen ayakta tedavisi sırasındaki hastalığına müteallik ve alınmaları da tıbbi lüzuma müstenit bulunduğu bu hastahaneler tarafından ayrıca tasdik edilmedikçe masrafın kabule şayan bulunmadığı beyan edilmiştir.

Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz olunan bir kararda da hasta bir memurun resmî sıhhat müessesesinde tedavisi yapılarak bir müddet istirahatle hastahaneden çıkarılması üzerine istirahat müddeti zarfında memur tarafından hasta- haneye müracaatla aldığı resmî anteti haiz reçete bedellerinin de bütçeden ödeneceği zikredilmiştir. Bu kararda 10 gün istirahatle hastahaneden çıkarılan memurun bu müddet zarfında hastahanece yapılan muayenesinde kendisine reçete verilmiş olmasına nazaran hastahanece tanzim kılınmış olan bu reçetelerin istirahatli süre içinde alınmış bulunmasına göre bu ilâçların hastahanece yatmak suretiyle yapılan tedavi sırasındaki hastalığa taallûku tabii olmasına ve alınmaları da tıbbi lüzuma müstenit bulunmasına nazaran bedelinin bütçeden tesviyesi uygundur, denilmiştir. Ancak bu kabil reçetelerin başka bir hastalığa ait olmayıp tedavi edilen hastalığa taallûk edeceği unutulmamalıdır.

Yine aynı kararda, bu memur hastahanece gerek yatarak ve gerek ayakta tedavisi sırasında verilen reçetelerin, tedavinin ikmalinden veya hastanın hastahaneden çıkarılmasından bir müddet sonra tıbbi lüzuma müstenit olmaksızın doğrudan doğruya hastanın şahsî arzusu ile tekrar ve def- atle yaptırılması halinde, bunların bedellerinin bütçeden verileceğine dair talimatnamede bir kayıt ve işaret olmadığından bedellerinin de verilmesine imkân olamayacağı beyan edilmiştir.

Bu karar mucibince Maliye Vekâletince yapılan 12/1 946 tarih ve 13225-257/4 N|0. lı bir tamimde hasta memurlardan ayakta tedavi edilenlere hariçten alacakları ilâç bedellerinin verilebilmesi bunların resmî veya özel sağlık müesseselerinde ayakta tedavileri sırasında gösterilen tıbbi lüzuma dayanarak bu müesseselerce tanzim edilecek reçeteler üzerine ilâçların kendileri tarafından hariçten tedarik edilmesiyle mümkün bulunacağı beyan edilerek resmî veya

özel sağlık müesseseleri doktorlarının şahıslarına mahsus özel ânetini havi reçetelerle alman ilâç bedellerinin ödenmemesi gerektiği izah olunmuştur.

Bir doktorun muayenehanesinde tedavi:

Hasta memurun mütehasıs bir doktorun hususi muayenehanesinde tedavisi halinde de tedavi ücreti verilmez. Nitekim daire doktorunca filân mütehasısa ameliyat yaptırılması zımında bir hastaya verilen rapor üzerine bu hastanın bu mütehasıs tarafından hususi muayenehanesinde ameliyat yapılarak tedavi edilmesi üzerine tedavi masrafının bütçeden verilip verilmeyeceği hakkında Sayıştay Genel Kurulu'nca yapılan incelemede mütehasıs tarafından yapılan ameliyatın resmî sıhhat müesseselerince de yapılabileceği sağlık ve sosyal yardım müdürlüğünden bildirilmiş olmasına ve mütehasısların muayenehanesi ise 2219 sayılı Hususi Hastahaneier Kanunu'nun şumulüne dahil bir klinik olmamasına ve talimatnamenin 2 nci maddesine nazaran tedavi masrafı verilebilmek için hastanın behemehal bir sıhhat müessesesinde tedavisi meşrut bulunmasına binaen bu işe ait tedavi masrafının bütçesinden tesviyesi caiz görülmemiştir.

Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz olunan diğer bir kararda da resmî sıhhat müessesesine sevkoîunan hastanın mütehasıs doktor mezun bulunması üzerine hususi bir müesseseye yatırılarak ameliyat edilmesi üzerine tedavi masrafının bütçeden verilmemesi beyan edilmiştir. Bu karara göre, resmî sıhhat müessesesinde baş mütehasıs mezun ise diğer mütehasıslar mevcut olmasına ve bunlar tarafından tedavinin imkânsız bulunduğu tevsik edilmemiş bulunmasına nazaran ameliyat ve tedavinin bunlar tarafından yapılması iktiza ederken hususi müessesedeki mütehasısın iktidarına güvenildiği ileri sürülerek bu mütehasısa ameliyat yaptırılması talimatnamenin 4 üncü maddesine uygun görülmemiştir.

Hasta memurun evine doktor getirmek:

Hastahanedен çıkar iken bir müddet evinde istirahat ve tedavisi için rapor verilen bir memurun bu rapora dayanarak evine hususi doktor celbederek kendini tedavi ettir-

mesi halinde doktorun vizite ücreti ile verdiği reçete bedellerinin bütçeden ödenmesi caiz görülmemiştir. Sayıştay dairelerince böyle bir vaziyet dolayısıyla ittihaz olunan bir kararda (Talimatnameye göre ödenecek tedavi maddelerinin ancak resmî veya hususi sıhhat müesseselerinde yatarak tedavi sırasında mevcut olmayan veya ayakta tedavi sırasında gösterilen tıbbi lüzuma müsteniden hasta tarafından hariçten tedarik olunan tedavi maddeleri olup bundan başka talimatnamede hasta memurun evinde hariçten celbedilen doktor tarafından muayene ve tedavisi halinde masrafının ödeneğine dair bir kayıt ve sarahat mevcut olmadığı ve talimatnamede böyle bir kayıt ve sarahat olmayınca bu kabil tedavi masrafının ödenmesi mümkün bulunmadığı) beyan edilmiştir.

Emniyet teşkilâtı mensuplarının ayakta ve evinde tedavisi:

3201 sayılı Emniyet Teşkilâtı Kanunu nun 89 uncu maddesinde aynen (Hastalanan emniyet teşkilâtı mensuplarının ayakta ve evlerinde tedavileri kabul olunanların ilâç masrafları Emniyet Umum Müdürlüğü bütçesinden tesviye olunur. Hastahaneye sevk ile tedavilerine lüzum gösterilenler devlet hastahaneleri ile hususi idarelere ve belediyelere ait hastahanelere yatırılır ve meccanen tedavi olunurlar) denilmiştir.

Bu maddeye nazaran emniyet teşkilâtına mensup olanların hastalıkları halinde gerek ayakta ve gerek evlerinde tedavileri icabedenlerin kullanacakları ilâç parasının bütçeden verilmesi iktiza etmektedir. Kanun gerek ayakta ve gerek evde yapılan tedavi sebebiyle yalnız ilâç parasının bütçeden tesviyesine müsaade etmiş olduğundan hastanın evine hususi doktor celbeyemesi sebebiyle doktor vizite ücretinin veyahut da hastanın hususi bir muayenehaneye müracaatı sebebiyle kullandığı vasıta parasiyle doktor vizitesinin bütçeden verilmesine imkân yoktur.

Nitekim Sayıştay dairelerince ittihaz olunan bir kararda dışını çıkarttıktan sonra evine gelip gece birdenbire dış kanaması üzerine bir doktorun muayenehanesine giderek

davi olunan bir emniyet memurunun kullandığı ilâç parasının bütçeden tesviyesi kabul edilmiş olmakla beraber muayenehaneye gitmek için bindiği otomobil ücreti ile doktor vizite bedelinin bütçeden tesviye ve mahsubuna imkân olmadığı beyan edilmiştir.

Daire doktorunun reçetesi:

Daire doktorlarınca hasta memurların muayenesi va- pılarak tedavileri için gereken ilâçların alınması için reçete verildiği malûmdur. Tatbikatta bu kabil reçete bedellerinin de bütçeden ödenmesi için yapılan ita emirleri üzerine keyfiyet Sayıştay dairelerince tetkik olunmuş ve bu kabil reçete bedellerinin bütçeden ödenmesine talimatnamenin müsait olmadığına karar verilmiştir. Bu bapta ittihaz olunan kararda, hastahanece tedavi edildikten sonra bir müddet evinde istirahat etmek üzere rapor verilerek hastahanedен çıkarılmış olan bir memur, istirahat müddeti bitmeden evvel tedavi olunduğu hastahaneye müracaatla tekrar reçete almış olup aldığı bu reçete, talimatnamenin 9 uncu maddesi mucibince yatarken veya ayakta tedavi sırasında alınmış bir reçete olmadığından, masrafının bütçeden verilemeyeceği te- karrür ettirildiği gibi, sonradan dairesinin doktoruna müracaatla almış olduğu reçete bedelinin de yine 9 uncu madde mucibince resmî müessesece verilmiş bir reçete olmaması hasebiyle bedelinin bütçeden ödenmeyeceği beyan kılınmış ve bu memurun daire doktorunun gösterdiği lüzuma müstenit olmıyarak kendiliğinden belediye hastahanesine giderek oradan aldığı reçetenin de talimatnamenin 9 ve 2 nci maddelerine uymadığından bedelinin bütçeden verilemeyeceği zikredilmiştir.

Sayıştay Genel Kurulu'nca ittihaz olunan diğer bir kararda gerek yatarak ve gerek ayakta tedavi olunan bir memurun tedavisi sırasında verilen reçeteleri, tedavinin ikmalinden veya hastahanedен çıkarıldıktan bir müddet sonra tıbbi bir lüzuma müstenit olmaksızın doğrudan doğruya tekrar ve tekrar yaptırması halinde reçete bedellerinin bütçeden verilmesi caiz bulunmadığı, çünkü talimatnamede böyle bir vaziyet derpiş edilmemiş bulunduğu beyan edilmiştir.

Tebdilhava masrafı:

Resmî sıhhat müesseselerince hasta memurlara verilen tebdilhava raporlarına müsteniden hastalar tarafından hava tebdil edilecek mahalle gidip gelmek üzere ihtiyar edilen yol masrafının bütçeden ödenmesi caiz olup olmayacağı, hadis olan böyle bir vaziyet üzerine Sayıştay Genel Kurulu'n- ca tetkik olunmuştur. Filhakika hasta memurların yol ve tedavi masrafları, bunların yalnız sağlık müesseselerinde yatarak veya ayakta tedavileri lüzumu fennen sabit olduğu takdirde bütçelerden ödenmesine müsaade edilmiş olup hava tebdili için başka yerlere gidecek sivil memurların yol masrafı verileceğine dair ayrıca bir hüküm ve müsaade mevcut olmadığından, tebdilhava edilen mahalle kadar gidip gelme yol masraflarının bütçeden ödenmesi icabedeceği neticesine varılmıştır.

Tedavi masrafları kime ödenir?

Hasta memurun resmî sıhhat müesseselerinde tedavisi» yapıldığı zaman, tedavi masrafının doğrudan doğruya bu müesseseye ödenmesi icabeder. Lâkin tedavi masrafı memur tarafından müesseseye ödenmiş ise, memura ödenmesi iktiza eder. Lâkin hususi sıhhat müesseselerinde tedavi edil- len memurun tedavi masrafının doğrudan doğruya bu müesseselere ödenmesi lâzımdır. Nitekim talimatnamenin 8 inci maddesinde (Hususi sıhhat müesseselerinde tedavi edilen memur ve müstahdemlerin tedavi masrafları bu müesseseler tarafından tanzim edilmiş bulunan faturalara müsteniden tahakkuk ettirilerek bu müesseselere ödenir) denilmiştir. Bununla beraber hususi müessesede yapılan tedavi masrafı memur tarafından ödenmiş ise bu müesseseler tarafından tanzim edilmiş bulunan faturaya müsteniden paranın hastaya ödenmesinde mahzur yoktur. Nitekim Sayıştay Genel Kurulu'na ittihaz olunan bir kararda, âni bir hastalıkla hususi bir müesseseye yatarak derhal ameliyat yapılan bir hastanın, müesseseye peşin olarak ödediği masrafın faturasında müessese tarafından paranın hastadan tamamen alındığı gösteren meşruhatı mevcut olduğu takdirde bu vesikaya

müsteniden paranın hastaya ödenmesinde bir mahzur görülmediği beyan olunmuştur.

Tedavinin müddeti ve iyileşme rapora:

Talimatnamenin 10 uncu maddesinde memurlara verilecek tedavi masrafları için bir tahdit yapılmış bulunmaktadır. Bu maddede aynen (Maaşlı memurların 788 sayılı Memurin Kanunu'nda ve ücretli memurların da 1 108 sayılı Maaş Kanunu'nda yazılı izin müddetlerinden fazla devam eden hastalıkları için tedavi masrafı verilmez. Bu azamî müddetler kadar tedavi altında kalarak iadei âfiyet eden maaşlı veya ücretli memurlardan işe başlamaları sırasında iyileştiklerine dair tedavi gördükleri müesseselerin sağlık raporu aranır) denilmiştir.

Malûm olduğu üzere 788 sayılı kanunun 84 üncü maddesinde hasta memurlara resmî tabip raporu ile hizmet senesiyle mütenasip bir mezuniyet verilmesi kabul edilmiştir. Filhakika bu maddenin A fıkrasında beş sene hizmeti ikmal etmiyen memurlara tam maaşla üç aya kadar mezuniyet verilir.

B fıkrasında hizmet müddetleri 10 seneye kadar olan memurlara tam maaşla altı aya kadar mezuniyet verilebilir.

C fıkrasında da hizmet müddetleri on sene ve daha yukarı olan memurlara tam maaşla bir seneye kadar mezuniyet verilebilir.

Bu müddetler zarfında iyileşmedikleri tabip raporiyle sabit olduğu takdirde bu mezuniyetler yine tam maaşla aynı müddetler kadar uzaltılabilir. Hastalıkları bu müddetlerden ziyade devam eden memurlar hakkında malûllere müteallik hükümler tatbik olunarak tekaüde sevk olunur. Lâkin bunlar sonradan afiyet kazandıkları tabip raporiyle sabit olurca müktesep hakları avdet ederek tekrar memuriyete alınırlar.

İşte maaşlı memurlar bu mealde olan 84 üncü maddede gösterilen müddetler kadar tedavi olunabilirler.

Ücretli memurlara gelince: 1108 sayılı Maaş Kanununun 3041 sayılı kanunla muaddel 1 3 üncü maddesinde bunlar için şöyle denilmektedir: (Ücretle müstahdem olanlara

istirahat ve zafî işlerini görmek için senede âzami 15 güm ve raporla tebeyyün eden hastalıklarından dolayı iki ay mezuniyet verilebileceği gibi bu müddet için ücretleri dahi tam olarak verilir.)

İşte bu izin müddetleri dahilinde bulunmak şartıyla tedavinin süresince tedavi masrafı verilmek lâzımgelip bu izin müddetlerinden fazla olarak devam eden hastalıklar için bütçeden tedavi masrafı verilmez.

Tedaviden sonra memurların vazifeye başlamaları için; tedavi gördükleri müesseseden iyileştiklerine dair rapor alarak dairelerine ibraz edilmesi icabeder.

Yabancı memleketlerde bulunanlardan kimlerin ne suretle tedavi edileceği:

4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesinde yabancı memleketlerde vazife gören hariciye memuru ile bu memleketlerde müstahak bulunduklar; maaşlarını hariciye memurlarının tâbi buldukları esaslar dairesinde alan diğer daireler memurlarının da tedavi ve yol masraflarının bütçeden ödeneceği gösterilmiştir. Talimatnamenin 2 nci maddesine nazaran bu kabil memurların tedavileri, buldukları mahalde- ki resmî sıhhat müessesesince veya sıhhat mercilerince tanzim edilecek ve sıhhatleri salâhiyetli konsolosumuz tarafından tasdik edilecek raporlara istinat etmesi lâzımgeleceği gösterilmiş ve bu raporlara göre tahakkuk eden tedavi masrafının bütçeden ödeneceği beyan olunmuştur.

Lâkin bu memurların buldukları yerlerden başka yerlerde tedavi edilmeleri icabettiği takdirde hastanın bu suretle tedavisi lüzumunun memurun bulunduğu yerdeki resmî sıhhat merciince tasdik edilmesi ve bu suretle hareketin de konsolosluğumuz tarafından tasvip olunması lâzım- geleceği talimatnamenin 5 inci maddesinde gösterilmiştir.

Yabancı memleketlerde vazife gören hariciye memurları malûm ise de bu memleketlerde istihkaklarını hariciye memurlarının tâbi buldukları esaslar dairesinde alan diğer daire memurları, ticaret, basın ataşeleri, maarifin talebe müfettişleri, malî müşavirler gibi memurlar olması ica-

beder. Zira bu kabil memurlar, maaşlarını hariciye memurları gibi İngiliz lirası üzerinden almaktadırlar.

Yalnız kanun bu kabil memurların yatarak veya ayakta tedavileri mukabilinde sarfetmeğe mezun buldukları masrafın, Türkiye’de muadil müesseseler tarafından alınmakta olan ücret miktarını geçmemesini şart koşmuştur. Bu cihet talimatnamenin 7 nci maddesinde şu suretle beyan edilmiştir: (Yabancı memleketlerde vazife gören haricice memurları ile istihkaklarını aynı esaslara göre alan diğer memurların ayakta veya yatarak tedavileri halinde ihtiyar ettikleri masraflar Türkiye’deki muadili müesseselerce alınmakta olan ücret miktarlarını geçemez. Bu miktarlar Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletine tasdik ettirilir. Memurun mensup olduğu vekâlet, tesbit edilen had içinde masrafı takdire salâhiyettardır.)

Talimatnamenin bu ifadesinden anlaşılıyor ki, memurun yaptığı masrafın, Türkiye’de muadilini tâyin ettirmek için Sıhhat Bakanlığına müracaat edilecek, Sıhhat Bakanlığınca masraf tesbit olunacak, ve memurun mensup olduğu vekâlet, memurun ihtiyar ettiği masraf ile Sıhhat Bakanlığının tesbit eylediği masraf arasında tedavi masrafı olarak bir miktar tâyin ederek bunu tahakkuk ettirecektir.

Tedavi ve yol masrafı verilecek hastalıkların tâyini:

Talimatnamenin 3 üncü maddesinde ne gibi hastalıkların tedavi masrafının bütçeden ödeneceği izah edilmektedir. Maddede (Diş etleri hastalıklarının tedavisi müstesna olmak üzere kron, protez ve emsali diş imali gibi müdahalelerle marazi mahiyet arzetmeyip yalnız estetik maksatlarla yapılan tıbbi ve cerrahi müdahalelerin tedavi parası verilmez) denilmiştir. Şu halde marazi mahiyet arzeden hastalıkları tedavi etmek, icabında ameliyat yapmak için yapılacak masraflar bütçeden ödenecektir. Bu meyanda diş etleri hastalıkları da masrafı bütçeden verilmek suretiyle tedavi ettirilecektir. Lâkin marazi mahiyet arzetmeyip yalnız vücudu veya çehreyi veya bedeninin muhtelif âzasım güzelleştirmek maksadiyle yapılan tıbbi müdahalelerin masrafı bütçeden

ödenmeyecektir. Bunun gibi diş için kron ve protez imali masrafı da bütçeden verilmeyecektir.

Talimatnamede daha fazla izahat, verilmemiştir. Tıbbi müdahalelerden hangisinin masrafının bütçeden ödenmesi lâzımgelceğini hâdisе zuhurunda Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekâletinden sormak ve buradan alınacak mütalâaya göre muamele yapmak icabetmektedir. Nitekim talimatnamenin tetkik ettiğimiz üçüncü maddesinde (Herhangi bir sıhhi ârızaya tatbik edilen sair müdahalelerin tedaviden sayılıp sayılmıyacağımda tereddüt edildiği takdirde bu cihet Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti nce tesbit olunur) denilmiştir.

Tatbikatta hâdis olan birkaç vaziyet dolayısıyla dairelerce Bakanlıktan böyle mütalâalar alınmıştır. Bu cümleden olmak üzere bir memurun geçirdiği çocuk felci dolayısıyla ayak kısmına bir protez yapılmış olması üzerine yapılan protezin estetik mahiyette olup olmadığı bakanlıktan sorulmuş ve alman cevapta bu protezin hastanın âharm yardımına muhtaç bırakmıyacak tarzda yürümesini temin ettiği için estetik mahiyette olmayıp tedavi vasıtası olarak kabul olunması lâzımgeldiği beyan olunmuştur.

Diğer bir hâdisе de bir memurun takma ayağı eskidiği için ârıza yapmakta olması yüzünden vazifesine gidip gelmekte zorluk çektiği anlaşılması üzerine yaptırılacak yeni ayak masrafının bütçeden verilip verilmeyeceği anlaşılacak üzere Sıhhat Bakanlığında mütalâa sorulmuş ve alman cevapta mevcut ârızanın yeniden marazi bir hal almasını önlemesi itibarıyla hastanın bir protez taşıması tedaviden sayılacağından, masrafının bütçeden ödenmesi lâzımgelceği bildirilmiştir.

Kadın memurların doğum tedavisi:

4598 sayılı kanununun 7 nci maddesiyle maaşlı ve ücretli memurlardan (açık maaşlı alanlar dahil) çocuğu dünyaya gelenlere son maaş veya ücretinin bir aylık tutarını yardım olarak verilmesi kabul edilmiştir. Bu itibarla erkek mernjirûn karısı doğurursa bu yardım parası memura verileceği gibi, karı ve kocanın her ikisi de memur ise yardım parası koca-

ya verilmek icabeder. Verilecek yardım miktarı her iki halde de kocanın aylık tutarından ibarettir.

Doğum keyfiyeti doğumda ameliyat yapan doktorun raporu ile veyahut doğumevi v-eya hastahanenin yazısı ile veyahut da nüfus tezkeresinin tasdikli bir suretiyle veyahut ihtiyar heyetinden alınacak bir vesika ile tevsik olunacaktır.

Bu suretle yardım gören memura karısının yaptığı doğum için ayrıca tedavi masrafı verilmeyecektir. Doğum yapan kadının kocası yoksa doğum yardımının kadının aylığı üzerinden kadına verilmesi icabedeceğind-en kendisine ayrıca doğum masrafı verilmemek icabeder.

Mahkeme kararıyla ayrılık vaziyetinde olan kan koca için, verilecek doğum parasının evlilik rabitasının devam etmekte olması yüzünden babaya verilmesi lâzımdır.

Kadro açığında veya vekâlet emrinde bulunanlara verilecek doğum yardımı, aldıkları açık aylığı nisb-etinde olur. Lâkin bunların açık aylıkları kesilmiş ise doğum için verilecek bir para yoktur.

Müteferrik müstahdemlere tedavi masrafı verilmeyece ği gibi, doğum yardımı da verilmez.

Yabancı memleketlerde bulunan hariciye memurları ile maaş ve ücretlerini aynı esaslara göre alan diğer memurlara doğum yüzünden verilecek para miktarı memleket dahilindeki aynı aylıklı memurlara verilecek miktardan ibarettir.

Tedavi masrafları nelerdir?

Masrafi bütçeden ödenecek hastalıkların tedavisi için, sarfolunan ilâç paralarının tedavi masrafından sayılması lâ- zımgeleceğinde şüphe yoktur.

Sihhat müesseselerinde tedavi için ilâç kullanıldıkta!" başka hastalığın teşhisi için Radyografi, Röntgen, Elektrokardiyogram vesaire gibi muayeneler icrası lâzım olduğundan bunlara sarfolunacak paralar da tedavi masrafına girerler. Bundan başka ziya ve çamur banyoları yaptırmak vesa- ir fizikî vasıtalar kullanmak da mümkündür. Bu kabil vasıtalarından istifade için bunlara ait masrafların da bütçeden tesviyesi iktiza eder.

Ameliyat parası da tedavi masrafından sayılarak bütçeden ödenmektedir.

Lâkin dış için yaptırılan kron veya takma diş masrafı talimatnamenin 3 üncü maddesi mucibince bütçeden ödenemez.

Hangi tıbbi müdahale için bütçeden para verileceğinin tâyininde hâsıl olacak tereddüdün talimatnamenin 3 üncü maddesi mucibince Sıhhat Bakanlığından sorulması icabeder.

Sıhhat müesseselerinde yatırılan hastaların yatak ve iâşe masrafları da bütçeden ödenecektir. Talimatnamenin 6 ncı maddesinde yurt içindeki sıhhi müesseselerde hangi derece memurlarına hangi sınıf yatak tahsis olunacağı gösterilmiştir. Bu maddeye nazaran müessesede yatak üç sınıfa ayrılmakta ise. 1-5 inci derece memurlara birinci, 6-11 inci derece memurlara ikinci, 12 ve daha aşağı derece memurlara üçüncü sınıf yatak tahsis olunarak bunların ücreti verilir. Şayet sıhhat müessesesindeki yataklar iki sınıf üzerine ayrılmış ise 1 - 5 inci derece memurlara birinci, diğerlerine ikinci sınıf yatak tahsis olunup bunların ücreti tahakkuk ettirilir.

Lâkin bir memurun derecesine göre boş yatak bulunmazsa, tedavisinin gecikmesinde fennen mazarrat bulunduğu tasdik edilmek şartıyla üst sınıf yatağa yatırılabilir.

Yatak sınıflarının tâyininde memurun aldığı maaş derecesi esastır. Ancak işgal ettikleri vazifenin kadro maaşını tam olarak almayarak aldıkları aylığın bir miktarı da tazminat olarak verilmekte bulunan memurlar için esas tutulacak derece işgal ettiği vazifenin derecesidir.

Lâkin memur tâyin olduğu vazife maaşını müktesep hak olarak almamakta ve bu vazife kadrosu karşılık gösterilerek kendi müktesep maaşıyla bu kadroya tâyin edilmiş ise esas olacak derece, müktesep maaş derecesidir.

Ücretlilerin derecesi maaşlıların bir derece üstünde olduğundan, ücretlilerin yatak sınıflarını tâyin ederken maaş derecesi tâyin olunarak bu derece maaşa göre müstahak olduğu yatak sınıfında yatması icabeder.

Yalova Kaphıcaları nın, bugün hususi bir şirket tarafından kiralanarak işletildiği yukarda izah olunmuştı. Buradaki Büyük Otel'e ait olmak üzere evvelce Sağlık Bakanlığınca tesbit olunan yatak ve yemek bedelleri şirket tarafından değiştirilmiştir. Bir misal olmak üzere birinci sınıf bir yatak ücretinin 1 2 lira ve yemek bedelinin 9 lira olduğununun tatbikatta görüldüğüne işaretle iktifa edeceğiz.

Yol masrafı:

Talimatnamede tıbbi lüzum üzerine bulunduğu yerden sıhhi müessesenin bulunduğu yere gönderilmesi icabeden hasta memurun yol masrafının da bütçeden ödeneceği gösterilmiştir. Filhakika talimatnamenin 1 1 inci maddesinde şöyle denilmektedir:

(Yol masrafı, memurun bulunduğu mahalden sıhhi müessesenin bulunduğu yere kadar harcırah kararnamesi ve ta dilâtı ile hariciye memurları harcırah kanunu hükümlerine göre verilmesi lâzımgelen zaruri masraflardan ibarettir.

Buldukları yerlerden fennen gösterilen lüzuma binaen tedavi için başka yere gönderilen memurların orada muayeneleri neticesinde tedaviye ihtiyaçıları olmadığı anlaşıldığı takdirde, memur resmî bir tabip raporuna müsteniden gönderilmiş ise, gidip gelme yol parasına müstahak olur Bidajmtte böyle bir rapora müstenit olmadan yapılan seyahat için yol parası verilmez.

Memurun mütemadi surette tedavisine lüzum görülmeden reçete vermek suretiyle iadesi veya gönderildikleri yerde hastalık müddetince ayakta veya yatarak tedavi altına alınmaları halinde gidiş geliş yol masrafları tahakkuk ettirilir.

Bu suretle tedavi altına alman memurlara yevmiye ve yolda ihtiyar edecekleri sair masraflar ve gittikleri yerlerde ikamet için ihtiyar edecekleri masraflar verilmek.

Sıhhi müesseselerde ayakta tedavi edilen memurlara ikamet ettiği yerlerden müesseseye tedavi sonuna kadar gidip gelmek için şehir dahilinde yapacakları yol masrafları o yerdeki muayj'en tarifeli mutat nakil vasıtaları ücretleri miktarını geçmemek şartıyla ödenir.

Tedavi yapan sıhhi müessesese tarafından tesbit edilmiş tıbbi bir lüzuma istinat etmedikçe araba v-e otomobil parası verilmez.)

Hasta memurun tedavi için gönderildiği yere kadar olan yol masrafının bütçeden ödetiimesi için evvelâ bu hastanın tıbbi bir lüzuma müsteniden gönderilmesi lâzımgēir. Yani resmî doktor veya daire doktoru tarafından verilecek bir rapor ile hastanın sıhhi bir müesseseseye izamı halinde gidiş ve geliş yol parası bütçeden ödenir. Bidayette böyle bir rapora dayanmadan hasta memurun sıhhi bir müesseseseye müracaati halinde gidiş yol parası istemeğe hakkı yoktur. Bunun ancak avdet yol parası bütçeden ödenir. Nitekim Sayıştay dairelerince ittihaz edilmiş bir kararda bu cihet tebarüz ettirilmiştiir. Bu kararda, mezunen Ankara'da bulunduğu sırada Nümune Hastahanesi'ne müracaatla gözlerinden tedavi ve ameliyattan sonra memuriyeti mahalline avdet için yol parası talep eden bir memurun vaziyeti dolayısıyla Sayıştay dairelerince ittihaz edilmiş bulunan bir kararda talimatnameye göre mahallî resmî tabibinin bu tedaviye lüzum olduğuna dair raporu yoksa da kendisini tedavi eden Nümune Hastahanesi göz doktorunun raporunda ne mahallinde ve ne de civarındaki hastahanelerde bu göz ameliyatının yapılamıyacağı tasdik edilmiş ve Bakanlıkça da Nümune Hastahanesi'ne yazılan tezkere ile ameliyat ve tedavinin yapılması kabul olunmuş bulunmasına göre avdet yol masrafının bütçeden verilmesi muvafık görülmüştiir.

Ödenecek yol parası, hastanın bulunduğu yerden sıhhi müessesenin bulunduğu yere kadar gitmek için kullandığı nakil vasıtalarına sarfedilen paradan ibarettir. Hasta, muayyen tarifeli vasıta kullanmış ise, maaş derecesine göre hangi mevkie binmesi lâzımsa, bu mevki için verdiği parayı alabilir. Kullandığı vasıta muayyen tarifeli değilse, bindiği vasıtaya fiilen harcadığı paranın ödenmesi iktiza eder. Yoksa muvakkat memuriyetle bir tarafa izam edilen bir memurun gayrimuayyen tarife ile yaptığı yolculukta olduğu gibi, bu mesafe için kilometre hesabıyla yol masrafı tahakkuk ettirilmez. Zira hasta memurun bu yolculuğu, muvakkat bir

memuriyet değildir. Kanununun 9 uncu maddesine göre mutlak olarak memurun yol masrafı ne ise onun verilmesi icabeder. Nitekim Divanı Muhasebat tarafından Büyük Millet Meclisi'ne takdim kılınmış olan mart 933 - mayıs 933 raporunun 4 üncü fıkrasında hasta memurlara verilen yol masraflarının memuriyeti daimi gibi saat veya kilometre üzerinden verilmeyip hakiki yol masraflarına göre verilmesi lâzım geleceği beyan edilmiştir.

Şehirler arasında otobüs işlemeğe başlamış olduğundan hastanın sıhhi bir lüzuma müstenit olduğunu tevsik etmedikçe otobüse binmiyerek bir otomobil kullanması caiz olamaz. Lâkin sıhhi lüzumu sabit ise, otomobile binebileceği gizi, vapur ve trende meselâ ikinci mevkie binecek yerde birinci mevkie binebilir.

Hasta memurun gideceği sıhhi müessese başka şehirde değil de hastanın bulunduğu mahalde ise, sıhhi müesseseye gidip ve geliş için şehirde mutat muayyen tarifeli vasıtalardan istifade etmesi lâzımdır. Yani tramvay, otobüs gibi vasıtaları kullanması lâzımdır. Tedavi sırasında hastanın hastahaneye gidip gelmesi için hususi bir vasıta, meselâ otomobil veya araba kullanması icabediyorsa, bu icabın tedavijn yapan müessesesece tasdik edilmesi iktiza eder.

Zuhur eden bir mesele üzerine Sayıştay'ca ittihaz olunan kararda şöyle denilmektedir:

Resmî bir sıhhat müessesesinde tedavide bulunan bir memurun hastalığının hususiyeti icabı bazı cihetlerin daha salâhiyetli müesseselerce tetkik ve muayenesi için bu memurun böyle müesseselere gönderilmesi halinde, gidip gelme yol parasının bütçeden ödeneceğinde şüphe yoksa da. bu kabil gidip gelme masrafının talimatnamenin 11 inci maddesi mucibince şehir dahilindeki muayyen tarifeli nakil vasıtaları masrafını geçmemesi icabeder. Bu vasıtalardan başka, meselâ hususi, otomobil istimali lâzımgelirse, gönderen müessesesece bu cihetin tasdik edilmesi iktiza eder. Nitekim, İstanbul'da bir prevantoryomda tedavi gören bir hastanın prevantoryomca görülen lüzum üzerine Haydarpaşa, Gureba ve Cerrahpaşa hastahanelerine muayene için sevkedilme-

si üzerine hasta tarafından şehir içindeki mutak nakil vasıtası olan tramvaya binmeğe durumu müsait olmadığından, gidiş ve dönüşün otomobil kullanarak bunlara verdiği masrafın bütçeden ödenmesini istemiş olmakla bu masraflar kabul edilmemiştir. Sayıştay dairelerince verilen kararda muayenesine prevantoryomca gösterilen tıbbi lüzuma müsteniden mezkûr hastahanelerde muayenesi yapılmış olduğu anlaşılmakta ve beyannamesinde d-e sıhhatinin tramvaya binecek durumda olmadığı cihetle gidiş ve dönüşte otomobilden istifade ettiği gösterilmiş bulunmakta ise de talimatnamenin 1 1 inci maddesinde (Sıhhi müesseselerde ayakta tedavi edilen memurlara ikamet ettikleri yerlerden müesseseye tedavi sonuna kadar gidip gelmek için şehir dahilinde yapacakları yol masrafları o yerdeki muayyen tarifeli mutak nakil vasıtaları ücretleri miktarını geçmemek şartıyla ödenir. Tedavi yapan sıhhi müessese tarafından tesbit edilmiş sıhhi bir lüzuma istinat etmedikçe araba ve otomobil parası verilmez) denilmekte olduğundan bu sarahat karşısında sıhhi durumu itibariyle sözü geçen hastahanelere hastanın otomobil ile gidip gelmesi tıbbi bir lüzuma müstenit bulunduğunun tedavi yapan müessesece tasdiki muktazi bulunmuş olduğu beyan edilmiştir.

Tedavi için gönderilen yerde memurun tedavi altına alınması meşrut değildir. 9 uncu maddeden evvel mer'i hükümlere göre tedavi edilmeden avdet eden memurlar için yol parası verilmezdi. Lâkin bugün buna müsaade edilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh memur resmî bir tabip raporu ile veya daire doktoru tarafından sevk edildiği sıhhi müessesede tedaviye lüzum görülmiyerek iade edilirse, gidiş ve dönüş yol masrafına müstahak olur.

Gönderildiği sıhhi müessesede hasta menfur yatırılmı- yarak ayakta tedavi edilirse, tedavi sonuna kadar hastanın ikamet ettiği mahalden hastahaneye şehirde mutak muayyen tarifeli nakil vasıtalarından istifade ile gidip gelmesine müsaade edilerek bunların parasının da bütçeden ödenmesi kabul olunmuştur.

Yalnız tedavi için başka bir mahalle gönderilen me-

murlara yevmiye namı altında ayrıca meselâ seyahat yevmi' yesi gibi bir şey verilmez. Hattâ bu memur, gittiği mahal- deki hastahaneye yatırımlı olarak ayakta tedavi edilmiş olsa bile, tedavi gördüğü günler için ikamet yevmiyesine müstahak olamaz. Zira talimatname hasta memurların gittikleri yerde ikamet için ihtiyar edecekleri bütün masrafların bütçeden ödenmesini kabul etmemiştir.

Hasta bir memurun memuriyeti mahallinden gönderildiği sıhhi müesseseye kadar maruz kalacağı yol masrafı bütçeden ödenecek ise de memurun yolda bir mahalde tevakkuf ederek bir vasıtaya intizar için birkaç gün beklemesi halinde beklediği bu günler için seyahat veya ikamet yevmiyesi almağa hakkı olamayacağı derkârdır.

Hariciye memurlarının yol masraflarına gelince; bunların muayyen tarifeli vesaitle yolculuklarında yataklı vagon ücreti de dahil olmak üzere birinci mevki üzerinden yol masrafı hesabedilmek lâzımgelip tarifesi olmıyan vasıtalarla yolculuklarında zaruri olarak sarfettikleri nakil vasıtaları bedelidir. Bunlara da yevmiye verilmeyeceğini izaha lüzum yoktur. Tıbbi lüzum ile sabit olmak şartıyla yolculukta daha üstün vasıtalar kullanabilirler.

Subay ve askerî memurların tedavileri:

Kara, Deniz ve Hava Orduları'na mensup subaylar ile askeri memurları ve jandarma subayları ile memurları 3656 sayılı Teadül Kanunu'na tâbi olmadıklarından bunların tedavileri hususunda 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi ile talimatnamesi hükümleri tatbik edilmez. Bunların tedavileri hakkında 912 No. lı kanunun 4 üncü m]addesiyle 2 771 sayılı Ordu Dahilî Hizmet Kanunu'nun 66 ncı maddelerinde ayrıca hükümler sevk edilmiş bulunmaktadır.

912 sayılı kanunun 4 üncü maddesinde (Bilûmum za- bitan ve memurin ve mensubini askeriye memleket dahilindeki resmî müessesatı sıhhiyede meccanen tedavi edilirler. Bunlardan tedavi veya tebdilhava için âhar mahallere gönderileceklere harcırah verileceği gibi, muhtacı muavenet oldukları bâ rapor tasdik edilenlere emir neferi dahi verilir) denilmiştir.

2771 sayılı kanunun 66 ncı maddesinde ise, (Mütehassıs tabiplerin müşahedesi altında tabip raporiyle tedaviye muhtaç görülen ordu mensupları askerî müesseselerde olmıyan yerlerde resmî sıhhi müesseselerde tedavileri yapılır ve bütün masrafları Millî Müdafaa Vekâleti bütçesine konulan tahsisattan verilir. Türkiye’de tedavi edilmelerine imkân olmıyan ve herhangi bir ecnebi memlekette tedavisi icabedeceği mütehassıs tabiplerden mürekkep bir heyet raporiyle sabit olan hasta subaylar işbu ecnebi memleketlerde hükümet tarafından tedavi ettirilir) denilmektedir.

Bu hükümlere nazaran bilumum subaylar ile askerî memurların askerî sıhhat müesseselerinde meccanen ve sivil sıhhat müesseselerinde de bedeli bütçeden ödenmek suretiyle ücretle tedavi edilmeleri temin edilmiş bulunmaktadır.

Filhakika Millî Savunma Bakanlığı bütçelerine her sene konulmakta olan tedavi tahsisatına ait formülde (Askerî hastahanesi olmıyan yerlerde ordudan olanlara sivil eczahanelerden alınan derman, sağlık vesaire giderleriyle memleketteki özel idare ve belediyelerle sivil kişilere ait hasta- hane ve sanatoryomlarda iyileştirilenlerin yolluk ve tedavi giderleri) nin işbu tedavi faslındaki tahsisattan ödeneceği gösterilmiştir.

Jandarma bütçesine ait tedavi tahsisatı hakkında da formülde (Hastalanan erler ile çarpışmada yaralanan jandarma subaylarının askerî hastahane ve revirlerinden başka yerlerdeki iyileştirme ve beslemek giderleri ile sağlık gereçleri ve reçete karşılıkları ve memleket iç ve dışında ücretli sağlık kurumlarında iyileştirilecek jandarma ile ilgililerin giderleri) denilmek suretiyle jandarma subay ve memurlarının tedavi masraflarının bütçeden ödenmesine müsaade edilmiştir.

912 No. lı kanunun 4 üncü maddesi yalnız memleket dahilindeki tedavilerden bahsetmekte ise de 2771 sayılı kanunda yabancı memleketlerde tedavileri icabedenlerin de tedavi masraflarının bütçeden verileceği gösterilmiş ve filhakika Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin tedavi tahsisatına ait formülde (2771 sayılı kanunun 66 ncı maddesi ge-

reğince yabancı memleketlerde yapılacak tedavi ve yol masrafları) mın da bütçeden verileceğine işaret olunmuştur.

Jandarma bütçesindeki tedavi masrafı formülüne göre yukarıda aynen zikredildiği veçhile yabancı memleketlerde yapılacak tedavi için gereken masrafların bütçeden verileceği tasrih edilmiştir.

Subaylar ile askerî memurların ve jandarma subay ve memurlarının hava tebdili için bir mahalle gönderilmeleri halinde yol masrafının bütçeden verileceğine dair gerek Millî Savunma Bakanlığı'nın ve gerekse Jandarma Genel Müdürlüğü'nün bütçelerinde mevcut (taşıma giderleri) tahsisatına ait formülde iktiza eden izahat vardır. Bu itibarla subaylar ile askerî memurların hava tebdili için bir mahalle şevkleri halinde gidiş ve dönüş yol masraflarının bütçelerinin taşıma tertibinden verilmesi icabeder.

9 12 sayılı kanunun 4 üncü maddesinde tedavi ve teb- dilhava için ahâr mahallere gönderileceklere harcırah verileceğinden bahsedilmekte ve harcırah tâbirine ise yol masrafı ile yevmiye dahil bulunmakta olmasına nazaran subay ve askerî memurlara yol masrafından başka seyahat ve ikamet yevmiyesi de verilir verilmeyeceği tetkike tâbi tutularak Sayıştay Genel Kurulunca ittihaz olunan 23/3/933 tarih ve 1776 sayılı kararda 4 üncü maddede mezkûr harcırah tâbirinden maksadın yol masrafı olması icabedeceği beyan edilerek bunların tedavi veya tebdilhava için yapacakları yolculuklar için seyahat ve ikamet yevmiyesi verilmesine mahal olmadığına karar verilmiştir.

Genel Kurul'ca ittihaz olunan bir kararda subay ve askerî memurların memleket dahilinde tedavi ve tebdilhava için yapacakları yolculuklarda muayyen tarifeli vasıtalar için maaş derecelerine göre mevki parası verilmesi icabedeceği gösterildiği gibi hastalıkları icabı bu mevkilerden daha yüksek mevkilerde yolculuk yapmaları tasdik edilenlere de üstün mevki masrafı verileceği tasrih edilmiştir.

Muayyen tarifeli olmıyan vasıtalarla seyahatlerinde yol masrafının katolunan kilometre itibariyle değil, kullanılan

vasıtalara sarfolunan hakiki masrafların ödenmesi lâzımgelir.

Yabancı memleketlerde yapacakları yolculukta tr-en ve vapur ücretlerinin hariciye harcırah kanunu mucibince yataklı vagon ücreti de dahil olmak üzere birinci mevki üzerinden tesviyesi icabedeceği yukarıdaki kararda gösterilmiştir.

Yabancı memlekete tedavi için gönderilen hasta subayların tedavi masraflarının mahiyeti ve ne suretle tevsik olunacağı hakkında Maliye Bakanlığı ile yapılan yazışma sonunda bu masrafların azimet ve avdet için muayyen olan nakil vasıtaları masrafları ile tedavi altına alındıkları sıhhi müessesenin fatura veya hesap pusulalarına müstenit tedavi masrafı olduğu ve iaşe ve ibate ve ilâç masrafların da ihtiva eden bu vesikaların evrakı müsbite olarak kabulüne mali müşavere encümenince 23/5/932 tarihinde karar verilmiş bulunduğu anlaşılmıştır. Bu itibarla bu karar yabancı memleketlerde tedavi edilen subayların tedavi masraflarının mahiyetini gösterdiği gibi ne suretle tevsik olunacağını da beyan etmiş bulunmaktadır.

Cenaze masrafı:

4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesiyle tedavi altında iken ölen memurların cenaze masraflarının da bütçeden tesviye olunması kabul edilmiştir. Talimatnamenin 12 nci maddesinde bu hususta şöyle denilmektedir:

(Memleket dahilindeki resmî veya hususi sıhhat mües- seselerince yukarıdaki maddelerde yazılı esaslar dairesinde tedavi edilmekte iken ölen memurların cenaze masrafları her daire bütçesinden o daire mutemedine verilecek avanstan yapılır. Bu mutemedin hastahaneden itibaren ölünün defnine kadar yapacağı masraflar «yıkınma, kefen, tabut, nakil, imam ve kabir açma masrafları —hususî kabir parası hariç —» mutemedin ibraz edeceği fatura, senet ve vesikalara istinaden avanstan mahsup edilir.)

Şayet cenaze, tedavi edilmekte olduğu müesseseye kaldırılmış ise buna ait masraflar ibraz edeceği faturaya göre müesseseye ödenir.

Memuriyet mahalli haricinde resmî veya hususi bir sıhhat müessesesinde tedavi altında iken ölüm keyfiyetinin vaki olması halinde ise ya memurun tedavi edilmekte olduğu sıhhat müessesesince yapılacak cenaze masrafları, ibraz edilecek fatura mucibince o müesseseye ödenir veyahut mensup olduğu vekâletin o mahaldeki teşkilâtı tarafından yukarıda yazılı esaslar dairesinde cenazenin kaldırılması için masraf yapılır.

Ölen memurun mensup olduğu dairece bu şekilde masraf yapılması mümkün olmadığı takdirde «ölüm keyfiyetinin resmî tatil günlerinde vaki olması veya herhangi bir sebeple bu masrafın dairesince yapılmaması halinde» ölünün orada bulunan ailesi efradından birisinin yapacağı, mahiyeti yukarıda yazılı cenaze masrafları da mutat ve mahallî icaplara uygun olmak şartıyla ibraz edilecek vesaike istinaden kabul ve kendisine tesviye olunur.

Bu şekilde ölen memurun başka bir memlekete nakli ve orada defni arzu edildiği takdirde yalnız ölüm keyfiyetinin vaki olduğu mahaldeki cenaze masrafı ödenir.

Belediyelerce cenaze kaldırılması mutat olan yerlerde belediyelerin yalnız teçhiz, tekfin, cenaze nakli, kabir ve dinî merasime müteallik masrafları ödenerek çelenk, lâhit, merasime ait nakil vasıtaları ve sair merasim masrafları kabul edilmez.)

Talimatnamenin bu maddesine nazaran memleket dahilindeki resmî veya hususi bir müessesede tedavi edilmekte iken ölen memurun cenaze masrafına yetecek miktarda bir paranın avans suretiyle mensup olduğu daire mutemedine verilerek bu mutemet tarafından cenaze masraflarının ödenmesi lâzımdır. Şayet cenaze tedavi edilmekte olduğu müesseseye kaldırılmış ise, bu müessesenin yaptığı masraf doğrudan doğruya müesseseye ödenir.

Cenaze masrafları, müteveffanın ailesi efradı tarafından yapılırsa, bu masraflar da vesikalarına müsteniden masrafı yapana ödenecektir.

Cenaze yıkanma masrafı, kefen ve tabut masrafları.

---

mezar açma ve imam masrafı cenaze masrafından madut olup hususi kabir tutulması halinde bunun masrafı verilmeyeceği gibi çelenk, lahit, merasim için kullanılan nakil vasıtaları ve merasime müteallik sair masraflar da cenaze masraflarından sayılmıyacaktır.

KÖY BİRLİKLERİ VE FAYDALARI

Yazan:

Fahri TOKMAKÇIOĞLU

Mahallî İdareler Köy-
cülük Daire Başkanı

Nüfusumuzun dörtte üçünü teşkil eden köylülerimiz hakkında bugüne kadar; köycülüğü sönmez bir ideal olarak benimseyen sosyologlar, iktisatçılar ve idareciler yazılar yazmış; köyün kalkınması, köylünün canlanması için birçok malî, iktisadi, kültürel tedbirleri öne atarak köye, köylüye gelecek maddi ve manevi faydaları savunmuşlardır. Bazıları; köy nüfusunun çoğalmasını, bunun için de dağınık durumda olan köylerin birleştirilerek köyü kalabalıklaştırmanın lüzumlu olduğunu; bazıları da köylüyü eğitim, iktisat alanında yetiştirerek onu hayatta kendisine yarayacak yeter derecede fikir ve bilim sahibi kılmanın zaruri bulunduğu tezi üzerinde durmuşlardır. Bizce iki tez de birbirinin tamamlayıcısıdır. Köyün canlanmasında ve kalkınmasında iki kuvvet rol oynar. Biri: el kuvveti ki, hayatın ve tabiatın çetin şartlarını yenebilecek kültürlü, olgun, sıhhatli, kafası işler insanlar, bir kelime ile nüfus; diğeri de köyü bayındırlaştıracak, insanların medeni ihtiyaçlarını giderecek olan mal. mülk, para, bir kelime ile, kese kuvvetidir.

Yurdumuzda (33,801) köy ve bunların bağlantıları ile beraber (61,244) meskûn yer vardır. Köy Kanun 150 den yukarı köylerde uygulanır. 150 den aşağı köylerde de köylünün istemesi veya idare üstlerinin faydalı görmeleriyle kanunun bazı maddeleri tatbik edilir. Meskûn yerlere ait düzenlenen cetvelden çıkarılan ihσαι bilgilere göre 1944 yılında sekiz yüz bin kilometre kareye yakın arazimiz üzerinde bulunan köylerin nüfus miktarı şöyledir:

1 — Nüfusları 100 e kadar mevcut köy adedi 2 349.

2 — Nüfusları 101 den 150 ye kadar mevcut köy adedi 2879.

- 3 — Nüfusları 1 5 1 den 300 e kadar mevcut köy adedi 10933.
- 4 — Nüfusları 301 den 500 e kadar mevcut köy adedi 9250.
- 5 — Nüfusları 501 den 750 ye kadar mevcut köy adedi 4638.
- 6 — Nüfusları 75 1 den 1000 e kadar mevcut köy adedi 1877.
- 7 — Nüfusları 1001 den 1250 ye kadar mevcut köy adedi 866.
- 8 — Nüfusları 1251 den 1500 e kadar mevcut köy adedi 401.
- 9 — Nüfusları 1501 den 1750 ye kadar mevcut köy adedi 3 1 8.
- 10 — Nüfusları 1751 den 2000 e kadar mevcut köy adedi 141.
- 11 — Nüfusları 2001 den 2500 e kadar mevcut köy adedi 124.
- 12 — Nüfusları 2501 den daha fazla nüfuslu köy adedi 5.

Köy miktarının genel toplamı: 33,801.

Köy Kanunu'nu uygulayan 285 79 adet köyün parçala- rilerle beraber nüfus toplamı 14,203,536 ve Köy Kanunu'nu uygulamıyan 5222 köyün parçalarıyla beraber nüfus toplamı 465,293 tür.

Bütün köylerde mevcut genel nüfus toplamı 14,668,829 dur. Bu çizelgenin incelenmesinde de anlaşılıyor ki, 2000 nüfustan yukarı ancak 129 köyümüz vardır. 150 den 500 e kadar nüfuslu köylerimizin adedi 20183 gibi kabarık bir yekûn tutmaktadır. Parçalarile birlikte yurdumuzun 61,244 bölgesinde serpişik bir vaziyette yayılan köylerimiz acaba hangi sebeplerin tesiriyle küçük parçalara ayrılarak birbirine yakın, uzak mesafelerle bu miktara çıkmıştır?

Bu parçalanma; tarihin kaydettiği birçok istilâların dağıtıcı tesirinde, bazı devirlerin ağır ve külfetli idarelerinin ürkütücü izlerinde görülebileceği gibi, yurt toprağının verimli, verimsiz, sulak, kurak, bataklık, ormanlık, dağlık

ve kayalık olmasının da etkisiyle meydana geldiği anlaşılıyor. Anadolu'da geçen tarihî olaylar ve bunun sosyal ve ekonomik neticeleri insan topluluklarının bugünkü gördüğümüz altmış bine varan küçük cemiyetler haline getirmiş olduğu müalâa edilir.

1935 sayımına göre nüfusumuzun %76,5uğunu yani 12,400,952 si ziraatle meşgul olduğuna göre köylerimizin neden bu kadar dağıldığı kendiliğinden anlaşılacaktır. Üç milyona yakın çiftçi ailesini nüfusça çoğaltmak, refahlı bir yaşayışa kavuşturabilmek için bu aileleri yetecek miktarda toprak, kültür ve teknik sahibi kılmak icabeder. Hükümetimizin toprak ve okul siyasetini sağlamak üzere yayınladığı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Enstitüler Teşkilât Kanunu köylerimiz için toplayıcı, çoğaltıcı ve feyizli bir geleceğin müjdecisi olmuştur. Şimdi bu yazdıklarımızı özetleyecek olursak: ilk plânda ziraat karakterini haiz bir memleket olan Türkiye'mizde toprak işi, geçim yolu halledilmeden köyleri kanunlarla, nazariyelerle bir araya toplamağa kalkışmak, verimsiz, neticesiz işlerle uğraşmağa kalkışmak demektir ki, buna kanaatimizce imkân olmadığı gibi, fayda da yoktur. O halde köylerimizin bugünkü vaziyetlerine göre kalkındırmak için ne yapmalıdır?

1 — İktisadi bakımdan da memleket dâvasının temelini teşkil eden mahallî ihtiyaçlarını karşılamak üzere İlmî esaslara uygun ve verimli gelir kaynakları sağlanmalıdır.

2 — Toprakla geçinmek zorunda olması dolayısıyla nüfusları az ve bunun neticesi malî takatları dar olan bu toplulukları özelliklerine uygun kanun hükümleriyle kalkındırmağa çalışılmalıdır.

3 — Yeni gelir kaynakları ve yeni kanun hükümleri konuluncaya kadar köylü hayatını saadete götürecektir olan yardımlaşmanın ve dayanışmanın yarattığı büyük feyizden pay alınması için gerek Belediye Kanunu'nun 1 34 ilâ 1 38 inci maddelerine ve gerek bugünkü Köy Kanunu'nun 47, 48 inci maddelerine istinaden köyler arasında birlikler kurulmalıdır. Özel idarelerle, belediyeler ve köyler arasında, yahut yalnız köyler arasında muhtelif ve müşterek konular,

işler, çalışmalar hakkında birlikler kurulabilir. Bunların önemlilerini sayalım:

- 1 — Ekonomik, sosyal ve tarımsal kalkınma birliği.
- 2 — Örnek fidanlıklar birliği,
- 3 — Göllerde ulaştırma birliği,
- 4 — Tavuk ıslah istasyon birliği,
- 5 — Damızlık hayvan birliği,
- 6 — Kırtasiye, kâtip ücretleri, korucu elbiseleri ve kunduralarını sağlamak üzere idari köy birliği,
- 7 — Köylerde dokumacılık kursları birliği,
- 8 — Damızlık boğaların müşterek bakım, satın alınması ve dağıtılması işleri birliği,
- 9 — Köy yollarının yapılması, onarılması birliği,
- 10—Aşım evleri birliği,
- 11 — Nümune köy evleri inşası birliği,
- 12—Tarım âletleri ve makineleri satın alınması birliği,
- 13 — Sığır yetiştirme birliği,
- 14 — Köy müşterek masrafları birliği,
- 15— Dağlardan ve ovalardan çıkan suların gerek içme ve gerek arazi sulama işlerinde dağıtımını sağlayacak birlikler,
- 1 6 — Köylerin gelirlerini arttırma birliği
- 1 7 — Arıcılık ve balcılık birliği,
- 18 — Köy okullarını yapma, onarma ve kamulaştırma birliği vesaire.

Bu birliklere karakterleri uygun ve menfaatleri müşterek olan köyler girerler. Birliğin kurulmasındaki arnaç çok büyüktür. Bir defa yukarıda saydığımız birlikleri kuran köyler çok geçmeden birliğin iyi ve dürüst işletilmesinden kendilerine temin ettiği kolaylığı, ucuzluğu anlarlar. Yalnız her işde olduğu gibi, burada da birlikleri idare edeceklerin; bilgili, çalışkan, yetişkin, doğru kişilerden olmaları baş şarttır.

- A) Köylere iyi nitelikte kâtip bulunmaması, bulunanlara da doyuracak ücret verilmemesi karşısında yazı işlerinin birlikler marifetiyle yapılması dolayısıyla köy kâtiplerinin tâyini zaruri bulunmaktadır. Bu suretle her köyün verebileceği az miktar para ile yazı ve kararlar yazılır, Muh-

tarlara yüklenen görevleri tamamen kavrayabilir ve yardım edebilir iktidarda kâtip bulmak imkânı da elde edilmiş olur.

B) Ekonomik, sosyal, tarımsal alanlarda köylünün kalkınmasına bir destek olan birliklerle memleketin başlıca gıda maddelerini teşkil eden tarla ziraati mahsullerinin teknik ve ekonomik durumunun yükselmesi için çiftçi iyi vasıflı ve verimli tohumluklar ve teknik istihsal alâti ve vasıtaları ile cihazlandırılır. Ürönlere ârız olan hastalık ve zararlarla savaşıılır. Bunların zararları önlenir. Uygulama şekilleri gösterilir.

C) Muhitin iklim ve topraklarına ve iktisadi durumuna uygun iyi vasıflı rneyva fidanı ve bağ çubuğu yetiştirilir Bu suretle memleket meyvacılığının teknik ve istihsal vaziyeti de yükselmiş olur.

D) Köy kâtipleri, sağlık korucuları ve ebeleri ile köy telefoncu ve hat memurlarının aylık ve malzeme masrafları için köylerin verecekleri paralar birlik bütçesinde toplanıp bir elden idare ve sarf ve kırtasiyesi temin edilmekle köyler daha ucuz memur istihdamına ve sağlam mala sahip kılınır.

E) Köye, hükümetin vermiş olduğu plâna uygun okul, öğretmen ve sağlık memuru ve ebeleri, evleri ve kamulaştırmayı yaptırmak için kurulan birliklerle geçim durumu kötüleşen ve bu yüzden borçlanmış olan birliğe dahil köy sandıklarına faizsiz ödünç para sağlanır. Köylerin ihtiyacı olan bütçe, program, iş cetvelleri, karar ve hesap ve yükümlüler defteri, ihbarname gibi matbu kâğıtlar alınır. Köy kamu hizmetinde kullanmak için kiremit ve kireç ocağı açılır. Tahta ve biçki hizarı kurdurulur. Köye ait okul malzemelerinin taşınması için motörlü araç sağlanır. Araba bulunur. Bunlardan köylü kolay ve ucuz faydalanır. Köy işlerinde köylünün kullanacağı malzeme ucuz temin edilir. Geliri, nüfusu az olan köylerde uzun vade ile para sağlanır.

F) Yeni arıcılık teknik bilgileriyle arıcılığa müsait olan köylere yayılır.

J) Süt mamullerini istihsal ve imâl ve kıymetlendirme konuları üzerinde çiftçiler aydınlatılarak kurulacak mandıra ve süt evleri ile köylere süt sanayii sokulur.

K) ipek böcekçiliği taammüm eder.

L) Tek ve çift tırnaklı hayvanların ve tavukların damızlıklarının yemeleri, içmeleri, yatma ve tedavileri sağlanır. Hayvan sergileri açılır. Yarışlar yaptırılır. Hayvan sigortaları kurulur, iyi hayvan yetiştirenlere ikramiye veya madalya verilir. Mer'alar ihdas edilir. Hulâsa köy birliklerinin getirecekleri menfaatler ve faj'dalar ve kolaylıklar ne kadar söylense o kadar çoktur. Şimdi Köy Kanunu'nun hükümlerine göre köyler arasında birliklerin nasıl ve ne şekilde kurulabileceğini inceleyelim:

Köy Kanunu'nun; birlikler hakkında hükmünü kapsayan iki maddesinden 47 nci maddesi, duyulan ihtiyaç ve karakterleri birbirine uygun köylerin Köy Kanunu'nda yazılı köy işlerini aralarında birlik kurmak suretiyle müştereken yürütmelerini âmir olup 48 inci madde ile de uvuşul- madığı takdirde hükümetin velayeti âmmesine dayanarak idare üstlerinin müdahalesine cevaz verilmiştir. 442 sayılı Köy Kanunu'nun gerekçeli tasarısında (Köylerin bünyelerinde müşterek bazı umur ve hususatta akdi şirket ve tevzii külfet etmeleri lâzımgeldikte bunun icra ve intacma esas olmak üzere kanuni hükümler konulduğu) yolundaki açıklamada hükmün ne maksatla yerine getirileceği bildirilmektedir. Yukarıda numaralarını yazdığımız maddelere göre köy birliklerini kurmak isteyen köy muhtar ve meclisleri bazı noktaları gözden irak tutmıyarak kanun yapıcısının düşüncesine uygun formalite ve esaslara göre işe girişmeleri lâzım gelmektedir.

1 — Para, malzeme, imece ve emek tevzii suretiyle köylerin müşterek işlerini görmek için birlik kurulmasına teşebbüs eden köy idarecileri her şeyden önce kanunun 47 nci maddesinin buyruğuna uyarak birlik kuracak köylerin muhtar ve ihtiyar meclisleri aralarında kararlaştırdıkları bir yer veya işin yapılacağı köy merkezinde toplanarak müşterek işin ne türlü görüleceğini ve her köyün o işten ne suretle yardım edeceğini kararlaştırmağa, ve ondan sonra en büyük mülkiye üstünden alacaklara izne göre işi yürütmeğe,

yani çalışma programı almağa ve bütçelerine ödenek koymağa mecburdurlar.

2—Birlik için verilecek bu müşterek kararda:

A) Kanunla köy idarelerine verilen işlerden — mecburi ve isteğe bağlı hangilerini hangi köylerle birleşerek müşterek idare ve tesisat ile yürüteceklerini,

B) Müşterek işin nerelerde ve nasıl yapılacağı, çalışılacak sahanın sınırını,

C) işin bitimine göre birliğin kaç yıl devam edeceğini,

D) Köy muhtar ve meclis üyeleri arasından seçilecek olan birlik işini yürütmeğe memur yönetim kurulunun vazifelerinin ne kadar süre devam edeceğini ve haftada en az kaç defa toplantı yaparak işlerini göreceğini, hangi işler hakkında karar vermeğe mecbur olduklarını,

E) Hangi köy, birlik yönetim kurulunun merkezi olarak kabul edildiğini,

F) Müşterek işin ne miktar ödenek ile kurulup yaşatılacağı ve birliğe giren köy idarelerinin ne esas üzerinden ve ne nisbette bütçelerinde bu masrafa ödenek ayıracakları ve iştirak payı için her köyün imcesinin ne olacağı, bu iştirak paylarının birlik işlerini idareye memur ve sorumlu kurul emrine hangi aylarda ne miktar üzerinden tediye edileceğini, hangi aylarda nereye gönderileceğini,

G) Birliğe giren köylülerin müşterek tesislerde ne suretle faydalanabileceklerini.

H) Yönetim kurulunun yanında bulundurabilecek âzami para miktarını ve bu miktardan fazla vezne mevcudunu hangi millî bankalarda yönetim kurulu adına açılacak cari hesaba yatırılacağını, yönetim kurulu üyesi arasında veznedarlık ve mutemetlik yapacak zatın kefalet durumunu,

İ) Yıllık payı ve imcesini tâyin olunan günde göndermiyen köy idareleriyle müşterek mecburi işe ait imece mecburiyeti geldiği halde yapmıyan ve ikmal etmiyen mükellefler hakkında ilgili köy meclislerine birlik yönetim kurulu başkanının kaç gün içinde haber vermeğe mecbur olduğunu bu bildiriş üzerine de iştirâk paylarını göndermemek

suretiyle mecburi işleri gördürmeyen ve toplanması isteğe bağlı olmıyan paraları toplattırmıyan köy muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri hakkında ne kadar süre içinde yönetim kurulunun mahallin mülkiye âmirine malûmat vermesi lâzımr geleceğini ve mecburi işleri yapmıyan ve ikmal etmiyen köyler hakkında ihtiyar meclisinin kaç gün içinde Köy Kanunu'nun 5 6 ncı maddesini tatbik ederek bir kuruştan 10.0 kuruşa kadar ceza alınması kararını vermeğe ve derhal in+ faz etmeğe, imece mükelleflerini işe göndermeğe ve olandan bitenden birlik başkanma haber vermeğe mecbur olduğunu,

J) Köy muhtar ve ihtiyar meclislerinin yılda kaç defa hangi günlerde ve nerede toplantı yaparak birlik iş ve muamelâtım inceleyip kontrol ve yeniden gereken kararları alacaklarını, birliğin çalışma programını ne suretle hazırlayacağını,

K) Müştereken yürütülen işin süresinin bitmesi veya müştereken yürünmesi yolundaki kararın en büyük mülkiye âmirinin muvafakatiyle kaldırılması halinde birlik işlerinin tasfiye ve köylere ait payların tefrik ve tâyininde esas tutulması icabeden hususları,

L) Birlik yönetim kurulu ile köy idareleri, muhtar ve ihtiyar meclisleri arasında kanunla tâyin ve genel kararlar kabul ve tahdit edilmiş müşterek işlerin görülmesi ve yürütülmesi yolunda çıkabilecek anlaşmazlığın Köy Kanunu'nun 48 inci maddesine göre halli için kaymakam veya valiye müracaat tarz ve şekilleri,

M) Bu ana hatlar dahilinde mahallin zaruret ve icaplarına göre birliğin teessüs ve faaliyetine esas olacak diğer şartlarını madde madde yazılarak ve bu karar örneğinin müştereken imza olunarak genel toplantılara ait dosyada birer nüshalarının da köylerde saklanması ile beraber yine her köy tarafından aynen köy karar defterine de geçirilmesi ve numaralanması icabeder.

Köy Kanunu'nun kasdettiği birlikler daha ziyade köyler arasında yapılacak küçük ve süresi kısa işler içindir. Meselâ bir köprü'nün yapılması, fidanlıklar gibi kurulacak bu

birliklerin (tüzelkişiliği yoktur). Yönetim kurulu, Köv Kanunu'nda koy muhtarlarına ve köy meclislerine verilmiş olan yetki ve sorumlulukları haiz değildir. Belediye Kanunu'nun 133 üncü maddesinde; belde ve köyler ve il özel idarelerinin kendilerine kanunlarla verilen mecburi ve ihtiyari vazifelerin bir veya birkaçını müşterek tesisat ve idare ile ifa için birlik kurulabileceği kabul edilmiş olmasına binaen birliğin faaliyetlerine konu yapılacak işin birliğe dahil mahallî idarelerin kanuni vazifelerinden bulunması lâzımdır. Belediye Kanunu'nun 135 inci maddesine göre, birlik üyesi olan mahallî idarelerin — özel idarelerin, belediyelerin ve köylerin — hukuk vazife ve yetkilerinden hangisi birliğe ve birlik yönetim kuruluna devir ve tevdi edilmişse bunların yapılacak tüzükte belli edilmesi icabeder. 138 inci maddeye göre de birlikler tüzelkişiliği haiz kamu müesseseleri olduğu tasrih edilmiştir. Buna göre köylerle, özel idareler ve belediyeler arasında müşterek işlerin görülmesi için kurulması zaruri olan birlikler daha ziyade Belediye Kanunu'nun anlattığı birliklerdir.

Bugün Cumhuriyet Hükümetinin tahakkuk ettirmek istediği önemli dâvalardan biri de milleti okutmaktır. Kutsal varlığının dünya talihindeki mevkiine yakışır ve yaraşır bir kültür seviyesine çıkarılması Türk milletinin öz hakkıdır. Bu dâvanın gerçekleşmesinde verimli çalışmalarla sonuçlar alınmak istenirken beliren zorluklar arasında başta binasızlık gelmektedir. Bu asrın okul binası, her türlü konforu haiz sıhhi, ziyalı, geniş odalı, avlu, bahçesi iyi, sağlam yerlerdir. Buna bir de okul araçlarının mükemmelini kapsamı katılırsa köylü çocuklarımızın da bu gibi okul binaları ile, araçlarına kavuşmaları haklarıdır. İşte birkaç yıldan beri okul ve öğretim sahasında gözüken hummalı çalışmalar hep bu idealin tahakkuk etmesi için değil midir? İçişleri Bakanlığı ile, Millî Eğitim Bakanlığının bir elden çalışmaları neticesinde köyleri on yılda asri binalara kavuşturmak üzere (köy okul inşaatına ait birlik tüzük rehberi) hazırlanarak valiliklere gönderilmiştir. İller bu rehberden istifade ederek, Belediye Kanunu'nun yukarıda sözü geçen madde-

lerine dayanılarak bölgelerinde birlik kurabilirler. Bu rehbera göre birlik tüzüğü aşığıdaki esasları ihtiva eder:

- 1 — Birliğin adı,
- 2 — Birliğı kurucu üyelerin adları,
- 3 — Birliğin merkezi,
- 4 — Birliğin çalışmasını gösteren saha,
- 5 — Birliğin süresi,

6 — Birliğin kurulması ile birliğe dahil köylerin, özel idarelerin kanunlarla sahip olduğı okul inşaat kamulaştırma işlerindeki hukuki yetki ve görevlerinin birlik yönetim kuruluna geçeceği,

7— Tüzelkişiliğı haiz birliğin bir yerden diğeri bir yere götürülen veya götürülemiyen mallarına haciz korulmıyacağı,

8 — Birliğe girecek üyelerin bağı bulunduğı (genel meclis, köy ihtiyar meclisi) meclislerin birliğe girme kararlarının gün ve sayısı,

Birliğin ilk toplantıları vali veya kaymakamdan, yahu) bunların tevkil edecekleri kişilerin huzuriyle yapılır, idare üstleri dernek ve birlikleri muamele ve hesaplarını kanunun kendilerine vermiş olduğı yetki ile kontrol ve teftiş etmek ve ettirmekle ödevlidirler. Nazımlık görevini lâyıkıyla yapabilmek ve her zaman bu gibi cemiyet ve ortak işlerini murakabesi altında bulundurmak noktasından bunların başkanlıklara getirilmeleri doğru değildir. iMahallî teşekkülleri yönetecek elemanların mahallî olmasına ehemmiyet vermek yerinde olur. Birliklerin tüzüklerini onaylamak için salâhiyetini kullanan mülkiye üstlerinin tüzüğün Belediye Kanunu nun koymuş olduğı esasları ihtiva edip etmediğini inceleyerek üzerinde durmaları iktiza eder. Bazı illerimizde yukarıda saydığımız amaçların tahakkuku için kurulan bir likler çok geçmeden dağıldığını veyahut bazı köylerin bu birliklere girmediğı görülmektedir. Şimdiye kadar tesbit edilen olaylara göre birlikler üç sebepten dağılmakta veya zayıf kalmaktadır:

1 — Birliğin amacı için toplanan paraların başka gayelere harcanmasıyla,

---

2 — Birlik bütçesi yapılırken (huzur hakkı, yolluk, kırtasiye ve mefruşat gibi) kısımlara birlik bütçesinin kaldırabileceği yükten ağır külfetlerin yükletilmesine kalkışılması ile,

3 — iyi niyetli, işi kavrar, çalışkan kişilerin birliğin başına getirilmemişiyse birliklerin bilinen faydalarını gösterememekte, dolayısıyla köylünün inanını sarsmaktadır. Bunun için köy birlikleri kurulurken hâkim olacak düşünce şu olmalıdır: Yılmaz ve bıkmaz vazife sevgisini taşıyan iyi eleman; düzgün ve tutumlu bir bütçe... işte köy birliklerini hedefe ulaştıracak kesin kaideler. Birlik toplayıcı ve yapıcı bir kuvvet olduğundan, köylerimizin kalkınmasında bunların ön plânda iş görecekları unutulmamalıdır.

TERCÜMELER

FRANSA'DA MAHALLİ İDARELERİN MERKEZİ İDARE KARŞISINDAKİ DURUMU

1947 de Berne'de toplanan Milletlerarası İdari İlimler Kongresi'ne Danıştay sözcülerinden **Maleville** tarafından verilen rapor.

Çeviren:
H. BERKSUN

Uzun bir zamandan beri Fransa'da mahallî idare rejimi; merkeziyet ve ademi merkeziyetin telifinden mütehassıl bir teşkilâta istinat eder. Fransız idaresi; 19 uncu yüzyılın başında kurulduğu ve bugün de cârî olduğu üzere kuvvetle merkezileştirilmiştir. Merkezî erk; illerde valiler, kaymakamlar, doğrudan doğruya merkeze bağlı şube müdürleri tarafından temsil edilmektedir. İlk nazarda; bu idare kuruluşu ademi merkeziyeti bertaraf etmekte ve ancak yetki genişliğine yer vermektedir. Mahallî toplulukların temsilcileri, hükümetin idaresini icra eden memurlar hükmündedir. Bununla beraber, mahallî topluluklar — komünler ve iller — Fransız ihtilâli nden ikinci cihan harbi arifesine kadar, gittikçe genişlemen, kendilerine has yetkilere sahip olmuşlardır. Ancak, tatbikatta mahallî toplulukları temsil eden uzuvların karar ve muamelelerini merkezî erke kontrol imkânını veren «idari vesayet» yolu ile bu yetkiler; daima kanunla asgari derecede tahdit edilmiş bulunmaktadır.

Fransa'da ihtilâl devirleri haricinde, hiç bir zaman hakiki olarak mahallî muhtariyet teessüs edememiştir. Bu hal, Fransız demokrasi ve millî hâkimiyet düşünceleriyle kabili telif değildir. Bundan başka, iller ve komünler, idari ve malî alanda merkezî erke çok bağlı olduklarından idari vesayetın kalkması devletin yaptığı tezahürata karşı aykırı düşer.

Ananevi mahallî topluluklar il ve komündür; biri 1790

da ihdas ve diğeri çok eski olup — 28 Penviose sene VIII kanuniyle — mevcudiyetleri teyit edilmiştir. Yalnız bu iki topluluk tüzelkişiliği haizdirler. Kanton, kaza, bölge adli veya idari basit dairelerdir.

Komün işleri, 5 Nisan 1 884 tarihli kanun hükmüne göre belediye meclisince tanzim edilmektedir. Bu meclis, Paris de dahil olduğu halde bütün komünlerde genel seçimle teşkil edilmiş bulunmaktadır. Paris şehri hariç, olmak üzere belediye meclisleri, aynı zamanda komünün ajansı sıfı- tiyle meclis kararlarını ihzar ve infaz ve merkezî hükümetin ajansı sıfatıyla de kanunların tatbikine yardım eden ve millî kamu işlerinin yürütülmesi hususunda mesai teşrikinde bulunan bir belediye reisi seçer. Paris’de ise, belediye meclisi, yalnız belediye reisiği görevlerinden birkaçını yapan bir reis seçer; diğer görevler, polis valisi, Seine valisi ve hükümetçe tâyin edilen başkent kaza belediye reisleri arasında taksim edilmiş bulunmaktadır.

Basit bir idari daireden ibaret bulunan il, 19 uncu yüzyıl içinde tüzelkişiliği ihraz eylemiştir. Genel meclis; sene VIII - Penviose 28 tarihli kanun rejimine tâbi, merkezî hükümetçe tâyin edilmiş istişari bir meclis idi. 1833 senesinden beri seçimli bir meclis olmuş.ve 19 uncu yüzyılın ikinci yarısı içinde tedrici olarak geniş bir karar yetkisini kazanmıştır. 10 Ağustos 1871 tarihli kanun, il işlerinin tedvirini ve bir reis seçilmesini bu meclise tevdi eylemekte ise de, hâlen kendine has bir yetkiye malik bulunmamaktadır.

Bugün, belediye başkanlarının belediye meclisine izafeten gördükleri vazifeleri; genel meclise izafeten valiler görmektedir. Genel meclisin müzakere ve kararlarını bu meclisçe seçilen «il komisyonunun» kontrolü altında valiler, ihzar ve infaz ederler.

1946 tarihli anayasa, mahallî toplulukların müstakbel rejimini tâyin etmemekle beraber, kanunların tâyin edeceği bazı genel prensiplere işaret eylemektedir. Anayasa; îî ve belediyeler hürriyetinin genişletilmesini derpiş, komünlerle illerin geçici olarak gruplanmalarını tecviz etmekte, kararları merler veya başkanları tarafından icra mevkiine ko-

nacak genel oyla seçimli meclislerle mahallî toplulukların serbestçe idare edilmeleri lâzımgeleceğini teyit eylemektedir. Valiler; artık devlet memurlarının faaliyetlerini tanzim, devlet menfaatlerini temsil ve mahallî toplulukların idaresini murakabe etmekle mükellef olacaklardır.

Yakın bir âtide, idari vesayete mütedair olup hali hazırda câri hükümlerin tâdili ihtimal dahilindedir. İdari vesayet müessesesi müratebe yetkileriyle tedrici bir surette ilerliyerek belirmiş ve bundan ayrı olarak vesayet, kanun vâzı tarafından bir kadro dahilinde tahdit ve idari mahkemelerce tesbit edilmiş bir yetkidir. Vesayet yetkisi: kanunla derpiş edildiği takdirde ve âmme menfaatini temin gayelerine uygun bir surette istimal edilir. İdari yargı, vesayet makamlarının fiillerini tetkike yetkilidir.

İdari yargı, mahallî idare makamlarının, ancak kararlarını iptal eder, bu kararları düzeltmeğe ve hazırlanması sırasında müdahalede bulunmağa yetkili değildir.

Vesayetin, ananevi olarak beliren iki şekli vardır; biri, şahıslar hakkında tatbik ve mahiyeti itibariyle sahası sıkıca tahdit edilen inzibati bir yetkiye yakındır ve diğeri de, tekâmülü itibariyle çok ilgi uyandıran fiillere şâmil vesayettir. Filvaki, eski şekle göre; fiiller üzerindeki vesayet, kanun ve işin yerinde olup olmaması bakımlarından kontrol şeklinde tahlil olunabilir. Birincisi mahallî idarelerce, muayyen yetkiyi tecavüz şaibesini haiz olarak ittihaz edilen bütün kararların iptaline müsaittir; İkincisi kanunla tadat edilmiş bazı fiillere karşı kabili tatbiktir. Mühim işlerin tasdiki, ehemmiyeti nisbetinde daha yüksek makamlarca tasvip edilmesi lüzumiyle temayüz eder. Belediye meclisleri hakkındaki 5 Nisan 1884 tarihli kanun ve genel meclis hakkındaki 5 Kasım 1946 tarihli dekreden beri kaide; mahallî meclis kararlarının sadece kanuna uygunluğu ve istisnaen yapılacak işin yerinde olup olmadığı bakımlarından kontrol etmekten ibaret bulunmaktadır. Bu kontrol da en mühim, kararlara şâmindir.

Bazı faraziyelere göre; merkezî hükümetin hakiki bir müratebe iktidarı mevcuttur; bilhassa, mer in komünün bir

ajanı gibi değil, devletin ajanı gibi hareket ettiği veya mahallî idare meclisleri kanununun tahmil ettiği veya mahallî idare meclisleri kanununun tahmil ettiği bir kararı ittihazdan imtina veya karar vermeyi ihmal eylediği hallerde; bu durum hadis olur. Bu takdirde, (prefe - vali) mütemerrit ve serkeş meclisin yerine resen karar ittihaz edebilir. Kanun bu suretle karar ittihaz yetkisini; — meselâ, bir komün, memurları için bir statü tanzim etmezse, iş bulma bürosu ihdasından imtina eyleyse, âmmeye ait komün müesseselerinin idaresi için idare komisyonları âzalarını tâyin eylemezse — tecviz eylemiştir. Devlet Şûrası, bu yetkinin âmme menfaati kaygusiyê kullanılıp kullanılmadığını araştırmak suretiyle murakebe eder.

İdari vesayet, mahallî idarelerin hürriyetlerini kullanmaları hususunda ciddî bir engel teşkil etmektedir. Bununla beraber bu vesayetin ekseriya mülâyim bir tarzda icra edildiğini ve bazan da tatbika konmasını güçleştiren bir usule tâbî olduğunu göz önünde tutmak icabeder. Böylece 1926 dan beri, genel meclisin bir kararının iptali, ancak valinin talebi üzerine Devlet Şûrasının dekresiyle mümkün olabilir.

Bu son seneler zarfında, klâsik vesayet usulüne muvazi olarak, mevzuu idari veya malî olsun, dolambaçlı bir vesayetin de inkişaf eylemiş bulunduğunu hatırlamak yerinde olur. Komün muhasebeleri, polis kuvvetleri, köy yolları ajanları hâlen devlete bağlanmışlardır; meri er ve meclisler, bunlardan mahallî işlere ait bazan muamelelerin ve görevlerin yapılmasını isteyebilirler. Fakat, bunlar üzerinde, kendi memurları derecesinde bir nüfuzu haiz olamayacakları aşikârdır. Diğer taraftan, bazı muamelelerin ifasında, âmme hizmetlerinin idaresinde mahallî topluluklar merkezî hükümetçe evvelden konmuş bazı kaidelere riayet eylemek mecburiyetindedirler ve bunlardan kendilerini kurtarmağa muktedir değildirler: Meselâ bir komün, bir belediye inhisarı kurmak isterse, valinin tasvibini almağa mecburdur; kanunun derpiş eylediği bir tip — tüzüğü tâdil eylemek dilerse, Devlet Şûrasının bir dekre ile müsaade eylemesi icabeder.

Merkezî hükümetin, mahallî topluluklar üzerindeki

malî vesayeti, her zaman oldukça kuvvetli bulunmakta idi. Bu da ananevi olarak bütçelerde, istikrazlarda ve umumiyet itibariyle en mühim malî muamelelerde kendini göstermekte idi. Hukukan mülayimleştirilmiş olan bu vesayet, tatbıkatta bütün şiddetini muhafaza eylemektedir. 5 Kasım 1926 tarihli bir dekre genel meclisin bütçesini serbestçe tanzim eyleyebileceğini tesbit etmektedir. Fakat aynı dekrenin metniyle, malî kanunlarla müsaade edilen hadlerden fazla kesri munzam tarhını derpiş eden bütün il bütçeleri tasdika tâbi tutulmuştur. Bütün il bütçeleri bu durumda olduklarından, hepsi de tasdika tâbidir.

Bu son seneler zarfında tatbik edilen birçok mevzuat, devletin malî kontrolünü genişletmeğe müncer olmuş bulunmaktadır. Vesayet makamı, yaptığı nakdî yardımlarla bazı hizmetlerin ve işlerin yapılmasını teşvik eylemektedir. Tahsisat verme siyaseti, gizli ve fakat çok tesirli bir vesayet tesisine imkân vermiştir. Mahallî toplulukların bütçe tatbikatı, mahallî idare muhasiplerinin, maliye muhasiplerine ve genel veznedarına bağlı olmaları hasebiyle bunların sıkı kontrolüne tâbidir. Malî teftişler de aralıklı bir kontrol yerine geçmektedir. Buna mukabil, hesapların tetkiki sayesinde de daimi bir kontrol teşkil edilmiş bulunmaktadır. Bu kontrol üzerine doğrudan doğruya veya bilvasıta dâva açmakla görevli, kazai yetkiyi haiz bir teşekküldür. Billhasa, 8 Ağustos 1935 tarihli dekreden beri Sayıştay, mahallî idareler mâliyesine taallük eden tetkikatı idare etmektedir. Sayıştay, şüpheli gördüğü bütün hesapları rüyet edebilir; âzaları vası- tasiyle yerinde tetkikatta bulunabilir. En nihayet, 1935 den beri belediye resimlerinin kanuna uygun olup olmadıklarını tetkik ile de mükellef bulunmaktadır. Saviştaym, vesayet makamlarının bir yardımcısı gibi hareket etmesinin; mahallî idareler idarecileriyle meclislerini zaafa uğrattığını da ilâve etmek uygun olur.

idari vesayetin, mahallî idarelerin hürriyetine koyduğu tahditler, siyasi ve ekonomik duruma göre zaruri olarak değişmektedir. Bu tahditler, huzur ve refah devirlerinde buhranlı zamanlardan daha hafiftirler. Bu sebeple 1930 -

1935 seneleri zarfında geniş bir hürriyetten istifade ettikleri şüphesizdir.

Mali vesayet şimdi olduğu kadar henüz genişlememiş- ti; idari vesayet de 1926 da mülayimleştirilmiş ve çok sıkı bir surette tatbik edilmemekte bulunmuştu. Mahallî idareler üzerinde vali ve kaymakamların şahsi faaliyetlerinden meydana gelen resmî vesayet, kanuni vesayetten daha tesirli bulunduğu şüphesizdir.

Bununla beraber, ekonomik alanda, Alsas-Loren hariç mahallî toplulukların hareket serbestisi daima mahdud bulunmakta idi. Devlet Şûrası 5 Kasım ve 28 Aralık 1926 tarihli dekrelerin, komünlerin istedikleri gibi sınai ve ticari âmme hizmetleri kurmalarına müsait olmadığı kanaatinde bulunmuştur. Devlet Şûrası böyle teşebbüslerin, zaman ve mekânın muhik kılacağı hususi vaziyetlerde muteber olabileceğini kabul etmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan âmme hizmetlerinin yapılan işlerin mevzu kaidelere uygun olarak cereyanına da nezaret eylemektedir. Havayıcı zaruriyeden olan gıda maddelerinin aşırı fiyatlarıyla mücadelede bulunmak üzere tesis edilmiş bulunan belediye rejisinin de nihayet 30 Ekim 1935 tarihli bir dekre ile hususi bir statüye tâbi tutulduğu kayda şayan bulunmuştur.

* * *

Bu son on beş yıl zarfında Fransa'nın siyasi hayatı; mütemadiyen siyasi, iktisadi ve içtimai muvazene tesisini aramakla temayüz eder.

1930 senesinden itibaren, devletin ananevi rolü, iktisadi ve içtimai bünyesi hakkındaki düşünceler, hükümetin mütevali tecrübeleri esnasında ortaya atılmıştır. Yalnız bunlardan bazılarının, mahallî toplulukların hayatı üzerinde bir akis yapabileceği kabul olunabilir.

Harbden sonra husule gelen refah devri, birkaç zaman sonra dünya buhranının tesiriyle devam edememiştir. Devlet mâliyesi, doğrudan doğruya mahallî topluluklara sirayet etmiyen, fakat umumi efkârı derin bir surette endişelendiren bir buhrana duçar olmuştur. 1932 de yapılan seçimler ef-

kârdaki tekâmülü gösterir; solcuların bloku mutedillerin yerine geçmiştir; 1934 buhranı, millî birlik hükümetini iktidar mevkiine geçirmiştir.

Bundan sonra, hükümetlerin birçoğu parlâmentodan, muvaffakiyet ve ademi muvaffakiyetle neticelenen tam yetki verilmesi isteğinde bulunmuşlardır. Bu suretle hukuki sahadaki düşüncelerini kanun mahiyetinde kararname çıkarma usulünün umumileştirilmesi suretiyle ifadeye imkân bulan icra kuvveti de takviye edilmiş oldu. Bu usul sayesinde 1935 ve 1940 seneleri arasında mahallî toplulukların malî buhran ile mücadele edebilmeleri için birçok tedbirlerin alınmasına imkân hâsıl oldu. Ancak icra kuvveti, bu istisnai yetkiyi müşkül durumları derhal halledilebilmek için kullanabilir. Hükümet, şehirlerin ve illerin malî müşküllerini kanun mahiyetindeki kararnamelerle halle teşebbüs ederse de, mahallî toplulukların malî meselelerini kökünden ele almaz, idari sahada, müdahalesinin şumulünü de tahdit eder. Hükümet Marsilya için mahallî topluluklar hakkındaki mevzuata aykırı bir rejim tesis etmiştir. Bununla beraber hükümet, bu dekre gerekçesinde, müşkül bir duruma matuf istisnai bir tedbir alındığının tesbitine itina eylemiş bulunmaktadır. Bu da «Fransa'daki bütün inerlerin heyecana duçar olmamaları» içindir. Bilhassa hükümetin maruz kaldığı iktisadi ve içtimai müşkülâtın, 1936 ve 1938 senelerinde kesbi şiddet eylediği bir devirde Fransız illeri sâkin ve siyaseten müste- kar bir halde kalmış bulunmakta idiler. Bu hal ilk defa vaki olmamakta idi; 1935 belediye seçimleri gergin bir hava içinde geçmişti. Deflâsyon siyaseti, neticelerini hissettirmeğe başlamıştı. Fransa - Sovyet sözleşmesi imzalanmıştı. Komünist partisinin ve sağcı birliklerin ilerlemeleri bir kısım efkârı endişelendirmekte idi. Bu seçimler, şehirlerde solcu ve köylerde sağcı partilerin ilerlemelerini mucip olmuştu. İllerin hayatında esaslı hiç bir değişiklik olmamıştı. Genel meclisler, bütün bu devre içinde bu fikrî itidal ile meşbu idiler; radikal - sosyalist partisi, mahallî meclislerde, nüfuzlu bir mevki işgal etmekte ve içişleri bakanının görevlerini icra eden temsilcileri bulunmak itibariyle vali ve kaymakam-

lar da bu parti ile istinas etmiş bir halde bulunmakta idiler. En nihayet: mahallî hürriyetlerin müdafii gibi telâkki edilen senanın, esaslı her türlü islahata düşman olduğunu kaydetmek de icabeder.

Bu da: Fransız genel siyasi tekâmülünün, mahallî hayat üzerinde pek zayıf bir aksi tesiri olduğunu izah eder. İktisadi buhranı halletmek için tedricen ilerleyen müdahaleci bir iktisat siyaseti tatbik edilmiştir. Millî cephe ekseriyetinin arzularını karşılayan ehemmiyetli içtimai islahat 1936 dan itibaren tahakkuk ettirilmiştir. Bu sırada, mahallî topluluklar rejimi malî saha hariç hiç bir tadilâta uğramamıştır. Harbin ferdasında, her zaman olduğu gibi her şeyin memleket müdafaasına hasrı temayülü uyanmıştır' Devlet tarafından komün işlerine verilmekte olan tahsisat 1938 de, hissoluna- cak derecede azaltılmış, mahallî topluluklara açılan kredi de tahdit edilmiştir. Harbin başlangıcında, 26 Eylül 1939 tarihli kanun mahiyetinde bir kararname ile vesayet yetkisi artırılmıştır. Fakat, bu devrin topluca tetkiki, mahallî topluluk müesseselerinin istikrarını ve siyasi hayatının devamlılığını meydana çıkarır.

1940 senesinden itibaren, durum birdenbire bir istihaleye uğramıştır. Vichy Hükümeti, aynı zamanda durumu değiştirmeye ve mahallî toplulukların seçili idarecilerinin ekserisinin yerine başkalarını ikame etmeye tevessül eylemiştir ki, meclislerin içtimaları talik, bunların yerine basit idare komisyonları ikame edilmiş ve komünler üzerindeki vesayet kuvvetlendirilmiştir. İl üstünde bölge ihdas edilmiştir. Ancak Vichy Hükümeti'nin, bölgeye tüzeltişlik vermek hususundaki ilk tasavvuruna muhalif olarak bunlar basit birer idari çevre halinde kalmışlardır.

Kurtuluş üzerine, çok açık bir değişiklik husule gelmiştir. Cezayir Hükümeti, 21 Nisan 1944 tarihli emirnamesiyle Eylül 1939 da vazife gören belediye ve genel meclislerin kurtuluştan seçimlere kadar iade edilmelerini ve yüz kızartıcı hareketleri tevsik edilen bu meclis âzalarının hariç bırakılmalarını derpiş eylemiş bulunmaktadır. Fiiliyatta mukavemetçilerin teşkil ettikleri mahallî ve il kurtuluş komite

leri, mahallî toplulukların idaresini ellerine almışlardır. Kanuni meclislerin ananevi görevlerini tekrar elde edebilmeleri için 1945 seçimlerini beklemek icabetmiştir. Kurtuluşu müteakip geçici olarak genişleyen mahallî hürriyetler her zaman için siyasi fikir üzerinde bir tesir bırakmış; bu da kısmen 1946 senesi anayasasına ademi merkeziyete mütedair hükümlerin geçirilmesine saik olmuştur.

Kurtuluş, mahallî siyasi hayatta devamlı diğer bir değişikliği mucip olacaktır. Harbden evvel, muayyen bir etiketi, umumi bir programı olmaksızın ve açıkça bir partiye intisabı belirtilmeksizin komünlerin ve illerin seçili âzaları genel oyla taayyün etmekte idi. Son seçimlerden beri, köyler hariç, mahallî idare âzalarının büyük siyasi bir partiye girmemiş olmaları nadirdir. Bunun inkısaflı, halihazır Fransız siyasi hayatının esaslı vasıflarından biridir. Mahallî seçimlerin bu yeni görünüşü, harbden evvel beliren bir gayenin kuvvetli bir ifadesidir. Mahallî seçimler, evvelce taşra hayatında büyük bir rol oynayan maruf müstakillerin talilerini tahdit eden, çok dikkate değer siyasi bir mahiyet almış bulunmaktadır. İdari işlerde ihtisası olan kimselerin, mahallî topluluklara yaptıkları hizmetler; partilerin aday seçmelelerinde ikinci derecede bir rol oynamaktadır. Bu şartlar altında, daima siyasi tecrübe ve olgunluğu haiz olmıyan kimseler, mahallî toplulukların kadrosu içinde siyasi mesuliyetleri deruhte etmektedirler. Bunun için siyasi partiler, kendi mahallî temsilcileriyle idare teşkilâtını tamamlamağa gayret etmeleri hasebiyle konferanslar tertip, belediye ve genel meclis âzalarını mesuliyet ve vazifeleri hususunda aydınlatıcı malûmatı neşretmektedirler. Mahallî seçimlerin siyasi mahiyetinin münakaşası sebeplerinden biri mahallî işlere karşı umumi efkârın gösterdiği kayıtsızlıktır. Bu his; büyük şehirlerde ve bilhassa orta ve küçük komünlerde olduğu kadar Paris'de de kuvvetle mevcuttur. Bunlarda seçimlerin siyasi mahiyeti daha az münakaşayı mucip olmaktadır.

Millî matbuat, mahallî hayata temas eden meselelerle asla uğraşmamaktadır. Mahallî matbuat, aksine olarak, bunlara geniş bir yer vermektedir. Son muhasamattan beri il-

îerde çıkan müstakil gazetelerin ortadan kalktığını ve bunların yerine millî partilere az çok sıkıca bağlı parti gazetelerinin kaim olduğunu kaydetmek lâzımgelir.

Mahallî siyasi hayat, millî siyasi hayatla her zaman tam bir hizada gitmemektedir. Siyasi ekalliyetler mahallî sahada kuvvetli bir mevki muhafaza etmekte ve halihazırda liste usulü Paris seçimlerinde tatbik edilmekte olup belediye meclislerinin büyük bir kısmı, ekseriyetle veya tamamen mutedil siyasi temayüllere sahip bulunmaktadırlar. Bu da; büyük toplulukların idaresinin birleştirilmesi usullerinin uğradığı mukavemeti izah eder; meselâ «Büyük Paris» tek bir meclisle temsil edilmiş olsaydı, başkente bitişik bazı komünlerde sağcıların hâlâ muhafaza ettikleri siyasi kuvvetlerini ve ekseriyeti Parisli yığınların çerçevesi içinde elde tutmak ümitleri kalmazdı. Onlar, seçim durumlarının bir teminatı olan Statuquo nun muhafazasını tercih etmektedirler. Küçük komünlerin birleştirilmesi veya illerin birarada toplanması ileri sürüldüğü zaman aynı mahiyetteki siyasi menfaatler ortaya çıkmakta ve bunlar her türlü idari ıslahatın yapılmasına ciddi bir engel teşkil etmektedir. Fransa'da bölgecilik cereyanının oldukça fazla taraftarları bulunmakta ve Anayasada büyük şehirler için «küçük komünlerden ayrı işleyiş ve kuruluş nizamları» kabul etmekte olduğunu da burada işaret eylemek yerinde olur. Anayasa «bazı illerde hususi hükümlerin tatbik edilmesini» de aynı suretle terviç eylemektedir.

Merkezî idarenin tahakkümüne karşı en iyi teminat, genel olarak mahallî idarelerin haiz oldukları nüfuz ve itibardır.

Vesayet; devletin malî yardımına ihtiyaç göstermiyen mahallî ve il âmme hizmetlerine karşı çok mülâyimdir. Mahallî idareler, hizmetlerini iyi idare ettiklerini ispata gayret eylemek suretiyle hükümetin merkezîyetçi temayüllerine en iyi bir tarzda karşı koyabilmektedirler. Mahallî idarelerin bu aksüâmeî, gaz ve elektriğin millileştirilmesine müteallik müzakerelerde kendini göstermiştir. (Mart 1946) hükümetin ilk tasarısı, belediyelerin ve illerin, yeni âmme hizmetle-

rinin bir bütün haline getirilerek tekel şeklinde idaresini derpiş etmekte idi. Mahallî idarelerin seçimli heyetleri, bu toplulukların ekseriyeti haiz oldukları şirketlerde ve tekel idarelerindeki halihazır durumun geçici olarak ifa edilmesini ve bundan sonra komünler ve komünler arası müesseseler haline çevrilmesini elde ettiler. Mahallî idarelerin mühim bir iştiraki olan millî Bhbne kumpanyası hususi bir ihtilâf mevzuu olmuştur. İlk tekliflere muhalif olarak bu kumpanyanın tasfiyesi basit bir dekret mevzuu olmayıp bir kanun mevzuu olduğuna karar verilmiştir. Şimdiye kadar bu metin meydana konamamıştır.

Aynı fikirler saikasıyla düştükünler evleri ve hastahanelerin millileştirilmesi projesinden vazgeçmiş görünmektedir; bunlar da mahallî idare müesseseleri olarak kalmış bulunmaktadır.

Merkezî hükümet bazan; tersine olarak, tahsisat vermek ve fennî yardımda bulunmak suretiyle bilhassa iyi işleyen mahallî idarelere ait âmme hizmetlerine karşı nüfuzunu arttırıcı bir yol takip etmektedir. Devlet tahsisat verdiği veya yardımda bulunduğu zaman, hizmetin idaresini murakabeye veya hizmete iştirâke teşebbüs eylemektedir.

Merkezî hükümetin bu temayülü, bilhassa fennî tedrisat hususunda kültür alanında belirlemektedir. Müzeler teşkiline dair olan 13 Temmuz 1945 tarihli emirname bir misâl verebilir: Millî müzeler yanında, tasnife ve murakabeye tâbi müzeler bulunmaktadır. Mahallî topluluklara ait bir müze, oldukça sanatkârane bir kıymet arzettiği takdirde tasnife girer. Tasnife girdiğinden itibaren de idaresi kısmen bağlı olduğu mahallî idarenin elinden çıkar.

Mahallî idarelerin çektikleri idari ve malî sıkıntılar merkez hükümet nazarında en esaslı zaaf sebeplerinden biridir. 1914-1918 harbinden evvel ve mahallî bütçelerin hacmi mütemadiyen artmakta iken illerin ve komünlerin malî idaresine ait meseleleri mahdut müşküller arz etmekte idi. Tahmil edilen külfetler pek yüksek " bir derecede değildi; giderlerin artışı gelirlerin artışı ile mütenasip bulunuyordu. Giderlerin, bilhassa 1926 dan beri mühim bir nisbette art-

mış ve malî sistemdeki katılık, mahallî idarelere kendilerine has gelirlerde buna muvazi bir arttırma yapmalarına müsait bulunmamıştır. Bu itibarla il ve komünler devlete müracaata mecbur kalmışlardır. Devlet de, giderlerden bir kısmını üzerine almak ve miktarı mütemadiyen artan ödenekler vermek suretiyle yardım etmekte bulunmuştur. Bu yardımları; devletin daima daha ağır külfetler tahmili suretiyle mahallî idareler bütçelerinin büyük bir kısmında husule gelen buhrandan mes'ul olması keyfiyetini haklı kılmaktadır. 1914den evvel; yollar, nakil vasıtaları, tedrisat, içtimai yardım gibi iktisadi ve içtimai, âmme menfaatine yarayan işler için bütçelere birçok giderler konmakta idi. Bu giderler iki harp arasında kemiyet ve keyfiyet itibariyle artmıştır. Bundan başka yeni sınai ve ticari mahiyetteki işlerin idaresi de ekseriya açık verdirmektedir. Nihayet müstahdemlere ait olarak mahallî bütçelere giren giderler; nisbe- ten zayıf bulunmakta iken son senelerde memur adedinin ve maaşların artması sebebiyle pek çok yükselmiştir.

Mahallî idarelerin duçar oldukları malî buhranı böyle açıkça halletmek için devlet, şimdiye kadar mahallî idarelere tevdi edilmiş olan bazı hizmetlerin ifasını uhdesine almak suretiyle takip eylemekte olduğu siyaseti yıkmıştır. Bu suretle illere ve komünlere ait 40,000 kilometrelik yollar, 1930 millî yollar meyanına alınmıştır. Bundan başka, bazı içtimai yardım, pasif korunma hizmetleri, polis giderlerinin büyük bir kısmı devletin eline geçmiştir.

Merkezî hükümet, aynı zamanda kontrolünü arttırmıştır; 1935,de iller ve komünler için bir tip - muhasebe usulü koymuştur; 1937 de, malî kalkınmayı istihdaf eden istisnai tedbirler meyanında illeri ve komünleri sınai ve ticari mahiyetteki işler için denk bütçe tanzimine mecbur tutmuştur. Bu hizmetlerin giderlerinin arttırılmasına ait mahallî idare meclislerinin müzakere ve kararları, ancak bütçelere bu giderleri karşılayabilecek gelirler konduğu takdirde muteber olabilir. Müzmin bir halde açık veren mahallî bütçeleri tetkik etmek üzere hususi komisyonlar derpiş edilmiştir. Bin- netice mahallî idarelerin ajanlarına temin eyleyebilecekleri

faydaları tahdit ve birkaç seneden beri devlete karşı yaptıkları yıkıcı rekabeti meneylemek üzere tedbirler alınmıştır. (31 Aralık 1937, madde 78 - 28 Ocak ve 1 Eylül 1939 tarihli dekreler.)

Bu mevzuatın heyeti mecmuası, İkinci Dünya Harbi'nin başlangıcından itibaren mahallî idareler mâliyesi durumunun belirli bir surette fenalaşmasına mâni olamamıştır.

Bilhassa, fiyat seviyelerinin yükselişi ile giderler çoğaldığı halde gelirler hemen sabit kalmıştır. Bununla beraber 1941 den beri, gelirleri çoğaltmak ve düzenlemek için belirli bir gayret sarfedilmiştir. Bu gayret kurtuluşu müteakip giderlerin yeni artışını karşılamağa kâfi bulunmamağa; müstahdemler gideri, serî bir yükseliş takip etmekte idi; 3 Ağustos 1946 tarihli kanun; illeri ve komünleri, devlet memurları durumunu iyileştirmek hususunda bu kanunun ihtiva ettiği bütün tedbirleri kendi memurlarına da tatbik eylemeğe mecbur tutuyordu. Devletin verdiği ödenek, komünlerin adedine göre kâfi gelmemekte ve memurlar için tahmil edilen külfet âdi bütçenin y{ 50 sini geçmekte idi. Bugün malzeme ve iş giderleri, harp zamanında olduklarından daha fazla malî bir istikamet takip etmektedir. Sınai ve ticari hizmetler pek ağır bir açık vermektedir. Bu da fiyatların yükselmesinden ve çok aşağı tarife tatbik edilmesinden mütehasıl bulunmaktadır. Paris şehrinin 1946 senesi bütçesinin tetkiki dikkate değer bir misâl vermektedir; 500 milyona yakın bir kredi, şehir nakil vasıtaları açığı kapamak için belediye uhdesine düşmektedir. Bütün açık takriben beş milyar raddesinde olup bunun iki buçüğünü devlet deruhte eylemektedir.

Mahallî idarelerin yeni külfetleri, şimdide kadar gelirlerde esaslı bir tadilât icrasını mucip olamamıştır. Munzam kesir rejimi 1918den beri hiç bir tadile uğramamıştır; kanun vâzı, sadece geçici mahiyette çarelere tevessül eylemiştir. Mahallî idarelerin cibayetine vasıtalı ve vasıtasız resimler tevdi edilmiştir; bunlardan en ehemmiyetlisi mjuamele resmine munzam kesir tarhi olup bu da bilhassa şehirlerde yüksek bir hâsıla vermektedir.

Devlet tarafından ödenmekte olan ödenek oldukça esaslı bir surette ilerlemiştir. 1941 den evvel; bu ödenekler, devlet tarafından itihaz edilen bazı tedbirler dolayısıyê gelirlere husule gelen eksilişi telâfi etmeğe, mahallî idare-lerin membalarını umumi bir tarzda arttırmağa tahsis edilmekte idi. 17 Haziran 1938 tarihli kanun mahiyetinde bir kararname ile bu mahiyette bir ödenek tesis edilmiş ve bu maksatla 700 milyonluk bir kredi açılmıştır. 1942 den itibaren eski ödenekler yerine, mahallî idarelerce âmme menfaatine deruhte edilmiş giderlere devletin iştirâkını ifade eden tek bir ödenek ikame edilmiştir. Bu ödenek, il ve komünün nüfusu ile beraber, servetinin değışikliği de nazarı itibara alınarak tes'bit edilmektedir. Bundan başka; ilk mektebe devam eden çocuk adedine göre artan bir nisbette ödenek de verilmektedir. 1946 da dört milyar beş yüz bin franklık bir ödenek bu unvanla tahsis edilmiştir.

Bu yolda bir ödenek tahsis edilmiş olm'ası, mahallî idarelerin hürriyetlerine bir hanel getirmemiştir. Bunun için, henüz ihdas edilmiş olan muvazene ödeneği gibi, bu ödenek de bir hak teşkil etmektedir. Bu ödenek, münakaşaya yer vermiyecek surette muayyen kaidelere göre hesap edilmiştir. Buna mukabil, olağanüstü malî müşküllerle karşılaşan komünlere takdire bağı şartlar dahilinde bazı ödenekler verilmektedir. Bunların verilmesinde, umumiyetle, vesayet makamı hususi şartlar aramaktadır. Merkezî idare, esas itibariyle vergi mükelleflerinden yeter derecede fedakârlık yapılmasını istemiyen komün ve illere bu nevi olağanüstü ödenekler verilmesini kabul etmemektedir.

Devlet; yekün itibariyle 100 milyara yakın olan mahallî bütçelere 22 milyar ödenek vermiştir.

Nihayet, merkezî idarenin tâli toplulukların istikraz faizlerini hissedilecek derecede indirmeğe ve bu suretle bunlara kıymetli tasarruflar temin etmeğe muvaffak olduğunu burada kaydetmek uygun olur.

Mahallî idareler mâliyesinin düzenlenmesi, hâlen tetkik edilmektedir. Alınacak sistemin Alsas - Loren illerinde tecrübe edilmiş olan rejimden mülhem olacağı ve devlet

malî mevzuatından ayrı mahallî idarelere ait bir takım hususi resimlerin alınmasına müsait bulunacağı anlaşılmaktadır.

İllerin ve komünlerin yeter kaynaklara malik olmaları ile mahallî hürriyetlerin istikrar bulabileceği şüphesizdir. Mahallî idarelerin bütün teşebbüslerini engelleyen malî vesayet mevcut oldukça, idari vesayet kaidelerini yumuşatmak beyhudedir.

* * *

Prensip olarak, 13 Ekim 1946 tarihinde yürürlüğe giren Anayasa'nın 85 inci maddesine göre: «Tek ve bölünmez bir bütün olan Fransız Cumhuriyeti, mahallî toplulukların varlığını kabul eder.

Bu topluluklar, komünler, iller ve denizaşırı memleketlerdir.»

Bu maddeden, komünlerin, illerin ve denizaşırı memleketler varlığının Anayasaya dayandığı neticesi çıkmaktadır. O halde parlâmento, bir gün bunlardan birini ilga etmek isterse, 85 inci maddenin tâdili için evvelemerde, Anayasanın tâdiline mütedair usule tevessül eylemesi icabeder.

Bundan başka Anayasanın 86 ncı maddesi «Komünlerin, illerin ve denizaşırı memleketlerin sınırları, genişlikleri, taksimatlarının yeniden düzenlenebilmesi ve kuruluşları» nm bir teşkilât kanuniyle tâyin edilmesine talik etmiştir.

Böyle bir kanun tetkik halinde olup henüz parlâmentonun reyine arz edilmemiştir. Bu kanunun mer iyet mevkiine geçmesine kadar üçüncü cumhuriyetin iki teşkilât kanunu mer i kalacaktır. Bunlar da 10 Ağustos 1871 tarihli genel meclislere ve 5 Nisan 1884 tarihli belediye teşkilâtına dair kanunlar olup her ikisi de idari ademi merkezîyet ve merkezîyete müteallik 5 Kasım 1926 tarihli dekre ve il ve komünlerin arazi çevrelerine mütedair 2 Kasım 1926 tarihli emirname ile muhtelif noktalardan tadile uğramışlardır. Bu mevzuatın, Anayasanın 86 ncı maddesiyle derpiş edilen kanun tasarısıyla tâdil edilmesi gerekli olan esaslı noktalarını işaret edeceğiz.

Tâli sahalarda topluluklar ihdasında olduğu gibi aralarında teşkillenmeğe elverişli gruplara taallük eden husus-

larda komünlerin ve illerin durumlarını ayırt etmek münasip olur.

1 — **Komünler:** Yeni komünlerin ihdasında olduğu gibi mevcut komünlerin saha çevrelerinin tādili de 3 Nisan 1884 tarihli kanunla derpiş edilen muameleyi basitleştiren 2 Kasım 1945 tarihli emirnameye göre Danıştay kararıyla yapılmaktadır.

Eğer komün aynı kanton dahilinde bulunuyorsa; komünün ilgili bütün belediye meclisleri ve icabında komünün sendika komisyonları teklif edilen değişikliklerde mutabık buldukları ve nihayet genel meclis de müsait bir mütalâada bulunduğu takdirde, bu hususta valinin ittihaz edeceği idari bir karar kâfidir.

Müteaddit komünler, 5 Nisan 1885 tarihli ve buna müjzeyyel 12 Mart 1890 tarihli kanunlarla muayyen şartlar dahilinde komünler arası faydalı işler için birlik kurabilirler ve bu maksatla «komünler sendikası» teşkil edebilirler. Eğer komünler aynı il'e bağlı iseler, genel meclisin mütalâası alındıktan sonra valinin idari kararıyla komünler sendikasının kurulmasına müsaade edilir. Müsaade olunmadığı takdirde, ilgili belediye meclisleri valinin kararını Danıştayın tetkikine arz edebilirler. Bitişik illere bağlı komünler, birleşmiş komünlerin muvafakatiyle sendikaya girebilirler. Bununla beraber, valilerin ve ilgili genel meclislerin aleyhde mütalâada bulunmaları halinde Danıştayın idari bir karar vermesi gereklidir.

Bu hükümlerin tādili zımnında, hükümetin Millet Meclisine verdiği kanun tasarısı iki mühim noktayı ihtiva etmektedir: biri muhtelif illere bağlı komünlerden teşekkül edecek sendikayı kurmak yetkisinin İçişleri Bakanlığına verilmiş olmasıdır. Böyle bir sendika hemen kurulabilir.

Diğeri, muayyen bir arazi çevresi dahilinde ve bir âmme menfaati gayesiyle umum nüfusun yarısından fazlasını temsil eden belediye meclisleri, bu çevrenin tekmil komünlerini ihtiva eden bir sendikanın kurulması isteğini izhar ettikleri ve diğer komünlerin belediye meclisleri bu isteğe muhalif kaldıkları veyahut 3 ay içinde iltihak edip etmiye-

çeklerini bildirmedikleri takdirde sendikanın kurulmasının bütün komünler için mecburi olmasıdır. Böyle mecburi bir sendikanın kurulması Danıştay'ca tetkik edilen bir kararname ile yapılır.

Bu yenilik, bazı ehemmiyetli âmmе hizmetlerini yalnız görmeğe kâfi derecede malî ve teknik vasıtaları olmıyan komünlerin birlik kurmaları noktai nazarından komün sendikalarının teşkilini kolaylaştırmayı istihdaf 'etmektedir.

2 — **İller:** Bir ilin ihdas ve ilgası, ancak bir kanunla olur. Bu prensip, mevcut illerin hudutlarını tâdil lüzumunda câri değıldir, **2 Kasım 1945** tarihli ve 2604 numaralı emirnamenin birinci maddesine göre; ilgili illerin genel meclisleri hudutların tâdilinde mutabık kalırlarsa, Danıştay'ın kararnamesiyle yapılır. Anlaşmazlık halinde bir kanunla yapılması zarureti vardır.

Hâlen illerin, komün sendikalarına benzer hiç bir mii- essesesi yoktur. Yalnız 10 Ağustos 1871 tarihli kanun, iller için müşterek karar ittihaz ve «konferanslar» tertip etmek üzere anlaşmalarına imkân sağlamış bulunmaktadır. Komün sendikaları şeklinde illerarası sendikalar teşkiline müsaade eden 5 Kasım 1926 tarihli kanun mahiyetindeki kararname; serbestçe, hiç bir müsaade ve tasdika tâbi tutulmaksızın genel meclislerin malî muhtariyeti ve tüzelkişiliğı haiz müesseseler veya illerarası hizmetler kurma salâhiyetini veren 9 Ocak 1930 tarihli kanunla ilga edilmiştir. İllerin teşkiline mütedair kanun tasarısı, genel meclislere, illerarası sendikalar kurma yetkisini tekrar vermektedir. Sendika tesisi bir dekre ile tasvip edilmek icabeder.

3 — **Bölgeler mieselesi:** Zikri geçen Anayasanın 83 inci maddesi; bölgelerin, yersel topluluklar olduğı halde varlığını tanımaktadır. Bu itibarla, Anayasa evvelinden tâdil edilmedikçe tüzelkişiliğı haiz ve iller ve komünler üstünde bölgeler ihdas edilmesinin mümkün olup olmıyacağı cayı sualdir.

Kurtuluşundan beri, bu hususta hazırlann muhtelif projeler meyanında 22 Aralık 1789 ve 13 Ocak 1790 tarihli kanunların teferruatına taallük eden tâdillerden ve illerin

millî arazi üzerindeki taksimatının gözden geçirilmesinden ibaret olan bir sistemi burada kaydetmek uygun olur. Yapılmak istenen bu değişiklik; orta bir vüs'atte olan pek az illerin, eski illerden hissölunacak derecede daha büyük bir sahayı haiz olmak üzere teşkili gayesini gütmektedir. Bu projeyi hazırlayanlar; bölgecilik temayüllerinde bulunan umumi efkârın mühim bir kısmıyla, bugüne kadar il müessesesine bağlı kalan memleket ekseriyetinin düşüncelerini telif edebileceklerini ummaktadırlar.

2 — Mahallî idareler temsilcilerinin tâyin şekilleri:

Mahallî idareler temsilcilerinin tâyin şekilleri; bu son on beş sene zarfında birbirini tevali eden dört siyasi rejime göre değişir: Bunlar da Üçüncü Cumhuriyet, Vichy Hükümeti, geçici cumhuriyet hükümeti, 2 7 Ekim 1946 Anayasa rejimleridir.

a) Üçüncü Cumhuriyet Devri'nde, il ve komün arasında bir ayrılık gözetmek icabeder.

II, seçimli bir genel meclis ile hükümetin tâyin ve istediği zaman azledebileceği bir vali tarafından idare edilmekte idi.

Komün, âzası seçmenler tarafından seçilen belediye meclisi ile bu meclisin seçtiği belediye başkanı tarafından idare olunmakta idi.

Vali ile belediye başkanı ilin ve komünün icra uzuvları bulunuyorlardı. Genel meclis ile belediye meclisi karar uzuvları idiler.

b) Fransız devletinin müvakkat hükümeti «Vichy» zamanında, mahallî idarelerin seçimli temsilcileri 12 Ekim 1940 tarihli kanunla illerden ve 14 Kasım 1940 tarihli kanunla komünlerden kaldırılmıştır.

c) Kurtuluştan itibaren cumhuriyetin müvakkat hükümeti Vichy Hükümeti'nin tesis ettiği belediyeler yerine mahallî idare meclislerinin ve komün idarecilerinin seçilmesi prensibinin yeniden ikamesine tevessül eylemiştir. Bu da 2 1 Niöan 1944 tarihli emirname ile yapılmıştır.

Belediye ve genel meclislerin yenilenmesi için ilk se-

çim 945 senesi zarfında icra edilmiştir. Yeni seçimlerin yapılması 1947 sonbaharında olacaktır.

d) 27 Ekim 1946 tarihli Anayasa, Üçüncü Cumhuriyet tekinden daha serbest, kat'î bir rejim tesis etmiştir.

Anayasa'nın 87 nci maddesi «yersel topluluklar genel oyla seçilmiş meclisler tarafından serbestçe idare edilirler. Bunların kararlarının infazı belediye veya kendi başkanları tarafından temin olunur.» hükmünü ihtiva etmektedir.

Bu madde, iller için ehemmiyetli bir çığır açmaktadır. Validen; ilin icra ve idare uzvu olmak sıfatıyla haiz olduğu görevleri kaldırmakta ve genel meclis tarafından seçilmiş başkana tevdi etmektedir. Millî Müessesan Meclisi huzurunda Anayasa Komisyonu Başkanı M. Andre Philip'in söylediği sözlere göre; «belediyeler için şimdiye kadar mevcut olan muhtariyet prensibi, bu suretle illerin idare işlerine de teşmil edilmiştir.»

Ancak, Anayasa bu hususta çok ileri gitmemektedir. Genel meclis başkanının yanında, hükümetin vekili sıfatıyla ilin idaresini kontrol vazifesiyle mükellef bir vali baki kalmıştır. İleride vali ile genel meclis başkanı arasındaki vazifelerin taksimini ve vali veya doğrudan doğruya merkezî hükümetin icra ettikleri murakabenin şümulünü tetkik edeceğiz.

***

Seçim sistemi:

Mahallî topluluklar temsilcilerinin seçimle yapılması prensibi kabul edilmiş olduğundan, bunun tatbik mevkiine konması kalır.

Seçim sistemine gelince, hali hazırdaki rejim aşağıda yazıldığı üzeredir:

1 — Belediye âzaları doğrudan doğruya genel oyla, mutlak ekseriyet kazanan liste usulüyle seçilmektedirler.

2 — Genel meclis âzaları, her kantondan bir âza seçilmesi icabettiğinden tek adlı pusulularla seçilirler.

Henüz hazırlanan bir kanun tasarısına göre nüfusu 50,000 den fazla şehirlerdeki belediye seçimlerine, nisbî

temsil sisteminin tatbik edilmek istendiğine burada işaret eylemek de muvafık olur. Diğer komünlerde, mutlak ekseriyet kazanan liste usulü deva medecektir.

Seçmenler:

Genel ve belediye meclisleri seçmenlerinde aranan şartlar: Üçüncü Cumhuriyet Devri'nde mebuslar meclisi seçmenlerinde aranan şartların aynıdır. Yeni Anayasa'nın da millî meclis seçmeni olmak için aranan şartları, bu meclislerin seçmenlerinde de arayacağını düşünmeğe mahal yoktur.

Fransa'da ilk defa 21 Nisan 1944 tarihli emirnameye göre; kadınlar 1945 belediye ve kantonlar seçimlerine, seçmen olarak iştirak eylemişlerdir. Seçim hususlarında cinsî müsavat Anayasa ile kabul edilmiştir. Buna göre; «kanun kadınlara, her sahada erkeklerinkine müsavi haklar temin eyler.»

Seçilmek şartları:

Belediye veya genel meclise âza seçilebilmek için, belediye veya illere ilgisi olduğunu tevsik etmek, seçmen veya vasıtasız vergi defterinde kayıtlı olmak icabeder.

Seçilmemek ve vergi defterinde kayıtlı olmamak hususunda yapılan tek değişiklik, ilk mektep muallimlerine mütealliktir. Bu memurlar, evvelce vazife gördükleri komünün belediye meclisine âza geçilmemekte iken bundan böyle seçilebilmektedirler.

Seçim ihtilâfları:

Aşağıda yazılı noktalar haricinde on beş seneden beri ehemmiyetli hiç bir ıslahat yapılmamıştır: 1934 den evvel genel meclis seçimlerine ait ihtilâflar, doğrudan doğruya Danıştay'ın, belediye seçimlerine müteallik ihtilâflar ise, Danıştay'a itiraz hakkı mahfuz kalmak şartıyla birinci derecede il idar-e kurullarının tetkikine tâbi bulunmakta idi. 5 Mayıs 1934 tarihli dekre ile bu ayrılık kaldırılmıştır. Bundan böyle, belediye meclisinin olduğu gibi, genel meclis seçim ihtilâflarının da birinci derece tetkiki, il idare heyetinin ve itirazen de Danıştay'ın yetkisine bırakılmıştır.

Mahallî idare rejiminin bir veya çeşitli örneklerde olması:

Belediye ve il teşkilâtına ait kanunlar, bütün komün ve illerde tatbik edilmemektedir.

Sein ili, Paris, Marsilya ve Liyon şehirleri ve denizaşırı komünler için hususi hükümler tedvin edilmiş bulunmaktadır.

Paris ve Sein ili:

Her zaman, Sein ili ile Paris şehri merkezî hükümetin tesirini kat'î surette gösteren hususi bir rejime tâbi tutulmuşlardır. Bunun sebepleri kolayca anlaşılabilir: Paris, Fransa- nm başkenti ve hükümetin yerleştiği yerdir. Amme nizamını elde tutmak, hayati bir zarurettir.

Bundan başka, Paris; takriben Fransa'nın umumi nüfusunun on beşte birini ihtiva eden büyük bir şehirdir. İsviçre veya Norveç'in nüfusunu mütecevazdır. Çok fazla olan bu kesafet, âmme hizmetlerinin ve malî umurun tanzimi için hususi meseleler ortaya çıkarmaktadır. Paris şehri bütçesi (1945 de yedi milyar frank idi) küçük bir devlet bütçesin' aşmaktadır.

Paris, ticaret ve sanayie lüzumlu elleri temin eden çok geniş bir topluluğun merkezidir.

Bir «Paris bölgesi» vardır ki, yalnız Paris'in değil, Sein ilinin de idari hudutlarını aşar.

Paris şehri ile Sein ilini diğerlerinden ayıran noktalar; 12 Kasım 1938, 21 Nisan ve 13 Haziran 1939 tarihli dek- relerden çıkmaktadır. Bunlar da şu suretle hulâsa edilebilir:

1 — Paris şehrinin seçimli belediye başkanı yoktur. Belediye meclisinin hiç bir idari ve inzibati salâhiyeti dünyanın bir başkanı vardır.

Bundan başka; Paris şehri, yirmi belediye dairesine ayrılmıştır. Bunların her birinin başında hükümet tarafından tâyin edilen ve bilhassa ahvali şahsiyeye ait vazifeleri gören bir belediye reisi ve muavini vardır.

2 — Paris ve Sein ilinin, hususi statüsü bulunan meclisleri vardır. Bunların adetleri mühim bir yekûna balığ olmakta ve bu meclisler kısmen aynı âzalardan tereküp et-

mektedir. Paris'in bütün belediye azalan aynı zamanda Sein genel meclisinin üçte birini teşkil eden aslî âzalarındandır.

İkinci Dünya Harbi'nden evvel, Paris belediye âzaları mahalle itibariyle seçilmekte idi. Kurtuluşundan itibaren, muayyen semtlerden nisbî temsil usulüyle seçilmektedir.

Paris belediye meclisi ile Sein genel meclisinin yetkileri, diğer genel meclisle belediye meclislerinin yetkilerine nazaran daha mahduttur. Birçok kararların bir kanunla veya basit bir dekret veya Danıştay kararıyla kabul ve tasvibi icabetmektedir.

Diğer illerde olduğu gibi, il komisyonu yoktur.

3 — İki vali; Paris ve Sein ilini idare etmektedir. Bunlar Sein valisi ve polis valisi unvanını taşımaktadırlar.

Bu iki vali de, hemen hemen aynı mülkî taksimat dahilinde aynı yetkiyi haizdirler. Yalnız vazifeleri ayrıdır.

Umumi surette, polis valisi, âmme nizam ve emniyetini muhafaza ile mükelleftir. Sein valisi, tamamen idari vazife görür.

Bu iki vali de yekdiğerinden müstakil olup hükümetçe azîdilebilirler.

4 — Sein'in, şehre mülhak komünlerin belediye baş- kanları, polis ve sağlık bakımından, Fransa'nın diğer komünleri belediye başkanlarından daha az yetkiye maliktirler. Sein - et - Oise'm 174 ve Seine - et - Marne'mn 19 komünü Paris bölgesi dahilinde sayılmaktadır. Polis valisi, Sein - et - Oise ve Sein - et - Marne valileri polis yetkisini haizdirler.

Paris'e ve Sein iline bilhassa konmuş olan sıkı murakabe, ekseriya sol partilerin tenkit mevzuu olmaktadır. Anayasa'nın müzakeresi sırasında, komünist partisi tarafından Paris'in belediye başkanım seçmeğe hakkı olduğuna ve bu hakkın tanınmasına dair bir münakaşa açılmıştır. Bu teklif, müessesan meclisi tarafından Anayasanın 89 uncu maddesinin kabulü suretiyle reddedilmiş ve müessesan meclisi, Paris; başkentini ananevi olarak tâbi olduğu hususi rejim altında muhafaza etmek azminde olduğunu göstermiştir.

Marsilya ve Lion:

Paris'ten maada, Marsilya şehri de; 939 tarihli dekre ile Marsilya belediye başkanının idari yetkisi, bir «olağanüstü idareci» ye devredilmek suretiyle hususi bir rejime tâbi tutulmuştur. Düşman işgali sırasında konan bu hükümlerle beraber Lion şehrine ait olanlar, mer'iyet mevkiinden kaldırılmışlardır.

20 Şubat 1926 tarihli kanun ile, Marsilya şehrinin belediye dairelerine ayrılmasına ve içtimai yardıma mütedair hususi bir rejimin devamına imkân veren 5 Nisan 1884 tarihli kanun tekrar tatbik mevkiine konmuştur. Lion şehri de aynı suretle belediye dairelerine ayrılmış bulunmaktadır.

Alsas - Loren komünleri:

Sayılan bu yolsuzluklara, Alsas - Loren komünlerine taallük edenleri de ilâve etmek muvafık olur. Bunlar da, daha hâlâ, birçok noktalardan, 1895 tarihli mahallî kanunla idare edilmektedirler. Alman hâkimiyeti altında tedvin edilmiş olan bu mahallî kanunun şimdiye kadar yaşamış olması; komün belediye reislerinin merkezî hükümetçe tâyin edilmiş olmalarına rağmen bunlara bazı hallerde 5 Nisan 1884 tarihli kanundan daha fazla hürriyet bırakmış bulun- masıyla izah edilebilir. Bu yerlerin 1918de kurtarılmasından itibaren Alsas - Loren komünleri belediye başkanlarını seçmek hakkından istifade etmişlerdir. Ancak, 1895 tarihli kanunun kendilerine temin eylediği geniş hareket serbestisini de muhafaza etmişlerdir.

Deniz aşın iller:

27 Ekim 1946 tarihli Anayasa; deniz aşırı namiyle yeni bir sınıf iller tesis eylemiştir. Bunlar da eski Guadeloupe, Guyane, Martinique ve ittihadî kolonileri, 19 Mart 1946 tarihli kanunla Fransız illerine kalbedilmişlerdir. Bununla beraber, bu yeni iller teşkilâtının, anavatandan uzaklıklarından doğan hususi meseleler nazarı dikkate alınarak tes- biti derpiş edilmiş bulunmaktadır.

Bölge ve mahallî makamların görevlerindeki değişiklikler:

1 — **Faaliyetlerin tâyini:** Fransa, ademi merkezizyetçi

İdare — 10

tek bir devlettir. Mahallî topluluklar, devlet işlerine karışmazlar. Devletin iradesinin teşekkülüne iştirak etmezler. Federal bir devlet gibi kendi anayasalarına bağlı değildirler. Kendilerine has bir âmme kuvvetine sahip değildirler. Bunlar, yukarıda görüldüğü üzere devletin bir kanuniyle teşkil edilmişlerdir. Bu teşkilât kânunlariyle anayasa, bunlara idari taksimata göre tahdit edilmiş tamamen idari yetkiler vermiş bulunmaktadır.

Bu yetkilerin tahlilinde meclislerle bunların kararım icraya memur olanlar arasında bir tefrik yapmak uygun olur.

Meclisler:

5 Nisan 1884 tarihli kanunun 61 inci maddesine göre belediye meclisleri, « komün işlerini kararlariyle tanzim eder.»

Bu hükmün tatbiki suretiyle belediye meclisi; belediye memurlarının statüsünü yapar, komün mallarını idare eder, belediye hizmetlerini tesis ve teşkil ve komün pazarlarını tanzim eyler, komün bayındırlık işlerini sevk ve idare eder; komün menfaatlerini adalet makamları nezdinde müdafaa eyler ve komün bütçesini kabul eder.

Bundan başka, belediye meclisi, kanunun tâdat eyle- diği bilhassa belediye âmme müesseseleriyle ilgili çeşitli meseleler hakkında mütalâa beyanına mecbur tutulmuştur (Madde 70). Mahallî menfaatle ilgili her türlü mevzular hakkında temenniyatta bulunabilir. Buna mukabil, kanunun 72 nci maddesiyle, «Siyasi beyannameler neşreylemesi ve temenniyatta bulunması, komün sendikaları haricinde, bir veya müteaddit belediye meclisleriyle münasebetlere girişmesi» menedilmiştir. Bu memnuyet, belediye meclisi yetkilerinin sadece idari mahiyette olduğunu gösterir.

10 Ağustos 1871 tarihli kanunu tâdil eden 5 Kasım 1926 tarihli kararname; il işleri için genel meclislerin, hepsine müsavi bir yetki vermektedir. «İlin menfaatine ait bütün meseleleri umumiyetle» müzakere edebilirler. İl içinde de, belediye meclisinin gördüğü hemen hemen aynı görevler vardır. Genel meclisin de siyasi temenniyatta bulunması

memnudur. Ancak, «iktisadi meselelerle urnumi idareye ait meselelere» dair temenniyatta bulunabilir.

Fiiliyatta, siyasi temenniyat izharının memnuiyetine her zaman riayet edilmemiştir.

İcra ajanları:

Meclislerin icra ajanlarına mütedair mahallî idare işleriyle devlet işleri arasında yapmış olduğumuz tefrik, komünler için mevcut değildir. Bunlar, Anayasa ile il üzerine teşkil edilmiştir.

Komünlerde; komünü temsil görevleriyle merkezî hükümet ajanlığı bir zat uhdesinde toplanmıştır: Bu da belediye başkamdir.

Komün temsilcileri:

Belediye başkam — mer; belediye meclis kararlarını infaz eder. Bu sıfatla: sözleşmeler akit ve adalette komünü temsil eder, gelirleri tahvil ve giderlerin sarfını emreyleyler.. vs. Bundan başka kendine has yetkileri vardır. Belediyenin en yüksek miiratebe şefi olmak itibariyle belediye memurlarını tâyin eder. Komün emvalini idare -eyler; belediye ve kır polis vazifeleriyle mükelleftir; yani komün dahilinde «âmmenin asayişini, emniyet ve selâmetini» temin eder. Halkı kesif ve mütemevviç olan komünlerde emniyeti koruma valiyeye mevdudur. Paris ve bütün Sein komünlerinde, Sein - et - Gişe ve Sein - et - Marne'nın bazı komünleriyle Lion ve Nia'd-e de asayişini temin valilere ait görevlerdendir.

Merkezî hükümet ajanı:

Belediye başkanı kanun ve tüzüklerin neşir ve icrası, asayişin teminine ait tedbirlerin ittihazı ve kanunların kendisine tevdi eylediği hususi vazifelerin ifasıyla mükelleftir. (Bilhassa ahvali şahsiye, adli zabıta memurudur ve polis komiseri bulunmadığı takdirde basit polis mahkemelerinde savcılık vazifesini de görür.)

Bu suretle, devlet, komün çevresinde., mahallî topluluk tarafından seçilen belediye başkanının yardımına müracaat eyler.

1946 Anayasasından evvel, il'deki durum aksine idi. Mahallî topluluklar; icra işlerinde, merkezî hükümet ajanı-

run yardımına müracaata mecbur bulunuyorlardı: Vali, hükümet tarafından tâyin ve sadece ona karşı mesul bulunmaktadır.

Vali, ilin aham bulunmak itibariyle, genel meclis veya il komisyonu tarafından ittihaz edilen kararları infaz ile mükelleftir. Müzakerelerinde hazır bulunacağı il genel meclisine ait işleri hazırlar. Bu durum, merkezî hükümete il meclislerinin faaliyetleri üzerinde esaslı bir murakabe sağlamaktadır.

İşaret etmiş olduğumuz, Anayasa'nın 87 nci maddesi, valinin şahsında temerküz eden bu yetki karşılığını ortadan kaldırmıştır. Vali, merkezî hükümetin memuru olarak kalmaktadır. Fakat genel meclis başkam da ilk icra uzvu yerine geçmektedir.

Yeni 11 Kanunu, henüz parlamento tarafından kabul edilmemiştir. Ancak hükümetçe hazırlanan kanun tasarısı müstakbelde vali ile genel meclis başkanı arasında yapılacak vazife taksimini aydınlatmaktadır.

Vali, ilde her bakanlığın temsilcisi ve devlet idarelerinin şefi sıfatını muhafaza etmektedir, ilin ve komünlerin idari murakabesini ifaya devam eyleyecektir. Vali; belediye başkanlardan farklı olarak zabıta işlerinde hiç bir yetkiyi haiz bulunmayan il genel meclisi başkam haricinde, yegâne zabıta yetkisini haiz bir makam olacaktır.

Genel meclis başkanı, il meclis veya komisyonuna verilmesi icabeden işleri tefrik ve bunlar tarafından verilecek kararları tatbik eyleyecektir. Genel meclis başkam; il memurlarım tâyin, emvalini idare, müesseselerini murakabe, bütçeyi ihzar ve masrafların yapılmasını emir, il işlerini tedvir, il yollarına ait tedbirleri ittihaz, ihaleleri imza ve adalet makamlarında il'i temsil eyler. Bundan başka, emri altında «il işleri» denilen ve valilik büroları memurlarından mürekkep bir hizmet bürosu vardır.

Kanun tasarısı, valinin, genel meclis ve genel meclis başkanının sağlık ve yardım hususlarındaki görevlerinin hududunu da tâyin eylemiştir. 11 genel meclisi; âmme sağlık ve yardım işlerini tanzim ve teşkil ve genel meclis başkanı,

bunları idare eyleyecektir. Vali, sağlık zabıtası ve «devlet, himayesi altında» denilen ve yardım gören çocukların vesayetini yapmak vazifeleriyle görevlidir.

2 — Mahallî idare yetki ve faaliyetlerinin tanzimi:

Kanunun kendilerine verdiği yetki dahilinde, mahalî topluluklar, müesseseyi idare ve mahallî âmme hizmetlerini tanzim eden kanun ve tüzüklere riayet eylemekle mükelleftirler.

Mecburi âmme hizmetleri:

En mühim olan âmme hizmetlerinin tanzim usulleri hususi kanunlarla tesbit edilmiştir. Bunlardan bazıları, bilhassa iller için, 15 Temmuz 1893 tarihli kanunla tedvir edilen meccani tedavi yardımları, 14 Temmuz 1905 tarihli kanun ile derpiş edilen ihtiyarlara, malullere ve şifasız hastalara yardım, 15 Şubat 1902 tarihli kanunla teşkil ve 30 Ekim 1935 tarihli kanun mahiyetindeki kararname ile tâdil edilen âmme sağlık işleri, yerli delilerin hastahaneye şevkleri (30 Haziran 1938 tarihli kanun), 2 Kasım 1945 tarihli emirname ifa henüz teşkil edilen ana ve çocukların himayesi ve 31 Ekim 1945 tarihli emirname ile teşkil edilen veremle mücadele işleri mecburidir. Yeni metinlerde i! hizmetlerinin bilhassa müstahdemlere taallûk eden hususlarda devletleştirilmesine doğru çok açık bir temayülün tebarüz ettiği görülmektedir.

İstikbalde, il teşkilâtına ait kanun tasarısı, il hizmetlerinin memur statülerinin ve ilgili tüzelkişiler (devlet, il, komün) arasında giderlerin taksim usullerinin umumi nizamnamelerle tâyin ve tanzim edileceğini tasrih evlenriş bulunmaktadır.

Komünler için, bir takım mecburi hizmetler vardır. Bunlar da ahvali şahsiye, cenaze alayları, askere çağırılmaları muhtemel gençlerin kayıtlarının yapılması, nüfusu 20 binden fazla olan şehirlerde iş bulma ofislerinin idaresi ve dezenfeksiyon işlerinin ifasıdır.

İhtiyari âmme işleri:

Burada hizmetlerin ihdasına ve bunların teşkilâtına ait iki mesele meydana gelmektedir:

1 — iller ve komünler tarafından, bir kanunla müdahaleye mecbur tutuldukları hususlardan maada, diğer âme hizmetlerinin ihdası meselesi; mahallî toplulukların iktisadi işlere de müdahalede bulunup bulunmamaları mevzuunu ortaya çıkarmakta ve bu ela pek çek münakaşayı davet etmiş bulunmaktadır.

Bu yoldaki müdahale (Chapeier Kanunu) adı verilen 2-i 7 Mart 1791 tarihli kanunla pek dar bir surette tahdit edilmiştir. Bu kanun, Danıştayın içtihadına göre; mahallî toplulukların hususi sanayi ve ticaret ile rekabete girecek amme hizmetleri ihdas etmelerine mânidir. Mahallî topluluklar, yalnız şahsi teşebbüslerin havayıcı zaruriyeyi temine kifayetsiz kaldıkları hallerde bu işleri yapabilirler.

Bu içtihadın komünlerin «ticari teşebbüslere ve gıda, mesken, sağlık, yardım veya imar işlerini temin maksadiyle tesis edilmiş kooperatiflere» iştirak edebileceklerine dair olan 5 Kasım 1926 tarihli ve yine komünlerin, hububat fiyatlarının haddinden fazla yükselişle mücadele etmek üzere tekel idareleri ihdas etmelerine dair olan 30 Ekim 1935 tarihli kanun mahiyetindeki kararnamelerden sonra hüküm ifade edip edemeyeceği sorulabilir.

Ancak. Danıştay, bu mevzuatın, evvelki içtihadından doğan prensipleri ihlâl etmediği düşüncesindedir. Bununla beraber, yüksek meclisin, evvelkinden daha geniş bir tarzda, mahallî toplulukların iktisadi hususlara hangi şartlar dahilinde müdahalede bulunacaklarını tâyin edeceği zannolunmaktadır. Danıştay da «halk ihtiyaçları» rneyanma yalnız belediyeye ait yıkanma ve çamaşır yıkama yerleri, belediye iktisadi lokantaları ve hastahanelerde yerlilerden maada diğer hastaların bakılması değil, sinemaların da dahil olduğunu kabul etmiştir.

Buna mukabil, Danıştay «meccani malûmat veren bir hukuk ofisi» ihdasının âme menfaatini karşılar mahiyette olmadığına karar vermiştir.

Diğer taraftan, mahallî idarelerin müdahaleleri, halkın esaslı telâkki edilen ihtiyaçlarını tatmin edemiyen hususi te-

sebbüslerin belirecek eksiklik ve yetiştirmezliğine bağlı kalmış bulunmaktadır..

2 — Bir kanun ile ihdas mecburiyeti tahmil edilmemiş âmme hizmetlerine gelince; mahallî toplulukların bu yoldaki teşebbüsü de bu hizmetlerin teşkilâtına taallûk eden hususlar da tahdide uğramıştır.

Mahallî topluluklara karşı bu noktai nazardan mevzu kaideler; gerek yangınla mücadele, mahallî menfaata ait olarak işleyen demiryolları, kara yolları nakliyatı, gaz ve elektrik tevzii (8 Nisan 1946 tarihli kanun) gibi hususlara taallûk eden hususi kanun metinlerinden, gerek belediye tekeline müteallik 5 Kasım 1926 ve 30 Ekim 1935 tarihli kararnamelerle illerin ve komünlerin sınai hizmetlerinin malî rejimine ait 30 Temmuz 1937 ve illerin tekeline ait 21 Nisan 1939 tarihli kararname metinlerinden doğmuş bulunmaktadır. En nihayet illerin ve komünlerin âmme işleri millî meclisini tesis eden ve içişleri Bakanına illerin ve komünlerin iktisadi veya içtimai hususlara ait âmme hizmetlerinin iyi yürütülmesini temine ve bilhassa istimali mecburi ve Danıştay'ca tasvip edilmiş şartnameleri tanzime yetki veren 24 Şubat 1945 tarihli emirname kayda şayan bulunmuştur.

B — Merkezî hükümetin mahallî idarelerin faaliyet vasıtalarında yaptığı tâdildir.

a) **Memur ve müstahdemlere müteallik değişiklikler:**

Tâli derecedeki toplulukların memur ve müstahdemlerinin genel durumları,

Birinci Cihan Harbi'nin nihayetine kadar birçok değişik statülerle tebarüz eder. Bu durum 10 Ağustos 1871 ve 5 Nisan 1884 tarihli teşkilât kanunlarının, bu hususta adı geçen toplulukların kanuni mümessillerine geniş bir muhtariyet tanımış olmasından mütevellittir. Bunlar, siyasi temayüllerine ve ellerindeki membalara göre yetkilerini çok değişik bir surette kullanmakta idiler. Umumi surette, kırsal bölgelerde pek az müstahdem bulunmakta ve cüz i ücret verilmekte idi. Şehirlerde müstahdemlerin adedi daha mühim ve ücretleri daha yüklü idi.

Ancak bunun böyle olması, hizmetin istikrarı noktai nazarından büyük bir müsavatsızlık mevcut olmasında idi.

Bir memurlar nizamnamesinin teminatından mahrum bulunan memurlar, mahallî politika değişikliklerinin merhametine bırakılmışlardı.

Seçimin yenilenmesi veya kısmi seçim, bir belediye meclisinde yeni bir ekseriyetin teşekkülüne imkân verdiği takdirde, ilk iş; memurların tamamının veya idareci zümrenin gözüne sadakatleri şüpheli görülen bir kısmının değiştirilmesine tevessül etmek olur.

Amerika'nın «Spoil system» ini hatırlatan bu tatbikatın husule getirdiği fena neticeler, tedrici bir surette merkezî iktidarın müdahalesiyle tahdit edilmiş ve aşağıdaki usul vucut bulmuştur:

1 — Kanun vâzısı, ilgili toplulukların hüsnüidaresi veya âmme nizamının korunması hususunda bir ehemmiyet arzeden memuriyetleri, mahallî seçimli heyetlerin keyfi yetkisinden, henüz kurtarmış bulunmaktadır; bunlar da öğretmenler, orman korucuları, polis komiseri, itfaiye, yol bekçileri, belediye veznedarları, okruva memurlarıdır.

Bazan, bu memuriyetler, tamamen mahallî idare makamlarının yetkisi haricinde kalmaktadır. (Öğretmenler). Diğerleri üzerindeki yetkileri tâyin, azil ile tahdit edilmiştir. (Orman bekçileri).

2 — Memuriyetleri, hususi bir memurlar nizamnamesine tâbi olmıyan mahallî memurlar; kanuni hükümlerin bazı umumi teminattan ve Danıştayım içtihatlarından az çok istifade etmektedirler. Nitekim bir belediye kâtibi, memuriyetinin ilgası perdesi altında azle uğratıldığı veya maddeten sabit veya inzibati cezayı müstelzim olmıyan fiillerle ittiham edildiği takdirde, yetkiyi tecavüz dâvası açmak suretiyle bu tedbirleri iptal ettirebilir ve duçar olduğu haksızlıktan dolayı bir tazminat elde edebilir.

3 — Birinci Cihan Harbi bittikten sonra, mahallî memurları, mümkün olduğu kadar devlet memurlarına yaklaştırabilecek bir statü ile teşhiz edilmeleri hususunda bir hareketin doğduğu görüldü, komün memur ve müstahdemlerine dair olan 23 Ekim 1919 tarihli kanun nüfusu beş binden fazla olan komünlerin belediye meclislerini, memurların me-

muriyete alınmalarına, terfi ve tecziyelerine mütedair kaideleri muayyen bir müddet zarfında tesbite ve karara bağlamağa mecbur tutmuştur. Kanuni müddet zarfında karara bağlanmadığı takdirde, komün dahilinde vilâyetin bir emri ile Danıştay'ca tanzim edilmiş olan tip nizamname tatbik edilir. Fransa komünlerinin hepsinde statülü teminat 12 Mart 1930 tarihli kanunla takviye ve tevsi edilmiştir.

4 — Mahallî topluluklara; memurlarım iyi kötü statülü teminattan istifade ettirmek mecburiyetini tahmil suretiyle merkezî iktidarın vâki müdahalesi, bilhassa, 12 seneden beri tâli derecede bulunan topluluklar memurlarından bazı sınıflara dahil olanların sadece devletleştirilmesi vesilesiyle belirmeğe başlamıştır: Birçok komünlerdeki polis memurlarının «devlet polis bölge» sine ithal edilmeleri böyle bir durum intaç eylemiştir. (30 Ekim 1935 dekre, 31 Aralık 1935 kanun, madde, 61, 23 Nisan 1941 tarihli kanun.). Buna benzer tedbirler, vali ve kaymakamların büroları memurları (2 Kasım 1940 kanun, 14 Ağustos ve 2 Aralık 1944 tarihli emirnameler) ile yollar müstahdemini ve mahallî toplulukların müze memurları haklarında da alınmıştır.

5 — Ancak bu tekâmülün, tâli topluluklar bütçesi üzerinde olduğu kadar devlet bütçesi üzerinde de büyük akisleri olmuştur. Binnetice, bir taraftan belediye ve il memurları da mahallî seçili heyetlerin keyfi muamelelere karşı verdikleri teminattan memnun kalmamışlardır. Ücret noktasından devlet memurluğuna temessül etmeyi aramışlardır. Bu arzu; «devletleştirilen» kadrolar için tamamen tahakkuk etmiştir (Meselâ polis). Bazan mahallî mahiyetlerini muhafaza eden kadrolar da pek yükseltilmişlerdir: İlk nazarda zıt bir manzara aızeden bu keyfiyet; belediye ve il memurlarının yirri seneden beri sendikaları vasıtasıyla mahalli meclisler üzerine yaptıkları pek şiddetli tazyik ile izah olunabilir. Bu suretle, belediye meclisleri (bilhassa, Marsilya gibi güneyin bazı «kıızıl» şehirlerinde) memurlarına maaş dereceleri tatbik ve teknik noktai nazardan devlet memuriyetlerine muadil bir mevki işgal etmekte olan memurlara

devletinkinden daha yüksek tekaüt maaşı tahsis -eylemekte bulunmuşlardır. Bu hal, bütçe külfetleri son derece ağırlaşmakta bulunan mahallî topluluklar için olduğu kadar, kendi hizmetlerine muktazi memur membanının kurum tehlikesinin arzemesi karşısında devleti de, memurlarının maaşlarını ve tekaütlüklerini arttırmak mecburiyetinde bıraktığından, zaruri bulunmakta idi. Bu yıkıcı rekabeti ortadan kaldırmak için, mahallî toplulukların, devlet memurlarının işgal ettikleri mevkie muadil vazifede bulunanlara daha yüksek tahsisat vermelerini meneden kanuni hükümler konmuştur. Bundan başka, bu hükümlere riayeti temin noktai nazarından vesayet murakabesi, bilhassa demagogik tazyiklere maruz bulunan büyük şehirlere karşı artırılmıştır.

Aynı düşüncelerle, devlet memurlarıyla mahallî topluluklar memurlarının is saatlerinin birleştirilmesi temayülünü işaret eylemek muvafık olur. Şubat 1947 tarihli bir kanun ile tâli topluluklar memurlarından devlet memurları derecesinden tahsisat alan memurların is saatleri haftada 48 saat olarak tesbit edilmiştir.

Nihayet, mahallî ajanların devlet memurlarına temsil ettirilmesi de diğer bir durum doğurmuştur.

Fransa'da birkaç aydan beri başgösteren malî buhran d olay isiyile, mevcut memurların azaltılmasına karar verilmiştir. Bu tedbir devlet memurları için tahdit edilmiş, mahallî topluluklar memurları için daha geniş tutulmuştur. Her topluluk için vesayet makamınca, ilgili mahallî meclisler, genel ve belediye meclisleri ve memur sendikaları temsilcilerinden mürekkep komisyonlar teşkil edilmiş ve bu komisyonların mütalâasına müsteniden «yol verme plânları» vü-cuda getirilmiştir.

b) İcra muamelelerine mütedair değişiklikler:

Bu sahada on beş seneden beri vukua gelen değişiklikler aşağıdaki hususlarda vâki olmuştur:

1 —**Haciz:** Bir belediye mesken şubesi teşkil edildiği takdirde 1 1 Ekim 1945 tarihli emirname ile tamamen veya kısmen meşgul kira evlerinin yetkili merkezlerinin mütalâası

alındıktan sonra bazı şartlar altında valiye haciz yetkisi verilmiştir.

2— **İstimplâk:** Mahallî şehir projelerinin tatbikini ve komünlerin tanzimini, güzelleştirilmesini ve genişletilmesini kolaylaştırmak için yapılacak istimplâke ait muamele 23 Temmuz 1935 tarihli kararname ile sadeleştirilmiştir, Paris bölgesinin tanzimi noktai nazarından buna mümasil tedbirler ittihaz edilmiştir. Kalabalık ve muhtaç ailelere mesken vücuda getirmek üzere komünlere de istimplâk yetkisi verilmiştir. (30 Ekim 1935 kararname).

3— **Alım ve satımlar:** Şimdiye kadar takip edilegelen usule göre illerin alım satımlarında karar mercii il komisyonunun mütalâası alınmak şartıyla valilik makamı idi (1871 kanununun 54 üncü maddesinin son fıkrası, 15 Kasım 1927 ve 20 Ağustos 1943 kararnameleriyle tâdil edilmiş olan 12 I emmuz 1893 tarihli kararnamenin 98 inci maddesi). 1946 Anayasası'nın gerektirdiği yeni teşkilâtla âhenkli bir duruma getirilmek üzere bu hükmün de değiştirilmesi icabetmiş- tir. Bu bakımdan hazırlanan hükümet tasarısına göre il adına tasdik edilen öteki sözleşmeler gibi alım satım işleri de genel meclis başkanı tarafından imza olunmalıdır.

II komisyonunun müdahalesi il'in yalnız kamu işlerine ait arttırma ve eksiltmelerinin zamanlarını tesbit hususuna münhasır kalmıştır.

Sözleşmelere ait bazı fesih sebepleri müstesna olarak başkaca bütün alım satım işleri devlet alım satımlarına ait hükümlere tâbi tutulmuştur. (15 Kasım 1927 ve 20 Ağustos 1943 kararnameleriyle tâdil edilmiş olan 12 Temmuz 1893 kararnamesinin 98 inci maddesi).

Komünlerle komünlere ait genel müesseselerin alım satım işlerine gelince, bunlar 2 Kasım 1945 tarihli emirnamenin koyduğu hükümlerle düzenlenmiştir. Bu emirname daha önce mevcut olan hükümleri esaslı surette değiştirmiş değıldir.

Son olarak şunu da kaydedelim ki, departman ve komünlere ait alım satım işlerindeki anlaşmazlıklar için yetkili tetkik mercii 5 Mayıs 3 934 kararnamesiyle birleştiril-

miştir. O zamandan beri ikinci derecede topluluklara ait: idari her çeşit alım satım anlaşmazlıklarının ilk tetkik mercii il meclisleridir. Bu kararları temyiz maksadiyle Danıştay'a her zâman başvurulabilir.

4 — İmtiyaz ve emanet:

Mahallî demiryolları, su, havagazı ve elektrik dağıtımı gibi il ve komünlerin iktisadi mahiyetteki kamu hizmetlerinin işletilmesinde şimdiye kadar en çok yayılmış ve moda olmuş sistem (imtiyaz) usulü idi. On beş yıldan beri alınmakta olan tedbirlerle bu sistemin uygulama alanı çok daraltılmış ve hattâ büsbütün ortadan kaldırılması düşünülmüştür.

Bu yol üstünde ilk adım emanet usulünün yapılmasını hedef tutan hükümlerin konmasıyla gerçekleştirilmiş bulunuyor. (5 Kasım ve 12 Aralık 1926 kararnameleri). Daha sonra gaz ve elektrik imtiyazları hakkındaki sözleşmelerin yeniden gözden geçirilmelerine müsaade eden çeşitli hükümler kabul olunmuştur. (16 Temmuz, 8 Ağustos, 30 Ekim 1935 kararnameleri).

Son olarak gaz ve elektriğin millileştirilmesi amacıyla çıkarılan 8 Nisan 1946 kanunu bu konuda verilmiş bütün imtiyazları ortadan kaldırmakla kısa yoldan bu işi halletmiştir.

Şimdi imtiyaz işlemi sadece su dağıtımı, ulaştırma gibi bazı kamu hizmetlerinde uygulama alanı bulabilmektedir.

Bugün mahallî meclislere hâkim olan siyasi temayül bu işlemin aleyhindedir ve ikinci derecedeki topluluklar ya emanet usulüne başvurmakta veya karma işletmeler yolunu tutmaktadırlar. (28 Aralık 1926 ve 17 Şubat 1930 kararnameleri; su enerjisi hakkındaki 15 Ekim 1919 kanunu ve Rhone nehrinin amenajmanma dair olan 27 Mayıs 1921 kanunu).

Kamu hizmetlerinin işletilmesi hakkındaki bu iki sistemin birleştirilmesi üzerindeki etüdlere devam olunmaktadır.

5— Malî tedbirler üzerinde nisbî tâdiller:

Buna dair yukarıda gereken bilgiler verilmiştir.

c) **Kontrol veya vesayet sisteminin gelişmesi:**

a) Merkezi hükümetin mahallî idare yetkileri üzerindeki kontrol ölçüsünde değişiklik.

«Kontrol ve vesayet»:

Merkezî hükümetin mahallî idare üzerindeki kontrol yetkisi Fransız kamu hukukunda eskiden beri «idari vesayet» diye anılırdı. Bu tâbir yeni Anayasanın kabul edilmesinden beri artık hukuk dilimizden kalkmış bulunuyor. Yeni Anayasa bunun yerine «idari kontrol» tâbirini kullanmaktadır.

«Vesayet» ile «kontrol» arasındaki fark nedir?

Yeni Anayasa'nın 88 inci maddesi kontrol (veya mü- rakabe) den bahsederken şöyle demektedir:

«Devlet memurlarının faaliyetlerinin koordine edilmesi, millî menfaatlerin temsil olunması ve mahallî idarelerin murakabesi Bakanlar Kurulu'na tâyin edilecek hükümet delegeleri marifetiyle sağlanır.»

88 inci madde; «Cumhuriyet parçalanmaz bir bütündür» diyen 85 inci maddenin tamamlayıcısıdır. İdari mürakabenin amacı valinin il içinde bekçisi ve temsilcisi bulunduğu bu birliği ve parçalanamazlığı korumaktır, vali aynı zamanda mahallî hürriyetlerin de muhafızı ve çeşitli Fransız kurullarının temsilcisidir. Bunlar bir demokrasi idaresindeki birlik ve millî dehânın gelişmesi için az önemli şeyler değildir.

Fakat yeni Anayasa niçin şimdiye kadar kullanılmakta olan «idari vesayet» tâbiri yerine «idari murakabe» tâbirini kullanmıştır?

Yeni Anayasa'yı hazırlayanların onu kaleme aldıkları sırada şu düşüncelerin t-esirinde buldukları anlaşılıyor:

1) İdari mürakab'S, ananevi idari vesayetten hem daha yumuşak, hem daha hafiftir.

2) İdari mürakabe prensip olarak tasdik formalitesi altında müdahalelerde bulunmaz; mahallî meclislerin kararları kesindir, kontrol yetkisi taşıyan otorite bu kararları sadece kanunun tâyin ettiği hallerde hükümsüz kılabilir; tasdik yetkisi pek müstesna hallere inhisar ettirilmiştir.

İller ve mahallî idareler konusunda ıslahat yapmaka üzere bugün İncelenmekte olan kanun projesinin bilhassa iller idaresinde pek derin değişiklikler yapamıyacağı anlaşılıyor.

Bunun gibi şimdiye kadar üyelerinden başka hiç kimse hakkında disiplin yetkisi bulunmayan genel meclis haş- kari bundan böyle özel görevleri sebebiyle departmanın icra organı olacak ve bu sebeple 5 Nisan 1884 tarihli kanunini belediye başkanı ve yardımcıları için derpiş ettiği işten el çekirme veya büsbütün görevine son verme gibi yetkilere sahip bulunacaktır. İşten el çekirme İçişleri Bakanının kararıyle gerçekleşir, görevine son verme ise Bakanlar Kuru- lu'nun gerekçeli kararıyle, yani ilgililerin dinlenmesinden ve yazılı savunmaları incelendikten sonra yapılır.

İşlemler üstündeki mürakabeye gelince, bu hususta derpiş edilen değişiklikler şunlardır:

a) İlgili müşavirin de iştirakiyle genel meclislerde alınan kararların hükümsüz sayılabilmesi. Bu 10 Ağustos 1871 tarihli kanunun bıraktığı bir boşluk olup 5 Nisan 1884 tarihli kanunun 64 üncü maddesiyle doldurulmak istenmiştir.

b) Yetkisi içinde bulunmayan konular üzerindeki genel meclis başkanının kararlarını gerekçeli kararname ile bozma yetkisinin valiye verilmesi. Hükümet projesi bu noktada dahi komün mevzuatından ilham almış bulunuyor.

c) Tasdik yetkisi ile ilgili hususlarda hiç bir değişiklik derpiş edilmiş değildir. Bu yetki belediye meclislerinden ziyade genel meclisler hakkında olmak üzere hissedilir derecede azaltılmış olarak ve ancak kanunun saydığı yerlerde kullanılmağa devam edecektir.

d) 28 Ağustos ve 30 Temmuz 1937, 24 Mayıs ve 12 Kasım 1938 kararneleriyle komünler hakkında hissedilir derecede kuvvetlendirilmiş olan tevkil yetkisi teyit edilmiş olacaktır. Buna karşılık hâlen çok ağır olmayan iller hakkındaki hükümler valilere daha çok yetki vermek suretiyle tamamlanmış oluyor. Şöyle ki, yetkili kılınmasına rağmen normal bir masraf hakkında ödeme emri çıkarmayan veya genel meclisin bir kararını yerine getirmeyi ihmal veya bundan

imtina eden genel meclis başkanının yerine vali kendisi geçerek o sıfatla hareket edebilecektir.

b) Merkezî hükümet insiyatifi üzerine yargıcn haiz olduğu kontrol yetkisinin genişliği:

Bu konuda hiç bir değişiklik derpiş edilmiş değildir.

c) İcra işlerine müdahale veya mahallî idare masraflarına iştirak suretiyle merkezî hükümetin haiz olduğu mii-a- kabe yetkisinin genişliği üzerinde değişiklik:

Bu konudaki düşünceler B bölümünün (b) kısmında görülecektir.

d) Vesayet veya murakabe sistemlerinin işleme bakımından pratik değerleri:

Bu konudaki düşünceler § 1 paragrafında bulunmaktadır.

D) Merkezî hükümetin kullanabileceği olağanüstü hukuki kaskı vasıtaları nelerdir?

Bugün merkezî hükümetin mahallî idareler üzerinde kullanabileceği tesirli bir baskı vasıtası vardır ki, bu parti disiplindir. Partilerin mahallî idareler üzerindeki tesirlerinden daha yukarılarda bahsetmiştik.

IV. Merkezî hükümet karşısında mahallî idareler on, on beş yıldan beri kendilerini nasıl müdafaa ediyorlar?

A) Mahallî idareler lehinde ne gibi hukuki teminat vardır?

a) Anayasa merkezî idarenin bazı aşırı hareketlerini önleyen hükümler koymuştur. Parlâmento sistemi de mahallî idarelere seslerini duyurma imkânını vermiştir.

1) Anayasa hükümleri: 1940 Anayasası'nın X uncu faslı mahallî topluluklara tahsis olunmuştur.

85 inci madde mahallî toplulukların tanınmaları hakkındaki prensibi koymuştur.

87 nci maddenin teyit ettiğine göre bu topluluklar genel seçim yolu ile seçilmiş meclisler tarafından idare olunurlar ve kararların infazı bu meclislerin başkanları tarafından sağlanır.

89 uncu madde idare edilenlerin idaresinde merkezcilikten uzaklaşmaya kanun yapanların dikkatini çekmektedir.

2) Parlâmento sistemi: Daha ileride de görüleceği gibi mahallî toplulukları idare edenler kanun yapanlar üzerine çeşitli tesirler yapabilirler.

Burada yalnız mahallî toplulukların kanun projelerinin hazırlanmasında resmen işbirliği yapabilecekleri müesseseleri inceleyeceğiz.

a) 24 Mayıs 1938 kanunu ile ve komünlerde genel ticaret ve endüstri hizmetleri için bir millî konsey kurmuştu. Bunun amacı mahdut olup mahallî imtiyaz ve emanet işlerinin ilgili konularını incelemekten ibarettir.

b) 24 Şubat 1945 emirnamesi yukarıdaki kurul yerine «il ve komünlere ait kamu hizmetleri için millî konsey» müessesesini kurdu. Bu kurulun görevi; İçişleri Bakanı tarafından kendisine verilen konular üzerinde düşüncesini bildirmektir. Bazı meselelerde bu kurulun düşüncesini almak mecburi tutulmuştu.

Bu kurul o şekilde kurulmuştur ki, mahallî idarelerin de seslerini duyurmak imkân içindedir. Bu konseyde devlet memurlarından, personel temsilcilerinden ve ihtisas erbabından başka belediye başkanları ve genel meclis müşavirleri de bulunmaktadır.

Millî konsey şimdiye kadar önemli kanunların ve bilhassa il ve mahallî idareler projesinin hazırlanmasına iştirak etmiştir. Böylelikle mahallî idareleri ilgilendiren reformlarla tüzüklerin yapılması sırasında mahallî idarelerle devlet temsilcilerinin sıkı işbirliği yapmaları sağlanmıştır.

İnsiyatif; ister devlet adamlarından, isterse mahallî idare temsilcilerinden gelsin, daima idarecilerle mahallî idare temsilcilerinin karşılıklı olarak düşüncelerini bildirmeleri şarttır.

Bir ıslahat hazırlığı her halde karma bir konseyde yapılır. Parlâmento görüşmelerinde mahallî idareler gerekli tesirleri yapabilecek durumdadır.

c) Genel olarak mahallî toplulukları ilgilendiren işlerin konuşulacağı bütün meclislerde o toplulukların temsilcileri bulunacaktır.

Şehircilik konularında geçici şekilde meriyette olan

15 Haziran 1943 kanununa göre şehircilik millî komitesine belediye başkanları da iştirâ keder.

B) Parlâmento meclislerinden biri gelenek kaidelerine göre doğrudan veya vasıtalı şekilde mahallî idareler müessesesidir.

1 — Üçüncü Cumhuriyet devrinde senato üyeleri:

— İl temsilcileri.

— Genel meclis müşavirleri.

— İlçe başmüşavirleri.

— Belediye meclis delegelerinden mürekkep bir seçim heyeti tarafından seçilirlerdi.

1875 yılında komünün önemi ne olursa olsun bir tek delege verebilirdi. 1884 de komünlerin nüfuslarına göre delege göndermeleri esas kabul olunmuştur.

Bu şekilde seçilen bir senato üyesinin mahallî idare işlerine karşı hassas olacağına şüphe yoktur.

2 — 1946 Anayasası senatoyu ortadan kaldırmış ve bunun yerine «Cumhuriyet Konseyi» ni kurmuştur. Bu konseyin :

— 200 üyesini mahallî topluluklar.

— 50 üyesini millet meclisi.

— 15 tanesini Cezayir mahallî toplulukları.

— 51 tanesini deniz aşırı Fransa topraklarındaki meclis üyeleri seçer.

Dikkat edilirse görülecektir ki, Cumhuriyet Konseyindeki üyelikler için deniz aşırı topraklar mahallî idarelerine eski senatoda olduğundan fazla yer ayrılmıştır. Ana vatan mahallî idarelerinin yerleri ise eskiye nisbetle azaltılmıştır.

Öte taraftan Cumhuriyet Konseyinin politik tesiri eski senatodan daha azaltılmış görünüyor. Millet Meclisine gelince bu da eski mebuslar meclisine nazaran mahallî tesirlerin nüfuzuna daha az müsait bir duruma girmiş bulunuyor.

C) Kanunlara bağlılık prensibi ve anlaşmazlıklar için tetkik mercii.

1 — Mahallî toplulukların merkezi hükümet tarafın-

dan idari murakabesi hâlâ mer'iyette bulunan kanun hükümlerine uygun şekilde yapılır.

2 — Anlaşmazlıkları tetkik merciine başvurma yolu yukarıdaki prensibin garantisini teşkil eder. Bunlar yetkiyi aşmadan doğan dâvalardır. Böyle bir dâva mahallî topluluğun temsilcisi tarafından açılır. Kamu hukukunun şartlarına göre idari bir işleme karşı açılır ve Danıştay önüne götürülür.

Yetkiyi aşma dâvası çok çeşitli, konular üzerinde açılabilir.

a) Belediye başkanları ile yardımcılarının görevlerine kararname ile son verilmesi. 8 Temmuz 1908 kanununa göre göreve son verme hakkına karşı açılan dâvalara ivedilikle bakılır. Bu gibi kararların iptal edildikleri çok görülür.

Bozma sebepleri şunlardır:

— Usul hatâsı sebebiyle, işlem konusu olaylara dair ilgilinin savunmasının dinlenmemiş olması. (15 Temmuz 1931 kanunu).

— İşlem konusu olayların işten çıkarmayı gerektirecek mahiyette bulunmaması. Anlaşmazlıkların incelenmesi yalnız formalitelere münhasır olmayıp işin esasına da şâmilidir.

b) Merkezî hükümetin mahallî idare temsilcisi tarafından tevkil yetkisinin kullanılması (Danıştay kararı 2 Aralık 1932).

c) Merkezî hükümetin tasdik yetkisini nizamsız şartlar altında kullanması (Danıştay kararı 7 Şubat 1936, 1937).

3 — Merkezî hükümetin kanunsuz veya kusurlu işlemleri bir mahallî idareye zarar getirmişse bu topluluk Danıştaya başvurarak devletten zarar ve ziyan isteyebilir.

Mahallî topluluğu idare edenler merkezî otorite ile şu şekillerde münasebette bulunurlar:

1 — Memleketi idare edenlerle şahsi temaslar yaparak;

2 — Kendi topluluklarının organları vasıtasıyla;

3 — Seçim bölgeleri yolu ile.

Evvelce Üçüncü Cumhuriyet devrinde bu tesirleri seçim bölgeleri yolu ile daha iyi yapılabilirdi. Bu durum bugün de değişmemiştir.

Bugün merkezî ve mahallî politik personelin kuruluş tarzı şöyledir:
1 —22 Nisan 1947 tarihinde parlâmento üyelerinin seçilişlerindeki esas:

Cumhuriyet Konseyi:

Belediye başkanları	49
Genel meclis müşavirleri	77

Hem belediye başkam, hem müşavir olanlar: 19 (bu yukarıdaki sayıya dahildir.)

Bundan başka Cumhuriyet Konseyinin üyelerinden bir kısmı aynı zamanda belediye meclisinin de üyeleridir.

Millî meclis:

Belediye başkam	105
Genel meclis üyesi	131

Hem belediye başkanı, hem genel meclis üyesi olanlar:

39.

Bundan başka milletvekillerinden bir kısmı belediye meclisinde de üyedirler.

Belediye meclisinin üyeleri katılmaksızın parlâmentodaki mahallî idare temsilcilerinin sayısı 362 dir.

2 — Bakanlar (î Mayıs 1947 tarihinde):

Belediye başkanlığı mandasını taşıyanlar şunlardı: Konsey başkanı, işçileri bakam, bir devlet bakanı, adalet bakanı, tarım bakam, yapı ve şehircilik bakam.

Genel meclis üyeliği mandasını taşıyanlar şunlardı: Konsey başkanı, adalet bakam, finans bakanı, tarım bakanı, endüstri bakanı, F. T. T. bakanı, eski muharipler bakam.

Şu hale göre görevleri mahallî idare hizmetleriyle birleşmiş on bakan bulunuyor demektir Belediye üyeleri bunun dışında kalmaktadır.

Aynı tarihte millî meclis bakanı da bir Fransa şehrinin belediye başkam bulunuyordu.

3 — Mahallî idarelerin seçime tâbî hizmetlerinde bulunan parlâmento veya hükümet mensupları.

Yukarıda verilen rakamlar gösteriyor ki, görevlerim mahallî idare hizmetlerine katmış olan üye sayısı az değildir. Bir politika adamının parlâmentoya seçildikten sonra

mahallî idare hizmetlerinde yer alması pek nadirdir. Bunun tersi ise hemen bir kaide halindedir.

Bu durum bilhassa Üçüncü Cumhuriyet devrinde ve (uninomial) rejim altında pek salgındı. Bir politika adamının normal kariyeri ilk önce bir belediye meclisine üye olmakla başlar, sonra ilçe meclisine ve daha sonra genel meclise üye olurdu.

Bu görevler parlâmentoya üye olmak için ilgililere gereken mahallî tesirleri yapma imkânı verebildiği gibi kamu işlerinde nasıl hareket edilmesi gerektiğini de öğretiyor. İlçe meclisleri idari bakımdan faydalı olmamakla beraber bugünkü mevcudiyetleri müstakil politika adamlarına ilk silâhların sağlaması ile pekâlâ izah olunabilir.

Görülüyor ki, kurtuluştan beri bir politika adamının hayatı küçük bir mahallî idare hizmetiyle başlamaktadır. Seçilene seçmenden uzaklaştıran nisbî temsil ve aday gösterilmesinde partilerin hâkimiyeti bu gelişmenin başlıca sebeplerindendir.

Fransa'da mahallî topluluk idarecileri üç grup halinde toplanmışlardır:

1 — Fransa belediye başkanları derneği çok eskiden beri mevcut olup belediye başkanlarının büyük çoğunluğunu bir araya getirmiş bulunuyor. Bu demek her sene toplanarak belediye işleriyle ilgili konular üzerinde konuşmalar yapar. Hâlen bu derneğin başkam Lion belediye reisi ve millî meclis başkam olan B. Herriot'dur.

2 — Genel meclis başkanları derneği henüz yeni bir kuruluş olmakla beraber büyük faaliyetler göstermektedir. 1946 da Strasbourg'da yaptığı kongrede il reformlarına dair esaslar teşbit etmiştir.

Bundan' başka bir de imtiyazcılar ve emanetçiler zümresine mahsus bir millî federasyon vardır ki, bu, endüstri ve ticaret hizmetleriyle ilgileri nisbetinde mahallî idarelerin komünler arası sendikaların ve iller arası müesseselerin tem silcilerini de içine almış bulunmaktadır. Bu federasyonun yıllık kongrelerinde şu konular ele alınır:

Belediyelere ait hürriyetlerin gerçekleştirilmesi, kır ko-

mimlerinin cihazlandırılması. şehir hizmetlerinin mükemmelleştirilmesi.

d) Merkezi hükümet bütün idare işlerini bizzat sağlayamaz. Bazı hizmetlerin görülmesinde merkezî hükümetle mahallî idare arasında işbirliği vardır.

Bazı hizmetler sadece iller veya komünler tarafından görülür: Ticari veya sınai emanet işleri, kır zabıtası, yangın söndürme teşkilâtı vesaire gibi.

Yine bir takım hizmetler de vardır ki, bunu yalnız devlet yapar. Meselâ millî savunma hizmeti gibi.

Fakat idare işlerinde ihtilâtlar günden güne çoğalmakta ve bu sebepten çeşitli toplulukları ilgilendiren kamu hizmetleri devletin yüksek idaresine verilmektedir. Genel toplulukların özel teşebbüslerle işbirliğinden çok bahs olunmuş- tur. Buna benzer başka bir hareket de aynı hizmetin görülmesi hususunda çeşitli topluluklar arasında işbirliği yapılmasıdır. j

Mahallî idarelere gelince; bu işbirliği başlıca şu iki şekilde görülür:

Millî önemdeki bir hizmeti devlet yalnız başına görür, fakat bu sırada bazı masrafları deruhte etmek suretiyle mahallî idareleri kendisine kolaylık göstermeğe zorlar.

Diğer bazı hizmetler de vardır ki, bunlar ilk zamanlarda yalnız mahallî idareler tarafından yapılırdı, şimdi devlet bu hizmetleri eline almış ve müşterek idare sistemi kabul etmiş bulunuyor.

Devlet hemen her zaman malî güçlükler içinde kalır ve mahallî idarelerin malî durumları ne kadar bozuk da olsa kendine ait olan bu masrafların ödenmesini bu topluluklara bırakabilir.

Devletin idare ve bütçe işlemleri her zaman yavaş ve ağır yürür. Bazı hizmetlerin realitelere uydurulması ve acele V olarak, yeniden teşkilâtlandırılması gerekir. Bu teşkilâtlanmaya mahallî idareleri de katmak hususunda devletin avantajı vardır, bu idareler çarçabuk karar alabilirler.

Hizmetlerin işletilmesi hususunda gerekli maddî işler

o hizmetin bulunduğu yerdeki otoritelerce daha uygun ve faydalı bir şekilde yapılabilir.

B) Bazı devlet hizmetlerinin görülmesine mahallî idarelerin katılmaları başlıca iki şekilde göze çarpar:

— Hizmetlerin işlediği yerler il veya komünlere ait tir ve bunlar tarafından yürütülür. Nitekim il, ilçe, adalet işleri, cezaevleri, jandarma kıışlaları, ilk ve orta mekteplerle liseler gibi.

— Devlet hizmetlerine mahallî idarelerin yardımcı personel sağlaması. Bu şekilde hizmetlerin görülmesindeki işbirliğinin avantajları bulunupla beraber devletle mahallî idareler arasındaki münasebetlerde tam bir âhenk yarara cak mahiyette değildir. Mahallî idareler personel tedarikine mecbur olmak veya idaresi kendilerinde olmıyan bir hizmetin masraflarına iştirak zorunda bulunmak gibi hallere güç tahammül ediyorlar.

Otoritesini kaybetmeden hizmetin masraflarını kendilerine gördürmek gibi bir devlet politikası seziyorlar ve kendilerine hiç bir sorumluluk vermeyen bir teşebbüsün masraflarına katılmak istemiyorlar.

Öyle görünüyor ki, mahallî topluluklar için çok pasif olan bu işbirliği gerileme yolundadır, işte bunun içindir kî. majistra reformu hakkında hazırlanmakta olan kanun projesi mahkemelere ve istinaf mahkemelerine ait gayrimenkul-lerin devlete devrini derpiş etmektedir. İllerin yeniden teşkilâtlandırılması hakkındaki projede devlet hizmetlerinin yürütülmesi işinde kullanılan yardımcı personelin büsbütün genel kadroj-a alınması düşünülmüştür.

2 — Karma hizmetler. Devletin kısmen eline aldığı il veya komün hizmetlerinin oldukça eski hizmetler olduğunu söylemiştik. Sağlık ve sosyal yardım hizmetleri gibi.

Çok zamanlar sağlık hizmetinin belediye zabıtası yetkileri ile ilgili olduğu düşünülmüştü. Çünkü belediye zabıtası genel sağlığın korunması işini mahallin ihtiyaçlarına göre en iyi takdir edebilecek durumdadır.

Sosyal hizmetlere gelince, bu da sadece komünleri ilgilendiren bir iş olarak görülmüyordu. Çünkü ihtiyaç içinde bu-

lunan hemşerilerinin yardımına koşmak komün halkına düşerdi. Bazı yardım kanunları ilkönce bu hizmete ait teşkilâtı her ilin genel konseyine bırakmıştı.

- Yoksul hastalar hakkındaki 15 Temmuz 1895 kanunu;
- Çocuklara yardım hakkındaki 27 Haziran 1904 kanunu;
- İhtiyarlara yardım hakkındaki 14 Temmuz 1905 kanunu;
- Gebe kadınlara yardım hakkındaki 17 Haziran 1913 kanunu ve yine

sağlık işleri hakkındaki 15 Şubat 1902 kanunu il içindeki sağlık hizmetleri teşkilâtını kurmağa genel meclisi memur ediyordu.

Şimdi merkezci gelişmeyi kısaca gözden geçirelim ve kurulan karışık sistemi gösterelim

Merkezci gelişme bilhassa 1935 den itibaren kendini hissettirmeğe başlamıştır.

30 Ekim 1935 kararnamesi sağlık talimatı çıkarma işini belediye başkanından alarak valiye vermiştir.

O zamandan beri yardım meselesinde devlet hizmetlerinin faaliyetini kuvvetlendiren bir sürü esaslar kabul edilmiş ve merkezî hükümet tarafından hizmetler kurulmuştur. Bunların çoğunu geniş yetkiler veren kanunlara ve kısmen Vichy kanunlarına dayanarak çıkarılmış kararnameler teşkil eder.

Bu hal normal teşri müesseselerinin merkezî idarenin saldırgan temayüllerine karşı mahallî toplulukları koruyucu bir şekilde hareket ettiğini göstermektedir.

Sağlık ve sosyal yardım hizmetleri hakkındaki bugünkü teşkilât devletle il ve komünlerin işbirliği yapmaları bakımından karışık bir görünüş arzeder.

— Bu hizmetlerin masrafları üç tüzelkişilik kategorisine ayrılır. Esas itibariyle masrafları üzerine alan ildir, buna kısmen devlet ve komün de iştirak eder. Bu masrafların nasıl dağıtılacağı 30 Ekim 1935 (Sosyal yardım işleri için) kararnamesiyle 15 Temmuz 1893 tarihli geçici kanunda (sağlık işleri için) gösterilmiştir. Prensipten itibaren bu hiz-

metleri işletecek genel meclistir, fakat hükümetin bu hususlarda eline aldığı işlerin sayısı o kadar çoktur ki, bu prensip kaide değil, istisna olmuştur.

- Yoksullar yurdu hakkındaki 21 Aralık 1941:
- Yardım gören çocuklar hakkındaki 15 Nisan 1943;
- Gebe kadınlara yardım hakkındaki 2 Kasım 1945 emirnamesi.

Yukarıdaki kanunlar karar verme ve teşkilât yapma yetkisini genel meclisten alarak hükümetin tâyin ettiği bir memura vermiştir. Sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinin personeli bazan hükümete, bazan da il veya komüne aittir. Hükümete ait olanlar: departman müfettişleri, sağlık şubeleri müdürleri, her ilin yardım personeli. İllere ait olanlar: illerin teftiş büroları yardımcıları, çocuk bakımı, çocukları ve anaların koruma ve verem dispanserlerinin asistanları, sanatoryom doktorları.

Komünlere ait olanlar: Parasız tıbbi yardım bürolarının personeli, mecburi hizmetler dışında komünlerce kurulan sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinin personeli.

B) Yol hizmetleri:

Her ilin il yolları denen bir şebekesi vardır. Bunun iyi bir şekilde tutulması için gerekli masraflar il bütçelerinden ödenir. Normal hallerde bu hizmeti genel meclis görür.

Bu işte de hükümetin gittikçe artan bir müdahalesi göze çarpar ve bu hizmetlerin yürütülmesine şoseler ve köprüler idaresi denen bir devlet müessesesi bakar.

- İl görevleri devlet memurları tarafından yapılacaktır.
- Birçok il yolları devlet yolları haline sokulmuştur.

Bu şekilde kurulmuş olan işbirliği rejiminden mahallî topluluklar memnun görünüyorlar. Mahallî topluluklar yavaş yavaş faaliyet çevrelerinin devlet lehine daralmakta olduğunu ve kendilerine vaat edilmiş olan ademi merkeziyetin lâftan ibaret kalma tehlikesinde bulunduğunu görüyorlar. Bu toplulukların kendi yetkileri içindeki işler üzerinde karar almalarının ne önemi vardır?

Öyle görünüyor ki, bugünün temayülü 1935 ten sonra

gelişmeye dönmek ve devletin idaresini kendi eline aldığı hizmet sorumluluğunu tekrar topluluklara vermek yolundadır.

Kendilerine ait işlere devletin el koyduğu düşüncesi mevcut oldukça mahallî topluluklarla devlet arasındaki işbirliğinin iyi bir şekilde gelişmesine imkân yoktur. İtimat verici bir işbirliği ancak hürriyet havası içinde sağlanabilir.

Devlet kabul etmelidir ki, mahallî topluluklar felce uğratıcı kaidelere tâbi olmadan kendi teşkilâtlarını düzenlemek hususunda insiyatife sahip bulunmaktadırlar.

Sonuç:

Bugünkü Fransız kanunları ademi merkezîyet prensibinden ilham almaktadırlar. Mahallî topluluklar rejimi de bütün müesseselerimizi harekete getiren demokrasi ruhuna bağlanmış bulunuyor. Nasıl Cumhuriyet rejimi memlekete kendini idare imkânı veriyorsa, ademi merkezîyet de il ve komünlerin mahallî topluluklarına seçtikleri kimseler vası- tasiyle millî birlik çerçevesi içinde kendi işlerini kendileri görme hakkını tanımalıdır.

Fakat bugün içinde bulunduğumuz malî güçlükler bunun gerçekleşmesine engel olmaktadır; bu hal aşağı yukarı 1930 yılından beri merkezîcilik yolunda tedbirler alınmasını gerektiriyor.

Mahallî topluluklar merkezî hükümetin müdahalesi karşısında harekete geçmiş değildir; hattâ bazan bu müdahaleyi üstüne de çekmektedir, bu durum daha ziyade hareket imkânlarının darlığından ileri geliyor. Ademi merkezîyet sistemi lehinde sağlanabilecek en önemli ve en tesirli reform mahallî idareler mâliyesinde yapılacak reformdur. Çoktan beri İncelenmekte olan bu reform, devlet ihtiyaçlarıyla çarpışma halindedir, yani devlet kendi lehinde konmuş vergi gelirlerini mahallî topluluklara terketmek istemediği gibi, vergi randımanlarının geleceğini tehlikeye düşürmemek için vergi mükelleflerinin ödevlerini arttırma yetkisi de vermemektedir.

İşaret edilen bu merkezîcilik temayülü üzerine tesir yapan bir sebep daha vardır, idarecilik gittikçe daha karışık

ve teknik bir durum almakta ve başka alanlardan ziyade ihtisas istemektedir. Bilhassa sağlık, sosyal yardım ve ulaştırma gibi mülhak ve tamamlayıcı kamu hizmetleriyle işbirliği yapılmasında bu ihtisasa daha büyük ihtiyaç vardır, işbirliği yüksek bir idare ehliyetiyle gerçekleştirilebilir ve en tabii ifadesini merkezilik sisteminde bulur. Mahrumiyet içinde bulunan mahallî idarelerin hareket serbestlikleri bu sebeple gittikçe artan hükümet müdahalesiyle daralmaktadır.

Bir taraftan politik temayüllerin birbirlerine zıt oluşuna, öte taraftan tatbikat alanındaki ihtiyaçlara bakarak diyeceğiz ki. Anayasanın istediği ademi merkeziyet sistemi gerçekleşmeden uzaktır ve mahallî topluluklar için tanınmış olan hareket serbestlikleri gittikçe daha dar bir çevre içine sıkıştırılmaktadır. Şüphe yok ki bu biraz mübalâğalı bir korkudur.

Müdahaleciliğin genişlemesi dahi idareyi bir sürü karışık ihtiyaçları karşılamak zorunda bırakıyor. Bu ihtiyaçların takdir edileceği zaman çok uzak değildir, mahallî idarelerin birbirlerine yaklaşımları gerektir. Merkez dışı topluluklar sendika halinde toplandıkça sosyal ve ekonomik hizmetlerin görülmesi yolunda geniş faaliyet alanları bulabileceklerdir.

Mahalli toplulukların bu alandaki çalışmaları merkezin faaliyetinden daha çabuk ve mahallî şartlarla ahenkli olur. Meselâ, bugün Fransa'yı sarmış olan mesken buhranı hakkında onlar daha uygun kararlar alabilirler. Bay Puget genel raporunda şöyle diyor: Devlet ile mahallî topluluklar memleket esenliğini yükseltme ve hiç değilse sıkıntılarını azaltma amacıyla çalışmalarını birleştirmiş durumdadırlar. Usuller, mürakabe sistemleri ve görev dağıtımı değişse de amaç yerinde kalır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ HUKUKUNDA TEVKİF YETKİSİ

Yazan:
çeviren:

Rolfın Perkim
Jowa Üniversitesi hukuk
Bakanlığı Tetkik
Profesörü

Türkçeye

İzzeddin ERAYDİN
İçişleri
Müşaviri

Genel düşünce:

Mâzur gösterici bir sebep olmadan bir kimseye yapılacak en küçük temas dahi kanuna aykırıdır. İlgilinin izin vermiş olması fizik temas için mâzû gösterici bir sebeptir. Futbol oyuncularını oyun arasında oyundan ileri gelme her türlü ağır dokunuşlara önceden muvafakat vermiş sayılırlar. Çok sıkışık insan kalabalığı arasına giren kimsenin durumu da böyledir. Fizik dokunuşlara ilgilinin izni olmamakla beraber buna kanunların izin verdiği haller vardır. Meselâ yaramaz bir çocuğa ana ve babasının uygun göreceği makul bir iedip hareketi bu çeşit bir dokunuştur.

Ne ilgilinin muvafakati, ne de kanunun izni bulunmadığı halde hiç bir maksat taşımayan, kusur veya ihmalden de ileri gelmeyen fizik dokunmalar da mâzur görülebilir.

İster kuvvet bakımından, ister mutavaat istenmek suretiyle olsun tevkif, bir maksat taşıyan ve normal olarak mevkuף tarafından muvafakat edilmiyen bir harekettir. Şu halde tevkif yalnız kanunun izin verdiği hallerde meşrudur.

Tarifler:

Tevkif, bir kimseyi bir mahkeme heyet veya makam önüne çıkarmak veya bir kanun isteğini yerine getirmek için yakalamaktır. Tevkifin en başlı amacı suçlu veya sanığın yargılama veya soruşturma için mahkeme önüne götürülmesi veya hüküm giymiş bir kimsenin cezaevine teslim edilmesidir. Bir zamanlar hukuk mahkemelerinde de dâva edilen kimsenin tevkif edilerek mahkeme önüne çıkarılması sık sık başvurulmuş bir metodu ama, şimdi bu çok özel şartlara bağlanmış veya büsbütün yasak edilmiştir. Yine bazı ek

maksatlar daha vardır ki, kanun bunlar için de yakalamaya yetki veriyor. Meselâ çağrı müzekkeresine kulak asmamış bir şahit, veya akımı kaçırmış bir adam gibi.

Serbestliğı tahdit; hukuk anlamında bir kimsenin rızası dışında tutulmasıdır. Bu fiilin tahakkuku için mutlaka o kimsenin cezaevine veya başka bir yere kapatılıp üstüne kilit vurulması şart değildir. Bir Ccidde üstünde sadece tutulmakla da serbestlik tahdit edilmiş olur. Bir veya birkaç yönde gidiş gelişin yasak edilmesi serbestliğı tahdit sayılmaz, çünkü bir başka tarafa gidiş yolu açıktır. Fakat kuvvet kullanmak, barikat koymak veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak veya yetkili makamca emir verilmek suretiyle orada kalmağa zorlanacak olursa serbestliğı tahdit edilmiş olur. Yakalama, maksat taşıyan bir serbestlik tahdididir. Meğer ki bir yetkinin kullanmasıyla ilgili olarak geçici bir şekilde yapılmış olsun. Meselâ tevkife yetkili bir polis memurunun bir kimseye kendisini takip etmesini emretmesi gibi. Eğe; o kimse bu emre uyarısa yakalanmış demektir. İsterse polis memuru eliyle ona hiç dokunmamış olsun.

Bir gün bir polis memuru kanuni yetkisini kullanmada çok ileri giderek yargıç huzuruna çıkarmak üzere bir kimseye kendini takip etmesini emretmiş, öteki de buna uymuştu. Beş on adım gittikten sonra memur buna yetkisi olup olmadığından şüpheye düşerek tuttuğu salıvermiş olduğu halde mahkeme onu para cezasına çarptırmıştır. Halbuki memur o kimseye eliyle hiç dokunmuş bile değildi.

Bir görevin yapılışı sırasında bir kimsenin geçici bî süre için tutulmuş olması buna benzemez. Meselâ bir polisin ehliyet vesikasına bakmak üzere bir şoförü veya motorcuyu durdurması gibi. Polis, ehliyet vesikasını uygun görünce onu bırakır. Makul bir süreden fazla tutmuş olmamak şariiyle polisin bu hareketi yakalama sayılmaz.

Tevkifin unsurları:

Tevkifin tamam sayılabilmesi için fiziki bir temas şart değilse de sadece söz de yetişmez. Tevkifin yetkili bir memur tarafından bir maksatla yapılmış ve mevkufun da buna itaat etmiş olması gerektir. Ne tutulma, ne de boyun eğ-

arie yoksa tevkif de yok demektir, Eğer polis om; tutmadan tevkif ettiğini söyler ve o da bunu dinlemyerek ipi kırarsa bu hukuk anlamında bir kaçma sayılmaz, çünkü tevkif unsurları tamamlanmış değildir. Memurun o kimseyi yakalamak maksadyile tutmuş olması gerektir, tutuş uzun sürmemiş olsa dahi tevkif tamamlanmış sayılır.

Tevkif ya bir mahkeme, heyet veya bir makam önüne çıkarmak veya bir kanun hükmünü uygulamak gibi bir amaç taşımalıdır. Eğer sadece bir yetkinin kullanılışı sırasında bir durdurma yapılmışsa buna tevkif denemez. Meselâ motorlu ulaştırma vasıtalarının denetçisi kamyonları durdurarak yüklerini inceleyebilir. Bu sırada şoför beklemek zorundadır. Ancak gecikme makul bir süreyi aşmamalıdır. Hattâ tartma âletlerinin bulunduğu makul bir mesafeye kamyonunu çekmesi şoförden istense bile bu tevkif sayılmaz. Fakat kendisinde denet yetkisi olmayan bir kimse şoförü durduracak olursa bu hareket kanunsuz tevkif olur. Bazı şartlar altında kanunun kendisine araştırma yetkisi verdiği bir memur bu araştırmayı yapmak için bir kimseyi geçici surette alıkoyacak olursa bu hareket tevkif sayılmaz. Ancak araştırma bir suç işlendiği hakkında delil verdiği takdirde bunun arkasından tevkif de gelebilir.

Tevkif ile ihzar aynı şey değildir. İngiliz kanunlarında öyle hükümler vardır ki, bir suç işlendiğine dair yapılacak şikâyet üzerine yargıç, uygun gördüğü takdirde, tevkif müzekkeresi yerine ihzar çıkarabilir. Eğer bununla da gelmezse tevkif müzekkeresi çıkarır. Aşağı yukarı birçok Birleşik Devletler statüsü de beyledir, ama sadece kabahat, nevinden suçlarda. Seyrüsefer işlerinde polis memuru da ihzar müzekkeresi kesebilir. Bu maksatla çıkarılmış bir kanuna göre polis ihzardan önce tevkife de yetkilidir. Federal cinayet komisyonu son zamanlarda bir tevkif yetkisi kanunu hazırlamıştı. Henüz tasdik işlemi bitmemiş olan bu kanuna göre polis tevkif müzekkeresiz bir yakalama yapmak istendiği zaman yazılı bir ihzar çıkarabilecektir. Bunun amacı, mahkeme önüne çıkarılması için yeter sebep bulunduğuna

inandığı kimse hakkında polisin daha hafif bir işlem yoluna gidebilmesini sağlamaktır.

Bir polis memuru bir kimseden kendisiyle birlikte gelmesini isteyebilir. Bu alelade isteğe uymak tevkif sayılmam. Fakat tevkif yetkisi bulunmayan bir memur kendine yetkili süsü vererek hareket eder ve ötekine bu inancayı verirse iş değişir. Bundan başka bir polis memuru tevkif sebebinin söylemez ve mevkuf da bunu bilmezse bu yakalama kanuna uygun bir tevkif sayılamaz. Meğer ki tevkif sebebinin açıklanmasında sakınca bulunsun. Bir mahkeme içtihadına göre tevkif şu dört unsuru ihtiva etmelidir: 1) Yakalamanın amacı olması, 2) yetkili veya yetki iddiasında bulunan bir makamca yapılması, 3) şahsın tutulması veya elde edilmesi, 4) mevkufun bunları bilmesi.

Tevkif edilemeyecek kimseler:

Yetki ve sebep olmadıkça hiç kimse serbestliğinden mahrum edilemez. Diğer taraftan özel masunluk bulunmadıkça ne yerli, ne yabancı, ne durucu ve ne de geçici hiç kimse tevkiften kendini kurtaramaz.

Diplomatlar:

Genel âdet ve millî nezaket, ecnebi devlet reisini mahallin adli yetkisi dışında tutmuştur. Bir milletin şeref ve kudretini temsil eden bu zat dostça ziyaret yaptığı memleketin hukuk ve ceza mahkemeleri önüne götürülemez. Aynı muafiyet yabancı devlet diplomatlarına ve hattâ bunların ev halkına ve hizmetçilerine de şâmilidir. Ecnebi bir elçilikteki (ataşe) de diplomattır. Halbuki bir konsolos, diplomattan ziyade ticaret ajanı durumunda olduğu için bu muafiyetten faydalanamaz.

Bu muafiyetin aynı diplomatları kanun üstü tutmak değil, belki bunları mahallin adli yetkisine tâbi tutmanın doğuracağı uluslararası kötü olaylardan kaçınmaktır. Yabancı bir devlet temsilcisinin bir suç işlemesi halinde yapılacak en doğru hareket bu zatın geri çağırılması istemektir. Onun memleketinde ceza göreceğini düşünmek yerinde olur.

Böyle bir muafiyetten faydalanma yoluna gidildiğine

pek nadir rastlanır. Diplomatik hizmetlerde bulunanlar temsil ettikleri memleketin iyi şöhretini koruma hakkından muafiyet yollarına gitmenin yükliyeceği ağır sorumluluğu takdir ederler. Bu sebeple memleket kanunlarını en hafif şekilde bile ihlâl etmemek için diplomatların birçok külfetlere katlandıkları olur.

Milletvekilleri :

Anayasa der ki: «Senato ve meclis üyeleri oturum halindeki parlâmentoda bulunurken veya buraya gidip gelirken hiyanet, cinayet veya sükûn bozucu suçlar dışında bir sebeple tevkif edilemezler.» Birleşik Devletler'den her birinin teşri meclisleri üyeleri de kendi Anayasalarıyla bu şekilde himaye altına alınmışlardır. Buradaki sükûn bozucu tabiri biri dar öteki geniş olmak üzere iki ayrı anlama gelir. Dar mânası yurddaşların huzur ve rahatını bozan herhangi bir hareket ve kamu düzeninin bozulmasına sebep olacak kamu suçudur. Meselâ bir rüşvet veya dolandırıcılık suçu böyle değildir, fakat kargaşalık çıkarmak, saldırganlık sükûnün bozulmasına sebep olabilir.

Sükûn bozuculuk tâbiri İngiltere'de geniş mânada kiralin sükûn ve huzuruna karşı işlenmiş bir hareket gibi kabul edilirdi. Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi muafiyeti yalnız hukuk meselelerine tahsis ederek Anayasa'daki «hiyanet, cinayet ve sükûn bozucu suçlar» ibaresini «hiyanet, cinayet ve kabahat nevinden suçlar» şeklinde tefsir etmiştir. Bu netice parlâmento imtiyazlarına bakılarak çıkarılmıştır.

Bir gün bir devletin teşri meclisi üyelerinden biri toplantıya giderken bir polis memurunun seyrüseferi kontrol ettiği bir noktadan yaya olarak caddeyi geçerken nizama aykırı bir hareket yapmıştı. California mahkemesi bu suçu sükûn bozucu kabul ederek tevkif muafiyetinden o milletvekilini faydalandırmamış ve ihtara rağmen caddeyi geçmekte ısrar eden bu zatın memur tarafından tevkifini kanuna uygun bulmuştur.

Seçmenler, davacılar, davalılar:

Birleşik Devletler kanunlarının çoğu seçimlere iştirak

eden ve seçim yerine giden veya dönen seçmenlerle bir mahkemede yargıç, savcı, jüri üyesi, davacı, davalı veya şahit sıfatıyla hazır bulunacak kimseleri tevkiften muaf tutmuşlardır. Ancak bu hükümlerde de ağır suçlar istisna edilmiştir.

Tevkif müzekkeresi:

Tevkif müzekkeresi bir kimsenin tevkifine dair yazılı bir emirdir ki, yetkili bir yargıç, mahkeme, heyet veya makam tarafından çıkarılır.

Anayasa'nın dördüncü tadilinde şu hüküm vardır: «Yurddaşların üstlerinin, evlerinin, eşyalarının ve evraklarının yersiz araştırma ve el koymalara karşı masun tutulması hakkı ihlâl edilemez ve yemin veya tasdik ile teyit edilmiş muhtemel bir sebebe dayanmadan, araştırma yapılacak yer etraflı surette açıklanmadan ve el konma ile ilgili kimsenin ve eşyanın mahiyeti belirtilmeden müzekkere çıkarılamaz.» Birleşik Devletler'den bir kısmının anayasalarında da hemen aynı dil kullanılmıştır. Anayasada böyle bir hükmün bulunması müzekkeresiz tevkifler yapılmasına engel değildir, çünkü bu hükmün amacı sadece müzekkerelerin kötüye kullanılmasını önlemektir. Bir tevkif müzekkeresi çıkartabilmek için yemin veya tasdik ile teyit edilmiş muhtemel bir sebep bulunması şarttır.

Normal hallerde «muhtemel sebep» i arayacak olanlardan biri yargıçtır, çünkü müzekkereyi o çıkaracaktır- Eğer müzekkere bir mahkeme, heyet veya makam tarafından çıkarılacaksa «muhtemel sebep» i araştırmak bunla'a düşer. Bunun yemin veya tasdik ile teyit edilmesi gerektiğine göre yargıç suçun işlendiğine ve muhtemel suçlunun hakkında tevkif müzekkeresi çıkarılacak kimse olduğuna dair şahitlerin yeminli beyanlarını dinleyerek buna kanaat getir-melidir.

Bu konuda iki safha vardır: Bunlardan birincisine göre yargıcın tevkif müzekkeresi çıkarılmak istenen kimsenin suçluluğuna değil de sadece kendisinden şüphe edilebileceğine kanaat getirmiş olması yetiştir. İkincisi bu sonuca varmak için yargıcın yeminli dinleme yapmasıdır. Bunun mut-

laka yazılı olması şart olmayıp gerekli hallerde itham edilen kimseden şüphe etmeğe sebep bulunup bulunmadığına dair ağızdan da yemin veya tasdik sağlanabilir.

Bu bakımdan beyana eklenecek başka bir söz de olabilir. Yeminli şikâyet; Anayasanın «yeminle teyit edilmiş muhtemel sebep» le ilgili normal hükümlerini tatmin edici bir olaydır. Fakat diğer kanunların isteklerini de göz önünde tutmak gerektir. Birleşik Devletler'den en az üçte birinin kanunlarında aynen şu hükümler vardır: «Bir suç işlendiğine dair yargıca bir şikâyet yapıldığı zaman o şikâyetçiyi ve onun göstereceği şahitleri yeminle dinler ve ifadelerini zaptettirir ve imzalatır.» Birleşik Devletler'den bir kısmının kanunlarında ifadelerin zaptı mecburiyeti yoktur. Diğer bazı devletlerde ise kanunlar yeminli şikâyetin tescilini tevkif müzekkeresi çıkarmak için yeter kabul etmektedirler. Bunlara göre başka bir işlem gerekli değildir, Fakat bütün kanunlar şikâyetçi ile şahitleri yeminle dinleme, ifadelerini zaptettirme ve imzalatma yetkisini yargıca vermiştir. Kanunun bu işlemi mecburi tutmadığı halde bile yargıcın buna riayet etmesi ihtiyatlı bir hareket olur. Bu hareket tarzı tevkiften sonra doğabilecek güçlükleri önler. Sinirli ve kızgın bir yurddaş hemen şikâyete koşarsa buna dair kendisinden sadece yemin etmesi değil, yazılı olarak yeminli ifade vermesi de istenirse canını sıkan ve şikâyetine sebep olan hareketin suç unsuru taşımadığının farkına varabilir.

Bir polis memuru da kendi şikâyeti üzerine «muhtemel sebep» bulunduğu kanaat verebilmek şartıyla yargıçtan tevkif müzekkeresi alabilir. Eğer olaylara yeter derecede vakıf değilse müzekkere isteğinde bulunmamalıdır. Şunu belirtmek yerinde olur ki, bir tevkif müzekkeresi «muhtemel sebep» e dayanılarak çıkarılır, müsbet suç delillerinin gösterilmesi gerekmez. Bu sebeple polis memuru suçu gözleriyle görmüş olmamakla beraber ne gibi olayların «muhtemel sebep» teşkil edeceğini kestirebilir.

Mahkemeye aksetmiş olmyan suçlar için tevkif müzekkeresi sulh yargıcı veya benzeri bir yargıç tarafından çıkarılır. Aksi halde bunu mahkeme çıkarır. Müzekkerenin bir he-

yet tarafından çıkarıldığı da olur. Meselâ teşri meclislerinin bazı durumlarda tevkif müzekkeresi çıkarma yetkileri vardır.

Müzekkerenin infazı:

Gelenek hukukuna göre bir tevkif müzekkeresi polise olduğu kadar özel bir kimseye de hitap edebilir. Şu farkla ki, polis onu infaz zorunda olduğu halde özelkişi buna mecbur değildir, fakat müzekkerede adı yazılı kimseyi yakaladığı takdirde bu polis memuru tarafından yapılmış yakalama gibi kanuna uygun bir hareket olur. Müzekkere bir polisin adına veya makamına çıkarılabileceği gibi bütün polis dairelerine de tevcih edilebilir. Modern statüler müzekkerelerin özelkişiler tarafından infazına dair olan hükümleri kaldırmak yolundadırlar.

Muteberliği:

Bir tevkif müzekkeresinin muteberliği itham edilen kimsenin gerçekten suçlu olup olmaması ile ilgili değildir. Onun şu esaslı unsuru ihtiva etmesi her şeyden önce şarttır:

1) tevkif müzekkeresi kanun hükümlerine uygun olarak çıkarılmış olmalı, 2) müzekkereyi çıkaran yargıç, mahkeme veya heyet yetkili bulunmalı, 3) müzekkere şekle uygun olmalıdır. Yetki meselesinde üç nokta vardır: a) Genel otorite, b) o olayla ilgili özel otorite, c) adı yazılı kimseyi tev-

kif ettirme otoritesi.

Sulh yargıcı durumunda olanlarla çeşitli mahkeme yargıçları tevkif müzekkeresi çıkarmağa yetkilidirler. Teşri meclisleri de bu yetkiye sahiptirler. Bundan başka özel statülerle bölge savcılarına ve mahkeme sekreterlerine de bu yetki verilebilir. Özel statülerle tahdit edilmiş olmamak şartıyla bir yargıç herhangi bir suç sebebiyle tevkif müzekkeresi çıkarabilir. Özel bir mahkeme yargıcına gelince bu çağrı müzekkeresine kulak asmamış bir şahidi yakalatıp getirtmek gibi özel bir takım maksatlar için müzekkere çıkarabilirse de normal suçlar için bu yetkiye sahip değildir. Söylemeğe lüzum yoktur ki, millet meclisleri gibi heyetlerin tevkif yetkileri dar amaçlıdır.

Tevkif müzekkeresi içindeki tâbirlerde kesin benzer-

lak şart olmamakla beraber onun şekle uygun düzenlenmiş olması önemlidir. Gelenek hukukuna (common law) göre müzekkere İngiltere’de Kıral ve bir de devlet adına çıkarılır ve (a) açık ifade ile işlendiği iddia edilen suçun mahiyeti, (b) tevkif edilecek kimsenin adı veya makul bir kesinlikle teşhisini sağlayacak eşkâli, (c) adı geçenin yakalanarak müz- zekkeı reyî çıkararak makam huzuruna getirilmesi emri, (d) müzekkere çıkarıldığı tarih ve yer, ve (e) müzekkereyi çıkararak yargıcın imzası ve memuriyet unvanı müzekkereye yer almış bulunur. Memuriyet unvanı gösterilmek üzere imzadan sonra sulh yargıcı kelimeleri yerine bu kelimelerin baş harfleri olan «S. Y.» işareti konmuş olması müzekkere hukuki değerini azaltmaz. Bunun gibi yazıcı hatâsı olarak tarihin yanlış atılmış olması da onun muteberliğine zarar getirmez.

Birleşik Devletler’den çoğunun statüleri müzekkere sıklık surette şekle uygun olmasını şart koymuşlardır. Tevkii edilecek kimsenin işlendiği suçun açıklanması da şart konmuştur. Fakat on devletin (yani Alabama, Maine, Ohio, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Nebraska, Yeni Meksika, Washington ve Wisconsin devletlerinin) statülerine göre tevkif müzekeresinde şikâyet konusu da bulunmalıdır. Amerika hukuk enstitüsü uzun uzadıya bu konuyu inceledik ten sonra Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu için bir örnek hazırlamıştır. Bu sadece mahallî meclislere sunulmuş bir tekliften ibaret olmakla beraber birçok devletlerin kanunlarına uymakta olduğu için buraya aynen alıyoruz. Söylemeğe lüzum yoktur ki, her yargıç müzekkere şekli bakımından kcp.di memleketinin kanunlarına göre hareket zorundadır.

Enstitünün müzekkere hakkındaki teklifi şundan ibarettir: «Tevkif müzekeresi:

- a) Devlet adına yazılmış olmalı;
- b) Suçun mahiyetini açıklamış olmalı;
- c) Aleyhinde şikâyet yapılan kimsenin yakalanıp müzekkereyi çıkararak makam önüne getirilmesi emrini ihtiva etmeli;
- d) Tevkif edilecek kimsenin adını belli etmeli, eğer

adı bilinmiyorsa makul bir kesinlikle teşhisini sağlayacak eşkâlini vermeli;

e) Hangi tarihte ve hangi kontluk veya belediye bölgesinde çıkarıldığını göstermeli; ve

f) Memuriyet adı da yazılmak suretiyle yargıcın imzasını taşımalıdır.»

Eğer bir devletin özel kanunlarına göre müzekkerede resmî mühür bulunması ve «Illinois halkı namına» gibi ibiv başlık taşıması gerekiyorsa müzekkerede bunların eksikliği onun muteber sayılmasına engel olur.

Sorumluluk:

Muteber bir tevkif müzekkeresini usulüne uygun olarak infaz eden kimse kanunun himayesi altındadır. Koruma daha da ileri giderek muteber olmaktan çıkmış bir müzek- kerinin infazını bile suç saymıyor. California mahkemesine göre: «Yetkili bir makam tarafından çıkarılmış şekle uygun bir müzekkere polise verildiği zaman onun derhal infazı görev olur. İnfazı ne kadar ağır sonuçlar doğursa dahi bundan polis için hiç bir sorumluluk bahis konusu olamaz» müzekkere çıkarılmazdan önce kanuni formalitelere riayet edilip edilmediğini anlamak maksadıyla polis infazı geciktirmeğe yetkili değildir, eğer müzekkerede göze çarpmayan yolsuzluklar varsa bu hal polisi kanun himayesinden mahrum kılmaz. Meselâ «alman yeminli bilgiye göre işlenen öldürme suçundan .....itham olunduğu» tarzında bir sulh yargıç tarafından çıkarılan müzekkere üzerine yakalama yapan polis, yukarıdaki şikâyet ifadesi yeminsiz alınmış olsa dahi kanun himayesinden mahrum edilemez.

Öte taraftan tevkif sebebi olan hareketin müzekkere çıkarılmasını gerektiren hallerden olup olmadığını polis bilmelidir. Meselâ diyelim ki bir müzekkere, adı yazılı kimsenin işlediği suç sebebiyle tevkif edilmesini istiyor, ama suçun mahiyetini bildirmiyorsa bu müzekkereye göre yapıla cak tevkif kanunsuz olur, çünkü müzekkere muteber değil c'ir.; Bundan başka müzekkerenin yetkili bir makam tarafından çıkarılmış olup olmadığını da polisçe bilinmesi gerektir. Bu sebeple yetkisiz veya sadece bazı özel maksatlar

içün yetki sahibi bir makam tarafından çıkarılmış müzekkereyi infaz eden polis memuru kanun himayesinden fayda alamaz. Diyelim ki, özel bir mahkeme çağrı müzekkeresine tutulak âsmıyan bir kimse hakkında tevkif müzekkeresi çıkarılmıya yetkilidir, fakat bir suçla itham edilen kimse hakkında böyle bir yetkisi yoktur. İşte böyle bir mahkemenin çıkaracağı tevkil müzekkeresini infaz eden polis memuru Kanun himayesinden faydalanamaz.

Genel müzekkereler, adsız müzekkereler, v. s

Bir defa bir yargıç bir müzekkere çıkararak çaldığı stöyienen çuvalların bulunacağından şüphe edilen her evin, depoğun ve ambarın araştırılmasını ve çaldığından şüphe edilen herkesin yakalanmasını emretmişti. Hem yakalama vte hem de araştırmayı emreden bu müzekkerenin kanuna uygıun olmadığına mahkeme sonradan karar vermiştir, isim hanesi sonradan polis tarafından doldurulmak üzere boş bırakılmış müzekkereler yargıç tarafından çıkarılmış olsa dahi muteber değildir, kanun himayesi sağlamaz. Günkü her müzekkere «muhtemel sebep» e dayanılarak çıkarılır, müzekkereyi çıkaran yargıçın önceden bir kanaata varmış olması gerekir. Bir müzekkerenin çıkarılması gerektiği zaman yetkili otorite tevkifin «muhtemel sebep» i hakkında bir karara varmış olmalıdır. Bir müzekkerede isim yerini açık bırakılmıyorsa o müzekkereyi hiç çıkarmamak daha uygundur. İsim yeri açık bırakılmış bir müzekkereye polisçe isim yazılması onu muteber kılmıyacağına göre, böyle bir müzekkere polisin hiç işine yaramaz. Ne yetki verir, ne himaye sağlar. Bugün polisin müzekkeresiz tevkif yetkisi çok geniştir, o halde kendisine hiç yetki vermıyen hükümsüz bir müzekkereyi infaz etmektense bu gibi hallerde kendi yetkisine dayanarak yakalama yapması daha uygundur.

Bir de «John Doe» tipi tevkif müzekkeresi vardır. Eğer «John Doe» müzekkeresi henüz hüviyeti bilinmiyen ve ancak soruşturmalarından sonra kim olduğu anlaşılacak olan bir kimsenin tevkifinde kullanılmak için çıkarılmışsa hükümsüzdür, kanun himayesi sağlamaz. İsim yeri boş bırakılmış müzekkereler için ileri sürülen sakıncalar bu tipler için de soy-

lenebilir. Yapılacak soruşturmalarda hüviyeti belli olacak bir kimseyi kasteden «John Doe» isminin yargıç tarafından müzekkere üstüne konmuş olması Anayasa hükümlerini tatmin edici bir sebep olamaz. Böyle bir müzekkere elinde bulunması hiç bulunmayışından daha kötüdür. Onu çıkaran yargıç görev yeminini bozmuş olacağı gibi infaz eden polis de kanunsuz tevkif şeklinde basma hiç yoktan belâ satın almış olacaktır.

İkinci tip «John Doe» müzekeresine gelince, bu müzekerede gözle tanınan fakat adı bilinmeyen bir kimse kas- dedilerek «John Doe» kelimesi kullanılır. Bu takdirde müzekkereye adının bilinmediği kaydedilerek kimliği anlatılmağa yarayacak eşkâliyle yetinmek daha uygun olur.

İçinde isim yerine eşkâl bulunan bir tevkif müzekeresinin infazında çok dikkat ister. Eğer müzekeredeki tarif yakalanan kimsenin eşkâline tam uygun ise ve müzekkereyi infaz eden polis memuru verilen eşkâlden bu adamın kâsde- ddiğine inanmış bulunuyorsa, gerçekten kastedilenin başka bir kimse olduğu anlaşılrsa dahi kanun himayesinden faydalanabilir. Aksi takdirde kanunsuz yakalama yapmış olur.

Büyük şehirlerde aynı isimde birkaç kimse ile karşılaşılabilir. Polis bunlar arasından isim ve eşkâli en uygun olduğuna inanmak için yeter sebep bulunan kimseyi ayırmalıdır.

Bir «John Doe» nun yakalanmasını isteyen müzekeresinin polise verildiğini düşünelim. Polis ilkönce John Doe'nun gerçek bir ad mı, yoksa takma mı olduğunu inceler. İster gerçek ister takma ad olsun onu bulup yakalamak zorundadır. Eğer bu istenen kimsenin ne gerçek, ne de takma adı değilse ve eşkâl de gösterilmemişse polis bu müzekkereyi vargıca geri verir.

Bazı devletler yargıca yetki vermişlerdir. Gerçek ad- lan belli olmıyanlar için herhangi bir ad kullanılabilir ve hiç eşkâl de bulunmayabilir. Bu şekilde hareket eden devletlerin sayısı beştir. Bütün öteki devletler Amerika Anayasası'na aynen uymuşlardır. Buna göre «yeminle teyit edilmiş muhtemel sebep bulunmadan ve yakalanacak kimsenin benliği belirtilmeden tevkif müzekeresi çıkarılamaz.» Bir kimsenin

gerçek adı verilmek suretiyle benliğin belirtilmesi hakkındaki anayasa isteği yerine getirilmiş olur. Bir kimsenin herkes tarafından tanındığı takma ad da aynı maksatla kullanılabilir. Fakat «John Doe» ne takma, ne de gerçek addır, onu kimse bu adla tanımaz. Şu halde hiç benlik eşkâli verilmeden «John Doe» adının müzekkerede kullanılmasına izin veren kanunlar anayasaya aykırıdır. Alabama, Arizona, Nevvjersey, Nevvyork ve Washington'dan başka bütün devletler kanunlarını Anayasanın bu hükümlerine uydurmuşlardır. Hattâ bu devletlerde bile mahkemeler mümkün olduğu kadar suçlunun bir başkasından ayrılmasını sağlayacak şekilde hüviyetinin belirtilmesini isterler.

Bir müzekkerenin ömrü:

Tevkif müzekkeresi bir araştırma müzekkeresi gibi kısa ömürlü değildir. Iowa mahkemesine göre bir tevkif müzekkeresi aradan zaman geçmekle muteberliğini kaybetmez, yani infaz edilinceye kadar hüküm ifade eder. Böyle olmakla beraber bazı devletler bir tevkif müzekkeresinin ancak belli bir süre içinde infaz edilebileceği esasını kabul etmişlerdir. Fakat bu süre araştırma müzekkeresi için kabul edilen süreden daha uzundur. Eğer bir devlet statüsü müzekkereler için böyle bir süre koymuş veya müzekkerenin kendisi bir zaman tâyin etmişse bu sürenin tamamlanmasıyla müzekkere muteber olmaktan çıkar.

Tevkif müzekkeresinin infazı:

Gelenek hukukuna göre bir tevkif müzekkeresi ya bir polis âmirine veya özel bir kimseye hitap etmek üzere çıkarılırdı. Özel bir kişiye hitap eden müzekkerenin infazı kanuna uygun olmakla beraber o kimse bunu yapmağa mecbur tutulmazdı. Bu usul memleketimizde yayılamamıştır. Genel olarak müzekkereler ya bir polis âmirine veya bütün polis âmirlerine hitap ediyor. Böyle bir müzekkereyi devlet sınırları içinde kendisine verilen her polis âmiri infaz eder.

Eski İngiliz hukukunda t. müzekkeresi çıkarma yetkilerine dair çeşitli kaideler vardı. Yeni kanunlar bu işi basit şekle koymak suretiyle halletmişlerdir. Meselâ: Cinayet

dâvalarına bakmağa yetkili olmıyan bir sulb yargıcı bir cinayet ithamı üzerine tevkif müzekkeresi çıkarabilir.

İngiltere’de Kırallık mahkemesinin bir yargıcı tarafından çıkarılan bir müzekkere memleketin her yerinde infaz edildiği halde bir sulh yargıcının başka bir yerin yargıcı tarafından onaylanmadıkça yalnız kendi görev bölgesinde infaz olunabilir. Amerika’ya gelince, bu hususta her memleketin kendi statüsü hâkimdir. Bazıları gelenek hukukunu aynen almışlar ve bazıları müzekkerenin infaz edecek polis âmirine hitap etmesini şart kılmışlardır. Ne olursa olsun bir müzekkerenin başka bir devlet sınırları içinde infazına imkân yoktur. Meselâ: Oklahama nın bir mahkemesi tarafından çıkarılmış bir müzekkerenin Kansas’ta infazı kanuna uygun değildir.

Yakalanacak kimse:

Eğer tevkif edilen kimsenin adı ve eşkâli müzekkereye uygun ise iyi niyetle müzekkereyi infaz eden polis, kanun himayesinden faydalanır, isterse gerçekten aranan bir başkası olsun.

Eğer yakalanması istenen kimse başka adla tanınmakta ise müzekkeredeki adın gerçek veye eğreti olmasının önemi yoktur.

Müzekkerenin sağlayacağı imtiyaz:

Bir kimsenin yakalanmasını isteyen bir müzekkerenin sadece çıkarılmış olması o kimsenin hemen nezarete alınması için polise imtiyaz vermez. Bu bir yetki vesikası olduğuna göre tevkif sırasında onun elde bulundurulması gerektir. Müzekkereye ihtiyaç gösteren bir tevkif işi için müzekkereyi gördükten sonra karakoldan çıkıp yakalama yapan polisin bu hareketi kanuna uygun değildir. Müzekkereyi de yanında bulundurmalıdır. Kendisine tevkif müzekkeresi gönderilmiş olan bir şerif, ilgiliyi yakalatmak için polis gönderemez. Meğer ki tevkif müzekkeresini de o memurla birlikte göndermiş olsun. Fakat Florida, Michigan ve Louisiana gibi bazı devletlerin kanunlarına göre tevkif sırasında polisin müzekkereyi yanında bulundurması şart değildir. Bu sistem bugünkü şartlara gelenek hukukunun gösterdiği usul-

den daha uygundur. Amerika Hukuk Enstitüsü de bunu tav* siye etmekte ise de henüz devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş değildir.

Gelenek hukukunun kabul ettiği istisna sudur: Eğer bir kişinin tevkifi için iki memur görevlendirilmişse müzekkerenin ikisinde de bulunmasına imkân yoktur. Bunlardan birinde bulunması ötekinde de bulunması demektir, isterse ilgiliyi yakalamak için biri çarşıya, öteki eve gitmiş olsun. Kanun himayesi tamdır. Tevkif yapmakta olan polisin daveti üzerine yardıma gelen özel bir kimsenin de müzekkere hâmilî olması gerekmez, sadece tevkifi yapan polisin yetki sahibi olması yetişir. Yardımın mutlaka polisin gözü önünde yapılmış olması şart değildir. Aynı çevrede bulunup tevkif için işbirliği yapmış olması yetişir.

Büyük şehirlerde bir kişinin tevkifine birçok polisin memur edildiği olur. Bundan başka içlerinde radyo makineleri bulunan polis otomobilleri sokaklarda dolaşmaktadırlar. Bugün çok uzak mesafelerdeki polisle çok yakındakiler kadar sıkı işbirliği yapılabilir. Amerika Hukuk Enstitüsü'nün bu bakımdan hazırladığı kanun teklifi şöyledir:

«Tevkif sırasında polis memurunun müzekkereyi yanında bulundurması gerekli değildir. Fakat tevkiften sonra tutuğun isteği üzerine müzekkere kendisine gösterilir.

Yargıcın ağızdan vereceği emir:

Gelenek hukukuna göre sükûn bozucu bir suç işlenmesi halinde bir yargıç bizzat suçluyu tevkif edebileceği gibi, bu maksatla polise veya özel bir kişiye de emir verebilir. Bu emrin ağızdan verilmiş olması da kanun himayesi sağlar. Bu yetki pek nadir kullanılmakla beraber statülere geçmiş bulunmaktadır.

Müzekkeresiz tevkif yetkisi:

Önünde işlenen bir suç failini tevkife polisi yetkili kılmakta gelenek hukuku ile statüler birleşmiş bulunuyor. Gelenek hukukuna göre kabahat nevinden bir suç sebebiyle bir kimsenin yakalanabilmesi için sükûn bozucu olması şarttır. Birleşik Devletler'den birkaçı bu yetki çevresini kendi sta-

tüleriyle daraltmışlarsa da biyyik çoğunluğu olduğu gibi muhafaza etmiştir.

Sivil halkın tevkif yetkisine gelince: Devletlerce kabul edilmiş dört çeşit sistem vardır: 1) Bazı devletler özelkişi- nin tevkif yapabilmesi için önünde işlenen suçun cinayet nevinden olmasını şart koymuşlardır. 2) Bazı devletler bu yetkiyi cinayet nevinden olmıyan hırsızlık suçlarına da teşmil etmişlerdir. 3) Bazı devletler cinayet suçlarına sade küçük hırsızlıkları değil, bütün sükûn bozucu kabahatleri de eklemişlerdir. 4) Yirmi kadar devlet statüsü her çeşit genel suçun işlendiğini gören sivil halka suçlu yakalama yetkisi vermiştir.

Gelenek hukuku sadece işlenmiş olan değil, işlenmeğe teşebbüs edilen bir suç sebebiyle de tevkif yetkisi veriyor.

İster polis olsun, ister sivil halktan biri olsun kendi haksız tahrikiyle ortaya çıkan bir suçtan dolayı kimseyi tevkife yetkili değildir. Meselâ hiç kanuni bir sebep ve otoriteye dayanmadan bir kıızı yüzüne tokat yiyinceye kadar rahatsız etmiş bir polis onu bu saldırganlığından dolayı tevkif etse usulsüz yakalamadan sorumlu tutulur.

«Önünde işlenmiş suç» tâbiri:

Bu tâbirin dar mânada alınması yanlıştır. Uzak fakat görülmesi mümkün bir mesafede işlenmiş suç da aynı hükme tâbidir. Birçok mahkeme kararları gösteriyor ki, suç teşkil eden hareketlerden bir tanesini görebilen ve üst tarafım diğer vasıtalarla öğrenen polis tevkife yetkilidir. Uyuşturucu maddeler taşınması bir suçtur ama, bir kimsenin önünde işlenebilecek çeşitten değildir. O halde böyle bir kimse polise nekadar yakın olursa olsun, üstünde uyuşturucu madde taşıdığından haberdar olmadıkça, hakkında bir şey yapılamaz. Genel kaide şudur: Başlangıçta kanuna uygun olmyan bir araştırma veya yakalama, sonradan onu kanuna uygun hale getiren olaylar çıksa dahi sorumluluğu önleyemez. Meselâ; polis sebepsiz ve otoritesiz, bir kimseyi durdurup üstünü aramış olsa araştırma sonunda kaçak silâh çıkması bu araştırmayı meşru kılmaz. Çünkü polisin bundan haberi yoktur, Dışarıdan duyduğu gürültüler sebebiyle uygunsuz bir

yer olduğunu polisin anlamış olmasını mahkeme, önünde işlenmiş suç kabul etmiş ve polisi mazur görmüştür, işte tipik bir misal daha: Cadde üstünde yürüyen bir adam elindeki bastonu karısının başına indirince karı bağırmağa başlıyor. Onların beş ron adım arkasından gelen polis, karanlık sebebiyle bastonun vuruluşunu görmemişse de bağırmağı işitmiştir. Keza polisin bir evden gelen feryatları duyması, görülemiyen bir yerden tabanca sesi işitmesi gibi bütün haller polis önünde işlenmiş suçlardan sajulmuştur. Şu halde yalnız görüş çevresine kulakla duyulması mümkün bir alan da katılmaktadır.

Diyelim ki, bir kalabalık içinde bir kimsenin polise sürünmesinden onun üstünde bir silâh taşıdığını polis anlamıştır veya duyduğu bir koku sebebiyle yakınlarda bir suç işlendiğine polis vâkıf olmuştur. Bütün bunlar polisin gözü önünde işlenmiş suçlardan sayılır.

Göz önünde işlenmiyen suçlar:

Gelenek hukuku makul bir cinayet şüphesi üzerine tevkif yetkisini hem polise, hem de sivil halka vermektedir. Şu kadar ki, böyle bir şüphe ile yakalanan kimsenin hiç bir suç ile ilgisi olmadığı sonradan anlaşılacak olursa polis kanun himayesinden faydalanır, halbuki sivil kimse bu hareketinden sorumlu tutulur. Amerika'da yerleşen gelenek hukukuna göre polisin tevkif müzekkeresi olmadan bir kimseyi yakalayabilmesi için (1) bir cinayetin işlenmiş olduğuna ve (2) bu cinayetin .o kimse tarafından yapıldığına inanmak için makul sebep bulunmalıdır.

Sivil halkın yetkisi:

Yalnız Teksas kanunları gelenek hukukunun sivil halka verdiği tevkif yetkisini ne cürüm, ne de kabahat suçlarında tanımıştır. Başka yerlerde ise bu yetki sıkı kayıtlar altına alınmıştır. Cinayetin işlendiğine dair kesin deliller bulunmalıdır. Sivil halkın yetkisini tahdit amacı açıktır. Çünkü siviller polis gibi bu işle görevli değildirler. Cinayet şüphesiyle birini yakalamış olan sivil eğer ortada işlenmiş bir cinayet olmadığı anlaşılacak olursa bu hareketinin hesa-

bini yermek zorundadır, halbuki polis için böyle bir tehlike yoktur.

Sekiz kadar devlet, sivillerin bu imtiyazını genişletmiş bulunmaktadır, yani sonradan hiç bir cinayet işlenmediği anlaşılrsa dahi sorumluluk bahis konusu değildir. Aynı sayıda devlet kanunu ise bu yetkiyi daha ziyade daraltarak sadece bir cinayet işlenmiş olmasını değil, cinayetin o kimse tarafından işlenmiş olması şartını koymuştur. Fakat devletlerin çoğunluğu bu iki ucun ortasında bulunmaktadır.

Polisin yetkisi:

Bir polisin önünde işlenmiş bir suçla ilgili tevkif yetkisine dair şu düşünceler ileri sürülebilir: (i) Bu bakımdan polisin imtiyazı kadar görevi de geniştir. Polis sivil halk kadar serbest durumda değildir. Çabuk hareket istiyen bir kanun hükmü bu yüzden doğacak makul hatâlara karşı onu himaye etmelidir. Siz bir kimseye diyebilirsiniz: «Derhal harekete geçmek zorundasınız ama, bir yanlışlık olursa bundan siz sorumlu olacaksınız, hareket tarzınız nekadardır isterse makul olsun.» Bu teklifte adalet yoktur. (2) Müzekke- resiz bir tevkif yapacak polisi sorumluluk tehlikesine mâruz kılma amacı açıkça görülmemektedir. Ancak bazı statülere kelimelerin dikkatsiz konulması yüzünden sivil kimseler için konmuş olan tahditler polise de teşmil edilmek isteniyor.

İowa Kanunu nda polis yetkisini bu bakımdan genişletme amacı açıktır: «Polis şu hallerde müzekkeresiz tevkif yapabilir:

1) Önünde işlenen bir kamu suçu sebebiyle.

2) Başka bir yerde işlenmiş bir suçun o kimse tarafından işlendiğine inanmak için makul sebepler bulunduğu takdirde. »

İova Mahkemeleri, kanunun bu hükümlerine bir de şunu eklemiştirler: «Eğer işlenmiş bir suç olmadığı sonradan anlaşılacak olursa polisin müzekkeresiz yaptığı tevkif inâzur görülemez.» Meselâ bir maskeli baloda hırsız kıyafetine girmiş bir kimse gece evine döndüğü zaman anahtarı öteki elbisesinin cebinde unuttuğunun farkına vararak evinin penceresinden tırmanıp içeri girmeğe çalışsa ve bu sı-

rada şüpheli hareketlerini gözetleyen bir polis tarafından tevkif edilse polisin durumu ne olur? Bütün şüpheli görünüşe rağmen işin içyüzünde hiç bir suç bulunmaması bu tevkifi kanunsuz kılar mı? Şüphesiz gelenek hukukuna göre bunun cevabı menfi olacaktır. Fakat yukarıda açıkladığımız Iowa Kanunu bu hareketi sebebiyle polisi sorumlu tutmaktadır. Illinois Devleti nde de iş bu merkezdedir.

Bazı devlet statüleri mâkul bir yoldan giderek «gerçekten hiç bir suç işlenmediği sonradan anlaşılrsa dahi bir cinayet işlediğine inanmak için mâkul sebep bulunan kimseyi tevkife» polisi yetkili kılmışlardır. Bazı statüler bu yetkiyi yalnız gece yapılacak tevkifler için kabul etmişlerdir.

Şu halde polisin önünde işlenmemiş bir suç sebebiyle müzekeresiz tevkif yetkisi suçun mahiyetine ve şüphenin kuvvetli olup olmayışına göre değişir. Statüler bunu başka başka şekillerde düşünmüşlerdir. Birçok devletlerde bu yetki yalnız cürüm nevinden suçlarda kullanılabilir. Bazı devlet kanunları bunu sivil halkın yetkisiyle birlikte zikrettiği için polis yetkisi bu devletlerde tahdit edilmiş gibi görünüyor.

Alabama, Arkansas, Florida, Kentucky, Michigan, Kuzey Carolina ve Ohio gibi Devletler polisin gözü önünde işlenmemiş bir suç sebebiyle müzekeresiz tevkif yetkisini şöytârif ediyorlar: Polis bir kimseyi tevkif edebilmek için

(a) bir ciirmün işlendiğine, ve (b) bu cürmün o kimse tarafından yapılmış olduğuna mâkul sebeplere dayanarak inantruş olmalıdır.

Minnesota, Nevada, Kuzey Dakota, Oklahama ve Güney Dakota gibi beş devletin statüsü de aynı olmakla beraber ayrıca şu hüküm de vardır: «Polis gece vakti mâkul sebeplerle cürüm işlediğine inandığı kimseyi yakalayabilir, isterse sonradan hiç bir suç işlenmediği anlaşılmiş olsuti.»

Amerika Hukuk Enstitüsü'nün tavsiyeleri:

Polisler mâkul cinayet şüphesi üzerine tevkifler yapmadan görevlerini hakkiyle yapmağa imkân bulamazlar. Başka bir deyimle suçun işlendiğini gözleriyle görmüş olmasalar ve ellerinde bir tevkif müzekkeresi bulunmasa da

tevkif zorundadırlar. Böyle bir tevkif yapmadan önce şüphe için mâkul sebep bulunup -bulunmadığı aramasını polisten istemek yerindedir, fakat gerçekten işlenmiş bir suç var mıdır, yok mudur? bu bakımdan sorumluluğu ve bunun tehlikelerini kendi üstüne almasını da ondan istersek haksızlık etmiş oluruz. Görünüşe göre cinayet sanılan bir ölümün sonradan bir kaza olduğu anlaşılrsa polisin bu sebeple katil diye birini yakalamış olması kanunsuz sayılamaz. Çok şükür cinayet olaylarında aldanmalar pek nadirdir. Görünüşün aldatıcı olması sebebiyle polisin hatalı tevkifler yapması aksi kanun hükümlerine rağmen onu sorumluluğa çarp- tırmamaktadır. Halbuki bu yetişmez. Bütün cinayet erbabının yakalanmasında sosyal fayda vardır, o halde kanun açıkça polisin bu hareketlerini korumalıdır.

Amerika Hukuk Enstitüsü bu konudaki boşluğu doldurmak ve Birleşik Devletler'e kabul edilmek üzere şu tasarıyı hazırlamıştır:

«Elinde hiç bir müzekkere bulunmayan bir polis memuru;

(a) Önünde cürüm veya kabahat işleyen bir kimseyi;

(b) Kendisinin görmediği bir yerde cürüm nevinden bir suç işlemiş olan kimseyi;

(c) İşlenmiş bir cinayetin onun tarafından yapıldığına inanmak için mâkul sebep bulunan kimseyi;

(d) İşlendiğine veya işlenmekte olduğuna, inanmak için mâkul sebep bulunan bir cinayetin onun tarafından işlendiğine veya işlenmekte olduğuna mâkul sebep gördüğü kimseyi tevkif edebilir.»

Bir misâl verelim: Nevvyork'da C. adında biri P. adlı polise giderek S. tarafından saatinin çalındığını bildiriyor. P. fazla bilgi istediği için C. saatinin S. tarafından cebinden alınıp götürüldüğünü söylüyor. P. bunu da yeter bulmuyor ve sorgularını artırıyor. C. saatin yeleğinin cebinden alındığını ve hırsızlığın nerede yapıldığını anlatıyor, hırsızlığın S. tarafından yapıldığını iyice gördüğünü de sözlerine ekliyor ve saatinin tipini, cinsini ve özelliklerini târif ediyor.

P. artık tatmin edilmiştir. Suç bir hırsızlıktır ve bu New-

york kanunlarına göre saatin değeri ne olursa olsun cinayet sayılır. Hem hırsızlığın bizzat şahıstan yapılması ağırlaştırıcı bir sebeptir. Gerçi aslında 1 00 dolardan değersiz bir saatin çalınması kabahattir, ama, burada kanun öyle kabul etmemiştir. O halde düşünmeye mahal yoktur.

Ortada işlenmiş bir cinayet var ve bu Newyork Kanunu'na göre bir kimsenin müzekkeresiz yakalanması için ilk şarttır. Ancak P. hırsızın S. olduğundan kesin olarak emin değil, ama o olduğuna inanmak için kuvvetli sebep var, o halde bu duruma göre S'yi müzekkeresiz yakalayabilir.

Illinoise'daki polis memurunun durumu da bunun tıpkısıdır, ancak orada cinayet nevinden olmıyan bir suç için de polis aynı şekilde hareket edebilir.

Mâkul şüph:

Alelaide bir şüph bir polisin bile müzekkeresiz tevkif yapması için yetişmez. «Mâkul bir şüph» veya «muhtemel bir sebep» yani ihtiyatlı birini yakalanacak kimsenin suçlu olduğuna inandırmağa yeter sebeplere dayanan bir şüph olmalıdır. Bu son duruma göre bir polis ikisinden birinin yaptığına inandığı bir suç sebebiyle ikisini de tevkif edebilir. Çok eski zamanlarda «başkalarının verdikleri inanılabilir haberler» kanaat verici mâkul sebep teşkil ederdi ve sözüne inanılır kimsenin sözleri mâkul suç şüphesi sağlamağa yeterdi. Anonim bir mektup veya telefon bu bakımdan değersizdir. Bir kimse hakkında tevkif müzekkeresi çıkarılmış olduğu hakkında bir başka polis âmirinden alınacak tel, o kimsenin bir cinayet işlediğine inandıracak mâkul bir sebep sayılır.

Bir defa bir polise tanıdığı bir adam 988/216 numaralı Ford arabasını süren zayıf uzun boylu birinin benzin istasyonlarını soyup geçtiğini bildirmiş ve bu hab-er üzerine tevkif yapan polis mâzur görülmüştür. Yani mahkeme, tutulan adamın soyguncu olduğuna inanmak için mâkul sebep var kabul etmiştir. Yine bir gece «hırsız kaçıyor» çığılığı ile birbiri ardından koşan iki kişi gören polis öndekinin bir cinayet işlediğine inanarak onu tevkif etmişti. Mahkeme bu polisi de haklı bulmuştur.

Tevkif müzekkeresi çıkarıldığı hakkında resmî bilgi:

Memleket içinde devamlı surette yapılmakta olan tevkifler elde mevcut müzekkerelere dayanılarak değil, belki yetkili makamlarca bu gibi müzekkerelerin çıkarıldığını bildiren resmî haberler üzerine yapılmaktadır. Bu haberler hazan polis radyosu ile, bazan da resmî bültenlerle gelir ve şehrin emniyet şefliğinden karakollara yollanır. Bu resmî haberler, tutulması istenen kimsenin suçlu olduğuna polisi inandıracak mâkul sebep teşkil eder.

Akıl hastaları:

Gerek kendilerinin ve gerek topluluğun iyiliği için gerektiği zaman akıl hastalarının serbestlikleri herkes tarafından tahdit olunabilir.

Tevkifin yapılacağı yer:

İlk zamanlarda bir kimse suç töhmeti altında kendi evinde de yakalanabilirdi. Çünkü tevkifler Kıral namına yapılırdı ve «Kırala karşı kimsenin kalesi olamaz» dı. Bundan başka suçlunun sığındığı başka bir evde de tevkif yapılabileceği kabul edilmiştir. Bir İngiliz yazarına göre elinde bir müzekkere olmadan üçüncü bir şahsın evine izinsiz girip de suçluyu orada bulamıyan polis suç işlemiş olur. İngiliz gelenek hukukuna uygunluğu şüpheli olmakla beraber bu memlekette yerleşmiş kaideye göre tevkif edilecek kimsenin içerde bulunduğu inanmak için mâkul sebepler bulunduğu takdirde tevkif yapmak üzere üçüncü şahsın evine giren polis, kanun himayesinden faydalanır.

Tevkif edilecek kimsenin bulunduğu veya bulunmakta farzedildiği yere varmak için kapı ve pencerelerin kırılması gerekebilir. Gelenek hukukuna göre kaide şudur: (1) Eğer orası ikamet yeri değilse tevkif yetkisi zorla içeri girme >etkisini de verir; (2) Bir suç sebebiyle müzekkereli veya mü- zekkeresiz birini tevkif etmek üzere eve girmek isteyen polis orası ikamet yeri de olsa kapı ve penceresini kırabilir; (3) Önünde işlenmiş bir cürüm sebebiyle suçluyu tevkif etmek isteyen bir sivil şahıs dahi bu amaçla kapı ve pencere kırabilir, fakat polis gibi mâkul bir şüphe üzerine bunu yapamaz; (4) Cezaevinden kaçmış bir kimseyi yakalamak için

herkes bu şekilde hareket edebilir; (3) Kanuna uygun bir şekilde bir ev içine girmiş olan kimse kilitlendiği yerden kendini kurtarmak için kapı ve pencere kırabilir.

Memleket kanunlarında açık hükümler varsa gelenek hukuku bir tarafa bırakılır. Statüler başka başka şekillerde yazılmışlardır.

Teksas kanunu, yapılan ihtara rağmen ev sahibinin içeri almaması halinde polise kapı ve pencere kırma izni veriyor ama, yalnız cürüm nevinden olan suçlarda. Bazı devletler bu yetkiyi yalnız elde müzekkere bulunması haline inhisar ettirmiştir. Fakat devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş esasa göre müzekkereli veya müzekkereziz tevkife yetkili polis gerektiğinde bu maksatla kapı ve pencere kırabilir.

Tevkifin zamanı;

İngiltere'nin ilk gelenek hukukuna göre gece, gündüz her zaman ve her saatte tevkif yapılabilirdi. 1600 yılında çıkan kanun hiyanet, cürüm ve sükûn bozucu suçlar dışındaki sebeplerle Pazar günleri tevkif yapılmasını yasak etmiştir.

Amerika'da devletlerin statüleri birbirinin aynı olmamakla beraber esaslı aykırılık yoktur. Alabama ve Tennessee kanunları polise verdikleri bu imtiyazı siviller için yalnız cürüm olaylarında tanımaktadırlar. Ohio ve Pennsylvania, Pazar günleri tevkif yapılmasını yasak etmişlerse de hiyanet, cürüm ve sükûn bozucu suçları bundan hariç tutmuşlardır.

Bazı statüler bir cürüm sebebiyle gece ve gündüz tevkif yapılmasına izin verdikleri halde kabahatler için özel bir yargıç müzekkeresi olmadan geceleyin tevkife müsaade etmiyorlar. Minnesota, Nevvyork ve Oregon bunlardandır.

Dövüş, kavga ve diğer sükûn bozucu suçların işlendiğini gören polisin müzekkereziz tevkif yetkisi bulunduğunu yukarıda söylemiştik. Fakat bu tevkifin derhal yapılması veya yeniden başlama tehlikesi bulunması şarttır.

Yetkinin ve maksadın bildirilmesi:

Gelenek hukukuna göre tevkif edilecek kimseye (1) kendisinin tevkif edileceği, (2) tevkif yetkisinin bulundu-

ğu ve (3) niçin tevkif olunduğu bildirilir. Kanun özel bir beyan veya hareketi gerekli kılmamıştır. Polis olduğunu anlatan madalyonu göstermesi maksadı sağlamağa yetiştir. Uniformalı polisin böyle bir işaret göstermesi gerekli değildir.

Eğer tevkif bir müzekkere üzerine yapılıyorsa tutuğun isteği üzerine müzekkere kendisine gösterilir. Eğer müzek- keresiz bir tevkif ise ve tutulacak kimse polisi tanımıyorsa onun hüviyetini bildirmesi gerekir. Tutuk tarafından istenmedikçe hangi suç sebebiyle bu tevkifin yapılmakta olduğunu söylenmesini gelenek hukuku şart kılmamıştır. Gelenek hukukuna göre şu hallerde tevkif sebebinin bildirilmesine lüzum yoktur: (1) Tevkifi yapan veya üçüncü bir şahıs için tehlikeli olacaksa, (2) tevkifi tehlikeye düşürecekse, (3) faydasız ve gereksiz olduğuna kanaat getirilmişse.

Tevkif sebebinin yanlış söylenmesi:

Tevkifin gerçek sebebinin söylemekte kendisi veya üçüncü bir şahıs için tehlike bulunduğu veya bunun tevkif işini akim bırakacağına kanaat getiren polisin gerçek sebebi gizleyerek başka bir sebep göstermesine izin verilir. Meselâ bu şartlar altında tutuğa öldürme töhmetiyle yakalandığını söyleyecek yerde seyrüsefer nizamlarına aykırı hareketinin buna sebep olduğunu ileri sürebilir. Sosyal menfaatler can kaybına veya tevkif işinin akim kalmasına sebep olacak bir gerçek yerine yanlış beyanda bulunmayı mazur gösterir.

İki veya daha çok sebep bulunması:

Polis memurunun tevkif sırasında biri gerçek olmak üzere iki veya daha çok sebep ileri sürmesi veya birden fazla sebeple tevkif yaptığı halde bunlardan yalnız birini bildirmesi kanuna aykırı değildir. Meselâ otomobil çaldığına inanmak için mâkul sebep gördüğü bir kimseyi müzekkere- siz tevkif etmek üzere lokantaya girdiği sırada onun yere tükürdüğünü gören polis bu sebeple de onu tevkife yetki sahibi olmuştur. Her ne kadar tükürme bir kabahat ise de polis önünde işlenmiş bir suçtur. Polisin takip ettiği asıl hırsızlık suçu yanında yere tükürme çok önemsiz kalm'akta ise de o, tevkif sebebi olarak hem yere tükürme suçunu, hem de oto-

mobî hırsızlığını ileri sürer. Bu akıllıca bir harekettir. Hırsızlık suçu doğru çıkmasa bile öteki suç sebebiyle kanun himayesinden faydalanabilir.

Ağır bir suç işlenmekte olduğunu bildiren bir telefon haberi üzerine evin önüne gönderilen polis, kapı önünde bir kadının kendisini dövmeğe olan bir erkeğin elinden kurtulup kaçmağa çabaladığını görüyor. Komşular kadını dövenin kocası olduğunu ve son günlerde devamlı surette karısını dövmeğe olduğunu söylüyorlar. Kocanın karısını dövmesi özel bir suç olduğuna göre polis genel suçlarda olduğu gibi tevkif yapamaz. Fakat diğer taraftan polis önünde işlenmiş bir suç durumu da vardır. İş böyle olduğu halde polis acı tecrübeleri sebebiyle adamı yakalamaktan çekinir. Çünkü o sonradan işlerin tersine döndüğünü çok görmüş ve tam dinlenme sırasında kocasıyla barışan ve öfkesi geçen kadın, kocasıyla şakalaşmaktan başka bir şey yapmadıklarını söylemiştir. Komşuların aile özelliklerine karışmağa hakları yoktur. Polis tevkif yapmağa taraftar değil.

Bu sırada adam karısının peşinden sokağa fırlıyor. Herifin adamakıllı sarhoş olduğuna hiç şüphe yok. Genel yerlerde ve sokaklarda sarhoş halde bulunmak polisin müzek- keresiz ilgiliyi tevkife yetkili bulunduğu genel bir suçtur. Bu olayda polis derhal kocayı tevkif etmiş ve sebep olarak genel yerde sarhoşluk ve karısına dayak atma suçlarını ileri sürmüştür.

Bu konuyu aydınlatacak bir olay da şudur; Kalpazanlıktan sanık William Black adlı biri hakkındaki tevkif müzekkeresi polise verilmiştir. Bu adam gerçekten suçlu mudur, değil midir? Artık burası polisi ilgilendirmez. Onun tek sorumluluğu adı yazılı kimse yerine bir başkasının yakalanmamasındadır. Polis onun tarafından idare edildiğini bildiği otomobilin geldiğini görüyor. Şoför yerinde onun bulunduğu inanimakla beraber bu kanaati kesin değil. Tam bu sırada kanuna aykırı bir hız aldığını memnurlukla görüyor. Polis, önünde işlenen böyle bir suç sebebiyle tevkife yetkilidir. Bu suretle polis her iki sebebi de ileri sürerek, yani hem kalpazanlık ve hem de fazla hızla otomobil sürdüğü

için onu tevkif etmekle durumunu emniyet altına almış oluyor.

Tevkif beyanı.

İngiliz gelenek hukukuna göre tevkifler Kıral veya K1- raliçe adına yapılır. Amerika'da federal mahiyetteki suçlar Birleşik Devletler adına ve mahallî olanlar da ilgili devlet adına yapılır. Bu bakımdan devletlerarası bir anlaşmaya dayanan tek tip bir formül yoktur. En genel olan «İowa Devleti adına» şeklindedir. California, Colorado, Illinois, Michigan, New-York ve Utah Devletleri'nce kabul edilmiş formülde ayrıca bir de «halkı» kelimesi vardır. «New-York Devleti halkı adına» gibi.

Fakat genel temayül bütün bu formaitelerin kaldırılması yolundadır. Gelenek hukukuna göre bir polis memuru o çevrede tanınmışsa sadece suçlunun koluna girer ve «Gel buraya» demekle yetinirdi. Bu tevkif tarzı beğenilmiş olmamakla beraber tutuğun hiç bir şey sormaması halinde huku- kan tamam bir tevkiftir. Bugünkü statüler suçlunun kaçması gibi sakınca bulunmayan hallerde maksadın söylenmesini istiyorlar. Üstünde üniforma olsa dahi kendisinin polis olduğunu bildirmelidir. Eğer tevkif; müzekkere üzerine yapılıyorsa polis, elinde müzekkere bulunduğunu ve kendisinin hangi suçla itham edildiğini bildirir, fakat müzekkereyi görmek üzere tutuğun eline vermez.

**MEMUR VE MÜSTAHDEMLERİN FİİLLERİ SEBEBİYLE
DEVLETİN VE KAMU İDARELERİNİN
HUKUKİ MESULİYETİ**

M. A. Meyers
Liege İstinaf Mahkemesi
ORHUN
Savcısı

Türkçeye çeviren:
Hayri

Medeni Kanun'un hazırlandığı devirlerde memur ve müstahdemlerin fiilleri dolayısıyla devletin ve kamu müesseselerinin hukuki mesuliyeti meselesinin henüz doğmamış olduğu söylenebilir. Medeni Kanun'un müzakere ve münakaşası sıralarında ne Danıştay'da, ne mahkemede, ne de teşriî meclislerde bu mesele bahis konusu olmuyor, hiç kimse bu işle meşgul bulunmuyordu.

Medeni Kanun'un 1384 üncü maddesinin «Hizmetçilerin ve kendilerine iş verilenlerin kullandıkları işleri yaparken ika ettikleri zararlardan efendileri ile iş verenler mesuldürler» şeklinde tesis ettiği kaide devlet hakkında tatbik olunabilir mi?

Devlet bir müekkil midir? Devletin, devlet namına yaptığı işler devleti mesuliyete sokan hususi iş adamları (ecir) (pre poses) var mıdır? Devlet memur ve müstahdemleri devletin iş verdiği adamlar olarak tavsif olunabilirler mi?

Toullier tarafından neşredilen Medeni Kanun'un içinde yer alan Fransız Medeni Hakları bu hususta hiç bir şey söylememekte, ancak Toullier 1824 de neşrettiği XI inci cildin üçüncü baskısında «Kanun ve mahkeme usulü hulâsaları» başlığı altındaki ilâvesinde bir imâda (406 ve 405 sahile) bulunmaktadır.

Sözü geçen zat burada hükümet memurları hakkında takibat yapmak için bundan sonra müsaade istenmiyeceğini irade eden Pays - Bas Kiralının bir kararını biraz daha ileride de, Bruxelles Yüksek Mahkemesi kararları arasında yer

alan ve mesuliyete müteallik bir meseleyi halleden 2 1 Ocak 1820 tarihli bir mahkeme kararını nakletmektedir[1].

Umumiyetle, memuru bütün mesuliyetten azade kılan bir rejimde asıl hatâyı irtikâp eden mesuliyetten kurtulurken bu mesuliyeti devletin yüklenmesini kolayca kabul etmemek oldukça tabii bir haldir. Diğer taraftan bu devirlerde tazminat dâvaları nisbeten nadirdiler. Dallos'un ilk tab'ında mesuliyet kelimesinden bahis bile edilmemişti. Delvin Court'un 1824 senesinde neşrettiği eserin Kod Sivil hak- kmdaki 3 üncü cildinde 1382-1385 inci maddelere ait şerh de ancak iki sahife tutuyordu. (Vilî. P. 45 1, 465).

Bununla beraber bu devirde bazı hususi hallerde 'devlet ve komünlerin mesuliyetleri meselesi kanunla halledilmişti. Bu hususta 8-10 Temmuz 1795 tarihli kanunun istihkâmların müdafaa kabiliyetini artırma hakkındaki 36, 37 ve 38 inci maddeleri ile gümrük inhisarı hakkındaki 6 Ağustos 1791 tarihli kanunun XIII üncü kısmının 19 uncu ve 10 Vaudemaire IV tarihli kanunu zikredebiliriz.

Dallos, prensip itibariyle «hükümetin yaptığı fiillerden müteessir olan vatandaşların zararlarından devletin mesul olduğunu» söylemekte ve fakat «ancak bu meselenin kanun hükmü ile kaideleştirilmesi lâzım geldiğini» ilâve etmektedir. (Mesuliyet, numara 256).

Dallos 1 382 ve bunu takip eden maddelerden tevellüt eden mesuliyetten bahsederken en eski mahkeme içtihat v« kararlarından bahsetmiyerek yalnız 1 Ağustos 1835 ve 15 Ocak 4 834 tarihli Paris kararını zikretmektedir. (İdari yetki, numara 167).

[1].Davacının, şehir idaresine affedilmesine imkân olmayan bir hata neticesinde dahi olsa, tesbit edilen zararın idare tarafından tazmin edilmesi lâzım geleceği yolundaki iddiasına rağmen Louvain şehir idaresi, bir köprünün inşasında veya yıkılmasında amele ve müstahdemler tarafından vukua getirilen zarardan idarenin mesul tutulamıyacağına karar vermiştir.

Davacının iddiasına benzer bir iddianın müdafaa edilebilmesi mesuliyet meselesini tanzim eden esas prensiplerin hukukşinaslar tarafım dan iyice tetkik edilmemiş olması ile mümkündür.

Bu kararla Paris Yüksek Mahkemesi, Saint - Jacques Faubourg'unun nihayetindeki bir meydanı idam cezalarına infaz mahalli olarak tâyin eden vali aleyhine bu meydanda oturanlardan birisi tarafından açılan tazminat dâvasını niyete yetkili görmekle beraber valinin bu meydanı idam hükümlerinin infazına tahsis etmekle ancak kendi kanuni salâhiyetini istimal ettiğinden bahisle dâvacının tazminat talebini reddetmiştir.

Bununla beraber elimize geçen 22 Şubat 1811 tarihli bir temyiz kararı da, komüne ait hayvan sürüsü çobanın yaptığı zararları tazmin ile komünlerin mükellef olduklarını beyan etmektedir. (Sirey 1817. 1. P. 901).

Fakat, bir çoban komün hizmetinde kullanılan bir hizmetçiden başka bir şey değildir. Bu itibarla bu çoban kendisine kamu erkinden bir hisse verilen şahıslar arasında telâkki edilemez. O halde bu çobanın koyunları üzerindeki otoritesi ne olabilir?

Keza Aix Yüksek Kırâliyet Mahkemesi nin 18 Ağustos 1826 tarihli bir kararını görüyoruz. Bu kararda bir gümrük memurunun vazifesini yaparken icra ettiği katil fiilinden oktruva idaresinin mesul olduğu beyan edilmektedir. Karar, kanun vâzının âdi şahıslar meyanında telâkki ettiği rejilerle kamu idarelerini birbirine karıştırmasının doğru olmadığını, nitekim, hükümet tasarrufu hakkındaki 18 Haziran 1811 tarihli kanunun 158 inci, 1791 tarihli kanunun 19 uncu, yine hükümet tasarrufları hakkındaki 1 Germinal 11 Kanunu' nun 29 ve 50 nci maddeleri ile 9 Aralık 1814 tarihli emirnamenin 47 nci maddelerinin bunu teyit etmekte buldukları zikredilmektedir.

Bundan sonra tazminat dâvaları yavaş yavaş artmağa başladı. Endüstri ve nakil vasıtaları gelişti, iş kazaları arttı, kaza kurbanlarının büyük bir miktara bâliğ olması ve bunlara karşı husule gelen sempati sebebiyle kusur telâkkisi genişledi. Evvelce münhasıran özel endüstriye ait olan birçok hizmetleri devlet kendi üzerine aldı, posta idaresini deruhte etti, yolcu ve eşya nakli işleriyle meşgul olmaya başladı, devamlı olarak kamu menfaatine taallük eden büyük işlere gi

rişti. Şehir idareleri şehir halkı için su ve ışık tedarik etmeye, tramvay işletmeye, havagazı fabrikaları ve elektrik santralleri vücuda getirmeye, limanlarında gemileri yükleme ve boşaltma teşkilâtı kurmaya, gemi tamirhaneleri vücuda getirmeye başladılar.

Böylece 1382-1384 üncü maddeler daimi bir tatbik sahası buldular ve her türlü münazara ve münakaşalara zemin teşkil ettiler. Evvelâ şimendiferlerin devlet tarafından işletilmesine saik olan bir seri karar bu temayülü müjdediler.

Süratleri cedlerimizi dehşete düşüren ve diligence denilen posta arabaları servisinin intişarı sebebiyle vukua gelen kazalar bu kararlara saik oldular. Her şeh nisbîdir. Bugün otomobiller için münakaşa edilen birçok meseleler o zaman süratleri baş döndürücü addedilen bu posta arabaları için bahis mevzuu edilmekte idi. Bilhassa acaba kuriye vaktinde korna çaldı mı diye soruluyor ve bu servise ait teşkilâtteki diğer hususiyetler münakaşa ediliyordu. Acaba yalnız dizginleri tutan sürücü mü mesuldür? Tam vaktinde korna çalmak mecburiyetinde olan sürücü arabanın süratini hafifletmek için başka bir şey yapmak mecburiyetinde değil miydi, acaba sürücüyü daha süratli gitmeye tahrik eden başka bir hata yok muydu? Sürücü posta müdürünün memuru ve eşya ve yolcu nakliyatı müteahhidi idi. Kuriye haber götürmeyi ve mektup taşımayı taahhüt eden ve hareket, muvasalat saatlerini tanzim eden, posta idaresinin bir memuru idi. Bu memur birbirine çarpan demir parçalarının kulakları sağır eden gürültüsü içerisinde köy antrelerindeki yokuşları inen, yolun altını üstüne getiren, çingirak sesleri ile ve kamçı şaklatmaları ile, doludizgin ileri atılan atları ile bu ağır arabaları haddinden fazla süratle sürmekte idi. Aıasına uç, nadiren bir yolcu da çığnemekte idi. Bu hususta biz de ilerleme halinde idik. Bununla beraber, dedelerimiz, «kumlu, yokuş ve kctü bir yoldan» daha süratli gidilememekten ve aynı zamanda çok süratli gidilmekten şikâyet etmekte idiler.

Hemcinslerinin hayatına kıymet vermeyen bu gibi şahıslar hakkındaki yargıçların infialini belirten 16 Haziran 1847 tarihli Kolmar kararını okuyunuz; «Posta idaresine

gelince, 60 dakikada 12 kilometre yapmak hususundaki âmir hükümler, yolcuların basma gelen korkunç kazaların hemen hemen birinci ve meşum sebebini teşkil etmektedirler. Posta sürücüleri ve kuryeler bu hükümlere riayet ederek kamu emniyetini tehlikeye sokmak veya itaat etmiyerek tazminata mâruz kalmak şıklarından birisini ihtiyar etmek zorundadırlar. Binaenaleyh, kurye aldığı emrin arkasına sı- ğmamaz... ve onun mesuliyetsizliği kabul edilemez. Zira bu takdirde onu kamu emniyeti namına tâdil edilmesi lâzım gelen bu şiddetli emirlerin kör ve ahmak bir icra memuru addetmek icabeder...»

Yargıtay, 1 Nisan 1845, Dallos 1. 8.261; — Yargıtay 22 Kasım 1848, Dallos 1. 8. 252; —Yargıtay 19 Aralık 1854, Dallos 1855, 1. 9. 37; — Kolmar 25 Ocak 1848, Dallos 1849 II. 9. 61.

Bu devirlerde ve hattâ daha evvelki zamanlarda memleket müdafaası için verilen emirler üzerine 1815 senesinde, arazinin su altında bırakılması yüzünden mülkleri zarara uğramış olanlara tazminat verilmesine dair bir kısım kararlara rastlıyoruz — Bruxelles 7 Mart 1832, Pas. 69 S — Bruxe)les i Mayıs 1844, Pas. 157 S.

Bu tazminat, 8-10 Temmuz 1791 tarihli kanunun 36, 37 ve 38 inci maddeleri hükmüne tevfikan hükmediliyordu. 24 Aralık 1842 tarihinde Bruxelles Yüksek Mahkemesi, müdafaa edilmek istenen müstahkem mevki muhasara edilmiş olması sebebiyle arazi su altında bırakılmış ise bu kanun hükümleri tatbik edilmeyeceği gibi Medeni Kanun'un ! 384 üncü maddesi de harb sırasında askerlerin yaptıkları zararlardan hükümeti mesul tutmak için mesnet ittihaz edi- îemiyeyeğine karar verilmiştir.

Fransız hukuk içtihatlarında fazla araştırmalar yapmak faydasızdır. 1 384 üncü maddeyi devlet hakkında tatbik eden birkaç karara rastlanmakta ise de, (Sirey, 1845, I, S. 261; —Yargıtay 12 Ocak 1849. Dallos. Per, I, S. 31; — 19 Aralık 1854, Sirey 1855 I, S. 265). Bu içtihatların da terkedilmesi gecikmemektedir.

Fransa'da, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi nin te-

siri altında bugün dahi itiraza uğramıyan muhalif fikirler tefevvuk etmekte ve «Kamu hizmetlerinde istihdam edilen kimselerin özel şahıslara karşı yaptıkları zararların mesuliyetini devlete tahmil edebilmek hususunda özel şahısların birbirleriyle münasebetlerini tanzim eden Medeni Kanun'la konulmuş olan prensiplere istinat edilemeyeceği, bununla beraber, genel olarak Fransa'da, devletin aksine olarak, departman, komün ve koloni idareleri mesuliyet hususunda umumi hükümlere tâbi ve binaenaleyh 1384 üncü maddenin bunlar hakkında tatbiki kabil olduğuna hükmedilmekte- dir. Buna mukabil, diğer "müelliflerin fikrini takip eden, Baudry - La Cantinerie, devletle devlet memurlarının münasebetleri idari münasebet olarak kabul edilip iş verene işçi münasebeti addedilmekte olduğuna göre departman, komün ve koloni idareleri ile bunlara ait memurların münasebetlerini aynı mahiyette kabul etmenin mantıksızlığına ve 1382 nci maddede zikredilen şahsi (L'homme) tâbiri ile özel şahısların kasdedildiğine işaret etmektedir. — Borçlar T, I i 1 2, S. 1 149, numara 2918 — Fuzier — Hermarı, Repev- toire, departman, numara 229 - 231; hukuki mesuliyet, numara 1007 - 1012 - Aubry ve Ran 5 inci tabı, T VI §447. S. 385.

***

Bugün Belçika da bazı memur ve müstahdemlerin fiilleri sebebiyle devletin mesuliyeti işini tanzim eden bazı kanunlar vardır. 26 Ağustos 1882 tarihli Gümrük Kanunu'nun 244 üncü, 1 Mart 1851 tarihli Telgraf Kanunu'nun 6 ncı, 30 Mayıs 1879 tarihli Posta Kanunu'nun 43 - 50 nci maddeleri ile telefon hakkındaki 12 Ağustos 1911 tarihli Kıra! Kararnamesi'ünün 50 nci maddesi ve şimendiferler hakkında- ki 25 Ağustos 1891 tarihli kanunun 4,34 üncü maddeleri ve keza ticaret antrepoları hakkındaki 4 Mart 1846 tarihli kanunun 17 nci maddesi bu kabildendirler.

Yukarıki hükümlerin tatbikini mümkün kılan haller dışında kalan vaziyetlerin hangisinde 1384 üncü maddenin tatbik edilip hangisinde tatbik edilemeyeceğini takdire imkân veren ve tedricen vazedilen bazı nazariyeler teessüs etmiştir.

Yargıtayımız 1384 üncü maddenin devlet hakkında tatbikine dair ilk prensip kararlarından birini 1840 tarihinde vermiştir.

1384 üncü maddede kullanılan, istihdam eden (Çom- mettants) ve istihdam edilen (preposes) tâbirlerinin ancak medeni hayat münasebetlerine ve özel bir menfaati ilgilendiren bir işin başka birisine tevdiî bahis mevzuu olan hallere hasrı icap edip devlet idaresini ve kamu işlerini ilgilendiren, kanun ve tüzüklerden doğan kamu mükellefiyet ve hizmetlerine tatbik etmenin mümkün olmadığı aşıkârdır.

İşte bizim Yargıtay'ın 24 Nisan ! 840 tarihli kararı ile ihdas ettiği prensip budur.

Yargıtay bu prensibe istinaden şu neticeye varıyordu. İçerisinde kendi pilotları bulunan bir geminin batmasından Ostende şehri mesul tutulamaz. Zira; pilotluk hizmeti Os? tende şehri tarafından komün idaresine has bir varidat temini maksadiyle değil, fakat bütün memleketin genel ticareti için ve genel kamu menfaati mülâhazası ile tesis edilmiştir.

Yargıtay bu kararı ile gemi pilotlarını 1 384 üncü madde şumulüne giren Ostende şehrinin müstahdemleri gibi telâkki eden Gand Mahkemesi nin kararını nakzediyordu.

Aynı prensibe sadık kalan Yargıtay 23 Şubat 1850 (1. P. i 63. Pas...) tarihinde, devlet şimendiferleri ile yolcu nakli işinde şimendifer memurlarının kusurundan devletin mesul tutulamayacağına, zira bu memurların — bahis mevzuu olan maddede zikredilen özel— müstahdemlerden ad dedilmelerine imkân olmadığına karar vermiştir.

Yalnız Liege Mahkemesi nde nakzedilerek Gand İstinaf Mahkemesi ne gönderilen bir kararı üzerine Gand İstinaf Mahkemesi nin Liege Mahkemesi nin noktai nazarını kabul etmesinden sonra Yargıtay Genel Kurulu bu meseleyi yeniden tetkik etmek mecburiyetini hissederek 1840 ve 1852 tarihlerinde ilân ettiği prensibi tâdil etti.

Devlet, kamu menfaatini ilgilendiren bir maksat takip ettiği hallerde kendi memur ve müstahdemlerinin kusurlarından her zaman gayrimesul addedilemez. Devlet, ancak.

kendisini temsil eden memur ve müstahdemlerin yaptıkları fiilin kanun hükümlerine veya fiilin özel karakterine göre devlete mesuliyet tevcihine müsait olmadığı hallerde mesuliyetten beri olabilir. Zararı mucip olan fiil, politik bir karakter arzemesi, yahut kanuni bir istisnaya mazhar bulunması sebebiyle âdi hukuk dışında kalması halinde devlet mesuliyetten kurtulur. Fakat, devlet âdi bir şahıs gibi hareket ettiği zaman alelâde vatandaşların haiz oldukları hak ve menfaatlere sahip olup fertlerle eşit şartlar içerisinde münasebette bulunmakta ve bunlarla karşılıklı taahhütlere giiş- mektedir. Para mukabilinde yolcu nakletme işi esas itibariyle bir kamu vazifesinin icrası işi değildir. Nakliyata takaddüm eden anlaşma âdi hukuktan neşet eden ve her iki taraf için hukuki neticeler doğuran özel bir sözleşmeden başka bir şey değildir. Bu mütalâadan devletin Kot Sivil in 1 384 üncü maddesinde bahsedilen mesuliyetten hariç tutulamiya- çağı sonucuna varılmakta ve şimendifer idaresi memurları — 1384 üncü maddenin kasdettiği mânada — devletin müstahdemleri olarak telâkki edilmek mecburiyeti hâsıl olmaktadır. (Yargıtay 2 7 Mayıs 1832, Pas. P. 370)

1840 kararı ile 1832 kararı arasında zikre değer bir ayrılık bulunmaktadır. Birinci karar, kendisine kamu menfaatini ilgilendiren bir iş tevdi olunan memurun bu işi yaparken husule getirdiği zarardan devletin asla mesul tutulamayacağını beyan etmiş olmasına mukabil ikinci karar, memura tevdi edilen vazifenin istihdaf ettiği gayeye o kadar bağlı kalmamakta ve ancak memur tarafından yapılan işin karakterine ehemmiyet vermektedir. Bu ikinci karara göre, yapılan iş, kamu menfaati mülâhazası ile dahi olsa, devletin siyasi veya icrai bir kuvvet olarak yaptığı tasarruflar arasına girmediği takdirde devletin mesuliyetini icap ettirmek tedir.

Kanun hükümlerine göre, siyasi veya icrai bir kuvvet olarak hareket ettiği hallerde devletin hukuki mesuliyeti bahis mevzuu olamaz. Fakat ajanları vasıtasıyla kendisi ve diğer şahıslar için vecibeler husule getiren sivil hayata ait tasarruflara giriştiği hallerde artık kamu kudreti bahis mev-

zuu değildir, devlet burada âdi bir şahıs gibi hareket etmektedir[1].

Bu tefrik mâkuldür. Devlet namına karar almağa ve bazı tedbirler alınmasını emretmeğe kanunun mezun kıldığı memurun bir hâkimiyet imtiyazı kullandığı ve kendi hiyerarşik şeflerinden başka hiç kimsenin bu yetkiyi kullanış tarzından kendisine kusur atfedilemeyeceği anlaşılır bir şeydir. Kanunun kendisine verdiği yetkiyi şu veya bu şekilde kullandığı için bu memuru kusurlu telâkki etmek, vazifesine müdahale etmek olur. Yargıcın buna yetkisi yoktur. Burada her zaman kuvvetlerin ayrımı prensibini karıştıрмаğa da lüzum yoktur. Yeter ki memur yetkisi dahilinde bir iş yaparken kanunun emirlerine uygun hareket etmiş ve kendisine kanunsuzluk ve salâhiyetsizlik atfetmeğe imkân bulunmamış olsun. Buna mukabil eğer memur veya müstahdem devlet için fertlerin yapabileceği âdi hukuk sahasına giren bir vazife veya iş görmüş ise meselâ; devlet hesabına menkul veya gayrimenkul bir mal satmış veya satın almış, bunu idare, muhafaza etmiş yahut bir icar, isticlal muamelesi yapmış, keza, devlet namına inşaat, imalât yapmış ise bu memur veya müstahdem temsil ettiği devlet ile birlikte âdi hukuk hükümlerine tâbi bulunmaktadırlar.

Bir misal: Devlet madenî para ihraç ederken tamamen hâkimiyet hakkına istinaden hareket eder. Bu paranın şeklini, nominal kıymetini, halitasını hiç bir sorumluluğa maruz bulunmadan tâyin eder. Fakat bu parayı devletin kendi atölyelerinde imâl ettiğini farzederseniz, imâl edeceği para için lâzım olan madeni, satın alma işinden, imâlât işlerinde kullandığı amele ve üçüncü şahısların uğradıkları kazalar ve diğer zararlardan tamamen âdi hukuk kaidelerine tâbi olur.

1852 kararının koyduğu nazariyeye göre Ostende daki pilotluk hâdisesi hakkındaki karar başka türlü olabilirdi. 1840 kararının doğruluğunu kabul edebilmek için her hal-

[1]. M. Beekers'in İdari İlmiler Dergisi'ndeki tetkiklerine, 1879 s.151. sayı 22 ve sözü geçenin, medenî hukuk prensipleri hakkındaki Lausent sisteminin tenkidine ait yazılarına bakınız

de, pilotluğun genel menfaat amacıyla tesis edilmiş olduğunu söylemek artık kifayet etmez. Eğer 1840 kararının koyduğu prensibin doğruluğunu kabul etmekte devam olunmak istenseydi 1852 de başsavcı Mösyö Leclercqu'un serdettiği mütalâaya göre hüküm vermek mecburiyeti vardı.

Başsavcı Mösyö Leclercqu «devlet, insan ve eşya nakliyatı yaparken kamu mefhumunu teşkil eden bütün şahısların ve şeylerin müşterek menfaatlerine hizmet eden tanı ve kâmil bir hizmet ifa etmektedir. Bu itibarla, devlet için mesuliyet bahis mevzuu oları, az. Zira burada bir fert gibi değil, fakat hükümet olarak hareket etmektedir.» (380 â. 376 P. T. 1852. Pas) diyordu.

Devletin ve diğer kamu idarelerinin istihdam ettikleri şahısların yaptıkları işlerden mesul olmaları için memur ve müstahdemlerin yaptıkları işi, yalnız alelâde şahıslara tatbik edilmek üzere konulmuş olan mesuliyet esaslarına tâbi olmıyan bir sıfatla işlememiş olmaları kâfi olmayıp aynı zamanda bu işin idareyi mesuliyete duçar edecek bir iş olması da lâzımdır. Ve keza 1852 kararından sonra umumiyetle mahkemelerin hükümlerinde devlet mânevi şahsiyeti ile hak ve vecibe noktasından tamamen âdi fertten farkı olmıyan âdi devlet mânevi şahsiyeti arasındaki hattıfâsıii tâyin ve devletin 1382 nci ve bunu takip eden maddelerin ihtiva ettikleri hükümlere tâbi olmadan yapabileceği işlerle bütün vatandaşlar gibi tamamen umumî hukuk kaidelerine tâbi bulunduğu işleri tefriğe uğraştıklarını görüyoruz [1].

Bununla beraber bu farkın delâlet ettiği mânanın iyice vuzuhlandırılması mühim bir keyfiyettir.

Hakikaten devlet; milletin, daha doğrusu kendisini teşkil eden fertlerden mürekkep birliğin ideal bir şahsiyetidir.

Şüphesiz devlet içerisinde iki şahsiyet yoktur, b akat iki nevi faaliyet mevcuttur. Bazan, devlet bize, millettten gelen (Anayasa, madde 25) bütün kudretin sahibi gibi gözük-

[1] Maurice Vauthier'in Romen ve Fransız hukuklarında özelki- şiler hakkındaki etüdünün kamu kudretinin şahıslanması bahsine tahsis edilen kısmına bakınız. (P. 301).

mektedir. O zaman o, emreden, irade eden veyahut hüküm- ranlığa mahsus bütün imtiyazlara sahip olan âmir bir şahsiyettir. O vakit o kendinden daha yüksek hiç bir kudret bulunmayan, başka bir otorite tarafından kontrol ve muhakeme edilemeyen, hükümranlığa ait bütün imtiyazlara malik bir varlık olarak hareket etmektedir. Bazan da devlet bize âdi bir hukuki şahsiyet, hukuki şahsiyeti haiz diğer derneklerde olduğu gibi şüphesiz ayrı bir amaç güden, daima kamu nizamı güden fakat âdi haklara sahip ve mecburiyetlere tâbi bir dernek gibi gözükmektedir.

Zaten bu tefriki yapmadan devletin kendi mahkemeleri huzuruna çıkmasını nasıl izah edebilirsiniz?

Milleti teecessüm, ettiren devletin, millet tarafından seçilen ve millete ait iktidarı elinde tutan yargıçlar vasıtasıyla kendi kendini yargılayabilmesi için, mahkemeler tarafından yargılanmasını istediği andan itibaren artık kendine ait olan yargılama kudretini temsil eden yargıçlar vasıtasıyla bizzat kendi hakkında hüküm verme hususunda mutlak kudrete sahip olmaktan çıkarak haklara ve vecibelere sahip ve umumi hukuk kaidelerine tâbi aîelâde basit bir fert menzilesine indiğini farzetmek iktiza eder.

Şimdi, memurların yaptıkları tasarruflar ve bunlar için yapılan tazminat talepleri dolayısıyla mahkemelerin, bir tefrik yapma hususundaki mesailerini mevcut kararlar içerisinde tetkik ve kendilerine arzedilen her dâva münasebetiyle hâkimiyet, siyasi hayat ile hukuki ve medeni hayatı birbirinden ayırmak için yaptıkları c.etin araştırmaları göreceğiz :

Evvelâ, devletin veya komünlerin deniz ve nehir seyrüseferini tanzim veya bunlardan faydalanmak için vâki müdahaleleri dolayısıyla zuhur eden bütün bir seri dâva mevcuttur.

18 Aralık 1855 (46. P. 1856. Pas.) de Yargıtay, Campine Kanalı'nda suyun alçalması sebebiyle zarara duçar olan bir kayıkçıya tazminat verilmesine karar veren Liege Mahkemesi'nin bir kararını bozmaktadır ve hükümete, nehir, göl ve denizlerde seyrüseferi ve sulama işlerini tanzim

hakkını bahşeden 1843 tarihli kanun muvacehesinde «Hükümetin memurları vasıtasıyla yaptığı yüksek idari tasarruflardan» dolayı memurlarının fiillerinden devlete mesuliyet terettüp etmeyeceğine karar vermektedir.

Eğer burada bahis konusu olan zarar devletin tanzimi kudret sahibi olmak sıfatiyle yapılmasını emrettiği bir iş dolayısıyla değil de bu işin meydana getirilmesi için yapılmakta olan ameliye sırasında vukubulmuş olsaydı devletin mesul addedebileceğini belirtmek isteriz.

Bu tefrik yapmak hatâsıdır ki, mahkeme kararlarında birçok miibayenetlerin meydana gelmesine sebep olmuştur[1]. Gerçekten devlet bir nehrin tuğyanına mâni olmak için barajlar kurulmasını emretmek yetkisine sahip ve suyun bu sebeple azalmasından mütevellit zarardan mesul tutulamaz. Zira devletin genel menfaat için özel bir mjenfaati feda etmesinin hatâlı olduğunu kim söyleyebilir? Fakat, meselâ, bir nehir barajının yükseltilmesi veya bir sed kapısının yapılışı ameliyesi sırasında bu inşaat işini idare eden sed memurunun hatâsı neticesinde bir ameleye yaralandığı veya öldüğü takdirde devlet niçin mesul olmasın? Kanaatimizce burada devlet hesabına yapılan öyle bir ameliye vardır ki bu ameliyede devlet hesabına iş gören müstahdem (prepo- se) özel bir şahıs hesabına bir ecir tarafından yapılmış gibi ecirin göstermeğe mecbur olduğu dikkat ve basireti göstermesi lâzımdır. Sed memuru gerçi bir memurdur. Belki bazan bir kamu erki vazifesine de sahiptir. Fakat o aynı zamanda hakiki bir müekkil, hakiki bir siparişçi olan devletin materyal işlerini yapan bir ajandır.

[1] 23 nisan 1923 tarihli Liege İstinaf Mahkemesi kararı (1923 de neşredilen Liege Mahkemesi Kararları Mecmuası, sahife 154). Bu tefriki yapmakta hükümet tarafından iltizama verilen bir su geçidindeki salın bozukluğu yüzünden vukua gelen bir kazadan devleti mesul addetmektedir. Buna mukabil tamamen aksine olarak 14 Mart 1911 tarihli Liege Mahkemesi kararı (1912 tarihli İdare Dergisi'nin 221 inci sahi- fesi) ve 29 Ocak 1914 (175. P. I. Pas) tarihli Yargıtay kararı, umumi bir tarzda bu hadisede devletin tamamen kendi hükümet tasarrufu yapmak salâhiyeti hududu içerisinde bulunduğunu ve mesul addedile- miyeceğini söylemektedir.

Bu karardan, Yargıtay'ın su seviyesinin alçalması do- iayısıyla geminin dibe sürülmesi ve batmasında devleti mesul tutmamakta olduğunu anlıyor ve adli kuvvetin, normal bir su seviyesi sağlamak için icap eden kaidelere riayet etmek ve su yollarının altını kazımak ve temizlemek mecburiyetini devlete tahmil edememekte olduğunu kabul ediyoruz. (24 Ocak 1867 tarihli kararı. Pas. 1. Sahife 148). Devlet, daima kanallardaki su çekimini aynı halde tutmağa mecbur olmayıp bcızı hallerde bunu değiştirmekte haklıdır. (6 Ocak 1876 tarihli Liege Mahkemesi kararı. Pas. Sahife 229). Nihayet 30 Nisan 1881 tarihli su yollar seyrüseferi hakkmda- ki tüzüğün 47 nci maddesinde, «Arızı bir sebeple yahut kamu menfaatine hizmet maksadiyle alınan bir tedbir dolayı- siyle hâsıl olan su azalması neticesinde vukua gelen teahhur ve avaryadan dolayı hiç bir tazminat talebi yapılamaz» denilmektedir.

Sular rejiminin nasıl tanzim edilmesi icap ettiğini tâyin ve takdir hakkı devlete aittir. —Bruxelles, 5 Ocak 1903. Pas. III. Sahife 127. —

Bununla beraber suların uygunsuz bir şekilde alçalmasından devletin mesul tutulması lâzım gelen haller tasavvur edilemez mi?

Burada devleti mesuliyete duçar eden hal, tanzim salâhiyetini kullanmış olma hali değil, fakat su seviyesinde yapacağı ani değişikliği haber vermek hususundaki mecburiyeti yerine getirmeksizin bir sandalcıyı nehir yolunu takip etmeye şevketmiş olma halidir.

Savcı Mösyö Mesdach'ın işaret ettiği gibi filhakika devlet ile sandalcı arasında hiç bir takibat mukavelesi mevcut değildir. (Pas, 1893. I. Sahife, 92). Kanal deniz seyrüseferine müsait olmadıktan başka nehir gibi akan bir su yolu da değildir. Keza nehir ancak bir istikamette ve çok yavaş bir akma halindedir. Fakat bu yolun kullanılması için bazı hallerde devlet ile sandalcı arasında zımnî bir anlaşma olamaz mı? Burada ortaya atılması faydalı olacak mesele buldur. Bunun cevabı da devlet ile sandalcının mütekabil vaziyetlerine bağlı olacaktır.

.. .

Bununla beraber burada kara yollar için verilen aşağıdaki karar gibi hiikmedilemez. «Bir yolu, seyrüsefere tahsis eden komün idaresi, seyrüseferin tehlikeye düşmesini önleyici tedbirler almak mecburiyetindedir. Komün idaresi, yolda açılmış olan bir çukuru yolculara haber vermiyen müstahdemlerinin ihmallerinden dolayı vukubulan kazadan mesuldür.» (Bruxelles, 2 7 Şubat 1880. Pas. 1881. II. Sahife 340).

Burada seyrüsefere müsait umuma mahsus su yolların! kullanmağa davet edilmiş olan yurddaşlarla idare arasında kontratosuz, zımnî Lir mukavelenin doğurduğu bir nevi mesuliyet vardır. Devlet her zaman 30 Nisan 1881 tarihli kararnamenin 47 nci maddesinden istiane edebilecektir. Fakat eğer devlet meselâ kanalın seyrüsefere müsait olduğuna dair kat'î teminat vermişse ve eğer kanalda seyrüseferi bırakmak isteyen bir sandalcıyı memurlarından birisinin aldatici vaatleriyle seyrüsefere devam etmeye teşvik etmiş ise burada devlete mesuliyet tahini! edilebilir. Keza bu durumda, suların aksi bir zamanda alçalmasını devletin tanzim veya polis kudretine istinaden yapılmış bir tasarrufa değil, fakat devlet tarafından kullanılan bir memurun tedbirsizliğine atfetmek mümkündür [1].

9 Aralık 1880 tarihli (14. P. 1. 1881. Pas.) Yargıtay kararı yukarıda zikredilen mahkeme kararına nazaran daha az isabetli görünmektedir[2].

Şehir idaresine ait havuzlardan birisinin memurlardan birinin yanlış bir manevrası dolayısıyla vukua gelen zararı Anvers şehir idaresinin tazmine mecbur tutulup tutulmıya- çağ meselesinde ilk yargıç, müsbet cevap vermişti. (Anvers 17 Ocak 1880. Pas. 111. P. 2841) Bruxelles Mahkemesi hükmü tâdil etti. (Bruxelles 1 Nisan 1880. Pas. 11. 251) Yargıtay, «Kamu idarelerine memurlarının politik yetkilerini

[1] 15 Şubat. 1883 tarihli -IS5.P.II.Pas- Liöge Mahkemesi kararı da bu mütalâayı serdetmektedir. Bu kararı zikreden mösyö Detroot'un mütalâasına müracaat ediniz. (Idare Dergisi 1883, Sahife 355).

[2] Aynı mânadaki 31 Aralık 1908 tarihli Yargıtay kararına bakınız.

kullanırken yaptıkları kusurlardan dolayı hukukan mesul değildir. Kanun metninin iş verenlere tahmil ettiği kanuni kusur sarih surette tefsir edilmiş olup bu hükmün politik rnesaile teşmili mümkün değildir.» şeklinde karar vermiştir. Bir manivelayı çevirerek şeddin kapısını açan veya bir vanayı işleten sed memurunun gemilere havuzdaki yerlerini almak üzere manevra yaptırması gerçekten caiz olduğu politik bir yetkiye mi dayanmaktadır? Ben burada daha ziyade devlet hesabına çalışan bir işçinin yaptığı bir el işi görmekteyim.

Bu daha ziyade «gemiler için limanda kılavuzluk teşkilâtı kuran bir komün idaresi bu servisi işletme sırasında vukua gelen kusurdan mesuldür» şeklindeki i 8 Mart 1897 tarihli Yargıtay kararının taşıdığı mânada bir iştir. (1 8 Mart 1 89 7, Pas. Sahife 121).

Bununla beraber Yargıtay, yalnız kılavuzluk işi ile iktifa eden yani yalnız bu kılavuzluk servisini işleten komünle, âmme menfaatlerinin icap ettirdiği emniyet tedbirleri ittihaz eden komün ve devlet arasında bir fark vücuda getirmektedir. Nitekim Yargıtay savcısı Mösyö Bosch, «Büyük yollar açma hususundaki kamu hizmeti ile, umuma mahsus bir yolu işletme ve Anvers limanlarının açma hizmeti ile bu limanlan işletme işleri) arasında bir fark gözetmenin zaruri olduğuna işaret etmektedir.

Bu arada, Anvers şehrinin, kendisine hiç bir maddi kazanç teminine imkân oîmiyan, ancak kamu menfaati icaplarma göre aldığı tedbirlerden dolayı! mesuliyetine hükmedilen şu hâdise vardır: Yargıtay, seyrüseferi sağlamak için şehir idaresinin verdiği talimata göre limanın buzlarını kırma sırasında müstahdemlerinin yaptıkları kusurdan dolayı şehir idaresini mesul addetmiştir. (23 Kasım 1899. Pas. 1900. L Sahife 42).

Yargıtay'ın sed kapıcısının hatâsından devlete mesuliyet teveccüh etmiyeceği yolundaki içtihadı nihayet zorlukla yerleşti. Kanalların devlet umumi emlâki arasında bulunması, seyrüseferin tanzimi işi hâkimiyet kudretinin şümulü içeri-

sinde bulunması, «Kamu emlâkinin bu parçasında muayyen bir iş yapmak için istihdam ettiği şahsın» ihtiyatsızca bir manevrasından dolayı, Liege Mahkemesinin 15 Şubat 1885 tarihinde verdiği kararda olduğu gibi 1384 üncü maddeye tevfikân devletın mesul edilmemesi için hakiki bir delil teşkil eder mi? «Pas. 1883. II. Sahife 185).

Bir müddet sonra Liege Mahkemesi, mümasil hallerde devletın istihdam ettiği şahısların hatâsından sorumlu olduğuna karar vermiş ve fakat bu defa Liege İstinaf Mahkemesi ve Yargıtay, sed memurlarının 1384 üncü maddenin kaset ettiği mânadaki müstahdemlerden olmayıp 18 i emmuz 1860 tarihli Kıra! Kararnamesi nin 3 ve 25 inci maddelerinde bahsedilen kamu hizmeti görmekle mükellef şose ve köprüler idaresine bağılı müstahdemlerden olduklarını kabul etmişlerdir. —Liege, 23 Aralık 1891. Pas. 1892. İl. Sabite 15 7; — Yargıtay 2 Şubat 1893. Pas. Sahife 92. — Keza, Bruxelles. 22 Temmuz 1891. Pas. 1892. İl Sahife 23, — Yargıtay. 3 Mart 1892. Pas. I. Sahife i 19. Gand 19 Şubat 1898. Pas. II. Sahife 380 — Bruxelles 8 Şubat 1911. Paa. II. Sahife ! 19. Comtra. Bruxelles 22 Ekim 1890. Pas. 1891. Sahife 78.

Bununla beraber, sed memurları, bir taraftan, vazifeye başlarken yemine tâbi tutulmakta ve hazan devletın haiz olduğu polis salâhiyetine istinaden verdiği emirler gereğince icabeden tedbirleri almak ve kanun hükümlerinin icrası işine yardım etmekte olmalarına nazaran şose ve köprüler idaresinin memurları arasında yer almakta iseler de diğer taraftan yapmakla mükellef oldukları bazı işlerde bunları memurdan ziyade birer amele olarak göstermektedirler. Nitekim Liege Mahkemesi'nin 24 Mayıs 1884, (Pas. III. sahife 335), Ypres Mahkemesi'nin 1 Şubat 1895 (Pas. III. sahife 21 i) Bruxelles Yüksek Mahkemesi'nin 25 Ekim 1890, ve 27 Aralık 1889 (Pas. 1890. II. 172) tarihli kararları bunları bu şekilde vasıflandırmışlardı. Bu sonuncu kararda, devletın, sedler vücuda getirilmesini ve bunların faaliyete geçmelerini emrettiği zaman âmme kudretine istinaden hareket ettiği, fakat, sed inşaatını ve işletmesini yaparken âdi

bir hukuki şahıstan hiç bir farkı bulunmadığı beyan olunmaktadır. 30 Nisan 1881 tarihli tüzükteki «Sed memurları sed kapılarının açılıp kapanması için yapacakları manevralarda gemiciler veya yardımcılarının yardımlarından istifade edebilirler» hükmünü ihtiva eden 32 nci madde bu fikre mesnet teşkil edebilir.

Fakat kaza bu yardımcıların veya gemicilerin kusurlarından vukubulursa nasıl bir karar verilecektir? Bunlar da sed memurları gibi — Medeni Kanun'un 1 384 üncü maddesinde bahsedilen — müstahdemlerden addedilmeyecekler mi? Yoksa bunlar hakkında sed memurlarından başka bir hukuk kaidesi mi tatbik edilecektir?

Mamafih şose ve köprüler idaresi personellerinden olan ve zabıt varakası tanzim etmek salâhiyetine malik bulunan (28 Şubat 1882 tarihli kanunun 24 üncü maddesi) fakat yollarda mühendis ve kondüktörlerin emri altında iş gören yol bekçileri hakkında 1 382 nci madde hükmü tatbik olunmaktadır. Liege istinaf Mahkemesi'nin bir kararım tasvip eden Yargıtay'ın 4 Ekim 1915 tarihli kararında da söylen- edği gibi yol bekçilerinin bu işlerindeki kusur veya tedbirsizliklerinden mütevellit zararlardan yalnız kendileri değil fakat aynı zamanda bunların şefleri de mesuldür.

Bunlar, âmme emlâki üzerinde devlet hesabına yaptıkları muayyen işlerdeki kusurlarından dolayı mesul tutuldukları halde bunların kusurlarından 1384 üncü madde hükmüne göre devlet neden mesul olmasın. Zira bu işlerde bunlar devletin yerine kaim veyahut onun müstahdem veya ajanları durumunda bulunmaktadırlar.

14 Nisan 1921 tarihli kararı ile Yargıtay eski kararlarındaki noktai nazara avdet etmiş görünmektedir. Yargıtay' bu kararında gemileri bent içerisine alırken yaptığı kusurdan sed memurunun mesul olduğunu beyan etmektedir. Bu kararda, bu memurun kusurundan mütevellit zararı devletin tazmin ile mükellef olacağı neticesine varmak münikündür. «Yargıtay Başsavcısı Mösyö Leclercqu'un mütalâası, Pas. sahife 143).

31 Aralık 1879 tarihinde Tumhottt Mahkemesi tara-

findan yerilen bir kararın (Pas. 1880. III. sahile 210) köprü'nün ışıklandırılmaması sebebiyle kanala düşen şahısların uğradıkları kazadan devlet her zaman mesul tutulamaz şeklindeki hükmü kabul edilebilir. Fakat bu hükmün istinat ettiği mucip sebepler çok kat'î olup bizi evvelce terkedilmiş bir içtihada sevk etmektedirler. Bu hükümde 1382 ve müteakip maddelerin yalnız âdi hukuk sahasına giren işleri istihdaf ettiği zikrolunmaktadır. Vatandaşlar, kendilerini tehlikelerden korumalıdır, devlet vatandaşları her tehlikeden korumak mecburiyetinde değildir, tarzındaki iddia anlaşılabilir bir düşüncedir. Devlet, belki de, köprü tenviratı yapmağa mecbur değildir, fakat bilfarz, böyle bir tedbir olarak her gün köprüyü aydınlattığı halde o gün köprü memuru bu işi unuttuğu takdirde civar halka sahte bir emniyet telkin etmiş ve tonların zararlarına sebebiyet vermiş olmaz mı? Bu hal Vesdre boyunca konulmuş olan parmaklıkların bir gece birdenbire yok olmaları gibi bir hal değil midir? Yüksek mahkemenin, komün idaresinin mesul olduğunu beyan ederken formüle ettiği kaideyi okumak hayreti ceibetmektedir. Bununla beraber Yargıtay kat'î şekilde diğer bir nazariye ileri sürmekte ve «1382 nci ve bunu takip eden maddelerle kabul edilen prensip umumi mahiyette olup idarenin âmme kudreti veya âdi şahıs sıfatıyla hareket edip etmediği araştırılarak bir tefrik yapmaksızın devlet ve komün idarelerine tatbik olunacağını» —Liege, 25 Mart 1880. Pas. II. S. 358 — dermeyan etmektedir.

Bruxelles Yüksek Mahkemesi 3 Ağustos 1857 tarihinde (Pas. II. sahife 386) şehri su baskınından kurtarmak maksadiyle umumi idare mühendisinin komün idaresi ile anlaşarak su bencilerini yıkmasından harap olan vadideki bir fabrikanın uğradığı hasarı ne devletin, ve ne de Hal Komün İdaresi'nin tazmin ile mükellef tutuflamaya karar vermiştir. Karar, devlet ve komün idaresinin umumi meşru menfaatini siyanet maksadiyle kanun hükümleri dahilinde umumi idare sıfatıyla hareket ettiklerini beyan etmekte ve komün kanununun 90 nıncı maddesinin 1 ve 4 üncü fıkraları ile 94 üncü maddesi ve 16-20 Ağustos 1790 tarihli

kanunun XI inci babının 3 üncü maddesine istinat etmektedir. (Aynı mânadaki Bruxeîles mahkemesinin 1 7 Temmuz 1873 — Pas. II. sahife 273 — ve 28 Temmuz 1902 — Pas. III. sahife 233 — tarihli kararlarına bakınız — fakat aynı mahkeme 1856 (23 Şubat 1856 — Pas. II. sahife 248) tarihinde Maînes - Louvain kanalına sahip olan Louvain şehrinin kanalda yapmakta olduğu ameliyeden ve civardaki arazinin büyük zararlara uğramasına sebep olan bentlerdeki yıkılma keyfiyetinden mesul olduğuna karar vermiştir. Kararda, kanal memurlarının kanalda sedlerin tahammülünden çok fazla miktarda su teraküm ettirildiğini ve binnetice sedlerin bu haddenden fazla taziyeye mukavemet edemiyerek yıkıldığı mesuliyet sebebi olarak zikredilmektedir.

Bu iki karar arasında mübâyenet var gibi görünürse de bu zahiri bir görünüşdür. Hakikatte iki karar arasında mübâyenet yoktur. Birinci hâdisede devlet, şehri tehdit eden umumi bir felâketi önlemek için kamu menfaati icabına göre tanzim yetkisini kullanmış ve vazifesi olan halkın selâmeb tedbirini almış ve bazı şahısların hususi menfaatlerini ihlâl etmiştir.

İkinci hâdisede, kanalın sahibi sıfatıyla husule gelen fenalıklardan ve memurlarının zararı mucip kusurlarından mesul olan komün idaresi, sedlerin kanalda teraküm etmesi icabeden suyun tazyikine müsait olmamasına rağmen memurların haddinden fazla su seviyesini yükseltmeleri sebebiyle husule gelen zararı — bilhassa kanalın sahibi sıfatıyla — tazmine mahkûm edilmiştir.

Gand Mahkemesi 16 Mart 1883 tarihli kararında mümasil bir dâvayı hal için yukarıda sözü geçen 1384 üncü maddeden başka bir mesnet aramaktadır. Mahkemeye göre; devlet tarafından idare edilen kanalın kamü mallarından olması dolayısıyla devlet hakkında 1382 nci ve müteakip maddelerin tatbikine imkân yoktur. Bu hususta Medeni Kanun'un 640 inci maddesi tatbik edilmek icabeder. Burada devlet, alt kısımdaki arazinin sudan istifadesini güçleştirdiği için tazminata mahkûm olmaktadır.

Bruxelles Mahkemesi de 5 Ocak 1889 tarihli kararın-

daki şiddeti tâdil için 640 mıcı madde hükmünü tatbik etseydi, ihtimal ki daha uygun hareket etmiş olacaktı. Sözü geçen kararında Bruxelles Mahkemesi; bir komün idaresinin, su seviyesini yükseltmekle tanzim yetkisini kullanmış, olduğundan bu sebeple civardaki arazinin uğradığı zararı tazmin ile mükellef tutulamayacağına hükmetmişti.

İşte birbirine mübâyin daha iki hüküm ki, aklîselim erbabını bu meseleler hakkında zıt mütalâalara sevkedebilir.

Bunlardan birisi, Anvers rıhtımındaki çatlamış dövme demirden babaların yerine ilgili memurun, mukavemeti az ağaç babalar ikame etmesi sebebiyle rıhtımda bu babalara bağlı bir vapurun fırtına saikasıyla bunları söküp sürüklemesi ve yine rıhtıma bağlı başka bir vapura çarpmasından mütevellit zarar dolayısıyla açılan dâvadır. Bu hâdise hakkında mahkeme «millî emlâkin idaresi içinde devlet âmme kudretine istinaden hareket etmekte olduğundan hakkında bu tipten Medeni Kanun'un 1382 nci ve müteakip maddeleri tatbik olunamaz» yolunda karar vermiştir. — Bruxelles. i 3 Nisan 1878. Pas. II. sahife 224.—

İkinci karar Louvain Mahkemesi'ne aittir. Louvain Mahkemesi bilâkis bir liman pilotunun yanlış idaresi yüzünden bir vapurda vuku gelen hasardan şehir idaresini mesul tutmaktadır. Mahkeme bu kararında «Devlet, millî emlâki fena idare etmesinden dolayı gerek kendi, gerekse istihdam ettiği şahısların hatâlarından doğacak zararları tazmin ile mükelleftir.» Burada devletin hâkimiyet sıfatıyla hareket ettiğini kabul etmeğe imkân yoktur.

; Devlet burada, devleti, alelâde bir iş idare eden ve bazı tedbirlerin tatbik edilmesini istihdam ettiği şahıslara tevdi eden özel bir şahıs gibi telâkki etmek icabeder, demektedir.

O zamanın hâkim nazariyesine doğrudan doğruya tezat (teşkil etmeyen ve fakat Liege Yüksek Mahkemesi'nin 25 Mart 1880 tarihli kararma muhalif bulunan ve Bruxelles Yüksek Mahkemesi'nin 5 Nisan 1880 tarihli kararıyla tâdil edilen Louvain Mahkemesi kararında, devlet âmme emlâkini idare ederken hükümet muamelesi icra etmekte olduğundan,

özel şahıslar hakkında tatbik edilen Medeni Kanun'un 1382 nci maddesi hükmüne tâbi olmadığı gibi, bu hususta istihdam ettiği memurlar da yine Medeni Kanun'un 1384 üncü maddesinde kastediğfen özel şahısların kullandığı müstahdemler değildir. — Bruxelles, 13 Nisan 1878. Pas. İl. Sahife 223 — Bruxelles, Dekre 19 Eylül 1908. Pas. 1908. 11. Sahife. 320 — Bruxelles 16 Ocak 1907. Pas. 1909. 11. Sahife 15 e bakınız. — Louvain kararına uygun olan sonuncu karar 22 Ekim 1908 tarihli kararla bozulmuştur. Pas. î. Sahife 333. —

Biz bu kararlardan 8 Mayıs 1889 tarihli (Pas. 1890. il. Sahife 343) kararı tercih etmekteyiz. Bruxelles Yüksek Mahkemesi bu karar ile, kanal içerisinde bırakılan ve bir vapurun batmasına saik olan bir ağaç babanın sebebiyet verdiği kazadan Louvain şehrini mesul tutmaktadır. Bu kararda şehir idaresinin mesuliyeti kendi mülkiyetinde bulunan ve muhafazası kendisine ait olan kanalı iyi idare edememesinden neşet ettiği zikredilmekte ve burada şehrin siyasi yetkisini kullanırken husule gelen bir hatâ bahis mevzuu olamayacağı ilâve olunmaktadır. 30 Eylül 1894 tarihinde Bruxelles Yüksek Mahkemesi'nce de buna mümasil bir karar ittihaz olunmuştur. (Pas. 1893. II. Sahife 93 — Keza Gand Mahkemesi nin 20 Temmuz 1898 tarihli kararına bakınız. Pas. III. Sahife 341)141.

İşte, devletin ve komün idarelerinin ve bunların memur ve müstahdemlerinin mahkemeler tarafından tetkik edilme ve özel menfaatler bile ihlâl edilse tazmin ile mükellef tutulamiyan tanzim yetkisine istinaden icra ettikleri vazifelerin nelerden ibaret olduğunu gösteren daha başka birkaç karar:

18 Aralık 1871 tarihli (Pas. 1872. II. Sahife 112) Bruxelles Mahkemesi'nin kararı, liman tüzüğü hükümlerini [i]

---

[i] Bu karar ve 1 Eylül 1881 ve 25 Mayıs 1882 tarihli Bruxelles Yüksek Mahkemesi'nin devletin mesuliyetini kendi mülkü üzerindeki vazifeleri ve mecburiyetlerine istinat ettiren kararları. L. Beckers tarafından bir dereceye kadar tenkit edilmiştir. (İdare Mecmuası 1890. Sahife 114 ve No. 26).

tatbik suretiyle rıhtımdaki havuzlardan birisinde bulunan ticari eşyanın doğrudan doğruya memurları tarafından tahliye edilmesinden Anvers komününün mesul olamayacağımt beyan etmektedir.

14 Aralık 1917 tarihli Liege Mahkemesi kararına göre; tuğyan neticesinde su istilâsına uğramış olan bir mahzendeki suyun boşaltılması için komün idaresi tarafından emrolunan bir kamu hizmetinin icrası sırasında yangın tulumbalarından birisinin sebebiyet verdiği kazadan dolayı Medeni Kantm'un 1 384 üncü maddesi tatbik edilemez. Bu durumda, gönüllü tulumbacılar komün idaresinin müstahdemleri «Preposes» addedilemezler. Zira. 16-24 Ağustos 1790 tarihli kanun, yangın ve sari hastalıklar gibi kaza ve umumi felâketleri önlemek için gerekli tedbirleri almakla belediye idarelerini mükellef kılmış ve 14 Aralık 1789 tarihli dekretenin 50 nci maddesi halkı iyi bir zabıta hizmetinin nimetlerinden istifade ettirmek ve bilhassa sokaklarda ve umumi yerlerde umumi sıhhat ve sükûnu temin etmeyi komün idaresine has vazifeler arasında saymıştır. Bu suretle biz idarenin umumi menfaatlere hizmet amacı güttüğü hallerde bütün mesuliyetlerden âzade olduğunu kabul eden 24 Nisan 1840 tarihli mahkeme kararının koyduğu nazariyeye avdet edilmiş oluyoruz[1].

14 Mayıs 1913 tarihinde Bruxeies Mahkemesi de komün idaresi itfaiye teşkilâtı yaparken haiz olduğu âmme kudretine istinat ettiğinden adli otoritenin komün idaresinin bu hususta aldığı tedbirleri kontrol ve tetkik salâhiyeti yoktur diyerek aynı mahiyette hüküm vermiştir[2].

Bu mülâhaza bize pek kuvvetli gözükmemektedir. Zira; bu esasa istinat edildiği takdirde devlet veya komün

---

[1] Liege Mahkemesinin kabul ve tasdik ettiği bu hüküm 13 Aralık 1923 tarihli Yargıtay kararı ile bozulmuştur. (Mahkeme Kararları Mecmuası, 26 Aralık 1923. Sahife 815).

[2] Fransa'da bilâkis, yangın ile müadele sırasında gerek itfaiye memurlarının, gerekse belediye başkasının yaptıkları kusurlardan komün idaresi mesul tutulmuştur. - Fuzier-Herman, Commun-Reper- toire No. 1008-1013.

idaresinin bir yol tamiri veya bir okul inşası sırasında vuku- bulan zararlardan mesul olmadıklarını da kabul etmek pek güç bir şey olmayacaktır. Çünkü, öğretim teşkilâtı kurmak ve yol işlerini idare etmek devlet ve komün idarelerine ait umumi vazifeler arasında yer almıştır. — Keza Anvers Mahkemesi' ninir 20 Şubat 1912 tarihli kararına bakınız. Pas. III. Sahife 314.

Keza hukuk ilmi ve mahkeme içtihatları ile kabul edilmiş olan tefrik esasına muhalif olarak Bruxelles Mahkemesi'nin, komün idaresi tarafından yangın tulumbalarının muhafaza ve bakımı ile tavzif edilen memurları — Medeni Kanun'un kabul ettiği mânada — müstahdem addeden ve bunların tulumbalara bakım hususundaki ihmallerine atfedilen kazadan komün idaresini mesul tutan bir hükme rastlamakla (Bruxelles, 4 Mayıs 1895. Pas. III Sahife 261) ve su tesisatı ve hizmeti vücuda getiren Anvers şehrini bir borunun patlamasından mütevellit zararı tazmin ile mükellef tutan ve şehir idaresinin bu faaliyetini âdi şahıs faaliyeti telâkki eden Yargıtay'ın bir kararım okumakla hayrette kalıyoruz. (2 Eylül 1894, Pas. sahife i 39).

Saint - Gilles komün idaresi 1882 senesinde diğerlerine uymayan bir hükümden istifade etti. Komün idaresi bazı tahlisiye âletleri satın almıştı. Komün polisi de bunları tecrübe ediyordu. Polis memurlarından biri seyirciler arasından aldığı bir çocuğu alarak kurtarma gösterişi yapmak istedi. Fakat yükü ile beraber merdivenden düştü ve çocuk öldü. Çocuğun ebeveyni komün idaresi ve bu tecrübeyi idare eden polis komiseri aleyhlerine mahkemeye müracaatla tazminat dâvası ikame ettiler. Mahkeme polis memurunun komiserden habersiz olarak bu işi yaptığına ve esasen komün idaresinin itfaiye teşkilâtı yapmak ve bu hususta tecrübeler yaptırmakla kanunun kendisine bahşettiği politik salâhiyetini kullandığına ve âmme kudreti sıfatıyie hareket ettiğine karar verdi. (Bruxelles 4 Mayıs 1882. B. J. Col. 766).

Bir komün idaresinin polis memurlarını itfaiye memuru haline koyması ve hiç bir kontrole tâbi tutmadan ihti-

sasları haricinde bulunan böyle tehlikeli bir tecrübe 2 yapmak vazifesiyle mükellef tutması acaba bir hata teşkil etmez mi ? [1]

Nihayet esas itibariyle yangına karşı tedbir almayı komün idaresinin hâkimiyet vazifeleri arasına ithal etmek doğru mudur?

Bu servis her zaman komün idareleri tarafından teşkilâtlandırılmakta ve ekseriyetle hususi teşebbüslere terkedilmektedir[2].

Schaevbeek komününe ait kapalı bir çarşıda zuhuv eden ve civardaki bir gayrimenkule sirayet -eden bir yangın hâdisesi de bu mesele ile münasebetli olarak zikrolunabilir. Mahkeme komün idaresini zararın tazminine mahkûm etmiştir. Mahkeme, komün idaresini çarşı içerisinde bir mahalle icap eden koruyucu tedbir almadan yanacak maddeler; konmasına müsaade etmekle tahtie etmiş ve fakat âmme hizmetini suçlandırmamıştır. (Bruxell-es 12 Şubat 1902, Pas. İfî. Sahife 149 — Anvers ile Comp. 20 Şubat 1912. İdare Dergisi, 1913. Sahife 131). Hapishane ve tevkifhane işlerinde devlet âmme hâkimiyeti sıfatıyla hareket etmekte ve tüzüğe göre yapılan iş faaliyetleri sırasında vukubulan

[1] Bu mesele deniz tahlisiyesi işinde de kendini göstermektedir. Yeni bir halat (çıma) atmak âletinin tecrübesi yapıldığı sırada vukubulan bir infilâk sebebiyle meydana gelen kaza dolayısıyla Bruxelles Mahkemesi deniz tahlisiyesi işinin âmme hizmetlerinden olduğuna ve bu işten mütevellit kazalardan devlete mesuliyet teveccüh etmiye- ceğine karar vermiştir. (17 Eylül 1909 Pas. 1910. III. Sahife 78).

[2] Bununla beraber komün kanununun 128 inci maddesine göre komün idareleri itfaiye teşkilâtı vücade getirebilirler. Bu takdirde itfaiye memurları aynı zamanda polis memurluğu vazifesini de görürler. Ancak bilinmesi lâzım olan cihet bunların itfaiye vazifelerini ifa sırasında yapacakları fiillerin mesuliyeti tamamen komün idaresine raci birer ecir (müstahdem) olup olmamaları- keyfiyetidir. Belçika Kararlar Mecmûâ6if itfaiye memurlarının iş kazaları hakkındaki kanun hükümlerinden istifade eden amelelerden addedilip edilmeyeceği meselesini tetkik ederek menfi mütalâa beyan etmektedir. (İtfaiye erleri ve meslekî zararlar numara 278 ve aynı mesele hakkında 29 Ağustos 1908 tarihli Bakanlık Sirküleri).

kazalardan mesul bulunmamaktadır. — Liege. 8 Aralık 1905. B. j. 1906, Col. 59).

Ceza Kamını'nun 26 ncı maddesine göre mevkuf muayyen bir iş yapmağa mecbur tutulur. Devlet bu çalışma mükellefiyetini tahmil ederken bir patron gibi değil, fakat sosyal bir hizmet ve hükümet vazifesi yapan bir otorite olarak hareket etmektedir. Bu çalışmada mevkuf, devletin amelesi değildir, ücret de almamaktadır. Hapishane müdürü ve gardiyanlar da devletin bu gibi ameliyeye nezaret veya idare ile muvazzaf müstahdemleri değildir. 24 Aralık 1903 tarihli İş Kazaları Hakkındaki Kanun ise mukaveleye müstenit bir işin yapılması sırasında tahaddüs eden kazaları istihdaf etmekte olduğundan bu gibi işlere tatbik edilemez. — Belçika Kararlar Mecmuası, meslekî kazalar bahsi, numara 2 30; İş kazaları No. 29 — Yalnız mevkufun yaptığı kazanın devlet tarafından kendisine verilen âletin iyi işlememesinden veya bir hatâsından vukua gelmesi halindedir ki, meselenin rengi değişebilir.

İşte bu devirde rağbet bulan prensiplere göre tenkide çok müsait bir karar: Anvers askerî garnizon çevresinde bulunan bir poligonda yapılan atışlarda bir mermi seyrini değiştirerek bir şahsın bahçesine düştü. Bahçe sahibi, patlamamış olan bu mermiyi yerinden kaldırırken mermi infilâk ederek bu şahsı yaraladı, Anvers Mahkemesi, poligonun tesisinde bu gibi kazaları önleyici tedbir almadığını sebep göstererek devleti tazminata mahkûm etti. —Anvers 12 Haziran 1890. Pas, III. Sahife 323.

Bruxelles Mahkemesi —27 Temmuz 1836, Sahife 3 — bir askerî vali tarafından emredilmiş olsa bile bir şahsa ait barutun imha edilmesinden hükümetin mesul olduğuna karar verdi. Mahkeme bu kararını haklı göstermek için bilhassa, Anayasa nın «Tazminat verilmeden hiç bir kimse mülkünden mahrum edilemez.» yolundaki kaidesine istinat etmekte idi. Bu kararda Medeni Kanununun 1384 üncü maddesi bahis konusu değildir.

Yargıtay, 6 Şubat 1890 tarihli — Pas. Sahife 79 — komün meclisinin tasvibine iktiran etmiş olan ve komün

başkanı tarafından isdar edilmiş bulunan bir kararın icrası neticesinde komün başkanı tarafından yapılan zarardan bit komün idaresinin mesul tutulamıyacağına karar vermiştir. Bruxelles Mahkemesi'nin 8 Temmuz 1892 (Pas. 1893. II. Sahife 70) tarihli bir kararına göre; bir provens valisine is» dediği bilgileri vermekle komün eşvenler encümeni siyasi ve idari vazifesine taallük eden bir vazife ika eylemiş olduğundan komün idaresine bu kusustan dolayı mesuliyet tevcih edilemez.

Yine Bruxelles Mahkemesinin 17 Nisan 1875 (Pas. II. Sahife 250) ve Chaîeroi Mahkemesi'nin 24 Temmuz 1902 (Pas. 1903. III. Sahife 100) tarihli kararlarına göre dö komün eşvenler encümeninin askerlik vesikası vermesi yahut nüfus sicillerinin tutulması işine nezaret etmiş olmasında da vaziyet aynıdır. Nüfus sicilleri, bir komün halkının ikametgâh değiştirmelerini tesbit ve polis, milis ve askerlik gibi bazı hizmetlerin teşkilâtlandırılmalarının kolaylaştırıl- malan maksadına hizmet etmektedir. Nüfus sicillerinin tutulmasında kamu erkine dayanan komün idaresi, memullarından birinin yanlışlıkla bir kadını nesebi sahih olmıyan bir çocuğun annesi olarak kaydetmek suretiyle — bu kadına karşı yapılmış olan — izdivaç vadinin geri alınmasına sebebiyet vermesinden mesul addedilemez.

Tüzük hükümlerinin icra ve tatbiki sırasında çok defa vatandaşlara müsaade alma mecburiyeti tahmil edildiği vâ- kidir. Kanun ve tüzük hükümlerine göre komün idareleri tarafından müsaadenameîer verilmesi komün idaresinin aldığı idari tedbirler olup bu yönden idareye hiç bir mesuliyet terettüp etmemektedir. Umuma mahsus bir yerde bir balo tertibine izin verildiği veya umuma mahsus bir yolun üst veya altında bir şahsın iş yapmasına müsaade edildiği takdirde balo veya işin icrası sırasında herhangi bir kaza vu~ kubuîursa mesuliyet, tedbirsiz hareketi ile kazaya sebebiye? veren balo veya iş sahibine aittir. — Bruxelles, 2 Aralık 1896. Pas. 1897. 11. Sahife 131 — Liege 22 Aralık 1894 Pas. 1895. II, Sahife 129— Bir fuar oyuncusuna umuma mahsus bir yol üzerinde sanatını icra etmesine müsaade edil-

mesi de aynı mahiyettedir. Umuma mahsus bir yol üzerinde böyle bir sanat icra edilmesine müsaade olunması bu oyunun her türlü tehlikeden azade olduğunu garanti etmek demek değildir. Verilen müsaade umumi seyrüseferi temin etmek ve tehacümü önlemek için alman idari bir tedbirden ibarettir. Ve nihayet halkın haklı olduğu huzur ve emniyeti ile komün idaresi meşgul olduğuna göre idarenin bu hususta alacağı tedbirler hakkında başka hiç bir otoritenin emir vermek hakkı yoktur. - —Lîege 12 Haziran 1902. Pas. Sahile 284.— Bruxelles 17 Haziran 1893. Pas. Sahife 342. — Bruxelles 2 Ocak 1912. İdare Dergisi 1913. Sahife 22 — Bruxelles 24 Temmuz 1911. Pas. li. Sahife 348. Gand 7 Nisan î 89 4, İdare Dergisi Sahife 4.—

29 Ocak 1863 tarihli kanunun birinci maddesi hükmüne göre komün idaresi tarafından gayrisihhi müessesatın kurulmasına ruhsat verilmesi halinde de durum yine aynıdır, Bu gibi müsaadeler tabiatıyla bütün tehlikelerin bertaraf edilmiş olduğunu tasavvur etmeye imkân vermemektedir. Bunlar yalnızca kaza sebeplerini azaltmak için verilmektedir. Nihayet bazı idari otoriteleri bu gibi ruhsatnameler vermekle mükellef kılarken onları bir nevi takdir salâhiyeti iie de teşhiz etmiştir. 28 Mart 1919 tarihli buhar kazanları hakkındaki tüzük de aynı şekilde, yetkili makamın bu kazanların yerleştirilmeleri ve tesisatları hakkında karar vereceğini zikrettiği gibi, (Madde, 7) bazı tüzükler de bu şekildeki kararlar aleyhine ilgililere itiraz hakkı tanımaktadırlar. (29 Ocak 1863 ve 28 Mart 1919 tarihli kararnamelerin 8 inci maddeleri).

Escaut nehri seyrüsefer zabıtası hakkındaki 2 Ağustos 1847 tarihli Kıral Kararnamesi'nin hükmüne tevfi kan idare memurlarından birinin nehirdeki sanat eserlerine zarar ir as eden bir geminin teşhiz işinden para teminatı almış olmasından — bilâhare yapılan muhakeme neticesinde geminin bahis konusu olan zarara sebebiyet vermediği sabit olması sebebiyle — dolayı devlet tazminata mahkûm edilemez. (Bruxelles Mahkemesfnin 2 Nisan 1900 tarihli kararı. Pas. 1901. 11. Sahife 44; Brouges Î5 Ocak 1913. Pas. 1914 111.

Sahife 24.) Yine aynı suretle tevkif edilip kefaletle tahliye edilen bir şahıs beraet veya meni muhakeme kararı aldığı takdirde devlet tazminata mahkûm edilemez.

Buna mukabil işte müstahdem veya mümessillerinin hatalarından devlet veya komün idaresini mesul tutan bazı kararlar:

Bir posta memurunun bir posta havalesine sahte imza koyduğu ve başka birisini bu işin faili diye itham ederek haksız yere bu şahsın sahtekârlıktan mahkûm olmasına sebebiyet verdiği için Gand Mahkemesi, devleti tazminata mahkûm etmiştir. (Gand, 17 Haziran 1893. Pas. 1894. 11. Sahife 66 — Bu iş hakkında 30 Mayıs 1892 tarihli kanu-

nun 43 üncü maddesine de bakınız).

Yine Gand Mahkemesi'nin 27 Haziran 1888 tarihli (Pas. 1889. I. Sahife 84) bir kararma göre; kanalizasyon mecrasının patlamasından ve civar evlere zarar iras etmesinden ve bilhassa belediye memurlarının bu zararı deihaî önlemeye teşebbüs etmemelerinden komün idaresi mesuldür.

Bir komün müstahdeminin ağır yük makinelerinden birini çalıştırırken yaptığı kazadan Anvers şehir idaresinin mesuuijmtine hükmolunmuştur. —Bruxelies i 8 Temmuz i 899. Pas, 1900. II. Sahife 124 — Yargıtay 25 Mayıs 1900. Pas. i. Sahife 266, Ve 8 Ocak 1912. Pas. 1. Sahife 106 — Yargıtay 26 Şubat 1914, Pas. I. Sahife 123— 12 Ocak 1893 tarihli karar ile Yargıtay'ca bu mütalâanın aksi kabul edilmişti. (Pas. Sahife 79).

Yargıtay'ın 23 Kasım 1899 (Pas. 1900. I. Sahife 43) tarihli bir kararı ile seyrüseferi sağlamak için liman havuzlarından birisindeki buzu kırdıran komün idaresi bu yüzden hasara uğrayan bir geminin uğradığı hasarı tazmine mahkûm edilmiştir.

Versailles Mahkemesi 1 Aralık 1904 (İdare Dergisi 1905. Sahife 417) tarihinde millî bayramda havai fişek atmak için komün idaresi tarafından tutulan bir şahsın yaptığı hata ve ika ettiği zarardan komün idaresinin mesul olduğuna karar vermiştir. Bu hâdise hakkında Louvain Mahkemesi millî bir bayramı kutlamak için komün idaresinin

havai fişek attırmasının bir hâkimiyet muamelesi olduğundan bahisle mesul tutulamıyacağına karar vermiştir.

Biz fişek atmak işini taahhüt eden şahsın komün idaresinin müstahdemi olmayıp yapacağı işinin bütün neticelerine tahammül etmesi lâzım gelen bir müteahhit ve müteşebbis olduğundan yaptığı hatâ sebebiyle vukua gelen kazadan komün idaresi değil, fakat doğrudan doğruya kendisinin şahsen mesul olması lâzım geleceğini beyan eden Bruxeiles Mahkemesi'nin kararındaki mütalâaya iştirâk etmekteyiz. (Louvain, 3 Aralık 1910 ve Bruxelles 30 Mart 1912, İdare Dergisi 1912. Sahife 93 ve 393).

Bruges Mahkemesi'nin 7 Ocak 1914 (Pas. III, Sahife 284) tarihli kararındaki, kazaya sebebiyet veren noksan zabıta tedbirlerinden dolayı komün idarelerinin mesul tutulmaları yolundaki mütalâasına karşı birçok Fransız mahkemeleri aksi mütalâa dermeyan etmişlerdir. (Fuzier — Herman. Commune, numara, 992).

Aşağıda yazılı mahkemeler umumi bir tarzda devlet ve komün idarelerinin, velev ki kamu menfaatini ilgilendiren bir işte olsun memur ve müstahdemlerinin hatâlarından mütevellit üçüncü şahıslara ait zararları tazmin ile mükellef olduklarını beyan etmişlerdir.

— Bruxelles 7 Şubat 1893. Fas. II. Sahife 216 — Bruxelles 17 Haziran 1893. Pas. 1894. I. Sahife 61 — Yargıtay 2 Kasım 1894. Pas. 1. Sahife 319 — Gand 31 Aralık 1901. Pas. 1902. il. Sahife 199 — Bruxelles 30 Kasım 1894. Pas. 1895. II. Sahife 93 — Gand 29 Mayıs 1908. Pas. 1909. III. Sahife 95.—

* * *

Devletin veya kamu idarelerinin başkasının kusuru yüzünden tazminata mahkum edilebilmeleri için evvel emirde, memurları vasıtasıyla kanun hükümlerine göre kamu erkin« dayanarak yapılan ve haddi zatında hâkimiyet hakkına taallük etmeyen bir fiilin bahis konusu olmaması, saniyen, kusur sahibinin devlet veya kamu idarelerinin mümessili

veya müstahdemi bulunması icap ettiğini biraz yukarıda görmüştük.

Mösyö Ernest, Nys Hukuk İlmi isimli eserinde meselenin oldukça karışık ve devlet hakkındaki tariflerin müphem ve kat'iyetten âri bulduklarını söylemektedir[1].

İster «özel mal ve kuvvetlerin müşterek bir idare altında birleşmesi» ister «kanunların icrasına mahsus bir âmme kudreti», ister, «bir insan cemiyetine ait hak ve kuvvetlerin heyeti mecmuası», isterse «millet, cemiyet ve ahali birliği» yani bütün vatandaşları içine alan bir camia olarak tasavvur edilsin[2], herkes devleti bizzat hareket edemiyen ve onun namına bütün hareketler kanuni mümessilleri olan insanlar ve bu mümessiller tarafından muayyen iş ve tasarrufları yapmakla mükellef kılınan şahıslar tarafından yapılan manevi bir şahıs olarak kabul etmektedir.

Kamu erkine vekâlet suretiyle hukuki ve nizami bir şekilde devlet, temsil edilenler, memurlar ve bu mümessiller tarafından bir kanun hükmüne tevfikan devamlı bir surette muayyen bir vazifenin ifası ile mükellef kılınanlar da ajanlardır.

Müstahdemler ise, (Prepose) devlet menfaatine özel mahiyette ve âdi hukuk sahasına giren bazı işleri yapmakla mükellef kılınan kimselerdir.

Memur; bir devlet uzvudur. Devlet ne düşünmek ve istemek, ne rıza göstermek, ne mukavele yapmak, ne emir vermek ve ne de bizzat kendisini müdafaa etmek iktidarına sahip olmadığı için bu uzvun mevcudiyeti zaruridir. Devlet adına düşünen, irade izhar eden, rıza gösteren, mukavele akdeden ve yasakları resmen ilân eden işte bu memurdur. Kendi vazife sahasında ve kendi yetki hudutları içerisinde hareket eden memura yalnız devletin mümessili değil, fa-

[1] Belçika Kıraliyet Akademisi Edebiyat Bülteni'deki Ernest Nys'in Devlet ve Devlet Mefhumi isimli yazısına bakınız. (1901 Numara. 6 Sahife 667 ve Numara: 9).

[2] 6 Aralık 1888 tarihli Yargıtay kararında devlet milleti teşahhus ettiren bir varlık olarak tevhit edilmektedir.

kat daha fazlası yani, düşünen ve hareket eden devlet demek de mümkündür[1]. Fakat burada müşkülât kendini göstermeğe başlamaktadır.

Memur kendi salâhiyet hudutları içerisinde devlet namına kumanda etmekte olduğu zaman devlet için mesuliyet bahis mevzuu olmamak icabeder. Zira; kendisinden daha üstün bir kuvvet bulunmayan en yüksek kudrete dayanarak kanun namına kumanda eden kimse verdiği emirlerden hiç bir otoriteye hesap vermeğe mecbur olmadığı gibi, cemiyetin menfaatleri dahilinde alınması icabed-en tedbirleri tâyin ve takdir etmeğe kanun tarafından yetkili kılman kimseye de hakkı olduğu bu takdir yetkisini istimal tarzından dolayı mesuliyet tevcih olunamaz.

Diğer taraftan memurun yaptığı iş kamu menfaati için tedbirler alınmasını emretmek veya karar altına almaktan ibarettir. Devlet vazifesini görmek için lüzumlu olan mallara sahiptir. Devlet bu mallara temellük eder, alır, satar, masraf vapar, icara verir ve isticar eder. Eker, biçer, çalışır ve çalıştırır. Böylece devlet, hukukun aktif veya pasif bir mevzuu olduğu zaman tıpkı anonim bir şirketin müdürü gibi devlet namına işe karışan yine memurdur. Devletin özel hukuk sahasındaki işlerini idare eden; devlet namına yaptığı mukavele ile devleti taahhüt altına sokan memurdur. Yine memurun, devletin özel hukuk sahasına giren işlerindeki faaliyeti sırasında yaptığı kusurlardır ki, devleti mesuliyete sokmaktadır.

Bu hale göre, memurun devlet namına yaptığı ve hiç kimsenin hesap soramayacağı ve tazminat talep edemeyeceği hâkimiyet tasarruflarıyla memurun sözcü ve mümessil durumunda bulunduğu özel hukuk sahasına giren alelâde devlet tasarruflarını birbirinden ayırmanın ne kadar mühim olduğu göze çarpmaktadır. Şu hale göre memur, milletin, dev-

---

[1] Devletin memurları vasıtasıyla temsili hakkında baş savcı Mösyö Leclercque'ın bu husustaki mütalâalarına (Pas. 1921. I. sabite 131. ve devamı) ve (Mösyö Louis Wodon'un İdarenin Hukuki Murakabesi isimli eserine müracaat ediniz. «Sahife, 234 ve devamı»).

letin haiz bulunduğu hâkimiyet kudretinden bir kısmı kendisine niyabeten tevdi edilen fakat aynı zamanda ve ekseriyetle daimi veya geçici bir şekilde devletin özel hukuk sahasına giren işlerinde de onu temsil eden bir uzuvdur. Yargıç için de durum böyle değil midir? Münhasıran, hâkimiyet tasarrufu olan adalet işleriyle tanzif edilmiş olan yargıç bu işlerden ayrı olarak yaptığı bazı kontratolarla devleti taahhüt altına sokmakta yani, eksper ve mütercim kullanmakta, adli keşif için nakil vasıtası kiralamakta, mahkeme kütüphaneleri için kitaplar, adli binaları ısıtmak için kömür ve yine adli heyetler için büro levazımı satın almaktadır.

Memurun başka birisini izrar ettiği hallerde devletin mesuliyetini tâyin ve takdir etmek için memurun kamu erkine sahip olduğunu söylemek kifayet etmez, bilâkis zarara sebebiyet veren memurun yaptığı tasarrufun mahiyetini incelemek icabeder. Eğer yapılan iş devletin hâkimiyet hakkına istinaden yapılan işler arasına girmeyip de âdi hukuk sahasına giren işlerden ise devlet, memurunun yaptığı zararı tezmîn etmeğe mahkûm" edilebilir.

Memurlara (büyük memurlar, âmirler), ajanlar, (küçük memurları) yardım ederler. Bu ajanlar devletin ikinci derecede mümessilleridirler. Bunlar da yetkili âmirlerin emirleriyle hareket ettikleri hallerde özel hukuk sahasına giren işlerde devleti mecburiyet altına sokarlar.

Nihayet, devlet, arazi, bina gibi emlâke sahip ve bunların bakımı ve idareleriyle meşgul olmak zorundadır. Devlet, mülkleri üzerinde — yıkmak, yeniden inşa etmek vesaire gibi — her türlü tasarrufu yapar. Mesuliyet bahsinde kamuya ait devlet emlâki ile devletin hususi emlâki arasında bir fark yoktur. Devlet her iki türlü mülkün de sahip ve mutasarrıfı olup bu iki türlü mülk üzerinde devletin mülkiyet hakkı gayri hukuki karakteri haizdirler[1]. Bunlar ara-

[1] Maamafih bir çok müellifler devletin ticarete mevzu ittihaiz edilemeyen kamu emlâki üzerindeki hakkı, mülkiyet hakkı olmayıp sadece himaye ve nezaret hakkı olduğu noktai nazarından İsrar etmektedirler. - Füzier - Herman'ın Retertoire'ndaki kamu emlâki bahsine

sında ancak alım, satım hususunda bazı farklar mevcuttur. Ben, bir yolcunun basma düşen tuğlanın, bir adalet sarayından, bir belediye binasından, bir kışladan yahut alelade bir odun düşmüş olmasının mesuliyet noktasından bir fark hasıl edeceğine kaani değilim. Devlet umumi ve hususi emlakının tamir ve bakımı vesair bütün amelîyesi için her türlü amele, esnaf, teknisyen kullanabilir. Devlet ve komün idareleri yalnız kendi mülkleri üzerinde yaptıkları işlerden değil, fakat giriştikleri bütün ticari ve iktisadi teşebbüslerden dolayı da özel hukuk hükümlerine tabidirler. Bu teşebbüslerde devletin çalıştırdığı adamlar gerek devlete niyabeten iş görsünler, gerekse bir mukavele ile iş yapmayı taahhüt etmiş bulunsunlar devletin müstahdemleridirler.

Devlet, bilhassa son zamanlarda özel hukuk hükümlerine tâbi birçok ticari ve sınai teşebbüslere girmekte, yaşamamız için lâzım olan maddeleri satın almakta ve satmakta hattâ giyinme ihtiyacımızı bile sağlamaktadır. Bu gibi hallerde devletin iş verdiği şahıslar tamamen Medeni Kanun'un 1 384 üncü maddesi hükmüne tâbi ve yaptıkları kusurlar devletin mesuliyetini icabettiren müstahdemlerden başka bir şey değildir.

Bazı hallerde hükümler ve gayrimesul devlet tüzelkişiliği ile mesul ve özel hukuk hükümlerine tâbi devlet tüzelkişiliği arasındaki farkı tâyin etmekteki müşkülât nasıl bir hakikat ise Medeni Kanun'un bütün diğer hükümleri gibi 1 382 nci ve müteakip maddelere ait hükümlerin de özel hukuk münasebetlerini yani vatandaşlar arasındaki şahsi hukuk münasebetlerini tanzim için vazedilmiş olduğu da, o kadar doğrudur. — Capitam'tının Medeni Hukuka Giriş isimli eseri, 1923, sahife 43, No. 13— Roussel'in Hukuk Ansiklopedisi, 1871, sahife 279 ve devamı.

Memurların kanunla mutlak olarak kendilerine verilmiş takdir haklarına istinaden aldıkları tedbirlerden Özel menfaati haleldar olan bir şahsın Medeni Kanun hükümleri-

---

müracaat No. 38 - bu nazariye Pamdectes Belges'de kuvvetli bir mantıkla reddedilmiştir. Kamu emlakı bahsi No. 45 ve devamı -

ne dayanarak tazminat istemesine imkân yoktur. Böyle bir müracaat sahibine, her zaman, kamu menfaati icabı olarak ne yapılması lâzımgeldiğini serbestçe takdir etmek hakkı kanunla kendisine verilmiş olduğuna göre devletin bu gibi takdire taallük eden işlerde hata etmiyeceği söyleneceği gibi, devletin takdir yetkisi hâkimiyet hakkına taallük ettiği cihetle bu yönden diğer hiç bir otoriteye tâbi bulunmadığı ve binaenaleyh mahkemelerin bu hususta devleti kontrol etmeğe salâhiyetleri olmadığı cevabi da verilebilir.

İdarenin yaptığı tasarrufun mahiyetini tâyin etmek ica- bettiği ve yapılan tasarrufun devletin hâkimiyet hakkına taallük edenlerden mi, yoksa öze] hukuk hükümlerine tâbi tasarruflardan mı olduğunu anlamak lâzımgeldiği zaman bizzat tasarrufun kendisini incelemek icabeder. Hâkimiyet hakkına istinaden bir gayrimenkulün sökülmesini emir veren devlet ve karar ittihaz eden belediye başkanı ile fert arasındaki münasebet, basit bir vatandaş ile kamu kudreti arasındaki münasebettir. Sökülmesi belediye tarafından emi» verilen bir gayrimenkulün ameleler tarafından sökülmesi sırasında âni bir inhidama kurban olan ferdin belediye başkanı ile olan münasebeti ise bir iş taahhüt eden şahsın diğer bir şahısla olan ve Medeni Kanun hükümlerine tâbi bulunan özel şahıslar münasebeti mevcuttur.

Roussei, tamamen yerinde olarak, devletin mücerret bir surette topluluğun vücuda getirdiği bir şahsiyet değil, fakat bazan özel hukuk hükümlerine tâbi özel bir şahsiyet olarak kabul etmek lâzımgeldiğini söylemektedir. Bu itibarla tefrik yapmak için devlete mâtuf bir hata ile malû olan Lir tasarrufun karakteri tetkik edilirken bunu yalnızca bir devlet tasarrufu olarak nazara almak kifayet etmez.

Vaktiyle «devletin herhangi bir âmme menfaati mütâ- hazasıyle yaptığı tasarrufun âmme intizamı mesailinden olduğu» yolunda kararlar verilmişti. Bunlar şimendifer kazalarında bile devletin mesuliyet fikrini reddeden ilk dey- relere ait kararlardaki düşünüşler idi.

Diğer taraftan şahsî bir hakkın ihlâli sebebiyle bir ferdin devletten para tazminatı istemiş olması da kifayet et-

mez. Zarar gören ferdin noktai nazarına göre yapılan tasarruf daima ferdi bir hakkı hiç olmazsa ferdi bir menfaati ihlâlê müsaittir. Tasarrufu iki taraf arasındaki münasebet noktai nazarından incelemek icabeder. Eğer yapılan tasarruf devlet tarafından mutasarrıf, nakliyatçı, mukaveleci, inşaatçı, veya imalâtçı sıfatiyle yapılmış ise zarara sebebiyet verenler ile bunları istihdam eden devlet arasındaki münasebet özel hukuk münasebetidir. Bilâkis alman tedbir ve bunun icra tarzı olan tasarruflar, esaslı bir hükümet vazifesinin icrası zımında hâkimiyet hakkına istinaden yukarıda itihaz edilen ve herkesçe muttali hüküm ifade eden bir kararın mevzuu ise devletin mesul edilebilmesine imkân yok- tur[1].

Devlet özel şahısların yapabilecekleri ve yapabildikleri işleri bizzat yaptığı zaman istihdam ettiği şahısların hatâsından mesuldür.

İşte bir askerin vazifesi sırasında yaptığı bir hatâdan dolayı devletin mesuliyetini kabul etmenin pek güç olduğu bir hale, misal olarak bu askerin bir kıt'aya ait bir otomobil veya kamyon veyahut atları sevkederken bir şahsı çiğnediğini zikretmek mümkündür. Bu otomobil veya atların sahibi olan devletle belki de bunlardaki bir kusurdan dolayı vukua gelen kazanın kurbanı olan şahıs arasındaki münasebet mal sahibi ile kazaya kurban olan bir şahıs münasebetidir. Acaba bu otomobil ve atların sahibi olan devlet bütün mal sahiplerinin mâruz buldukları mesuliyetten niçin kurtulmaktadır? Bu asker kim tarafından bu otomobil veya atların şevkine memur edilmiştir? Askeri bu vazife ile tanzif eden bir hükümet organı yani bir general, bir albay bir yüzbaşı velhâsil devlet namına hareket eden ve özel hukuk sahasına giren işlerinde devlete vecibe tahmil eden, hükümranlılık hakkına taalluk eden işlerinde ise devlet için mesuliyet bahis mevzuu olmıyan bir şahıstır. Buna göre eğer kaza memleketin müdafaası maksadiyle âmme kudreti namına

[1]-Mösyö Beckers'in idare Dergi si'nüeki tetkiki 1890 sahife 93, numara 3 ilâ 7.

verilen meşru bir emrin icrası sırasında vukubulmuş olursa devlet için mesuliyet bahis mevzuu değildir. Harp esnasında veya manevra sırasında emrolunan acele bir ilerleme veya geri çekilme hareketi yapılırken yolda bulunan kimselerin otomobil, top arabası veya fazla süratle geçen herhangi askerî bir vasıta tarafından ezilmeleri halinde devlet mesul değildir. Fakat devlet özel şahısların yapabileceği bir işi bizzat yaparken kendisini temsil edenlerin veya istihdam ettiği şahısların ihmallerinin sebebiyet verdiği kazadan niçin mesul olmasın? Askerî bir fırın veya askerî teçhizat fabrikası işleten devlet âdi bir fırıncı veya fabrikatör gibi imalât sırasında bir kusur işlerse neden bunların — fırıncı ve fabrikatörün — mâruz buldukları mesuliyetten âzade kalsın? Fakat devletin veya komün idaresinin açtıkları yeni bir yol sebebiyle eski yol üzerinde yerleşmiş olan ticaret erbabının uğradıkları büyük zarardan devlet veya komün idaresini mesul tutmağa imkân yoktur.

Su bendi memurunun durumu da bu hususta bize bir misal vermektedir. Memur vanaları yükseltmekle su seviyesini indirmektedir. Bu memur tuğyana mâni olmak için ırmak sularının akmasını sağlamak suretiyle nizama uygun bir şekilde hareket etmektedirler. Bununla beraber, bu memurun bu esnada bazı kayıkçıların zarar görmelerine veyahut bir sv» taşmasına da sebebiyet vermesi mümkündür. Memurun yaptığı bu iş devletle âdi şahıslar arasındaki özel hukuk münasebetlerine taallük eden tasarruflardan değildir. Su bendi memurunun buradaki durumu millî hâkimiyetin bir kısmını kullanma hakkını haiz olan bir makamın sahip olduğu yetkiye istinaden tesis ve icrasını emrettiği nizami bir tedbiri icra eden bir memur veya ajanın durumundan ibaret olup bu suretle devlet tarafından alınması emrolunan tedbirlerin alınmasından tevellüt eden şahsa ait zararların tazmin edilmesine mahal yoktur. Fakat bent memuru icabeden işleri yaparken ihtiyatsız ve tedbirsizce hareket ettiği ve "devlet hesabına bu el işlerini yaparken bir kazaya sebebiyet verdiği takdirde devletin mesul olmaması için bir sebep görmemekteyim. Zira; bu takdirde devlete ait bir iş yapan

bent memuru devlet namına yaptığı işteki tedbirsizliği kazaya sebebiyet veren bir ecir gibi görünmektedir. Çünkü devlet tarafından bir tedbirin alınmasının emrolunması devletin mesuliyetini icabettirmeyen bir hâkimiyet tasarrufudur. Fakat bu tedbirin icrası yalnızca devlet tarafından istihdam edilen bir amelenin fiil ve hareketinden ibarettir.

Diğer taraftan eğer devlet bir kayıkçıya kanalın seyrüsefere müsait olduğuna dair teminat vermiş ise yine mesul olması icabeder, zira bu takdirde devletle kayıkçı arasında bir özel hukuk münasebeti hâsıl olur. Yine, farazâ devlet ticaret ve sanat icra ederek bazı ticaret eşyasının gönderilmesini ister ve eşyayı gönderene bir kanal yolunun seyrüsefere açık ve emin olduğunu bildirir. Ve fakat bu nakliyattan haberdar edilmemiş olan kanal idaresi de kanalın tathir ve temizleme ameliyesine girişilmesini emredek olursa bu takdirde de aynı hukuki vaziyeti tasavvur etmek mümkündür.

***

Memurların yaptıkları fiil ve hareketlerinden dolayı devlet ve kamu idarelerinin mesuliyeti meselelerine hâkim olan prensipleri zikrettikten sonra bu husustaki kararları tetkik edelim.

Evvelâ büyük memurlara (Fonctionarie) ait tasarrufları gözden geçirelim:

Komün Kanunu nun 97 nci maddesine dayanarak bir kafeşantını kapattıran komün başkanının bu fiilinden dolayı — alman tedbirin doğru olmadığı ileri sürülerek — komün idaresini tazminata mahkûm etmeğe imkân yoktur. Zira, kanun umumun huzur ve sükûnetini sağlama icaplarını serbestçe takdir etme hakkını Burgmaster ve Eşenler encümenine bahşetmektedir. Bruxelles Mahkemesi nin 26 Aralık 1882 tarihli kararı. Pas. 1883, II. sahife 278.

Komün başkanının sağlığa zararlı olan bir evde oturmağa müsaade etmemesi de aynı mahiyettedir. — Gand Mahkemesi'nin 13 Haziran 1907, Bruxelles Mahkemesi'nin 24 Ocak 1912. Liege Mahkemesi'nin 2 Nisan 1913 tarihli

kararlan— İdare Dergisi 1907, sahife 101. 1912, sahife 1 19 ve 1914 sahife 202,

Burada zikredilen (1907 tarihli İdare Dergisi'nin 101 inci sahifesindeki) Gand Mahkemesi'nin kararı altına kanuni şartlara uygun olmıyan komün başkammın kararları hakkında mahkemelerin salâhiyetlerinin neden ibaret olduğuna dair dikkate şayan, çok açık bir not ilâve edilmiş ve kanuni şartlar dışında ittihaz edilen kararların komün baş kanının salâhiyetini tecavüz sebebiyle tazinata mahkûm edilmesini icabettiren ferdin hakkına fiilî bir tecavüz teşkil ettiği ve ancak salâhiyet tecavüzü şeklinde tecelli eden belediye başkammın yaptığı bu fiilî tecavüzden komün idaresine mesuliyet teveccüh etmiyeceği bildirilmiştir. —Yargıtay, 26 Şubat 914. İdare Dergisi sahife 51 i —.

Idai zabıta âmiri sıfatıyla hareket eden kıomün başka- nının bu alanda yaptığı tasarruflardan komün idaresi mesul tutulamaz. — J. P. Vervier Mahkemesi'nin 1 4 Aralık 1920 tarihli kararı (Pas. 1921. III. sahife 24.) Zira, komün başkanı bu gibi hallerde komün idaresini temsil etmemektedir. Keza Bruxelles Mahkemesi 16 Ocak 3 909 tarihinde (Pas. III. sahife 15 7.) Komün başkammın inşaat ruhsatıyesi verirken komün mümessili olarak hareket etmemekte oluşuna karar vermiştir.— Cons. Gand 21 Mart 1906. İdare Der- gisi 1907. Sahife 249 — Yargıtay 3 Nisan 1905. İdare Dergisi 1906, sahife 178.

Komün başkammın, komün âmme emlakinin ve komün hususi emlakinin müdürü, komün polisinin şefi [1], idari ve adli polis âmiri, savcı, şahsi hal sicil memuru gibi muhtelif sıfatları haiz olduğuna işaret etmek icabeder. Komün başkanı bazan komün idaresinin, bazan merkezi idarenin organıdır. Başkan bazan adli polis işlerini görür, bazan da ken

[1]-Bir komün başkammın bir kazaya mani tedbir almamasından dolayı komün idaresinin mahkemeler tarafından mahkûm edilemiye- ceği fikri -bizce haklı olarak- hâkim olduğu sırada Fransa'da vakit vakit bunun aksine karar verilmiştir.- Fuzier - Herman'ın komün bahsi Numara 990 sahife 3008 ve idari selâhiyet Numara 1574 ve mütebaki sahifeler.

di mesuliyeti altında bir kamu hizmetinin — şahsi hal sicil işleri— ifasını sağlar. Mösyö Perreau; şahsi hal sicil memurlarının idari tasarruf yapmayıp şahsi hakları tesbit ile mükellef olduklarını ve bu itibarla ne devletin ne de komün idaresinin bunları kontrol edemeyeceklerini, bunların doğrudan doğruya mahkemelerin nezareti altında bulduklarını ve yaptıkları tasarrufların ancak mahkemeler tarafından tetkik ve tasdik olunabileceğini söylemektedir, — Mösyö Perreau'nın 26 Şubat 1908 tarihli Poitiers karar hakkında- ki notuna bakınız— Sirey. 1909. II. Sahife 17.

Bütün bu farklar icabında büyük ehemmiyet arz etmek- tedirler. Ancak biz bunları derinleştiremiyor ve fakat kazai içtihatlardan birkaç misal vermekle iktifa ediyoruz.

Şehrimizin Avroy bulvarındaki Şarlman heykelinin uğradığı hasar dolayısıyla 1872 den 1876 senesine kadar hayret edilecek bir dâva devam etti, Liege şehri bu statüyü *1872 senesinde inşa ettirmişti. Statü henüz dikileceği yere yakın bir mahalde iken bir gece birkaç yaramaz çocuk tarafından — bu yaş saygı bilmez — büyük imparator eğlence konusu olmuş ve biraz tahrip edilmişti. Vücuda getirdiği eserin bozulmasından dolayı heykeltıraş tarafından 1 liege şehri ve komün başkanı aleyhine dâva açıldı. Bu dâva hakkında verilen birinci hüküm, kamu idarelerini ancak memurlarının özel hukuk sahasına giren tasarruflarından dolayı mesul tutmak mümkün olabileceği yolunda idi. Komün başkanı statünün etrafına parmaklık çekilmesini veya komün polis marifetiyle muhafaza altına alınması yolundaki heykeltıraşın teklifini reddetmekle muahaze edilmekte idi. Komün başkanı, dâva mevzuu harici edilip yalnız şehir idaresi aleyhine dâvaya devam edilmeye başlandıktan sonra bu dâvanın nihai karara bağlanmasına kadar takip ettiği dikkate şayan seyri Liege Mahkemesi nin 27 Kasım 1873 (Pas. 1974. II. Sahife 131), 6 Temmuz 1874 (Pas. II. Sahife 131), 24 Temmuz 1872 (Pas. III. Sahife 335), 6 Haziran 1874 (Pas. III. Sahife 328), 26 Şubat 1876 (Pas. I. Sahife 148) tarihli kararlarından öğrenmek mümkündür.

Birincisi, 11 Ocak 1862 (D. J. 1863. CoL 291) ve

İkincisi 30 Kasım 1873 (Pas. III. Sahife 2^4) tarihli iki karar, Belçika Hükümetinin, konsoloslarının yaptıkları hareketlerden mesul olamayacağı merkezindedir. Konsolosu devletin eciri olarak tasavvur etmek mümkün değildir. O. devlet tarafından tâyin edilmiş bir memurdur. Medeni Kanun- nun 1 384 üncü maddesinde hâkimiyet tasarrufu bahis mevzuu olduğu hallerde devlet hakkında tatbiki mümkün değildir. 1862 tarihli hüküm, dâva mevzuu hakkında bizi tenvir etmektedir. Bir Belçika vatandaşının ölümü veya tagay- yübü halinde yabancı memlekette bulunan konsolos bu şahsın menfaatini korumak için her şeyi yapmağa salahiyetlidir. Sözü geçen dâva Guatemala'da açılan bir miras meselesine oradaki Belçika konsolosunun vatandaş hukukunu muhafaza yolundaki müdahalesi dolayısıyla ilgililerin devletten zarar ve ziyan istemek suretiyle, bilvasita konsolostan hesap almak isteniyordu. Bizce burada devlet aleyhine dâva ikame etmenin hakiki sebebi konsolosun miras hakkına sahip Belçika vatandaşının vekili ve mümessili olduğunu söylemek idi. Buna göre, konsolosla Belçikalı vatandaş arasında tabi- atıyla bir özel hukuk münasebeti mevcuttu. Her halde miras sahibi vatandaşın menfaatine taallük eden bu husustaki işleri idare vazifesini tahammül eden konsolos bu işler hakkında vatandaşa karşı hesap vermek mecburiyetindedir. Ancak bu hususta devlete hiç bir mesuliyet tahmil etmeğe imkân yoktur. Devlet, yabancı memleketlerdeki kendi milletine ait menfaatlerin korunmasını konsoloslarına vazife olarak tahmil etmekle, ilgililerin isterlerse kabul etmiyebilecek- leri bir hizmet görmektedir. Eğer ilgililer devletin kendilerine gösterdiği kolaylıklardan istifade etmek suretiyle kendi işlerini takip etmiyecek olurlarsa zarara ve tehlikeye mâruz bulunurlar.

İflâs hakkındaki kanunun 443 üncü maddesi, ilgili memuru (Receveur de l'enregistrement) çekilen protestona- melerin bir cetvelini tanzim ile vazifeli kılmıştır. Bu memur kabul edilmemiş olan bir poliçeyi dikkatsizlik veya mura- kabesizlik sebebiyle bu cetvele geçirdiği takdirde ağır bir kusur işlemiş ve üzerine poliçe çekilen şahsa karşı mesuliyet

altına girmiş olur. —Bruxelles 12 Aralık 1900. Pas. 1901. III. Sahife 91 — Bruxelles 9 Ocak 1903. Pas. II. Sahife 190— Bu karar devletin mesuliyetine dair bir hüküm ihtiva etmemektedir. Kanaatimizce de, bu şekilde vukubüian kusurdan dolayı devleti mesul tutmağa imkân yoktur. Muhasebe memuru (Releveur) bir memur ve bu sıfatla da devletin eciri değil, onun organıdır. Bu itibarla Medeni Kanun'un 1384 üncü maddesini bu memur hakkında tatbika imkân yoktur. Fakat acaba bu memur devletin mümessili sıfatiyle onun namına yaptığı hareketle devleti mecburiyet altına sokamaz mı? Hayır, çünkü o ancak kanunun hükümleri dahilinde devleti temsil ve onun namına hareket edebilir. Kanunun sözü geçen 443 üncü maddesi ise tanzim edeceği tabloya yalnız kabul edilmiş olan poliçelerin (Protet) dercedileceğini söylemek suretiyle bu memurun vazife ve salâhiyetini sarih bir şekilde tâyin ve tahdit eylemiştir. Memurun burada işlediği hata şahsidir, Eğer bu zat memur olmayıp da ecir olsaydı devlet bu eciri seçmekteki hatâsı ve işlerine nezaret ve murakabe hususundaki ihmali sebebiyle mesul olacaktı. Fakat devlet âdi bir şahsın istihdam edeceği kimseleri (Preposes) seçtiği gibi, memurlarını seçmektedir. Devlet memurlarını kanunla müesses kaidelere göre tâyin etmekte ve bu tâyinleri yaparken bir hâkimiyet tasarrufu yapmaktadır. Devleti yaptığı bu şekildeki tâyinden dolayı muahaze -etmek ve tâyine ait kaideleri tesbit eden kanunu ve bu kanunun koyduğu kaidelere göre sahip olduğu imtiyazlardan birisini kullanmış olan âmme kudretini tenkit etmek olur. Siyaset adamı kendisini çok defa sözde kalan bu tenkitlere kaptrabilir, **fakat yargıç onlara tazminat hükmeder.**

Eğer vazifesini ihmalden dolayı aleyhinde dâva ikame edilen bir yargıç mahkûm olursa bu sebepten dolayı devlet hakkında 1384 üncü maddeyi tatbik ederek devleti mesul etmek mümkün değildir. Yargıçlara taallûk eden işlerde daha ziyade menfî mütalâa dermeyan etmek mümkündür. Zira, kanun devletin yargııcı tâyin hususundaki seçme hakkını daha ziyade tahdit etmiştir. Burada bilhassa asliye ve

istinaf mahkemelerinin âzaları ile başkan ve başkan yardımcılarının tâyinlerine taallûk eden kaideleri hatırlamak. kifaA yet edert[1].

Umumiyetle mahkemeler, profesörlerin âmme hizmetini gördüklerine ve binaenaleyh devletin eciri olmadıklarına karar vermektedirler. Devlet öğretim işlerini kamu erkine istinaden teşkilâtlandırmakta ve profesörler de öğretim vazifelerini devlet organı sıfatıyla ifa etmektedirler. Bunların seçilmesinde devlet daha ziyade müfit olup tâyin makamı bunların tâyinde seçimin selâmetini sağlamak için kanunla konulmuş olan kaidelere riayet mecburiyetindedir. Bu itibarla tâyin makamına bunları seçmekte bir hata istinat edilemez Bruxelles. 18 Aralık 1898. Pas. III. P. 43 — Bruxelles, 27 Nisan 1899. Pas. III. P. 209 —. Fakat profesör ve öğretmenler küçük yaştaki öğrencilerine karşı bir nezaret vazifesiyle mükellef bulduklarından öğrencilerinin yaptıkları zararlardan dolayı mesul olup haklarında 1384 üncü madde tatbik olunur. Bu mesuliyetin idareye kadar eı- kamiyaçağı mütalâasının isabetine Medeni Kanun'ua 1384 üncü maddesinin bu husustaki sükûtu da delil olarak gösterilebilir. Böyle bir zarar hâdisesinde kazanın nezâiet vazifesinin ihmali kadar okul binasının kötülûğüne atfı kabil olduğu takdirde durum aksidir. Eğer hâdis e okul binasında yapılan bazı ameliyelerle veya hafriyat yapılmakta olan te- neffüshanedeki tehlike ile ilgili ise netice yine aynı olacaktır. Bruxelles 22 Haziran 1899. Pas. 1900 II. P. 139 — Bununla beraber, şefinin itimadını kötüye kullandığı için istihdam edilmekte olan bir mekanisyenin azledildiğini duvara yapıştıran bir günlük emirle okul personeline ilân eden fişekçilik okulu müdürünün bu hareketinden devletin mesuliyetine karar verilmiştir. Bruxelles 23 Mayıs 1876. Pas. II

[1] Liege Mahkemesi 1 Mayıs 1922 tarihinde, Kıraliyet savcısı tarafından Alman tabası zannederek mallarına haciz koydurulan bir şahıs tarafından devlet aleyhine açılan dâva üzerine bu prensipler tatbik olunmuştur. (Mayer'in neşredilmemiş Contre la Banque Liegeoise et, l'Etat Belge eserinden).

P. 359, — Fakat bu karar haklıdır. Çünkü burada devletin organı sıfatıyla müdürün müstahdem veya ecirlerinden birine karşı, iş veya kira mukavelesinden mütevellit zararı mucip bir tasarrufu mevcuttur. Burada devlet ile müstahdem veya ecir arasındaki münasebet bir özel hukuk münasebetidir.

Aynı şekilde devlet müessesesi olan kâğıtçılık ensti-ü- sinde kâğıtların baskısı yapılırken vukubulan kazadan devletin mesul edilebileceğine karar verilmiştir. — Bruxelles, 3 Aralık 1907. Rev. de l'admin. 1908. P. 32 79.

Askerlerin sebebiyet verdikleri kazalar hakkında büyük bir miktara balığ olan adli kararlar mevcuttur.

10 Aralık 1877 (Pas. İ878. 11. P. 8— tarihli kararda devlet ordu teşkil ederken hükümet vazifesi gülmektedir. Bu itibarla mahsus kanunlara göre orduyu vücuda getiren asker devletin eciri addedilemez, denilmektedir Ordu eratı kur'a ile alındığı zaman için Devlete seçimde isabetsizlik isnat edilemez. Bugün ise askerlik hizmeti umumi olduğu için seçim bahis mevzuu bile olamaz. Sözü geçen karar, kazaya sebebiyet veren huysuz hayvan satın aldığından dolayı devleti muahazeye imkân olmadığını, zira, devlet ordu hayvanlarını satın almak için memur tâyin ederken hükümet tasarrufu yaptığını ve bu heyetlere mensup üyelerin hakiki devlet memuru olduklarını, bunların, yaptıkları fiiller devleti iltizam eden ecirler olmadıklarını zikretmektedir.

Fikrimizce, bu komisyon üyeleri hayvan satın alırken devlet namına tam bir âdi hukuk mukavelesi akdetmekte ve bu hayvanlar devlet malları arasına girmekte ve binnetice devleti mal sahiplerinin malik oldukları bütün haklara sahip ve vecibelere mâruz kılmaktadır. Erata gelince, devletin bunları seçmediği şüphesizdir, Fakat bazan devletin alelade işlerden şu veya bunu yapmak üzere bu erat içerisinde bazılarını seçtiği vâkidir. Vaziyete göre bu gibi askerleri •ecir (Prepose) olarak telâkki etmek haksız bir hareket olmaz. Biz devletin işçilere yaptırabileceği işlerle askerlerin

işğal etmeleri ile tamamen askerî işlerle meşgul olmaları arasında bir fark gözetmekteyiz[1].

Bir askerî kamyonun askerî fırından kışlaya ekmek veya hattâ fabrikadan barut nakletmesi halinde bu kamyonu sevkederek erin yaptığı iş âdi bir fırın veya özel bir fabrika amelesinin yaptığı işten başka bir şey değildir. Askerlerle ecir olduklarından şüphe olmıyan sivil amelenin — karışık olarak — birlikte bir istihkâmı tamir ve tahkime çalıştıkları sırada vukubulan bir kaza dolayısıyla tatbik edilecek olan hukuki mesuliyet hakkındaki kaide, neden kazanın sivil amele veya askerî amele tarafından vukua getirildiğine göre başka başka olsun. — 6 Mart 1895, Pas. III. P. 161 — tarihli Anver Mahkemesi kararına bakınız.

Askerler tarafından şarapnel veya obüslerin doldurulması veya boşaltılmasında devlet bir kamu vazifesi ifa etmekte ve bu itibarla vukubulacak kazadan — özel şahıslar gibi — 1384 üncü maddeye göre — mesul tutulmamaktadır. Bruxelles mahkemesi de 21 Haziran 1901 tarihli kararını tadil eden 21 Haziran 1902 (Pas. İİl. P. 11) tarihli kararında bu yolda hüküm vermiştir.

Özel endüstrinin devlet tarafından vukubulan siparişi üzerine harb malzemesi imâl ettiğine göre devletin bu nevi imâlâtı bizzat yapabileceğini iddia etmek haksız bir iddia mıdır?

24 Temmuz 1911 tarihinde (Pas. II. P. 348) Bruxelles istinaf Mahkemesi bir kanalın mecrasını kapayan bir takım maniaları kaldırmak için devlet tarafından istihkâm subay ve erlerinin bir şirket emrine verilmesinin bir hâkimiyet tasarrufu olduğu ve bu askerleri devletin eciri olarak telâkki etmeğe imkân olmadığından bunların ika edecekleri zarardan devletin mesul tutulamıyacağına karar vermiştir.

13 Aralık 1911 tarihinde Bruxelles Mahkemesi askerî

[1]Top dökümhanelerinde veya diğer fabrikalarda ecir olarak istihdam edildikleri takdirde askerler, iş mukavelesinin tesis ettiği münasebetlerde devlete karşı taraf dahi teşkil edebilir. Ve bunlar hakkında iş kazalarına ait kanun hükümleri tatbik olunabilir. B. Pand - meslekî kazalar No. 271-230 ilâ 276, iş kazaları No. 92

bir merasim esnasında bir kaza vukubulduğu takdirde bu merasimi tertip ve icra eden askerlerin idari kuvvetin haiz olduğu muafiyete mazhar bulduklarına karar vermiştir.

(Pas. 1912, II. P. 88).

Buna mukabil Bruxelles Yüksek Mahkemesi de 1 1 Temmuz 1901 tarihinde (Pas. 1901 P. 21) askerî fırınlardaki ordu mensuplarının yaptıkları hatalardan devletin mesul olduğuna karar vermiştir.

12 Temmuz 1902 (Pas. 1903. 11. P. 340) tarihli Bruxelles Mahkemesi kararında: Kışlanın teshini için ısmarlanmış olan briketin kötü bir şekilde yerleştirilmiş olması dolayısıyla geceleyin mutad yoldan kışlaya dönmekte olan bir erin düşmesine sebep olduğu takdirde devletin mesul edilebileceği ve fakat düşen subay olduğu takdirde, bizzat kendisinin almağa mecbur olduğu ihtiyat tedbirini ihmal etmiş olmasından tevellüt eden bu kazadan dolayı devlete mesuliyet teveccüh etmiyeceği beyan edilmektedir.

Özel sanayi müesseselerine sipariş edildiği yerde kendi askerî personellerinden bir kısmını kullanarak doğrudan doğruya askerî erzak ve teçhizat istihsal veyahut harb silâhları imâl eden devlet özel hukuk kaidelerine tâbi bir iş yapmış olduğundan hakkında Medeni Kanun'un 1 384 üncü maddesi tatbik olunur.

Böylece imâl veya istihsal edilen eşyanın nakline memur bulunan askerî şahısların sebebiyet verecekleri kazadan devlet mesuldür. —Liege 16 Haziran 1887. Pas. II. P. 381 —

Devlet kelimenin tam mânasıyla askerî manevralardan addedilmeyecek bir işi askerlere yaptırırsa burada askerleri amele gibi çalıştırdığından kaza vukuunda bunlara karşı ve bunların yaptıkları fiillerden mesul olur. Bu gibi hallerde askerler devletin eciridirler. —Bruxelles 10 Mayıs 1898. Pas. II. P. 241

Biz bu son dört karan haklı bulmaktayız. Bununla beraber fikrimizce vukubulan kaza harb esnasında bizzat kumandadaki hatadan mütevellit olursa artık 1384 üncü maddenin tatbiki ve devlete mesuliyet tahmili bahis mevzuu oîa-

maz. Zira, bu kaza milletin menfaati namına girişilen, hatalı felâket ve meşum hâdiseleri ihtiva etmesi zaruri olan bir mücadelenin neticesidir. Diğer taraftan kazanın sulh zamanında askerlere yaptırılan ve mahiyet itibariyle tehlikeli olan şu veya bu şekildeki askerî hareket ve manevralar esnasında bizzat askerî makamın hatâsından tevellüt etmesi halinde de vaziyetin aynı olacağını zannetmekteyiz. — Anvers Mahkemesinin 9 Nisan 1910 (Pas. 1919. III. P. 285). Ve Bruxelles Mahkemesi nin 29 Nisan 1911 (Pas. III. P. 364.) tarihli kararları ile La Haye Adalet Divanı nın Pas. 1921. I. P. 3 1 7 de nakledilen dikkate değer kararla bakınız.

Yine aynı şekilde, umumi bir felâket esnasında askerî makamlar tarafından yapılan yardım sırasında vukubulacak kazalardan devletin mesul olmadığına (Bruxelles 7 Nisan 1911. Pas. III. P. 345) ve keza, ordunun kısmen veya tamamen nakli için askerî idarenin şimendifer hatlarına el koyması halinde bu nakliyat icra edilirken vukua gelecek kazaların da — kazaya devlet tarafından istihdam edilmekte olan bir ecirin sebebiyet vermesi şartıyla — devleti mesuliyet altına sokmayacağına karar verilmiştir. (28 Temmuz 1911. Pas. III. P. 365) Gerek bu karar ve gerekse «Liege Mahkenesi'nin askerî makam tarafından sevkediilen bir erin şimendiferle seyahati sırasında kazaya uğramasından devletin mesul olamayacağı» yolundaki 19 Kasım 1920 tarihli (Pas. 1921. III. P. 25) kararı üzerinde münakaşa etmek mümkündür. Biz bu içtihatları harb zamanında şimendifer hatlarının askerileştirilmiş olması halinde kabul edebiliriz. (Cons. Hasselt. 28 Ocak 1920. III. P. 68).

Bruxelles Yüksek Mahkemesi haklı olarak «hizmette bulunan bir askerin kazaya uğraması halinde yapacağı tazminat talebini» kendisi ile şimendifer idaresi arasında mevcut bir nakil işi mukavelesine istinat ettirmesi mümkün olmadığına, ancak bu talebi, ecir olmak sıfatıyla yaptığı fiilden idarenin mesul olması lâzım gelen şimendifer idaresine ait bir müstahdemin hatâsından mütevellit bir kazanın sebep olduğu zararı tazmin ettirme esasına istinat ettirmesi

mümkün olduğuna karar vermiştir. — Bruxelles, 1.6. Aralık 1922. B. J. 1923. P. 341. —

Yakın zamanlarda Yargıtay bir temyiz talebini redde- derek, askerî bir seyyar hastahane arabasını sevk etmek vazifesiyle tavsif edilmiş olan bir erin devlete ait bir ecir olarak telâkki edilmesine ve bu erin hatasından devleti mesul tutmağa ve devlet ajanlarını özel hukuk sahasına giren ve özel şahıslar tarafından yapılabilen bir işte istihdam etmedikçe devletin eciri addetmeğe imkân olmadığına karar vermiştir.

Diğer taraftan yine Yargıtay, devlet ve diğer özeikişilere mensup memurların kendilerine tahmil edilen vazifesinin icrası sırasında olmıyarak yaptıkları fiilleri devlet veya bu özelkişilere isnat etmenin mümkün olmadığına ve bu itibarla erin Liege'den doğruca Beverleo kampına gidecek yerde evvelâ Bruxelles'e giderek arabayı akrabalarının emrine tahsis etmesi ve arabanın devrilerek bir yaya yolcu yaralaması hâdisesinde vukua gelen hatanın vazife esnasında işlenmiş olduğunu kabul etmeğe imkân olmadığına karar vermiştir. 16 Ekim 1922. B. J. 65 7 Col. ve Gande Mahkemesinin 7 Şubat 1923. B. J. Col. 281. kararlarına bakınız.

Belgique Judiciaire'de neşredilen bir kararın altına ilâve olunan bir notta da, bir ormanda nöbet vazifesiyle tavsif edilmiş olan bir erin tavşan vurmak için attığı kurşunun oradan geçen bir şahsa tesadüf ederek bu şahsı yaralamış olmasından devlete mesuliyet tevcih edilemez denilmektedir. Fransız Yargıtayı'nın 25 Haziran 1889 -Daîl Per. 1890.1. P. 151. tarihli kararında kasda makrun olmıyan bir suç veya zarar failinin bu hareketi tamamen şahsî karakteri haiz olup müekkilini izam etmiyeceği belirtilmiştir. Askerî kanun ve tüzüklerin kabul ettiği kaidelere muhalif hareketlerde şefler de erlerin tâbi bulunduğu yukarıda bahsedilen kaidelere tâbidirler.

Diğer taraftan, askerî idare hizmetinde bulunan sivil bir şoför yaptığı hareketten devletin mesul olmadığı yolundaki bir mahkeme hükmü hatalı olarak Yargıtay'ca bozulmuştur. Yargıtay, 12 Temmuz 1921. Pas. I. 311,—

Fransa'da bu hususta devletin mesuliyetini kolayca değişen bir surette kabul ettiğini tebarüz ettirmek verinde olur. 20 Şubat 1914 tarihli (Belge. Pas. IV. P. 59) Bir Danıştay kararında bir erin kışlada ve kendi odasında askerî talimata aykırı olarak — tedbirsizlikle attığı tüfek mermisiyle başka bir erin ölümünden devletin mesul olmadığına hükmolunmuştur. Yine Danıştay'ca 17 Şubat 1905 (Revne de l'admin. P. 293) tarihinde, manevra fişeği kullanılması icabeden bir manevrada atılan hakiki bir kurşunla ölen bir erin ölümünden devletin mesuliyetine karar verilmiştir.

Bizim kanunlarla buraya kadar gidilebileceğini zannetmiyorum. Bir Fransız müellifi, Danıştay kararlarının medeni hukuk prensiplerine istinat ve Medeni Kanun un 1 384 üncü maddesinden istiane etmediklerine işaret etmekte ve M. Bremond'da bunu bir nasafet ve hakkaniyet usulü olarak tavsif etmektedir. [1] Mösyö Hauriou bunun «ecirin hatasından mütevellit bir mesuliyet değil, fakat kazaya mahsus bir mesuliyet teorisi olduğunu — bu itibarla— idarenin mesuliyetine şu veya bu memurun hatâsının sebep olamayacağı ve bittabi bu işte vazife kusuru işleyen bir memSur aranamv yacağını» söylemektedir[2],

Polis ajanları mahallî idarenin komün sokaklarında ve umumi mahallerdeki sükûn ve asayişini korumak ve vazifelerinde komün başkanına ve polis komiserine yardım için vücuda getirdiği bekçilerdir. Bunların ne memur, ne de adli polis memuru sıfatları olmadığı gibi kamu erkine de sahip değillerdir. Bununla beraber 18 Temmuz 1835 tarihli kanununun 67 nci maddesine göre kendilerinde adli müzakere-

[1] Mösyö Baudry - Lacantinerie'nin İdarî selâhiyetin nazariye ve tatbikaü isimli eserindeki vecibeler bahsi III. 2. No. 2917. Sahife 1147 — Mösyö Louis Wodon Belçika'da İdarenin Hukukî Murakabesi ve Kamu İdarelerinin Mesuliyeti isimli dikkate değer eserinde, bu na safet ve hakkaniyet kaidesinin hukuki hiç bir tarafı olmamakla tavsif ve tenkit etmektedir. Sahife 44 - 50.

[2] Baudry - Lacantinerie'nin vecibeler bahsi I. III. No. 2917. sahife 1148 - 1149.

lerin icrası istenildiği hallerde bu son sığfata sahip olabilecekleri gibi kır bekçisi sıfatıyla yemin ettirildikleri zaman adlı polis sıfatını iktisap etmekte ve 26 Ağustos 1822 tarihli kanunun 194 üncü maddesine göre suçları tesbit ve eşyayı cürmiyeyi yakalama işlerinde idare müstahdemleri ile işbirliği yapmaktadırlar. — Pand - Belge'deki polis ajanları bahsine müracaat — görülüyor ki bunlar her zaman komün idaresinin alelade işleriyle (Besogne) meşgul olmaktadır.

Devlet tarafından tâyin edilmedikleri için bunları devletin eciri olarak kabul etmeğe de imkân yoktur. Bunlar komün dahilinde asayiş ve sükûnetin muhafazasını temin ve komün mevzuatı hükümlerinin tatbikine nezaret vazifelerini ifa ettikleri zaman komün idaresi için bir kamu vazifesi görmekte ve bu sıfatla yaptıkları şahsî kusurlardan dolayı komün idaresinin mesul addedilmesine imkân yoktur. Aksi halin vukuu için yani devletin mesul addedilebilmesi için bunları polis vazifelerinden hariç özel hukuk kaidelerine tâbi olan komün idaresinin alelade işlerinde istihdam etmek lâzımdır. Bu takdirde bunları komün idaresinin ecirleri olarak telâkki etmek mümkündür.'. — Cons. Bruxelles 18 Ocak 1883. Pas. III. P. 134, 12 Aralık 1894. Pas. III. 1895. P. 172 ve 25 Şubat 1908. Pas. III. P. 328.

Bir iş hakkındaki plânların tanzimi işi devlet memurları tarafından geciktirildiği takdirde deAÜete hukuki mesuliyet tevcih edilemeyeceğine 1877 tarihinde Yargıtay'ca hükmedilmiştir. Burada devletin istediği şekilde yapacağı idari bir tasarruf bahis mevzuudur.

Bayındırlık idaresinin icra kuvvetinin ve idarenin bir şubesini teşkil ettiği ve plânlarını tanzim ve icabına göre bunları tasdik ve kendisine mevdu olan umumi menfaati ilgilendiren işleri yapmak için lüzumlu gördüğü zamanı intihap etmenin bu idarenin salâhiyetleri arasında bulunduğu sözü geçen hükümde zikrolunmaktadır. — Yargıtay 26 Temmuz 1877. Pas. I. P. 372 — Filerimizce eğer devlet bir müteaahide taahhüt ettiği işe başlayabilmek için muayyen bir müddet içerisinde bu plânları teslim etmeyi taahhüt et-

mis olsaydı, vaziyet değışecek ve binaenaleyh tanzim edip teslim etmedeki teahhurdan mesul olacaktı.

***

1384 üncü madde, ecir (Prepose) tâbirini kullanmakla beraber bunu tarif etmekte ve yalnız istihdam edenler (Committans), ecirlerinin kullanıldıkları işlerindeki fiillerinden mesul olduklarını söylemekle iktifa etmektedir. İş veren; kendisine ait bir işin, bir iş mukavelesi veya vekâletname ile, kendi emri veya nezareti altında yapmak vazifesi başka birisine tahmil eden, ecir de; bu işi üzerine alan kimsedir.

Pothier iş verenin mesuliyetini, ecirini fena seçimine (Trake des obligations No. 121), Laurent (T - XX, No. 570) ve Demolombe (T - XXXI, No. 610) de münhasıran seçmekteki hafiflik ve ihmal sebebiyle işlediği hataya istinat ettirmektedirler. Mahkemeler mukarreratı ise bilâkis bu kadar geniş olan mesuliyete iki hafifletici vasıf izafe etmektedir. Mahkemeler mukarreratı, yalnız iş verenin, kendi emir ve talimatı dairesinde çalışmak üzere seçtiği kimseleri ecir olarak kabul etmektedir. Bu mukarrerata göre, ecir mefhumu tâbiyet ve mâduniyeti tazammun eder, iş veren hakkım haiz olabilmek için ise idare ve nezaret hakkını haiz olmak lâzımdır. —Fransız Yargıtayı 25 Ekim 1886— Dall. Per. 1887. P. 225 — Bruxelles 31 Ekim 1888. Pas. 1889. II. P. 133 — Saudiat, 4 üncü tabı, I. II. No. 885 — Larom- biete, madde 1 384 No. 8 T. Hue. VIII, No. 444 — Baudy — Lacantinierie'nin vecibeleri. T. 1112. No. 2912. v. s. — bundan birçok hallerde intihap edilen müteşebbisle rin yaptıkları mütalâalardan iş sahibine mesuliyet teveccüh etmiyeceği neticesine varılır. (Medeni Kanun'un 1792 nci maddesine bakınız.)

Bu prensibin mahkemeler mukarreratı tarafından ikinci bir hafifletilmesi de, bazı hükümlerde solduğu gibi iş verene mesuliyet tevecih edilebilmesi için tazminatı icabettiren fiilin ecir tarafından yalnız iş verenin işini icra sırasında yapılması kifayet etmeyip aynı zamanda

bu fiilin iş ile de münasebettar olmasının lüzumudur.

— Yargıtay, 28 Mayıs 1897. Pas. I. P. 204 — Fransız Yargıtayı, 8 Mart 1884, Dall. Per. 1885. I. P. 63. — Gand, 17 Temmuz 1907, Pas. II. P. 32 7 — Bruxelles. 6 Mart 1911. Pas. II. P. 126 — Gand, 9 Haziran 1906 ve 29 Ocak 1907. Pas. III. P. II. ve II. P. 258 —. Comp. Cass 24 Temmuz 1899, Pas. I. P. 348 ve 2 Temmuz 1900. Pas. I. P. 311 — Fransız Yargıtayı 20 Aralık 1904 Dall. Per, 1905, I. P. 16 — Liege, 10 Ocak 1912, Pas. III. P. 80 — Aubry ve Rau, T. VI. 447, 5 inci tabı.

Bu, mesuliyeti, vekâlet hakkında kabul edilmiş olan nazariye ile hudutlandırmaktadır. Bu nazariyeye göre, mü- ekkil, ancak vekilin kendisine verilen salâhiyet hudutları içerisinde hareket ettiği takdirde yaptığı hatadan mesul tutulabilir — Baudry - La Cantinerie, XXI, tek vekâleti No. 777

— 782, P. 375-378 — T. Laurent, XXVIII. No. 64 ve 54.

Bu prensipler, müstahdemlerinin fiillerinden mütevellit mesuliyetlerini tâyin etmek için, devlete, komün ve kamu idarelerine tatbiki elverişlidirler. 25 Ağustos 1891 tarihli kanunun 4 ve 34 üncü maddelerine tevfikân devletın takibat mukavelesi şartlarına göre doğrudan doğruya mesul ad- dedilemiyec-eği hallerde meselâ; bir gardaki tenvirat noksanlığından dolayı hattâ yolcu olmiyan bir şahsın kazaya uğraması (Bruxelles 25 Mayıs 1878, Pas. II. P. 303) veya, bir vincin fena işlemeden dolayı rıhtımdaki bir işçinin yaralanması veya ölmesi, (Bruxelles 6 Kasım 1882, Pas. 1883. II. P. 97) veya, bir geçit bekçisinin geçidi kapamayı ihmal etmesinden dolayı bir kazaya sebebiyet vermesi (Hasselt, 28 Ocak 1920. Pas. III. P. 68) veya idarenin ihtiyat tedbiri almamasından dolayı şimendifer amelelerinin yaralanmaları (Liege. 18 Aralık 1884, Pas. 1884. II. P, 94) veyahut bir kaza vukuunda kullanılmak üzere devletın emirlerine tahsis ettiği cankurtaran kutularım kullanmakta müstahdemlerin tedbirsizlik veya hata eylemeleri gibi vaziyetlerde şimendifer idaresi müstahdem ve ameleleri, yaptıkları fiiller devleti mesuliyete sokan ecirler olarak telâkki edilmektedirler.

Keza telefon idaresi ve aynı şekilde posta ve telgraf idaresi memur ve müstahdemleri de devletin ecirleridirler. — Anvers 4 Ocak 1896, Pas. III. P. 1345 — Bu karardan sonra 12 Ağustos 1911 tarihli Kırıl Kararnamesi'nin 50 nci maddesi tatbik olunmaktadır.

Bununla beraber, 1 Mart 1851 tarihli kanunun 6 ncı maddesine göre telgraf idaresi müstahdemlerinin kusurlarından dolayı devlet mesul değildir. Mamafih bunların hatâ veya geciktirilmelerinin hiç olmazsa şahsan mesul tutulup tutulmayacakları münakaşa mevzuu olmaktadır. — B. Pand. telgraf No. 44 bakınız. T. Rev. de l'admin. XXVI P. 43.

Posta idaresi memur ve müstahdemlerine gelince, gerçi bu idarenin mesuliyeti 30 Mayıs 1879 tarihli kanunun 43 üncü ve müteakip maddeleri hükümleriyle tanzim ve tahfif edilmişse de bu haller dışında kalan vaziyetlerde müstahdemlerinin fiillerinden dolayı idareye mesuliyet teveccüh etmektedir. — B. Pand. Posta mektupları, No. 241 — Gand. 17 Haziran 1893. Pas. 1894. II. P. 66.

Lâğım idaresi personelleriyle (Yargıtay 18 Temmuz 1904, İdare Dergisi 1905. sahife 70). Tanzifat memurlarını da (Yargıtay, 27 Aralık 197. Pas. 1898. sahife 46) komün idaresinin ecirleridirler. Bununla beraber, bu sokakların lâ-yıkıyla temiz tutulmamasından ve lâ-yıkıyla bakılmamasından şehir idaresinin mesul tutulacağı demek değildir. Zira, şehir idaresi bakımı kendi bütçe gelirlerine bağlı olan sokakların ne dereceye kadar temiz tutulacağını tâyin ve takdirde tam bir serbesti sahibidir.

Medeni Kanun'un 1384 üncü maddesi ecirlerine esaslı âmmekudreti salâhiyetlerine giren bir tedbiri icra ettirmiyen bir komün idaresi hakkında tatbik olunamaz. — Yargıtay 27 Şubat 1919, Pas. I. P. 77 — Diğer taraftan hususi meskenler önünde yığılan süprüntülerin kaldırılması işini tanzim ve karar altına alırken komün idaresi kamu erki sahibi sıfatıyla hareket ettiğine ve fakat bu süprüntüleri bizzat kaldırmağa teşebbüs ettiği takdirde vaziyetin tam tersine olduğuna hükmedilmiştir. Bu karar, bir işi emreden idare ile o işi icra eden medeni hukuk kaidelerine tâbi idare ara-

sında tefrik yapmaktadır. Br xelles 7 Kasım 1907. Pas. 1908. İi. sahife 322. Ve 27 Aralık 1906. Pas. 1907. II. sa- hife 93.— Yargıtay aynı zamanda, komün idaresinin tanzifat işlerinde kullandığı ecirlerinin seyrüsefer talimatına muhalif hareketlerinden dolayı mahkûm oldukları para cezasını da tediye etmekle de mükellef olduğuna karar vermiştir. — Yargıtay, 18 Temmuz 1904. Pas. I, sahife 334.

Antrepolardaki ticaret eşyasının muhafaza ve nezaretine memur olanlar da devlet veya Şehir idarelerinin ecirleri telâkki edilmektedirler. —Bruxelles 19 Mart 1874. Pas. II. sahife 329 — Anvers, 4 Mart 1893. Pas. III. sahife 269

— Yargıtay 20 Ekim 1904. Pas. 1905. 1. sahife 12— esasen bu hususta idarenin mesuliyeti meselesini tanzim eden bir kanun da mevcuttur. —4 Mart 1846 tarihli kanun, madde 17 — keza 7 AĞustos 1847 tarihli karar aretesi.

Âmme emlâkini ve özel mülklerini inşa ve tamir ettiren devlet ve komün idareleri,  zel ŐahıŐlar gibi ecirlerinin yaptıkları fiillerden mesuldürler —Liege 25 Şubat 1886. Pas. 11. sahife 193 Charleroi, 6 Mart 1886. Pas. İ . sa

hife 356. Bruxelles 25 Mart 1885. Pas. 1886. 111. sahife 72.

— Liege 25 Ekim 1912. Pas. 1913. III. sahife 5 —Yargıtay, 6 Mart 1916. Pas. 1917. I. sahife 63—Yargıtay, 10 Aralık 1920. Pas. 1921. 1. sahife 66. Fakat bazı kararlar, bu idarelerin kendilerine ait kamu mallarım — meselâ, yolların — bakımsızlığından mesul tutulamayacaklarını beyan etmektedirler. Fikrimizce bu prensip devletin ve komün idarelerinin kamu malları arasında bulunan Şose yolları ile kanallarımın harap olmasından da mesul olmayacaklarım iddia edecek derecede ileri g t r ld Ğu takdirde kuvvetli itirazlara hedef olacak bir mahiyet arzeder. Bruxelles Mahke- mesi'nin 22 Kasım 1884 (Pas. 1885. III. P. 185) tarihli kararına bakınız. — Bu prensip devlete ait yol altında bulunan bir su kemeri üzerinde gezinen bir çocuğun yoldan yuvarlanan bir taŐ altında ezilmesi hâdisesinde devletin hiç bir tazminat  demeyeceğine dair kararlar ittihazına vesile vermiştir. —Bruxelles M hkemesi'nin 28 Temmuz 1905 ve Tournai Mahkemesi nin 26 Mart 1906, Gand Mahkeme- si'nin 6 Haziran 1906 tarihli kararları bu mahiyettedirler.

Filerimizce devlet bir yolun inşası sırasında bir şahsın kazaya uğramasına sebebiyet verirse mesul olması icabeder. Devletin mesuliyeti için yolun inşasının fena düşünölmüş ve tertiplenmiş olmasıyla ameliyenin fena yapılmış olması arasında fark yoktur. İyi bakımı dotayısıyla istifade edenlere emniyet telkin etmiş olan bir yoldaki durumun evvelden tahmin edilemeyecek surette bir vize değişmesi, bir köprünün yıkılması, devlet veya komün amelesinin açtıkları bir çukura bir yolcunun düşmesi halleri bu kabildendir. — Yargıtay 1 Aralık 1881, Pas. I. P. 415. Revne de L'admin, 1882. P. 138. Burada Yargıtay, komün idaresini yolun sahibi sıfatıyla mesul tutmaktadır.

Umumi hastahane doktorları hayır müesseselerinin veya bunları tesis eden komün idarelerinin ecirleri değildirler. Mesuliyeti buraya kadar götürmek kamu menfaatine veya terakkiye hâd bir iş olur. Zira bu takdirde hiç bir komün birçok tazminat dâvalarıyla karşılaşmamak için sıhhat isterine ehemmiyet vermez. Şehir idareleri hastahane, eytamhane, kreş ve doğum evleri vücuda getirmekten çekinebilir. Onlara bu hizmetlerdeki en ufak noksanlardan dolayı kusur bulmak arzu edilir bir sistem midir? Onları hiç bir şey yapmamaklansa, eksik bir halde olsa dahi bu hizmetleri vücuda getirmekten dolayı övmek icabetmez mi? Fakat hukuki bir mülâhaza yukarıda bahsedilen kararın doğruluğunu kabul etmemizi mümkün kılmaktadır. Doktorlar, fakir ve hat- *â ücretli hastalara bakmak vazifesiyle idarenin tavzif eylediği ecirler değildirler. Zira, onların ifa ettikleri hizmet üzerinde bu idareler tarafından nezaret ve murakabe yapılamaz. Hastaları şifaya kavuşturmak sanatını icra eden bu kimseler bilgileri ve haiz oldukları diplomalar sebebiyle bu işe seçilmekte olup ilmi esaslara ve tecrübelerinin ilhamına göre bu sanatı icra hususunda tam serbestiye sahiptirler. Devlet, provens ve komün idareleri, emir verme ve hattâ öğüt verme suretiyle bunların işine müdahale etmek yetkisini haiz değildirler. Durum böyle olunca bu idarelere nasıl kusur atfolunabilir? Doğum evlerinde istihdam edilen ebeler hakkında da aynı prensip kabul edilmiştir. — Bruxelles 31

Ocak 1913, İdare Dergisi 1913 sahile 368 — Umumi has- tahaneîr değil de doktorların veya diğer şahısların kazanç kasdiyle tesis ettikleri özel kıymetler bahis konusu olduğu zaman bu istidlaller daima aynı genişliği ve aynı kuvveti haiz değildirler. Mahkeme kararları bu konuda idarenin mesul olamayacağını daha başka bir delile de istinat ettirmektedirler. «Sağlık müesseseleri kamu erkine dayanarak kamu menfaati dahilinde sosyal bir vazife ifa etmektedirler.» — Yargıtay, 17 Mayıs 1894. B. J. Col. 865 — Liege 27 Aralık 1900 — Bruxelles 3 Aralık 1910 (İdare Dergisi 1912, sahife 142), Bruxelles 7 Haziran 1911 (İdare Dergisi 1912 sahife 365) — Yargıtay 21 Ocak 1915 (İdare Dergisi 1919, sahife 178) — 1910 tarihli Liege Mahkemesi kararında, idarenin mesuliyeti ancak özel menfaat mülâhaza edilen hususlarda kolaylıkla hizmetçi veya ecir addedile- bil en şahısların fiillerine münhasır olup kamu menfaati namına hareket edenlerin fiillerine şâmil değildir, denilmektedir. Bu istidlallere dayanıldığı takdirde sıhhi müesseselerin hastabakıcıların fiillerinden mesul tutulamıyacakları beyan ve hastahane arabalarını sevkeden şoförlerinin kusurlarına muhatap olamayacaklarına hükümünabilir. Hattâ bu istidlâl, hastahanelerde kullanılan ekmek kesme makinesinin ihtiyatsızca kullanılması sebebiyle vukubulan kazadan dolayı idarenin tazminata mecbur tutulamıyacağına karar vermekten çekinmemekte müsait bulunmaktadır.

Çok münakaşaya müsait olan diğer bir vesika da, hayır cemiyetlerinin ve misafirhane idarelerinin kendi idare organları tarafından yapılan cüretkârane ve can sıkıcı hareketlerinden dolayı mesul tutulamıyacakları, zira; Medeni Kanun'un 1384 üncü maddesinin ecir (Prepose) tâbiriyle ancak özel hukuk kaidelerine tâbi bir anlaşmaya göre başkası namına hareket eden bir kimseyi kasdettiğini ve bu itibarla fakirlerin, menfaatlerini korumak mükellefiyeti idari kanunlarla tahmil edilmiş olanların fiillerinden mesul olmaları yolundaki Bruxelles Mahkemesi nin 5 Temmuz 1898 tarihli (Pas. 1899. II. P. 52. Pand — Per. 1898. No. 1366) kararıdır.

Hukuki yönden çok münakaşa edilmiş olan meselelerden birisi de, şimendiferler idaresi tarafından hasta ve yaralı işçileri tedavi etmek üzere kabul edilen doktorların devlet müstahdemlerinden olup olmadıkları keyfiyetidir. Bruxelles Mahkemesi'nin 17 Aralık 1904 (Pas. 1905. III. P. 75) tarihli bir kararında bu suale menfi cevap verilmiştir. Sözü geçen kararda «Tabiplerin vazifelerini devlete niyabet suretiyle ifa etmediklerini, bilâkis bunların kendi şahsi mesuliyetleri altında serbestçe tababet sanatını icra etmekte olup devletin bu hususta bunlar üzerinde herhangi bir şekilde nezaret hakkı bulunmadığı» beyan olunmaktadır. Liege Mahkemesinin 28 Haziran 1893 tarihli bir kararı da bu mahiyettedir. Mamafih Arlon Mahkemesi 3 Mart 1892 de buna mübâyin bir karar ittihaz etmiştir.

Bu izahlardan, mezbaha baytarının tirişinli domuz etinin müstehliklere satılmasına müsaade etmek ve birçok müstehlike bu hastalığın sirayetine sebebiyet vermek suretiyle yaptığı kusurdan komün idaresinin mesul tutulamayacağını söyleyeceğimizi anlamak mümkündür. Liege 2 3 Şubat 1895, Pas. III. P. 205.

Devletin veya komün idaresinin her yeni bir işe teşebbüsünün yeni bir mesuliyet membaı ihdas etmek olduğuna işaret etmek icabeder. Tabiatıyla burada bahis mevzuu olan kazanç getiren bir teşebbüstür. Kâr, zararı karşılayacaktır. Fakat geliri masrafına ancak tekabül eden veya masrafi daha fazla olan hizmetler için durum aksidir. Bir darülâceze, bir kreş, bir sanatoryom, bir iş borsası ve bir öğretim müessesesi bütçeler üzerine büyük bir ağırlık tahmil etmektedirler. Kusur ve mesuliyet nazariyesini genişleterek bu sahada da birçok tazminat dâvasına kapı açmak verinde midir? Bu husus bilhassa kanun yapıcısının telâkkisine bağlı bir iştir.

1917 den evvelki hukuki karar ve içtihatlara veçhe veren prensiplerin ve biraz evvel tahlil ettiğimiz hal şekillerinin Yargıtay'ımızın bazı kararlarıyla nasıl uzlaşabileceklerini artık tetkik sırası geldi.

ilk evvel göz önünde bulundurulması icabeden şey.

hükümran devlet ile âdi hukuki şahsiyet olan devlet arasında farktır. Zira bu farkı göz önünde bulundurmamak ilerlememize değil, bilâkis, ferdî tasarruflar ve yurddaşlar arasındaki münasebetler için tedvin edildiği sanılan Medeni Kanun'un 1382 nci ve bunu takip eden maddelerinin devlet tasarruflarına ve özel şahıslarla kamu idareleri arasındaki münasebetlere nasıl tatbik edilebildiklerini izah etmek imkânlarını kaybetmemize sebep olur[1]. Diğer taraftan bu tefriki yapmamak, nasıl olup da devletin veya milletin, kendisi tarafından tâyin edilen ve kendisinden aldığı âmme kudretine istinaden vazife gören yargıçlara müracaat ve dâva ikame edebileceğini kavramakta çok güçlük çekmemizi mucip olur, işte bu teorik güçlükleri bertaraf etmek, hükümran devlet ile âdi hukuki şahsiyet olan devlet arasında tefrik yapmakla mümkündür.

Devlet, icra ve idare kuvvetine istinaden hareket etse bile, yaptığı kanunsuz tasarruflarından dolayı alelâde bir vatandaş gibi Medeni Kanun'un 1 382 - 1 384 üncü maddeleri hükümlerine göre, cevap vermek mevkiinde bulunan bir varlık olarak telâkki olunsa dahi (Yargıtay, 5 Kasım 1920. Pas. I. sahife 193 — Yargıtay 16 Aralık 1921. Pas. 1921. I. sahife 65 — Yargıtay, 1921. Pas. I. sahife 136 ve Başsavcı Mösyö Leclercqu'un bu karar hakkındaki mütalâası) özel hukuk kaidelerinin devlete de özel şahıslara tatbik olunduğu gibi tatbik edilmesi gerekecek midir?

Bu takdirde, devlet ancak kusurlu tasarruflarından ve' yahut istihdam ettiği şahısların kullandıkları vazifelerdeki kusurlarından dolayı mesul tutulabilir.—Yargıtay, 16 Ekim 1922. Pas. 1923. I. P. 14— Halbuki, devlet ve kamu idareleri ve bunların memurları kanuna göre hareket ettikleri ve salâhiyetlerini tam kullandıkları, kanunun kendilerine bahsettiği takdir hakkını istimal ve kanun hükümlerine riayet ettikleri, kamu menfaatini özel menfaate tercih ettikleri

---

[1] İngiliz hukukunda devletin hukukî mesuliyeti hakkında yapılan bu tetkik (İdare Dergisi 1890. Sahife 509) İngilterede devletin hukukî mesuliyeti telâkkisi mevcut olmadığını göstermektedir.

yahut zaruret karşısında bilfarz harb için asker toplayıp bunlara mahiyeti itibariyle tehlikeli olan ekzersizler yaptırdıkları zaman kusur v-e hatâ işlemiş olmazlar. «Bir idari tasarruf aslen ve şeklen kanuna uygun olarak salâhiyetli makam tarafından salâhiyet hudutları dahilinde ittihaz edilmiş olduğu ve salâhiyetli memur tarafından kanunun istediği ihtimam ve teyakkuz ile icra olunduğu takdirde zarar tevhit eden bu tasarruf meşru olup kusur kaidesine tâbi değildir. Hak tevhit eden idari tasarruf hatâli ve kusurlu olamaz. Hatâ, tasarrufun kendisine değil, fakat icra tarzına affolunabilir[1]. Kazaya sebebiyet veren ve idarenin esaslı vazifelerinden bulunan bir tedbirin ihmâl edilmiş olmasından bir komün idaresine mesuliyet isnat edilemez.» —Danıştay, 10 Ocak 1905. İdare Dergisi, S. 291 — Danıştay 13 Ocak 1899. Sirey 1900. III. sahife 1 ve M. Hauriou'nun notu[2].

Kanun hükümlerine veya vazife icaplarına göre sosyal menfaat dahilinde hareket eden ve bu suretle özel menfaatlara zarar ika eden devletin mesul edilmesi istendiği takdirde Medeni Kanun un koyduğu prensiplerden başka prensiplere müracaat etmek icabeder. Bu takdirde meselâ, M. Planiol tarafından bize göre reddedilmesi kaabil olmıyan delillere dayanılarak tenkit edilen kusursuz objektif mesuliyet prensibini[3] veyahut, aynı milletten mürekkep olan bir cemiyet fertleri arasında mevcut münasebetlere umumi ve mütekebil bir sigorta mukavelesi mânâsı veren, zarar karşısında bütün vatandaşların müsaviliği (Risk Nazariyesi) nazariyesini kabul etmek iktiza eder[4]

[1] 16 Aralık 1920 (Pas.1921.I.P.65) tarihli karar altındaki D.H. imzalı nota müracaat.

[2]20 Şubat 1921 (Pas. 1922.III.Sahife 13) tarihli Mons karar: şimdiki kadar aksi mânada «erilmiş yegâne karar olup mucip sebebe de istinat etmemektedir. Bu karara ait notta da hayret izhar edilmiştir.

[3] Revue critique de droit et de jurisprudence 1905 P. 283 ve Revue de l'administration 1921 P. 245.

[4] Bu modern fikir tamamen yeni değildir. Fransız Yargıtayı 18 Ocak 1826 (Sirey 1826.I.P.267) tarihli kararında, yol yaparken özel

Bu yeni bir haktır ki, Allah bizi korusun demiyeceğiz. Zira, bir taraftan meçhule atılmaktan korkuyor, diğer taraftan belki de tedricen sahih bir istikbal olacak olan bu meçhul hakkında hüküm vermek istemiyoruz. Hak mefhumu yaşaması için lâzım olan prensiplere dayanarak ve cemiyetin değişikliklerine intibak ederek ilerlemektedir.

1384 üncü madde, prensibini formüle eden Porhier devrine nazaran, metinde hiç bir tâdil yapılmadığı halde, bugün başka bir mâna taşımaktadır. Planioî bunu şu tâbirle tebarüz ettirmektedir: Efendi (maitre), hiç bir kusuru olmadığı muhakkak olan hallerde dahi mesuldür. Bu itibarla bu gibi hallerde başkalarının kusurundan da sorumludur.

Öyle bir istintaç nasıl anlaşılabilir? Bu görüşün bazı tatbikatı da hakikaten adaletsizdir. Bu kabul edilmiş bir fikrin Pcthier'in hafifliği ile mübalâğâlandırılmasıdır. Bugünün vatandaşları birbirine karşı bağımsız durumda buldukları için birinin yaptığından diğerinin mesul olmasına imkân yoktur. Bugün bir hizmetçi kendi hayatım kendi emeği ile kazanan, zarar ve felâketi kendisine ait olan bir şahıstır. Bu itibarla efendi, hizmetçi için veya hizmetçi efendi için neden mesul olsun? Mahkemelerimiz tarafından daima üzüntü duymadan yapılmasına rağmen, başkasının yaptığı işten dolayı — berikinin hiç bir hatâsı tesbit edilmeden — bir şahsı mesul tutmak hakikaten adaletsizliktir.

Buna mukabil bu prensip sanayi ve ticaret erbabına, yani işçileri istismar ve istihdam eden şahıslara tatbik edildiği zaman istihdam edilen şahsın hatâsından dolayı is sahibinin mesuliyeti teşebbüs fikri ile haklı görülebilir. Zira,, bir teşebbüsün kârından istifade eden patronun, kazaya uğrayan personelın zararı gibi bu teşebbüsün zararlarına da

---

mülklere zarar veren bir komünün bu zararları tazmin etmesi lâzım geldiğini beyan ve umuma ait mükellefiyetin mütesaviyen taksim edilmesinin kanunun koyduğu mecburiyetlerden bulunmasına göre umumî menfaatin icap ettirdiği fedakârlıkta da herkesin hissesi bulunması ieabettiği kaidesinin bu kararda kabul edilen prensibe mesnet teşkil ettiğini ilâve etmektedir. Bu prensip Risk Nazariyesinin. iyi bir formülüdür.

tahammül etmesi gerektir. Bir müstahdemın ihmal veya tedbirsizliğının husule getirdiği kazalar ise iktisadi teşebbüslere ait zararlar arasında yer alabilirler. (Trake elementair de droit civil Planiol II. P. 305. İkinci tabı).

Değişmeye müsait vaziyetlerde süples ve elastikiyet aızet- menin iyi yapılmış kanunlara has bir hal olduğuna işaret etmek icabeder. Tam vuzuhtan âri olan, hata = kusur (Faute), müstahdem — ecir (Prepose), iş veren = müek- kil (Commettan) tâbirleri tefsirciye büyük bir boşluk bırakmaktadırlar. Çok sarıh kanunlar ve sarahatle tâyin ve tarif edilen tâbirler derhal —muhtelif ve mütehavvil hâdiselere tatbik için — kifa3'etsiz bir hal alarak sık sık tâdilleri davet ederler. Mütemadiyen inkişaf eden içtimai vücuda tahsis edilen teşriî elbisenin neşvünemayı sağlayacak şekilde yapılması lâzımdır. Bununla beraber, ne olursa olsun bir gün bu güçlüğün yenilmesi gerekmektedir. Böylece, yeni doğan nazariyeler er geç şu veya bu şekil altında mevzuatın bünyesine girmektedirler. Bununla beraber eski elbiseleri çabucak bir tarafa atmak icab*etmez. Bunlar taşınması en kolay olanlardır. Sonra kanunlarda yapılan her değişiklik daima bir ıslah mahiyetini arzetmez. Bunun için, büyük nazariye- lere ve Medeni Kanun'umuza esas telâkki olunan kaidelere temas edilmeden evvel çok derin düşünmek lâzımdır. Kusur fikrine bağlı olan mesuliyet prensibi de bunlar arasında yer almaktadır.

YABANCI MEVZUAT

BELÇİKA'DA SARHOŞLUKLA MÜCADELEYE DAİR 14 KASIM 1939 TARİHLİ KANUN MAHİYETİNDE KARARNAME

Çeviren:
H. BERKSUN

Madde 1 — Her kim umumi bir yerde sarhoşluk halinde bulunursa; bu hareketinden dolayı birinci defasında 15 ilâ 25 Frank a kadar, ilk mahkûmiyet tarihinden itibaren sarhoşluk suçu bir yıl içinde tekerrür ettiği takdirde 26 ilâ 50 Frank'a kadar; ikinci mahkûmiyetten itibaren bir yıl içinde bu suçu bir daha işlerse sekiz günden bir aya kadar hapis ve 50 ilâ 100 Frank'a kadar para cezasıyla cezalandırılır.

Birinci fıkrada yazılı sarhoşluk halinde bulunan kimse ayrıca karışıklığa, rezalete, başkası veya kendisi için bir tehlikeye meydan vermiş ise iki saatten on iki saata kadar komün hapishanesinde veya jandarma nezarethanesinde hapsedilir.

Madde 2 — Fail, sarhoşluk suçunu işlediği zaman üzerinde silâh bulunduğu takdirde bu silâh sarhoşluğu tesbit eden memur tarafından alınır. Silâh suçluya ait olsun oF masın hâkim tarafından müsaderesine karar verilir.

Madde 3 — Bir kimse sarhoşluk halinde binek veya yük taşıtını sürer, ya kendisini veyahut başkasını tehlikeden korumiak maksadiyle bir tedbir veya ihtimam isteyen diğer bir işle iştigal ederse; birinci maddede zikredilen cezalardan birinci defa işlenen suçtan dolayı sekiz günden bir aya kadar hapis ve 26 ilâ 100 Frank para cezasına mahkûm edilir veya bu cezalardan yalnız biri tatbik olunur. Yukarıda zikredilen suçlar her mahkûmiyet tarihinden itibaren senesi içinde tekrar edildiği takdirde hapis cezası verilmekle be-

raber para cezası birincide iki misline, İkincide üç misime iblâğ olunur.

Madde 4 — Sarhoşluğu belli olan bir kimseye her kim içki verirse sekiz günden bir aya kadar hapis ve 25 Franktan 50 Frank'a kadar para cezasıyla cezalandırılır, yahut bu cezalardan yalnız biri tatbik olunur. Sarhoş olan kimse 18 yaşından küçük ise suçlunun c.e2ası iki misli olarak hükmedilir.

Madde 5 — 16 yaşından aşağı bir küçüğe mâkul bir sebep olmaksızın içki veren meyhanecilerle, perakende içki satan müesseseler sahipleri ile müstahdemleri sekiz günden on beş güne kadar hapis ve 26 Frank'tan 50 Frank'a kadar para cezaları ile cezalandırılırlar. Yahut bu cezalardan yalnız biri tatbik olunur.

Madde 6 — Her kim* bir kimseye belirli sarhoş oluncaya kadar içki içirirse 4 üncü maddede zikredilen cezalarla cezalandırılır.

Madde 7 — Senesi içinde bu hal tekrür ettiği takdirde (4, 5 ve 6) ncı maddelerdeki para cezaları iki misline iblâğ ve hapis cezası behemehal hükmolunur. ikinci mahkûmiyetten itibaren senesi içinde suçun tekerrürü halinde para cezaları üç misline iblâğ ve hapis cezası iki kat olarak hükmolunur.

Madde 8 — Her kim kasden birinin sarhoş olmasına sebebiyet verir ve bu sarhoşluk yüzünden o kimse şahsan çalışmağa mâni bir hastalığa duçar olursa; sekiz günden iki seneye kadar hapis ve 26 Frank'tan 500 Frank'a kadar para cezasına mahkûm edilir veya bu iki cezadan yalnız biriyle tecziye olunur.

Bu hal ölüme sebebiyet verirse beş seneden on seneye kadar kalebendliğe ve 250 Frank'tan 5000 Frank'a kadar para cezasına mahkûm edilir.

Madde 9 — Her kim bir içki iddiası teklif veya kabul eder ve bu iddia da yukarıki maddede derpiş edilen neticeler hâsıl olmaksızın bir veya birden fazla iddiacıların sarhoş olmalarını mucip olursa, sekiz gün hapis ve 26 Frank'tan

50 Frank'a kadar para cezasiyle vej^a bu cezalardan yalnız biri ile cezalandırılır.

Madde 10 — Bu kararnamenin tatbiki suretiyle hapse veya daha ağır bir cezaya hüküm veren mahkemeler, mahkûma:

1 — Bir seneden iki seneye kadar hakemlik, vasilik ve adli meclis âzalığı vazifelerinden mahrumiyet,

2 — İki seneden fazla bir zaman zarfında toptan ve perakende içki satışından memnuiyet, bu memnuiyetin her defa ihlâlinden dolayı sekiz gündün bir aya kadar hapis ve : 00 Frank'tan 500 Frank'a kadar para cezası: hükmedi-
mek kaydiyle;

3—En az 1 5 ve en çok altı ay, ! Ağustos 1924 tarihli kanunun 2 nci maddesiyle derpiş edilen cezalar maraza alınmak şartıyla kendine veya başkasına ait herhangi bir taşıt veya uçağı kullanmaktan mahrumiyet cezaları da hükmolunur.

Mahkemenin cereyanı ve mahrumiyet müddetinin teshili zikredilen kanun hükümlerine tevfikan uygulanır,

Verilen ceza her ne olursa olsun bu kararnamenin 3 üncü maddesinin her defa ihlâlinde aynı suretle mahrumiyet cezası, ikinci mahrumiyetten itibaren senesi içinde suçun tekerrürü halinde müebbet mahrumiyet cezası hükmolunur.

Bu kararnameye riayetsizlik suretiyle kendine veya başkasına ait bir taşıt veya bir uçak kullanılmasından dolayı verilen mahrumiyet cezalarına 3 S Mayıs î 88 tarihli kanunun 9 uncu maddesi, diğeri bir kanun hükmüyle Ceza Kanunu'nun 65 inci maddesine tevfikan hu madde tatbik edileceğı tasrih edilmiş olsa da tatbik olunmaz.

Madde ! 1 — Fuhuş evlerinde yiyecek ve içki satıcılığı yapmak memnudur. Buna riayet etmeyenler sekiz gündün iki aya kadar hapis ve 100 Frank'tan 500 Frank'a kadar para cezasiyle cezalandırılır.

Senesi içinde suçun tekerrürü halinde ceza iki aydan bir seneye kadar hapis ve 500 Frank'tan 1000 Frank'a ka-

dar para cezasını müsteîzimidir, komün idareleri her türlü içki satışını;

1 — Belirli bir surette fuhşa sülük etmiş olan bir veya müteaddit kadınlar;

2 — Ceza Kanunu'nun 379 ilâ 382 maddelerinin genç, kadınları sefahete ve fuhşa sevketmeyi veya gizli fuhuş evi işletmeyi meneden Ceza Kanunu'nun 379 ilâ 389 uncu maddelerinden biriyle mahkûm olan bir veya müteaddit kadınlar tarafından işgal edilen evlerde menedebilirler.

Bu memnuiyet yenilenmediği takdirde iki sene sonra hükümden düşer.

Bu memnuiyete riayetsizlikte bulunanlar, 50 Frank para cezası ve tekrerrü halinde sekiz günden bir aya kadar hapis ve 200 Frank para cezasıyla tecziye olunurlar.

Madde 12 — Hâkim, 7 ve 8 inci maddelerde derpiş edilen hallerde:

Masrafı mahkûma ait olmak üzere mahkûmiyet kararlarının nerelere tâlik edileceğini tâyin eyler.

Madde 13— Ceza Kanunu'nun 66,67 ve 69 uncu maddeleri bu kararname hükümlerini ihlâl edenler hakkında tatbik olunur.

Madde 14 — Bu kararnamenin tatbikatında umumi yerler tâbirinden; umuma açık bulundurulmuş yerler, bilhassa, umumi yollar, içki yerleri, oteller, kır otel ve lokantaları, lokantalar, eğlence yerleri, mağazalar, barakalar, vapurlar, trenler, istasyonlar, imalâthane ve şantiyeler anlaşılır.

Bir cemiyet âzasının veya bir topluluğun toplantı yerleri, ispirotolu veya sekir veren içki istihlâkine münhasır veya talih oyunlarına mahsus yerler de umuma açık yerlerden sayılır.

Madde 15 — Adli zabıta memurlarından maada, bütün vasıtasız vergiler idaresi, gümrük ve istihlâk vergisi ve sağlık idareleri memurları, savcı emrinde bulunan adli memullar, komün memurları ile polis memurları, jandarmalar ve vergi muhızlıları bu kararnameye muhalif harekette bulunanları takip ve tesbit etmek sıfat ve salâhiyetini haizdirler.

Madde 16— 18 Haziran 1869 tarihli kanununun 155 inci maddesine hâlel getirilmeksizin memurlar ve 15 inci maddede derpiş edilenlerden maada diğer şahıslar polis mahkemelerinde bulunan savcılar bu kararname ile bahis mevzuu edilen suçların tesbitinde ve faillerin takibinde kıral savcılığının emrindedirler.

Madde 17 — Bar, kahve, otel ve meyhanelerde istihlâk edilen sarhoş edici içkilerden doğan borçların ödenmesi için ikame edilecek dâva mahkemelerce mesmu değildir.

Bu hüküm, otellerde ikamet etmek veya pansiyon kalmaktan veyahut bu gibi yerlerde yemekle bera,ber alman içkilerden dolayı yapılan borcun ödenmesi münasebetiyle ikame edilecek dâvaya şâmil değildir.

Madde 18 — Bu kararnamenin bir nüshası bütün komün dairelerinin kapılarında, meyhanelerin, kahvehanelerin ve diğer perakende içki satan yerlerin salonlarında asılacaktır. Bu maksatla bir nüshası bütün belediye başkanlarına, meyhanecilere, kahvehanecilere ve diğer içki satıcılarına gönderilecektir. Bu hükmü ihlâl eden içki satıcıları 25 Frankı geçmiyen bir para cezasiyle tecziye olunurlar.

BELÇİKA SEÇİM KANUNU[*]

Birinci Bölüm

SEÇMENLER

Çeviren:

Nihat YALKUT

Madde: 1 — Teşriî meclislere seçmen olabilmek için:

- 1 — Belçika vatandaşı olarak doğmuş veya vatandaşlığa kabul edilmiş erkek olmak;
- 2—21 yaşını bitirmiş bulunmak;
- 3— En az altı aydan beri aynı komün dahilinde ikamet etmekte olmak.

Her seçmen yalnız bir oy sahibidir.

Madde 2 — Aşağıda sayılanlar da. aynı milliyet, yaş ve ikametgâh şartları dahilinde, teşriî meclisler için oy vermeğe kabul olunurlar:

- 1— Birinci Cihan Harbi esnasında 1 Ocak 1919 dan evvel ölmüş bulunan askerlerin tekrar evlenmemiş bulunan dul karıları: bunlar bulunmadığı takdirde, dul olmak şartıyla bu askerlerin anneleri; keza, bekâr askerlerin dul kalmış anneleri;
- 2— Birinci Cihan Harbi esnasında düşman tarafından öldürülmüş veya kurşuna dizilmiş bulunan Belçika vatandaşlarının, tekrar evlenmemiş olan dul karıları; bunlar bulunmadığı takdirde, dul olmak

---

[*] Seçim Kanunu'nun I inci ve II nci bölümleri 11 Ağustos 1928 tarihli kanunun tatbik mevkiine konulması hakkındaki 12 Ağustos 1928 tarihli Kıral İraçkısile tanzim olunmuştur. (19 tarihli resmî gazete). Bu bölümler, eski kanunun I ilâ III üncü bölümlerinin yerine kaim olmuştur.

III ilâ IX uncu bölümleri ise, 26 Nisan 1929 tarihli kanunla meydana konulmuş olup, eski kanunun IV ilâ IX uncu bölümlerinin yerini almış bulunmaktadır. (28 tarihli resmî gazete).

şartıyla anneleri; keza, bu vatandaşlardan bekâr olanların dul anneleri;

3 — Düşman istilâsı esnasında, vatani sebeplerden ötürü hapse mahkûm

edilmiş veya zanlı olaak tevkif olunmuş bulunan kadınlar.

Madde: 3 — Seçmen vasfı, seçim listelerine yazılı olmakla elde edilir.

Madde: 4 — Birinci ve ikinci maddelerde yazılı şartlan haiz olan ve bu kanuna göre oy hakkından müebbeden veya muvakkaten mahrum edilmiş bulunmayan her vatandaşa bir oy hakkı tanınır.

Madde:5 — Seçim şartlarından, yaştan maadasına taallük edenleri, listelerin yoklaması yılının 1 Temmuzunda; yaşa müteallik olanları ise, ertesini yılın 1 Mayısında, tahakkuk etmiş bulunmalıdır.

Madde: 6 — Aşağıda yazılı olanlar, seçimden müebbeden mahrumdurlar ve oy vermeğe kabul olunamazlar:

1 — Ağır cezaya mahkûm edilmiş bulunanlar;

2 — Safahathane veya genelev işletenler veya işletmiş olanlar; gizli fuhuş yeri işletmiş olmakla mahkûm edilmiş bulunanlar; keza, genel kadın yardımcısı olarak hükümet emrinde bulunan kimseler;

3 — Görevini kötüye kullanmak veya sadakatsizlik sebebiyle vasilikten azledilmiş bulunanlar veya babalık hakkından mahrum edilmiş olanlar.

Madde: 7 — Aşağıda yazılı olanlar, seçim hakkından muvakkaten mahrum olurlar ve bu ehliyesizlik müddetince oy vermeğe kabul olunmazlar:

1 — Medeni haklarını kullanmaktan hükmen men edilmiş bulunanlar ve mahcur akıl hastaları;

2 — Hırsızlık, yataklık, emniyeti suiistimal, dolandırıcılık, yalancılık, sahtekârlık, yalancı şahitlik, şahidi ve vukuf ehlini veya tercümanı yolsuzluğa sevkeme veya hileli iflâs suçlarından biriyle, veyahut Ceza Kanununun 311,372-382, 387-391, 454, 455 inci maddelerindeki ve II inci ki-

tabın I inci kısmının muaddel ikinci bölümündeki hükümlere riayetsizlikten ötürü en az sekiz günlük hapis cezasıyla mahkûm edilmiş bulunanlar; (Ehliyetsizlik, ceza bir aydan az ise, mahkûmiyetten sonra on sene geçmekle; bir ay veya daha fazla ise, yirmi sene geçmekle sukut eder.)

3— Yukarıki fıkra da sayılanlardan başka bir suçla, en az bir ay hapse mahkûm olanlar; (Ehliyetsizlik, mahkûmiyetten sonra beş yıl geçmekle sukut eder. Bu müddet, ceza en az altı ay olduğu takdirde on yıl; en az bir yıl olduğu takdirde ise yirmi yıl olarak nazara alınır. Bu hüküm «yani ehliyetsizlik, Ceza Kanunu'nun 242, 263, 283, 285, 294, 295 «ikinci fıkrası», 319 ilâ 321, 361, 362, 419 ilâ 422 ve 519 uncu maddeleriyle ihmale müteallik hallerde 333 ve 334 üncü maddelerine riayetsizlik sebebiyle ceza görmüş olanlara tatbik olunmaz.

Bir mahkûmiyetten mütevellit ehliyetsizlik müddeti zarfında vaki olacak ikinci veya daha fazla mahkûmiyet halinde, 2 veya 3 üncü fıkralardaki müddetler, her fıkra için iki misle çıkarılır ve evvelki ehliyetsizlik müddetine ilâve olunur. Mahkûmiyet tecil edilmiş ise, ehliyetsizlik de talik olunur. Sonradan hükmolunmuş bir ceza yüzünden müeccel mahkûmiyetin infazı lâzım gelirse, oy hakkından mahrumiyet müddeti de. yeni mahkûmiyet tarihinden itibaren başlar. Bu yeni mahkûmiyet de oy hakkından mahrumiyeti icabettiriyorsa, son cezaya ait ehliyetsizlik müddeti iki misle çıkarılır ve birinci cezadan mütevellit ehliyetsizliğe eklenir.)

4— Ceza Kanunu nun 342 ilâ 345 inci maddelerine riayetsizlik yüzünden mahkûm edilenler; (Ehliyetsizlik, mahkûmiyetten sonra yirmi yıl geçmesiyle sukut eder-)

- 5 — Askerlik kanunları hükümlerine riayet etmemiş bulunanlar;
(Ehliyetsizlik, 45 yaşın tamamlanması ile sona erer.)
- 6— Askerlikten ihraç cezasıyla mahkûm olanlar ve ya 16 Haziran 1836 tarihli kanuna tevfikân subaylık rütbesinden mahrum edilenler; (Ehliyetsizlik, mahkûmiyetten veya subay rütbesinden mahrum eden Kıral İradesi tarihinden itibaren on yıl' geçmekle sukut eder.)
- 7— Uygunsuz hareketlerinden ötürü ordudan çıkarılanlar;
(Ehliyetsizlik, çıkarılma tarihinden on sene sonra sukut eder.)
- 8— Altı aydan fazla müddet için, ıslah bölüğüne katılmasına veya askerî hapse mahkûm edilmiş olanlar;
(Ehliyetsizlik, mahkûmiyetten sonra on yıl geçmesiyle sukut eder.)
- 9— Çocuk esirgemesi hakkındaki 15 Mayıs =>191 2 tarihli kanunun 63 üncü maddesi gereğince veyahut, alenen sarhoşluk hakkındaki 16 Ağustos 1887 tarihli kanunun 10 ve 14 üncü maddeleri ile, beş yıl zarfında en az üç defa 1, 5, 6, 8 inci maddeleri gereğince, mahkûm edilmiş olanlar;
(Ehliyetsizlik, son mahkûmiyetten sonra on yıl geçmesiyle sukut eder.)
- 10 — Serseriliğin ve dilenciliğin takibi hakkındaki 2 7 Kasım 1891 tarihli kanunun 13 ve 14 üncü maddelerinin tatbiki Suretiyle hükümet emrine verilmiş olanlar;
(Ehliyetsizlik, serbest bırakılmadan itibaren on yıl geçmesiyle sukut eder.)
- 11 — Açıkça ve mutad bir şekilde fuhuş icra eden veya etmiş olan veyahut fuhşun takibi bakımından tescil edilip de muayeneye tâbi tutulan kadınlar ve kızlar;

(Ehliyetsizlik, ikametgâhın değiştirilmesi halinde de devam eder; ancak bu kaydın silinmesi hakkındaki Komün Daimî KuruluCı kararı tarihinden itibaren üç yıl geçmesiyle, bütün hukuki neticeleriyle birlikte, sukut eder.)

12 — İflâs halinde bulunduğu ilân edilmiş olanlar;
(Ehliyetsizlik, müflisin iadei itibar etmesi ve konkordato hükümlerini tam bir şekilde yerine getirmesi takdirinde; ve her halde iflâsın ilânına hükmolunması tarihinden itibaren on yıl geçmesi ile, sukut eder.)

13— Seçim kanunları hükümlerince en az sekiz gün hapis cezasına

mahkûm olanlar veya bu kanunun 223 üncü maddesinin

5 inci

fıkrasının tatbiki suretiyle ceza görenleri[*]

(Ehliyetsizlik, mahkûmiyetten sonra on yıl geçmesiyle ;

ve ceza

en az bir ay hapis ise, yirmi yıl geçmesiyle sukut eder.)

Bu maddenin 2 ilâ 13 üncü fıkralarının tatbiki yüzünden seçim hakkından muvakkaten mahrum edilmiş bulunanlar, seçim listelerinin tatbik mevkiine konulacakları tarihten önce ehliyetsizlikleri sukut etmiş bulunmadıkça, bu listelere ithal olunamazlar.

Bu maddede gösterilen seçim hakkından muvakkaten mahrumiyet hükmü, 1885 yılından önce mahkûm edilmiş olan ve o tarihten beri hiç bir cezai mahkûmiyete duçar olmamış bulunan kimseler hakkında tatbik olunamaz. Ancak, mahkûmiyet hükmünün veya kararının, 1 Eylül 1894 tarihinde henüz sona ermemiş bir müddet için seçim hakkından mahrumiyete taallûk eylemesi hali bundan müstesnadır.

Madde: 8 — Ceza Kanunu nun 87 nci maddesi, bu

[*] Kanundaki (College des bourgmestre et echevins) tabiri, komün belediye başkam ile müntahap belediye daimî komisyonu âzalarının teşkil ettiği kurul olup kısaca (Komün Daimî Kurulu) şeklinde tercüme edilmiştir.

[**] 7 nci maddenin 13 üncü fıkrasında bahsedilen 223 üncü madde, yeni kanunda 210 uncu madde olmuştur.

kanunun 6 ve 7 nci maddelerinde sayılan ehliyetsizliklere tatbik olunamaz. 7 nci maddede yazılı suçlan 16 yaşından önce işlemiş olanlar hakkında ehliyetsizlik hükümleri tatbik olunmaz.

Madde: 9—Bir düşkünler evine alınmış olanlar, seçim listelerine yazılamazlar ve oy haklarını kullanamazlar. Bu memnuiyet, müesseseden çıkmalarından itibaren üç yıl zarfında devam eder.

İkinci Bölüm

SEÇİM LİSTELERİ

Madde 10 — Seçmenler listesi, yoklama sırasında yapılacak tadilat müstesna, devamlı bir mahiyet arzeder.

Yoklama, aşağıdaki hükümlere göre ve aşağıda gösteriler, zamanlarda yapılır.

I. — Secim üstelerinin yoklaması

Madde: 11 — Yoklama, her iki yılda bir yapılır; ilk defası, bu kanun hükmüne tevfikan, 1928 yılında olacaktır [*].

Bununla beraber, 15 Nisan 1920 tarihli kanunun 4 üncü maddesi'[**]gereğince, komün seçim listelerinin yoklamaya tâbi tutulduğu senelerde, aynı zamanda umumi seçim listelerinin de yoklaması yapılmak lâzım gelir.

Yoklamanın yapılacağı yıllarda. Komün Daimi Kumlu, Haziran ayının ilk 15 günü zarfında, resmî ilânların mutaden, yapıldığı tarzda bir ilân yaptırır. Bu ilânda, bütün vatandaşlar, seçim hakkı olduğu halde seçim listelerinde yazılı bulunmayanları, 1 Temmuzdan evvel, bir makbuz mukabilinde, bildirmeğe davet olunurlar.

Madde 12 —Kurul, bu kanunun 24 üncü maddesi mu-

[*] 22 Haziran 1934 tarihli kanun, normal olarak 1934 de yapılması lâzım gelen yoklamayı 1935 yılına aldığı için, ondan sonraki yoklamalar, tek rakamlı yıllarda olmaktadır.

[**] 15 Nisan 1929 tarihli kanunun 4 üncü maddesi, Komün Seçim Kanununun 4 üncü maddesi olmuştur.

cibince ilgililerin komün başkanlarından ve nüfus memurlarından istemeğe salâhiyetli oldukları malûmata ait olup bu kayıtların tesisi için lüzumlu bulunan evrakı müsbitenin gönderilmesini, idari yollarla komün idarelerinden talep eder.

14 Kasımdan evvel kurula gönderilen ve istenildiği takdirde derhal makbuz verilmek lâzım gelen istekler, verilecek müsbit evrakı ve hangi komün idaresi vasıtasıyla teslim edileceğini vazıh bir şekilde göstermelidirler.

Bu istek, posta ile de yapılabilir. Bu takdirde istek mektubu, makbuzun gönderilmesi için gerekli masraf tutarını da ihtiva etmelidir.

Madde: 13 — Komün Daimî Kurulu, Teşriî Meclisler üyelerinin seçimine iştirake çağrılan vatandaşların listesini.

1 Temmuz ile 20 Eylül arasında yoklamaya tâbi tutarla t.

Bu listeler 1 Temmuz tarihinde en az altı aydan beri komün içinde ikametgâh sahibi bulunan ve seçim şartlarını haiz olan bütün vatandaşları ihtiva edeceği gibi, bunlardan eksik olanları da, herhangi bir vatandaşın talebi üzerine veya resen ilâve olunur. Keza bu listelerde, 1 Temmuzdan evvel ikametgâhını usulüne uygun bir şekilde bir başka komün dahiline nakil etmiş olan ve fakat bu nakil üzerinden henüz altı ay geçmemiş bulunan seçmenlerin adları da, diğer seçim şartlarını haiz buldukları takdirde, muhafaza edilir.

Madde: 14 — Vatandaşın seçim yeri, mutaden oturmakta olduğu yerdedir; yani, ailesi efradiyle birlikte ikamet etmekte olduğu mahaldedir.

Madde: 15 — Bir komündeki mutat ikametgâhını diğer bir komün dahilindeki bir yere nakleden kimse, ayrılacağı, ayrılmasından önce komün idaresine, veya nüfus kütüğüne geçirilmesini, yeni geldiği komün idaresine, nakil ayı içinde bildirmedigi takdirde, evvelki komün idaresindeki kaydı 13 üncü maddede gösterildiği şekilde muhafaza edilemez.

Bu takdirde, alâkalı kimse, yeni ikametgâhının bulunduğu mahallin komün idaresine beyanda bulunduğu, veya

böyle bir beyan yoksa eski ikametgâhı komün idaresine yaptığı beyan üzerine yeni komün tarafından resen kaydolunduğu günden itibaren, seçim bakımından bu ikametgâhta sayılır.

Bu tarihler, her iki komündeki nüfus kütüklerine ve bu vazife ile ödevli memurlar tarafından istekliye verilmesi mecburi olan makbuzlara kaydolunur.

Madde: 16 — Bu kanunun 2rici maddesine tevfikan seçim listelerine geçirilmiş bulunan bir kadın, ikametgâhını diğer bir komün dahiline naklederse, eski ikametgâhının bulunduğu komün idaresi, seçim listesinde bu vatandaşın ilgilendiren kısmın hulâsasını, aşağıdaki 39 uncu madde mucibince tutulması lâzım gelen hususi defterde yazılı malûmatın tasdikli bir kopyası ile birlikte, yeni ikametgâhın bulunduğu komün idaresine bildirir. Bu kopya muhteviyatı, yeni ikametgâh komünündeki hususi deftere geçirilir.

Madde: 17 — Komün idaresi tarafından nüfus kütüklerinden resen yapılan kayıt terkinin hali müstesna, seçim bakımından ikametgâh vesikası veya bir değiştirme vesikası, kaydını isteyen tarafından alınabilir. Bu vesikaların verilmesi için, nüfus kütüklerindeki kayıtların veyahut kaydını zamanında istediğine veya yer değiştirmeyi zamanında bildirdiğine dair bir makbuz ibrazı lâzımdır. Yer değiştirme ihbarları mukabilinde mutlaka bir makbuz verilir.

Nüfus kütükleri kayıtlarının doğruluğu bakımından üçüncü şahıslar tarafından vaki olacak itirazlar için, tarafların, şahit dinlenmesi de dahil olmak üzere, her nevi hukuki yollarla iddialarını ispata hakları vardır.

Madde: 18 — Nakilleri veya azilleri caiz memurların, iaal hizmette bulunan subay ve erlerin, ve Devletten maaş alan ruhani reislerin, son ikametgâhları listelerindeki kayıtları, en az altı ay, ve her halde mütevali memuriyet tebeddülü sebebiyle aynı bir komünde en az altı ay ikamet suretiyle yeni bir seçim yeri elde edinceye kadar, muhafaza edilir.

Madde: 19 — Yabancı memleketlerde hükümet tarafından verilmiş görevi ifa etmekte olan veya Belçika Kon-

gosu'nda muvakkat bir zaman için yerleşmiş bulunan vatandaş, tâyini veya müstemlekeye gidişi sırasında, en az arttı aydan beri yerleştiği son ikametgâhının bulunduğu komünün seçim defterine kaydolunur ve böyle bir kayıt varsa muhafaza edilir.

Madde: 20 — Çavuşlar, onbaşılar ve erlerin, silâh altında olsalar bile, seçim şartlarını haiz buldukları takdirde, seçim defterlerine yazılmaları icabeder. Bu kayıt, eğer kaydedilmelerini istedikleri komün dahilindeki ikamet müddetleri altı ayı bulmamışsa, bunların, orduya katıldıkları tarihte, en az altı aydan beri ikametgâhlarının bulunduğu komün defterine yazılır.

Madde:21 — Gemiciler, gemilerinden başka altı aydan beri oturdukları bir ikametgâhları bulunmadığı takdirde, Belçika'da doğdukları yerin seçim defterine; yabancı memlekette doğmuşlarsa, ebeveyninin Belçika'da doğduğu mahal defterlerine; vatandaşlığa kabul edilenlerdense, vatandaşlığa kabulü için beyanda buldukları mahal defterlerine kaydolunurlar.

Madde: 22 — Muhtelif yerlerde ikametgâh sahibi olan vatandaşın seçim yeri, komün hizmetlerinden birine seçilmiş olduğu yerde sayılır. Böyle bir durum yoksa, seçim yeri, işlerinin, mesleğinin, ticaretinin, sanatının temerküz ettiği mahalde; bu hallerin haricinde ise. esas ikametgâhının bulunduğu yerde, sayılır.

Madde: 23 — Ceza mahkemeleri savcılıkları ile hukuk ve ticaret mahkemeleri kâtiplikleri, mahkûmların hüküm ânında nerede ikamet etmekte olduklarını, bütün kararların taallük ettiği aylık durumları, itiraz veya istinaf ve. temyiz yolîariyle değişemiyecsk olan ve seçmek veya seçilmek hakkından muvakkat veya müebbet mahrumiyet ifade eden bütün kararları, tarih ve imza ile tasdikli pulsuz bir varaka ile komün başkanma bildirmeğe mecburdurlar. Bu varakada alâkalıların soyadı, adı, yaşı, mesleği, doğum yeri, ikametgâhı ile, hüküm veya kararın tarihi, mahalli, suçun mahiyeti, hükmolunan ceza ve hapsin müddeti götserilir.

Komün idareleri, savcılıklarca tevdi olunan bu varakaların kaydına mahsus birer kütük tutarlar. Bu kütüğe, bu varakalardaki malûmat, iflâs hakkında alâkalı makamlar tarafından verilen kararlar, medeni haklardan mahrumiyete müteallik hükümler, akıl hastalığından ötürü mahcurluk, görevini kötüye kullanma veya sadakatsizlik sebebiyle vasilikten azledilme veya babalık hakkından mahrum bırakılma hususları kaydolunur. Keza fuhşun takibi bakımından kadınların veya kızların tescil ve muayeneye tâbi tutulmasına veya bu kaydın terkinine dair olan kararlar da bu kütüğe işlenir. İkametgâhını değiştirenler hakkında mevcut malûmat hulâsaları, ilgilinin yerleştiği komün idaresine bildirilir.

Bu iki fıkrada yazılı hususlara dair malûmata müteallik muhabereleler, kapalı zarf içinde yapılır. Gerek bu muhaberelelerin, gerekse kütüklerde kayıtlı malûmatın gizli tutulması lâzımdır; 30 Mart 1836 tarihli Komün Kanununun 69 uncu maddesi hu hususta tatbik olunamaz.

Nüfus kütüklerinin teftişi halkımdaki hükümler, bu kütükler hakkında da tatbik olunur.

Madde: 24 Aşağıda yazılı bulunanlar, her isteyene, aşağıdaki malûmatı gösterir şekilde ve tarih ve imza ile tasdikli birer pulsuz varaka vermeğe mecburdurlar:

- a) Komün başkanlar! ve ilçe kaymakamları: seçim listeleri hulâsalarını, her isim ve her nüsha için 10 santimlik bir ücret mukabilinde;
- b) Komün başkanlar!: 39 uncu maddede yazılı hususi kütükteki malûmat hulâsalarını, her varaka için 4 franlık bir ücret mukabilinde;
- c) Bidayet mahkemeleri kâtipleri ile nüfus memurları: medeni hal kayıtları hulâsalarını, her varaka için !, 10 franklık bir ücret mukabilinde;
- d) Nüfus memurları: nüfus kütüğü hulâsalarını, bu varaka bir kimseye ait ise 10 santim ve birkaç kimseye ait ise her biri için 6 santimlik bir ücret mukabilinde;
- e) Yargıtay ve istinaf mahkemeleri kâtipleri: seçim

hakkındaki her nevi kararların tasdikli suretlerini, her varaka için 4 franklık mahkeme harcı mukabilinde;

f) Her suret ve hulâsa için bir frank mukabilinde:

1—Mahkeme kâtipleri: karar tarihini, suçun mahiyetini, verilen cezayı ve tatbik edilen kanunun maddesini de göstermek suretiyle, medeni haklardan mahrumiyet, iflâs, iadei itibar, ve 25 inci madde hükmüne tevfikan 6 ve 7 nci maddelerde yazılı bulunan seçimden muvakkaten veya müebbeden mahrumiyet hakkındaki kararları; (Mamafih, iflâsın ilânı veya karara bağlanmış mahkûmiyetlerden mütevellit bulunan seçimden muvakkaten veya müebbeden mahrumiyet hakkındaki ehliyetsizlik artık sukut etmişse, kâtipler, bu mahkûmiyetler yokmuş gibi vesika vereceklerdir. Keza, mahkûmiyet tecil edilmiş ise, mu- aceeîyet kesbetmiş olmadıkça, verilecek vesikada mahkûmiyetten bahsedilmeyecektir.)

2— Akıl hastahanesi veya düşkünler evi müessese müdürleri: bir vatandaşın mahcur olduğunu veya düşkünler evine kabul edilmiş bulunduğunu mübeyyin suret ve hulâsaları;

3— Askerî makamlar ve askerî birlikler komutanları: her dereceden subay ve erlerin ana kütüklerinin tam suretlerini (bu suretlerde ilgililerin garnizon yerleri, yer değiştirme tarihleri, ve ihtiyaç varsa mevcut mevzuata göre gayrimahdut bir zaman için izinli gitme veya terhis edilme tarihleri de gösterilmek lâzımdır.)

Mahkeme kalemlerince verilen hulâsa, suret ve varakalar için bu madde mucibince verilecek ücretler, 25 Kasım 1889 tarihli kanun ile bu varakalar üzerine konulmuş bulunan kâtibiye harcı yerine kaim olarak. Devlet menfaatine tahsil olunur.

Bu maddede yazılı kimseler, icabı halinde, kenlilerin- den suret veya hulâsası istenilen meşruhatın, malûmatın, ev-

rakın, seçim listelerinde veya kütüklerde veyahut dosyalarda, gösterilen tarih ve numara altında mevcut bulunmadığı takdirde, keyfiyeti mübeyyin vesikalar da vermeğe mecburdurlar.

Madde: 25 — Seçim işinde kullanılmak üzere kendisinden bazı evrak istenilen memurlar, 5 gün içinde bunları teslim etmeğe ve istenildiği takdirde derhal bu talebi mübeyyin makbuz vermeğe mecburdurlar. Talep posta ile de yapılabilir. Bu takdirde talepname, makbuzun gönderilmesi için muktazi masrafları da ihtiva etmek lâzım gelir. Talebi yapan kimse, elinde makbuz bulunmadığı takdirde, şahit dinletmek de dahil olmak üzere her türlü hukuki yollarla, talep tarihini ispata yetkilidir.

Posta ile istenilen evrak, gönderme masrafları ödenmek şartıyla, iş kâğıtları şeklinde posta ile gönderilir.

Talepnameyi imzalayan kimse, bir seçim ihtilâfındaki alâkasını peşinen ispat etmeğe ve imzasını tasdik ettirmeğe davet edilemez.

Bununla beraber, 24 üncü maddenin f 1 fıkrasında yazılı suretleri elde etmek isteyen kimse, talebin taallûk ettiği vatandaşın seçim listesindeki kaydını gösterir bir suret vermeğe, veya, suret talebinde adı geçen vatandaşın kayıt işi- nip istinaf mahkemesine yapılmış bir itiraz mevzuu olduğunu bildirir mahiyette kaymakamlıktan alınmış bir vesika göstermeğe mecburdur. Bu hulâsa ve suretler, doğrudan doğruya mahkeme kâtipleri tarafından, dosyasına konulmak üzere kaymakamlara verilir veya seçim büroları baş- kanlarına tevdi olunur.

24 üncü maddede yazılı suretlerde ve tasdiknamelerde, ancak seçim işlerinde kullanılacakları açıklanır ve mukabilinde istenilen ücret de gösterilir.

Madde: 26 — Seçim listeleri, komünün tamamında veya her şubesinde mevcut bulunanların soyadlarının alfabetik sırasına göre tanzim olunur. Her seçmenin soyadından, adından ve mesleğinden sonra da:

Komün dahilinde 1 Temmuzdaki son ikametgâhının.

sokağı ve kapı numarası, ve son nüfus tahriri tarihinden sonra nüfus kütüğüne geçirilmişse bu tarih; seçmen altı aydan az bir zamandan beri ikametgâhını diğer bir mahalle nakletmiş ise, bu yerin adı, yeni ikametgâhın sokağı ve numarası, nakil tarihi ilâve olunur. Şubelere ayrılan komünlerde seçmen yer değiştirmişse, evvelce kayıtlı bulunduğu şube de şart olunur.

Keza, doğum yeri ve tarihi, ve icabediyorsa, Belçikalı sıfatını ihraz şekli, vatandaşlığa kabulüne müteallik kanunun Resmî Gazete’de neşri tarihi; yabancı bir memlekette doğmuşsa, Belçika’da doğmuş olan cedlerinin doğum yeri ve tarihi ile küçük adı, bu ceddin soyadı seçmenin soyadından farklı ise bu adı gösterilir; seçmen evli bir kadın veya bir dul ise yukarıdaki izahat, yerine göre, kadın için değil, kocası hakkında verilir, ve onun soyadı ve adı, doğum yeri ve tarihi, ölmüşse ölüm tarihi ilâve olunur. Dul kadın yeni bir evlenme neticesinde Belçikalı sıfatını kaybetmişse, seçim listesine, milliyetini bırakma hususundaki arzusunu izhar ettiği beyanın tarihi de işaret olunur, Evli veya dul kadın, 15 Mayıs 1922 tarihli kanunun 18 inci maddesinin 3 üncü fıkrasının 2 nci bendine tevfi kan yapacağı bir beyanla milliyetini muhafaza etmişse, bu beyan tarihi de listede gösterilir.

Yürürlükte olan listelerde mevcut bulunmayan soyad- larının başına birer yıldız işareti konulur. Listeler, yerine göre Kıral İradesiyle yapılan değişiklikler müstesna, bu kanuna ekli nümuneye göre tanzim olunur.

Madde: 27 — Listeler 20 Eylülde muvakkaten takarrür ettirilir; her komün polis komiserliğinde ve kâtipliğinde, 2 3 Eylülden 10 Şubata kadar, halkın tetkikine arz olunur.

Bunların iki kopyası, en geç 28 Eylülde kadar, kaymakamlığa gönderilir.

Madde: 28 — 27 nci maddede yazılı muvakkat listelerin asıldığı, mutad şekildeki bir ilân ile, vatandaşların ıtılama vazedilir ve kendileri, listelerin sebebiyet verebileceği her nevi beyanlarını, her seçmen için ayrı ayrı olarak, en

geç 20 Kasım'a kadar komün daimî kuruluna bildirmeğe davet olunur.

Bir seçmenin kaydına müteallik olup bütün vesikalarla birlikte Kurul'a yapılmış bulunmayan itirazların, istinaf mahkemesince kabule şayan olmayacağı da bu ilânda açıklanır.

Madde: 29 — Kat'î listeler üzerinde bir seçmenin kaydedilmesine müteallik iddialar, yazmak imkânından mahrum olduğunun bildirilmesi hali müstesna, ayrıca ve yazı ile yapılmış bulunmalıdır. Bu son vaziyette, beyan sözlü olabilir.

Sözlü beyanlar, komün kâtipliğinde veya kaymakamlıkta, komün kâtibi veya kaymakam; veyahut bu işle tanzim edilmiş memur tarafından zaptolunur.

Bu beyanı alan memur, derhal bir zabıt varakası hazırlar; bu zabıtta, ilgilinin yazmak imkânından mahrum olduğunu tebarüz ettirerek imzaladıktan ve okuduktan sonra kendisine tevdi eder.

Sözlü beyanların zabıtlarıyla yazılı beyanlar, muteriz-înin kullanmak isteyecekleri diğer bütün vesikalar gibi, en geç 20 Kasım tarihine kadar, komün kâtipliğine veya kaymakamlığa tevdi edilmiş olmak lâzımdır; aksi takdirde nazarı itibara alınmazlar. Beyanı alan memur, bunu, teyide yarayan diğer vesikalarla birlikte, aynı günde hususî deftere geçirmeğe ve mukabilinde makbuz vermeğe her beyan için ayrı bir dosya meydana getirmeğe, vesikaları tanzim ve tasnif ederek imza etmeğe, her dosyada bulunan fihriste sıra numaralarıyla birlikte kaydetmeğe mecburdur. Mevcut vesikalar bu dosyalardan çıkarılamaz.

İtiraz ve vesikalar kaymakamlığa verilmişse, kaymakam bunları, 48 saat zarfında ve en geç 25 Kasım'a kadar, bu kabul itirazlar üzerine dosya tanzimi vazifesiyle mükellef kılınmış bulunan komün idarelerine yollar. Bu idare de, evraki almış olduğunu derhal bildirir.

Madde: 30 — Seçim şartlarına ait delillerin nüstenidi olan vesikaların aslı veya sureti komün idaresinin elinde bulunduğu takdirde, müddeinîn, bu vesikanın suretini temin

etmesine mecburiyet kalmaz. Bu takdirde, itiraz arzuhalinde, bu vesikaların tesisine sebep olan hâdisenin tasrihi kifayet eder.

Keza, bu delillerin müstenidi olan vesikaların aslı veya sureti diğer bir komün idaresinde bulunduğu ve 1 2 nci maddeye tevfikân kayıt talebine müstenit olarak bir suretinin veya hulâsasının verilmesinin 14 Kasımdan önce istenilmiş olduğu bildirildiği takdirde de durum aynıdır.

Madde: 31 —Evlî, dul veya boşanmış kadınlar hariç olmak üzere, seçim listelerine yeniden kaydı veya mevcut kaydın idamesi talep edilen her şahıs, Belçika'da doğmuş bir babanın Belçika'da doğmuş oğlu olmak şartıyla, Belçikalı farz ve itibar olunur. Aksini ispat külfeti, müdahî kimselere teveccüh eder.

Evlî kadın kocasının, dul veya boşanmış kadın ise eski kocasının tâbiyeti bakımından kabul edilen hükümlerden istifade eder telâkki olunur. Kadın., birkaç koca değiştirmişse, yalnız son kocanın durumu nazarı itibara alınır. Bununla beraber, evlenmek suretiyle Belçikalı olmuş bulunan dul veya boşanmış kadın hakkında bu iddia, ancak, evlenmenin zeval bulması sırasında Belçika'da ikametgâh sahibi olması ve Belçika'da ikamet etmekte devam eylemesi halinde dermeyan olunabilir.

Kocasını veya eski kocasını Belçikalı olmayan evlî, dul veya boşanmış kadın, milliyeti bakımından bekârken sahip bulunduğu durumu muhafaza etmiş veya tekrar istihsal eylemiş ise, bu maddede yazılı durum, kendisine şahsân tatbik olunur.

Madde: 32 — Korrtün Daimî Kurulu, her itirazı, üyelerinden birinin hazırlayacağı rapor üzerine, tarafları ve hazır buldukları takdirde avukatlarını veya mümessillerini de dinledikten sonra, en geç 10 Aralık tarihine kadar, açık celsede hallederek karara bağlamağa mecburdur.

Raportörün ve hazır bulunan üyelerin adları zikredilmek suretiyle ve her iş için ayrı ayrı olmak üzere, mucip sebepli birer karar verilir ve bu kararlar hususi bir deftere geçirilir.

Madde: 33—Komün Daimî Kurulu'nca, her biri, yukarıdaki 32 nci maddede yazılı usule tevfi kan seçim itirazlarını tetkik etmek üzere, Komün Meclisi veya Daimî Kurul üyeleri arasından seçilen en az 3 er kişilik Şube Komisyonları teşkil edilmesi caizdir.

Gerek Daimî Kurul da, gerekse Şube Komisyonlarında bulunan üyelerden manii çıkanlara vekâlet etmek üzere, Kurul tarafından, Komün Meclisi veya Kurul üyeleri arasından, lüzumu kadar yedek üye seçilir.

Her Şube Komisyonuna, Komün Meclisi üyeleri veya komün idaresi memurları arasından, Kurul tarafından seçilmiş birer kâtip verilir.

Madde: 34 — Komün Daimî Kurulunun veya Şube Komisyonlarının her celsesine ithal edilecek itirazların ve işlerin cetveli, en az beş gün evvel, komün kâtipliğinde, herkesin tetkik edebileceği ve suretini alabileceği bir yere asılarak ilân olunur. Cetvel, celselerin yerini, gününü ve saatini de gösterir. Bu cetvelin birer kopyası, en geç 20 Lyliile kadar talepte bulunmuş olan herkese, beher nüshası 5 0 santim mukabilinde ve celseden en az beş gün önce, komün kâtibî tarafından verilir veya gönderilir.

Madde: 35 — İtirazlar dosyası ve rapor, bu beş gün zarfında, komün kâtipliğinde, tarafların veya avukatlarının ve mümessillerinin tetkikine arz olunur.

Madde: 36 — Listeler, 10 Aralıkta kat'î olarak kapanır. Muvakkat listelerin, ancak itiraz mevzuu olan ve üzerinde karar verilmiş bulunan noktalarında tadilât icra olunabilir.

Madde: 37 — Yeniden kaydolunan seçmenler için ek bir liste, muvakkat listelerin aynı şekilde hazırlanır. Bu liste, bundan maada, seçim listesinden çıkarılan seçmenlerin alfabe sırasıyla soyadlarını ve adlarını da ihtiva eder. Muvakkat listeler ile birlikte, komün kâtipliğinde ve polis komiserliklerinde, 1 5 Aralıktan 1 0 Şubata kadar halkın tetkik ve murakabesine arz olunur. Halk, listelerin asıldığından, 15 Aralıktan itibaren mutad şekilde yayınlanacak bir ilânla haberdar edilir.

Madde: 38 — Bir vatandaşın, kat ileşmiş seçim listelerinde mevcut bulunması, burada görülen malûmat dahilinde, seçim şartlarını haiz olduğunu ifade eder. Bu malûmattan birinin sıhhsizliği iddia edildiğinde, itiraz edilen şartı haiz bulunduğunu ispat etmek külfeti bu vatandaşa düşer.

Madde: 39 — Düşman tarafından öldürülmüş veya kurşuna dizilmiş Belçikalı vatandaşların dul kalan karılarına veya annelerine ve vatani sebeplerle hapse mahkûm edilmiş veya zanlı olarak tevkif olunmuş bulunan kadınlara seçim hakkı verilmesini intaç eden hususlara ait bütün evrak ve vesikaların tamamını veya hulâsalarını kayda mahsus olmak üzere, Komün Daimî Kurulu nun nezareti altında hususi birer defter tutulur.

Yukarıki fıkrada yazılı malûmatın mevcut bulunmaması takdirinde, kendisinde bulunduğu listede beyan olunan vasıfların mevcudiyetini ispat külfeti, bu hakları inkâr edilmekte olan seçmene düşer.

Komün idareleri, ilgililerin veya kamu hizmeti gören yetkili kimselerin, bu defterler üzerinde tetkikat icra etmelerine müsaade etmeğe mecburdurlar. Bunu temin gayesiyle, bütün yıl devamca, haftanın bir günü bu hususa ayrılır. Deftere kayıtlı bulunan vesikaların ve evrakın tasdikli kopyaları, aksi ispat edilmedikçe, sahih telâkki olunur.

Madde: 40 — Listelerin muvakkat veya kat'î yoklaması sırasında, Komün Daimî Kurulu, mer'i listelerde veya 20 Eylülde karara bağlanmış bulunan muvakkat listelerde mevcut seçmenlerin adını terkin ettiği takdirde, bu seçmenleri, terkin sebeplerini de bildirmek suretiyle, listelerin ilânından itibaren 8 gün zarfında keyfiyetten haberdar etmeğe mecburdur. Adı terkin olunan seçmen, ikametgâhını Belçika hudutları dışında bir yere nakletmişse, terkinin. Belçika'daki sojı ikametgâhına tebliğ edilmesi kâfidir.

Madde: 41 — Bu tebliğler, seçmenin komün dahilindeki ikametgâhına veya komünden giderken ikametgâh olarak tesbit ettiği adrese, ücretsiz olarak, bir komün emniyet memuru marifetiyle yapılır. Memur, tebliğin yapıldı-

ğını, makbuz almak suretiyle veya yapacağı yazılı bir beyanla tesbit eder. Aksi ispat edilmedikçe, bu yazılı beyana itibar olunur.

Bir komünde, diğer komünlerin Daimî Kurulları tarafından yapılan taleplere tevfikân icra olunan tebliğatın asılları, ikametgâha tevдилerinden itibaren 24 saat zarfında ilgili Komün Daimî Kuruluna gönderilir.

Tebliğatın asılları, alfabetik olarak tasnif edilmiş ve birer dosya halinde birleştirilmiş bir şekilde, adları terkin edilen seçmenler listesi ile birlikte, kaymakamlığa gönderilir (Muvakkat listeden yapılan terkinler 15 Aralık, kat'î listeden yapılanlar da 24 Aralık tarihine kadar gönderilmiş olmalıdır). Kaymakam, bunları tetkik ettikten sonra, unutulmuş tebliğat varsa, bunların da icrasını emreder.

Madde: 42—Komün idaresi, kat'î listelerden iki nüshasını, bir seçmenin yeniden kaydına veya terkinine müteallik taleplere ait bütün dosyalarla birlikte, en geç 1 5 Aralık tarihine kadar, kaymakamlığa yollar. Her dosyaya, verilmiş kararın birer kopyası bağlanır.

Kaymakamlık, bu evrakın gelmesinden itibaren 24 saat zarfında, Komün Daimî Kurulu'na, bunların alındığına dair makbuz yollar.

Madde: 43 — Komün idaresi, 1 Temmuz'a kadar talepte bulunmuş olan herkese, muvakkat listelerin 28 Eylül'den ve ek listelerin de 1 5 Aralıktan itibaren, birer nüshasını veya kopyasını vermeğe mecburdur.

Listelerin beher nüshasının fiyatı, binden fazla seçmeni ihtiva etmiyorsa 5 franktır; daha fazlasını ihtiva ediyorsa bu fiyata, her bin ve küsur seçmen için 2,5 frank zammolunur.

Bununla beraber, siyasi bir cemiyet adma hareket ettiği aşikâr bir surette anlaşılan kimselerin istediği birinci nüsha için bu fiyat, sırasıyle 1 frank ve 50 santim olarak tenzil olunur.

Listelerden nüsha istenilmesi kaymakamlık vasıtasıyla olduğu ve kaymakam da istiyenin bu sıfatını tanıdığını bil-

dirdiği takdirde, komün idaresi bu tenzilâtı yapmayı reddedemez.

İdare, seçim listesini, en az 150 seçmeni ihtiva ettiği veya en az elli talep vaki olduğu takdirde, tabettirmek veya teksir makinesiyle teksir ettirmek, mecburiyetindedir.

Madde: 44 — Herkes, seçim listelerini ve bunları ilgilendiren sair evrak ve vesikaları, gerek komün kâtipliğinde ve polis komiserliğinde, gerekse kaymakamlıkta tetkik edebilir ve bunların kopyasını alabilir.

Madde: 45—Komün Daimî Kurulu tarafından bu kanunun yoklama hakkındaki hükümlerinin tatbik edilmemesi veya noksan veya geç tatbik edilmesi yüzünden halkın bu listeler üzerindeki kontrolü takyit ve tahdit edilmiş bulunduğu takdirde, muhalefet vâzih mucip sebepli bir Kıral İradesi ile tesbit olunur ve icap ediyorsa, unutulmuş veya iyi tatbik edilmemiş bulunan formalitelerin ikmali emredilerek, hem bu formalitelerin, hem de seçim listeleri yoklamasına müteallik müteakip muamelelerin ikmali için yeni mühletler verilir. Mamafih, bu kanunun 83,84 ve 85 inci maddelerinde tesbit edilmiş bulunan tarihler hiç bir veçhile tadil olunamaz.

II. — İstinaf Mahkemesine müracaat

Madde: 46 — Seçim listelerinde haksız olarak kayıtlı bulunan veya unutulmuş olan veya terkin edilmiş bulunan, veyahut soyadı, adı, mesleği, ikametgâhı yanlış gösterilmiş olan herkes, yetkili İstinaf Mahkemesine müracaat edebilir.

Bununla beraber, bir seçmenin listeye kaydı lâzım geleceği hakkında vaki müracaatlar, aynı sebeple en geç 20 Kasım'a kadar Komün Daimî Kurulu'na başvurulmuş olduğu; veya, muvakkat listelerde kayıtlı bulunan kimsenin adının Komün Daimî Kurulu'nun ek yoklaması neticesinde listeden terkin olunduğu; ve nihayet, muvakkat listelerden çıkarıldığına dair komün idaresinden 3 Kasımdan evvel kendisine tebligat yapılmadığı ilgili kimse tarafından ispat edilmedikçe, kabul olunamaz.

Madde: 47 — Medeni ve siyasi haklarına sahip bulu-

nan herkes, mutat ikametgâhının bulunduğu seçim arondis- manı içinde, seçmen adlarının kaydı, terkinin veya unutulması hallerine veyahut adlarda, mesleklerde, ikametgâhlarda gördüğü yanlış kayıtlara karşı, yukarıki maddede yazılı şartlar dahilinde, itirazın müracaat hakkını haizdir. .

Madde: 48 — Yukarıki maddede gösterilen müracaat sahibi üçüncü şahıs, veya 52 nci maddede gösterildiği veçhile müdahil, işi kat'î olarak sona erdirmeden önce vefat ederse, aynı haklardan istifade eden herkesin, İstinaf Mahkemesi ne vaki müracaata veya mevcut müdahaleye iltihak etmesi caizdir.

Dâvanın geçirdiği safhalar ve verilmiş kararlar, iltihak eden namına devam edecek mürafaada, müktesep hak olarak, mahfuz kalır. İltihak için müracaat, ilk müracaat sahibi veya müdahilin vefatından itibaren on gün içinde yapılmadığı takdirde, nazarı itibara alınmaz.

Vefat 4 Marttan önce olursa, müracaat kaymakamlığa yapılır. Bu tarihten sonra olursa İstinaf Mahkemesi kâtipliğine müracaat olunur. Müracaatı kabul eden memur makbuz verir.

İltihak keyfiyeti, müracaattan itibaren 5 gün içinde taraflara tebliğ olunmak lâzımdır.

Madde: 49 — İtiraz, kaymakamlığa yapılmalıdır, şahsan veya yetkili kılınacak kimse tarafından verilecek bir dâva arzuhali ile müracaat olunur. İtiraz, icap ediyorsa, mahkeme mübaşiri marifetiyle ilgili kimseye bildirilir.

Müracaat edenin, yazmak imkânından mahrum bulunduğu hallerde, itiraz sözlü de olabilir. Bu takdirde, kaymakam, derhal bir zabıt tutar. Bu varakada, ilgilinin, yazmak imkânından mahrum bulunduğunu bildirdiği beyan edilerek, hazır bulunana okutturulduktan sonra imzalanır ve kendisine verilir.

Bu zabıt varakası, itiraz arzuhali, tebliğnameninin aslı, sübut delilleri ve cevapları, en geç 10 Ocak tarihine kadar tevdi edilmiş olmalıdır.

Bu hususlara riayet edilmemiş olması, itirazın yapılmamış telâkki edilmesini intaç eder. Bununla beraber talep.

Komün Daimî Kurulu'nca durumu esasen tetkik olunmuş bir seçmenin kaydı işine taallük ediyorsa, muteriz veya bizzat bu seçmen, itiraz arzuhaline, cevap lâyihalarından ayrı olarak, yeni hiç bir vesika raptedemez; ancak komün idaresinin 1 2 nci madde mucibince temin etmeğe mecbur olmadığı evrak ve vesikalar ile, 30 uncu maddedeki müddetler zarfında komün idaresinden istenilmemiş bulunan vesaik hulâsaları ve suretlerinin raptı caizdir.

Müracaatı kabul eden memur, aynı tarihte bunu ve mesnet olacak diğer evrakı, bir deftere kaydetmeğe ve makbuz vermeğe mecburdur.

Madde: 50 — 49 uncu maddede yazılı mühlet biten bitmez, kaymakam, her komün için ayrı ayrı olmak üzere, seçmenlerin kaydı veya mevcut kayıtların terkin bakımından yapılmış müracaatların birer listesini tanzim eder ve bu listelerde, varsa, üçüncü şahıs olarak itiraz edenlerin de adlarını ve ikametgâhlarını gösterir.

Bu listeler komün idaresine gönderilir ve aynı zamanda ikinci nüshaları da kaymakamlıkta ilân olunur.

Madde: 51 —Gönderilen bu listeler, alınır alınmaz, komün idaresince derhal ilân olunur ve bu ilânlar 5 gün müddetle asılı kalır.

Talep vaki olduğu takdirde, bu listeler tabı veya taksir makinesiyle teksir olunur. Kaymakam, en geç 10 Ocak tarihine kadar talepte bulunmuş olan herkese, 15 Ocaktan itibaren bu nüshalardan verir.

Bu nüshaların fiyatı, her yüz itiraz için I frank üzerinden hesap olunur; küsurat tam yüz addedilir.

Madde: 52—Medeni ve siyasi haklara sahip her vatandaş, ikametgâhının bulunduğu arondisman listelerine seçmen ilâvesine müteallik ihtilâflara, müdahil olarak iştirâk hakkını haizdir.

Bu müdahale, kaymakamlığa verilecek bir istinaf arzuhali ile olur. Keyfiyet ilgiliye ve üçüncü şahıs sıfatıyla itiraz etmiş olanlar varsa, bunlara da tebliğ olunur. Dâva arzuhali, tebliğnamenin aslı, cevap lâyihaları ve sair evrakı

müsbite, en geç 10 Şubata kadar tevdi edilmiş olmalıdır; aksi takdirde müracaat yapılmamış sayılır.

Müdahale müracaatını kabul eden memur, bunu ve mevcut vesikaları hususi bir deftere kaydeder ve mukabilinde makbuz verir.

Madde: 53 — Seçim listelerinden terkin hakkındaki taleplere karşı müdafaada bulunanlar, evrakı müsbitesini ve cevap lâyhalarını en geç 1 0 Şubata kadar tevdi ederler.

Cevap lâyihası vermek ve evrakı müsbitesini tevdi etmek hakkından en geç 1 0 Ocak tarihine kadar istifade eden taraflar, bu evrakın ve lâyihanın tevdi için, Şubatın 1 1 inden 2 1 ine kadar, yeni bir mühlete nail olurlar. Bu haktan en geç 10 Şubat tarihine kadar istifade eden taraflar da aynı gaye için, Şubatın 22 sinden Martın 4 üne kadar, yeni bir mühlete nail olurlar.

Madde: 54 — 40 ncı maddede yazılı tebligat 24

Aralıktan sonra, fakat 10 Ocaktan evvel yapılmışsa seçim listelerinden terkenden mütevellit itirazlar, 25 Ocak (dahil) tarihine kadar kabul olunur. Beyan veya kaymakamlığa tevdi tarzındaki mutad müracaat şeklinde yapılmış bulunan itirazın, bütün sübut delilleriyle birlikte, 25 Ocak tarihine kadar yapılmış olması lâzımdır.

Kaymakam bu şekilde yapılmış bulunan itirazların hususi bir listesini vücuda getirir; bu liste, hem kaymakamlık bürolarında, hem de ilgili komün kâtipliklerinde 10 gün müddetle asılı kalır. Müdahaleler, 52 ncı maddede yazılı tarzda ve bu müddetler zarfında olur. Diğer müteakip formaliteler de, yazıldığı şekilde ifa edilir.

Komün Daimi Kurulu tarafından 10 Ocak tarihine kadar hiç bir tebligat ifa edilmemişse, itiraz, bu tarihten sonra yapılacak tebligatın ! 5 inci gününe kadar kabul olunur. Bununla beraber, hiç bir tebligat da yapılmamış olsa, en geç seçimden 5 gün evveline kadar yapılmış bulunmı- yan hiç bir itiraz kabul olunmaz.

49 uncu maddede gösterilen şekilde şifahi olarak veya kaymakama tevdi suretiyle yazılı olarak yapılacak itiraz, lüzumlu görülen bütün vesikalarla birlikte, ilgili tara-

findan, yukarıki paragrafta gösterilen müddetler zarfında tevdi edilmiş bulunmalıdır.

İtirazlar cetveli, hem kaymakamlıkta, hem de ilgili komün kâtipliğinde 10 gün müddetle asılı kalır. Müdahale arzuhali, bu müddetin sonundan itibaren 5 gün zarfında, bütün sübut delilleriyle birlikte tevdi olunur ve bu husustaki dosyalar derhal istinaf Mahkemesi kâtipliğine gönderilir. Mahkeme, tarafların talebi halinde, cevap lâyihası verilmesine ve yeni vesikalar ibrazına müsaade edebilir.

İtirazların, seçime tekaddüm eden yirmi gün zarfında kaymakamlığa tevdi edilmiş olması takdirinde kaymakam, bunların cetvelini astırmakla beraber dosyalarını, seçimden dört gün evvel istinaf Mahkemesi kâtibine gönderir. Bu takdirde, müdahale lâyihası İstinaf Mahkemesi kâtipliğinde kabul olunur ve müdahî tarafından ibraz edilecek vesikalar kararın okunmasına kadar verilebilir. Cevap lâyhalarına lüzum görülürse, mahkeme tarafından müsaade olunur.

İtirazname, müdahale lâyihası ve sübut delilleri temini'l bakımından bu maddede yazılı şekil ve müddetlere riayet olunmadığı takdirde, müracaat olunmamış sayılır.

Madde: 55 — Seçim listelerinde mevcut bir kaydın terkinini talebine karşı müdafaada bulunanlar, ihtilâf mevzuu listede yazılı ikametgâh ise, mukabil cevap için verilen mühlet zarfında, istinaf Mahkemesinin yetki çevresi içindeki diğer bir komün dahilinde ikametgâh sahibi olduğunu ispat edebilirler ve yeni bir cevabî lâyiha ile hakiki ikametgâhının bulunduğu komün listesine kaydedilmelerini isteyebilirler.

Madde: 56 — Kaymakam, bütün itiraz müracaatlarını, alâkalı vesikaları ile birlikte, sulh hâkimliği çevresi ve komün itibarıyla, ayrı ayrı dosyalar halinde tasnif eder. Seçmek hakkı ihtilâf mevzuu olan seçmen hakkında Komün Daimî Kurulu huzurunda itirazda bulunulmuş olduğu takdirde, kaymakam, ilgili dosyaya, kurul önünde ibraz edilmiş bulunan bütün vesikaları da rapteder.

Bu vesikalar, alınır alınmaz kaymakam tarafından pa-

rafe edilir, tarih konulur ve numaralanır. Bunlar, numara sırasıyla, her dosyaya raptedilen fihriste kaydolunurlar. Verilmiş vesikalar ve arzuhaller bir daha geri alınamazlar.

Bu dosyalar, her gün, büroların açık bulunduğu saatlerde, ilgililerin tetkikine vazolunur; müdahaleye yer verecek dâvalarla ilgili bulunanları ise, müdahale için verilmiş mühletin dolmasına kadar üçüncü şahısların tetkikine amade bulundurulur.

Madde: 57 — Bütün dosyalar, gerek muvakkat, gerekse kat'i liste ve bu listelerin yoklamasına müteallik vesikalar ve evrakla birlikte, kaymakam tarafından. 9 Martta Is tinaf Mahkemesi başkâtibine gönderilir.

Madde: 58 — 4 Marttan sonra, basit muhtıralar müstesna, her türlü vesika ibrazı ve yeni arzuhal verilmesi yasaktır.

Bununla beraber, İstinaf Mahkemesi, taraflardan birine, yeni vesikalar ibrazı müsaadesini — bu ibrazın karşı tarafın geç hareket etmiş olmasından tevellüt eylemiş olması ve dâvada kullanılacak vesikaların tâyin edilmiş bulunması şartıyla — verebilir.

Bu takdirde İstinaf Mahkemesi, müddeinin, vesikalarını geç tevdi etmiş olmasında hatâsı veya ihmali bulunduğu hükmederse, onu, dâvanın neticesi ne olursa olsun, masrafların tamamını veya bir kısmını cezaen ödemeye mahkûm edebilir.

istinaf Mahkemesi, lüzumlu görürse, bazı vesikaların ibraz edilmesini resen de emredebilir.

Madde: 59 — İstinaf mahkemeleri. Seçim Kanunu ile halli kendilerine verilmiş bulunan ihtilâfları, daima üç üye marifetiyle ve savcının huzuruna ihtiyaç kalmaksızın faslederler.

Her İstinaf Mahkemesi, bu gaye ile iki kısma bölünmüştür. Her kısma bir yardımcı kâtip muavini verilir.

Madde: 60 — Her mahkeme başkanı, her kısma işti-râk edecek üyeleri tâyin eyler ve kendisinin de dahil bulunduğu kısma başkanlık eder. Diğer kısmın başkanlığı, iştirak eden üyelerden en kıdemlisi tarafından ifa edilir.

Madde: 61 — Üyelerden birinin mazereti halinde, Mahkeme. Teşkilâtı Kanununa tevfikeyan, diğery kısımdan veya diğery bir mahkemeden bir üye vekâlet eder.

Madde: 62 — İhtilâflar, geldikleri tarih sırasına göre mahkemenin her kısmına münavebe ile tevzi olunur. Bununla beraber, evrakı müsbitesi veya muamelâtı müşterek olan veya aynı meseleye müteallik bulunan müşterek mahiyetteki işler, mümkün oldukça, aynı zamanda ve beraberce halledilmek üzere, işi ilk defa ele almış bulunan kısma tevdi olunmak icabeder.

işle ilgilendirilmiş olan kısmın başkam, açık oturumda görüşülmek üzere bir rapor hazırlaması için üyeleryden birini memur eder ve dâvanın ilk oturumlardan birinde görüşülmek üzere cetvele alınmasını emreyler.

Dâva mevzularına ait cetvel mahkeme kâtipliğinde ilân olunur. Başkan tarafından tesbit olunan bütün işler bu cetvele derhal kaydolunur.

Madde: 63— Taraflar, vekil tâyinine lüzum olmaksızın dâvalarını şerh ve müdafaa ederler.

Avukatlar, dâva taleplnamelerini imza eder, soruşturmalarda hazır bulunur ve salâhiyetname ibrazına mecbur olmadan dâva ikame ederler.

Mahkeme, her bir iş için, tarafları, — hazır bulunuyorlarsa avukatlarını veya yetkili vekillerini — dinledikten sonra. kararını verir.

Karar, her hal ve kârda, vicahi telâkki olunur.

Kararlar, verilmelerini takip eden —en geç— üçüncü günden itibaren, mahkeme kâtipliğinde ilgililerin emirlerine amade bulundurulur.

Muhtelif istinaf mahkemelerinin başkanları, iş icap ettirdiğinde, bu kanuna tevfikeyan istinaf yoluyla tetkike arze- dilen meselelerin mümkün mertebe süratle tetkikini ve diğery acele işlerin mutazzarır olmamasını temin için, müteaddit hususi celseler tâyin ederler.

Madde: 64 — Bir vatandaşın seçim listelerine kaydına müteallik bulunan kararların hüküm fıkrasının, iddia hak-

kına müteallik olup listede görülmesi gereken esasa müteallik malumatı ihtiva etmesi lâzımdır. :

Madde: 65 —Ara kararları ne tebliğ olunur, ne de bunların kopyası verilir. Mahkeme tahkikata lüzum görürse, bu hususta bir sulh yargıcı tâyin eder.

Madde: 66 — Eğer tahkikat mahkeme huzurunda olursa, mahkeme kâtibi, celse gününü ve tahkik edilecek hususları, celseden en az sekiz gün önce taraflara haber veril.

Tahkikat sulh yargıcı önünde olacaksa, mahkeme V.â tibi, bu husustaki kararın hüküm fıkrasını, tetkik edilecek hususları da göstermek suretiyle gönderir. Sulh yargıcı, bunların birer kopyasını taraflara göndermekle beraber, cevaplarını vermeleri için, hiç değilse 8 günlük mühlet verir.

Taraflara verilecek malûmat taahhütlü mektupla bildirilir. Bundan maada, taraflar, müracaat arzuhallerinde, adına ve ikametgâhına aynı veçhile ve aynı müddetler içinde tebligat yapılabilecek yetkili bir kimse de tayin edebilirler.

Tahkikat açık celsede yapılır; taraflar şahsan veya mümessil göndermek suretiyle hazır bulunabilir. Zabıt varakasının İstinaf Mahkemesine gönderilecek ikinci nüshasında, bunların hazır buldukları ve kimler oldukları tebarüz ettirilir.

Madde: 67 — Şahitler, istedikleri takdirde, hiç bir resim ödemeğe mecbur olmaksızın mahkeme huzuruna çıkabilirler; basit usulü muhakemeye tâbi tutulurlar; sulh mahkemelerinde olduğu tarzda yemin ederler; mahkeme huzurunda hatalı beyan veya yalancı şahitlik halinde, kabahat suçlarında olduğu gibi takip ve tecziye edilirler.

Mamafih, gelmiyen şahitlere yapılacak tevbih cezaları, savcının huzuruna ihtiyaç olmaksızın, tahkikatı yapan mahkeme veya yargıç tarafından verilir.

Madde: 68—Seçimi tahkikatlarında, hiç bir şahit, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 283 üncü maddesinde sayılan sebeplerden birisi dolayısıyla muatap tutulamaz.

Bununla beraber, taraflardan birinin üçüncü dereceye

kadar (dahil) kan veya sihri kısımları şahit olarak dinlenemez.

Madde: 69 — Mahkeme önündeki sorgu herkese açıktır.

Madde: 70 — İtiraz, mevcut liste üzerinde her türlü değişikliği durdurur.

III.— Temyizen Müracaat

Madde: 71 — İstinaf Mahkemesi savcısının ve tarafların, gerek salâhiyete müteallik, gerekse ihtilâfları halle müncer olmuş kararlara karşı temyizden önce vefat ederse, İstinaf Mahkemesi önünde itiraza yetkili olan herkes, temyizden önce müracaat hakkını kullanabilir.

İstinaf Mahkemesi önünde itirazda bulunan kimse, temyiz müddetinden önce vefat ederse, İstinaf Mahkemesi önünde itiraza yetkili olan herkes, temyizden önce müracaat hakkını kullanabilir.

Madde: 72 — Müracaat, Yargıtay'a hitap eden bir arzuhal ile yapılır. Bu arzuhalde, şikâyet mevzuundan ve hükümlerine riayet 'edilmemiş bulunan kanunlardan hulasaten bahsolunur. Aksi takdirde müracaat yapılmamış sayılır.

istinaf Mahkemesine verilmiş ve müdafilere evvelce tebliğ edilmiş bulunan arzuhal, temyiz arzuhalinin müstenidi olan vesikalar, temyiz olunan kararın bir sureti ve yapılan tebligatın aslı, kararın verilmesinden itibaren 20 gün zarfında istinaf Mahkemesi kâtipliğine tevdi olunmak lâzımdır, aksi takdirde temyiz hakkı sâkit olur

Bunu takip eden sekiz gün zarfında müdafiler, cevaplarını ve buna müteallik vesikaları istinaf Mahkemesi kâtipliğine tevdi etmek mecburiyetindedirler, aksi takdirde hakları sâkit olur.

Bu mühletler geçer geçmez, istinaf Mahkemesi kâtibi, dosyayı, Yargıtay başkâtipliğine gönderir.

Madde: 73 — İşin taallük ettiği mahkeme başkanı, evrakın savcılığa şevkini emir ve rapor tanzimiyle mükellef olanı tâyin eder ve işi ilk celselerden birine alır.

Madde: 74—Temyiz arzuhalini üzerine muhakeme, tarafların huzurunda veya gıyabında cereyan eder. Bütün kararlar, vicahî sayılır.

Madde: 75—Temyiz neticesinde karar nakzolunursa. savcı, işin, bakılacağı İstinaf Mahkemesine, karardan itibaren 8 gün zarfında gönderilmiş oimasma v.e tarafların haberdar edilmesine dikkat ve itina eder.

Madde: 76—Temyizen müracaat, icrayı durdurmaz.

IV.— *Umumî Hükümler*

Madde: 77 — Bütün itiraznameler, ihzar vesikaları, vekil evrakı ve tasdikli suretler, pulsuz kâğıt üzerine yazılabilirler.

Bütün vesikalar, kaydiye ücretinden muafırlar.

Madde: 78—Aynı bir itirazname ile müracaat eden kimselerin, aynı bir yeri ikametgâh olarak kabul etmeleri lâzımdır. Yapılacak bütün tebliğler, seçilen ikametgâha, ancak bir nüsha olarak bırakılır.

Mahkeme mübaşirleri, seçim bakımından tebliğ edilecek evrakı, taahhütlü olarak, posta vasıtasıyla de gönderebilirler. Mektubun postaya verilmesiyle tebliğ yapılmış sayılır.

Madde: 79 — Mübaşir ücretleri ve şahit yevmiyeleri, cezaî mevat hakkındaki hükümlere göre tesviye olunur.

Teslim olunan beher mersüle için alınan 2 franktan başka hiç bir kâtibiyeye harcı alınmaz.

Madde: 80 — Taraflar, masrafları peşin olarak öderler.

Harç tâbirine, yalnız dâva masrafları değil, tarafların seçim celselerinde iddialarını ispata yarayacak evraka ait masraflar da dahildir.

Madde: 81 — Masraflar, dâvayı kaybeden tarafa aittir. Taraflar, bazı noktalarda karşılıklı olarak dâvayı kaybetmişlerse masraflar, iki tarafa da yüklenebilir.

Bununla beraber, tarafların iddiaları bariz bir şekilde esassız görülmezse, mahkeme, masrafların tamamının veya bir kısmının Devlete ait olmasına karar verebilir.

Madde: 82 — Mahkeme kâtipliklerinde ve kaymakam-

lıklarda, kopya almak isteyen herkese, listeleri ve tashihlerini tetkik imkânı verilir.

Madde: 83 — Yargıtay başkâtibi, İstinaf Mahkemesi kâtiplerine, mahkemelerinin ittihaz etmiş olduğu kararlara karşı verilen temyiz arzuhallerinin kabul veya reddedildiğini bildirir.

istinaf mahkemeler; kâtipleri, gıyaben ve gayrikabili temyiz olarak verilmiş kararla temyiz arzuhali reddedilmiş kararların bir listesini, lüzumlu malûmat ile birlikte, verilen kararlar mucibince seçim listelerinde yapılması gereken değişikliklerin icrasını teminen, en geç 23 N;sana kadar kaymakamlara gönderirler.

Kaymakam, seçim listelerini, bu kararlara ve veriler malûmata göre tashih eder ve 8 Mayısın önce tatbik mevkiine koyar.

Madde: 84 — İstinaf mahkemeleri kâtipleri, komünün seçim listelerini tadil edecek mahiyette olan gayrikabili temyiz kararla temyiz arzuhali reddedilmiş kararların tam kopyalarını, her yılın en geç 1 Temmuzunda, komün idarelerine yollarlar.

Madde: 85 — 1 Mayısın itibaren, seçimler, yoklaması yapılmış listelere göre icra olunur.

Bu listelerde — ancak, bu tarihten önce icraya konulması için zamanında verilmemiş karar sebebiyle olmadıkça — hiç bir değişiklik yapılamaz.

Madde: 86 — Aşağıdaki mevzuat ilga olunmuştur:

1— Genel seçim işlerine tatbik edildikleri hallerde. eski Umumi Seçim Kanunu'nun I ve II üncü bölümleri:

2— Ceza Kanunu'nun veya hususi kanunların, seçmek veya seçilmek hakkından mahrumiyetin bir yargıç tarafından verileceği veya verilebileceği hakkındaki hükümleri;

3 — Bu kanuna muhalif bulunan bütün hükümler.

Üçüncü Bölüm

SEÇİM KURULLARI

I— Bürolar

Madde: 87 — Mümessiller Meclisi ve Senato seçimleri, idari arondisman taksimatına göre yapılır. Bununla beraber, iki veya daha fazla arondismanın, milletvekili ve senatör seçimi için birleştirilmeleri caizdir.

Bütün bunlar, seçim sırasında mer iyette bulunan kanuna ekli mülkî taksimat tablosuna uygun olarak yapılır.

Madde: 88 — İdari arondismanlar, seçim muameleleri bakımından seçim kantonlarına bölünmüşlerdir.

Bu kanunun yayınlanması sırasında mevcut bulunan kantonlar, kat'î olarak kurulmuşlardır; bunların sınırları ve idare merkezleri bir Kıral İradesi ile tâyin olunur. Bu İrade, ancak, komünlerin sınırlarını değiştiren veya sulh yargıçlığı merkezini diğer bir seçim kantonuna nakleden kanunların tatbik şekillerini tesbit eder.

Adli kantonların tereküküp tarzına müteallik tadilât neticesinde bir seçim kantonu merkezi artık sulh yargıçlığı merkezi olmaktan çıkarsa, bu kanunun, sulh yargıcına, kantonun birinci bürosu sıfatiyle tevdi ettiği vazifeler, eski kanton merkezinin de dahil bulunacağı adli kantonun merkezinde bulunan bir sulh yargıcı vekili —veya ihtiyaca göre bu yargıç tarafından tâyin edilen bir naip — marifetiyle ifa olunur.

Madde: 89 — Oy, komünde verilir. Bununla beraber, aynı idari arondisman ve aynı adli kantona dahil olup yüzden az mukimi bulunan ve birbirinden en çok dört kilometre uzaklıktaki komünler, bir veya iki bitişik komün halinde birleştirilirler.

Bu komünlerin birleştirilmesi, İl İdare Kurulunun da mütalâası alındıktan sonra, bir Kıral iradesi ile icra olunur.

irade, hangi komünde oy verileceğini de gösterir.

On yılda bir yapılan umumi nüfus sayımını takip eden iki yıl içinde bu cihetlerin gözden geçirilmesi lâzımdır.

Madde: 90 — Bir komünün veya birleştirilmiş birkaç komünün seçmen sayısı sekiz yüzü geçmediği takdirde, bu seçmenler, ancak bir seçim şubesi teşkil ederler. Aksi takdirde, yani seçmen sayısı bu miktarı geçerse, bu komünler, hiç biri 800 den fazla ve 150 den az seçmeni ihtiva etmiye- cek şekilde, seçim şubelerine taksim olunurlar.

Bununla beraber, seçilmesi lâzımgelen milletvekilleri veya senatörler sayısı 10 dan fazla olduğu takdirde, her seçim şubesinde 600 den fazla seçmen cemolunamaz

Madde: 91 — Kaymakam, Komün Daimi Kurulu ile mutabakat halinde, seçmenleri seçim kantonlarına tevzi ve her kantonun seçim şubelerini, merkezdekinden başlayarak tâyin eder.

Keza, kaymakam, Komün Daimi Kurulu ile mutabakat haiinde, her seçim şubesi için ayrı bir oy mahalli tesbit eder. Şube adedi itibariyle lüzum varsa, birkaçını bir araya toplayabilir; fakat hiç bir halde, 8 den fazlası aynı bir binanın salonlarında cemedilemez.

Seçmenlerin şubelere tevzii ve oy yerlerinin intihabı bakımından, kaymakam ile Komün Daimi Kurulu uyuşamadıkları takdirde, karar, II idare Kurulu'na aittir.

Madde: 92—Seçimden 30 gün evvel, komün idareleri, seçim listelerinde yazılı olan ve listelerin kapanmasından sonra 23 üncü maddenin tatbiki suretiyle adları bildirilmiş bulunan vatandaşları ilgilendiren karar ve ilâmların birer nüshasını kaymakama gönderirler.

Seçimden 30 gün evvelinden itibaren seçim gününe kadar, mahkeme savcılarını ile ticaret mahkemeleri kâtipleri, artık itiraz, istinaf ve temyiz edilmesi mümkün bulunmayan ve oy hakkından muvakkaten veya müebbeden mahrumiyeti müstelzim bulunan bütün karar ve ilâmları, ilgililerin ikamet ettikleri mahal kaymakamına bildirirler.

Kaymakam, her seçim şubesi başkanına, çevresi dahilindeki seçmenleri ilgilendiren kararları bildirir.

Seçimden 30 gün evvel, — olağanüstü seçim halinde ise mümkün olduğu kadar kısa bir müddet zarfında — askerî birlik komutanları, emirleri altında olan ve 21 yaşını

doldurmuş bulunan veya en geç seçim günü dolduracak olan ve 142 inci maddenin sonundan evvelki fıkrasının tatbik çevresine dahil bulunmayan çavuşların, onbaşlıların ve erlerin her birine, ayrı ayrı, ilgilinin seçim gününde silâh altında bulunacağını gösterir birer tasdikname hazırlarlar. Elin soyadını, adını, doğum tarihini ve ikametgâhını ihtiya eden bu tasdikname, ikametgâhının bulunduğu mahal belediye başkanma gönderilir.

Belediye başkanları, bahsi edilen tasdiknameleri, aldıklarından itibaren 24 saat zarfında, vesikada adı geçen erin komünün mer iyette olan seçim listesinde teşriî meclisler seçimi için oy vermek üzere yazılı bulunduğunu mübeyyin bir şerh vererek, kantonun birinci bürosu başkanma gönderirler.

Kantonun birinci bürosu başkanı, her şubenin başkanı- na gönderdiği seçim listesi nüshalarına, o şubede yazılı seçmenlere ait tasdiknameleri de ekler.

Tasdiknamede bahsedilen er, seçim listelerinde, teşriî meclisler için. seçmen olarak kayıtlı değilse, komün idaresi, bu tasdiknameyi, « .....komünü seçim listesinde meclisler için seçmen olarak kayıtlı görünmemektedir» şerhini de verdikten sonra, nüfus kütüğündeki malûmata göre seçim defterinde seçmen olarak görünmesi lâzım gelen komün idaresine aynı müddet zarfında gönderir.

Yukarıda gösterilen şartlar dahilinde ne kantonun birinci bürosu başkanma, ne de diğer herhangi bir komüne gönderilmesi mümkün olmayan tasdiknameler, seçim dosyasına konulmak üzere, derhal seçim kurulu başkanma irsal olunur.

Madde: 93—Seçimden en az 20 gün evvel, kaymakam her kantonun birinci bürosu başkanma, seçim listesinin musaddak iki nüshasını posta ile ve taahhütlü olarak gönderir. Bu listelere, muvakkat seçim listelerinde yapılmış her türlü tadilatı şubeler itibariyle gösterir birer varaka eklenir.

Madde: 94 — Esas büro, bilhassa seçime ve oyların tasnifine müteallik ilk işlerin tamamlanmasıyla muvazaftır.

Bu büronun başkanı, seçim arondismanı içindeki muamelelerin heyeti umumiyesi üzerinde bir kontrol icra eder Ve ahvalin icap ettirebileceği acele tedbirleri ittihaz eyler.

Provens dahilinde birleştirmeler yapılmışsa, provens merkezinde bulunan esas büro, provens merkezî bürosu vazifelerini görür.

Bü büroya, arondisman merkezinin bidayet mahkemesi başkanı veya bunun görevini yapan yargıç başkanlık eder.

Milletvekilleri veya senatörler seçimi için iki veya daha fazla idari arondismanın birleştirilmiş olması halinde, birinci büro, 87 nci maddede bahsedilen taksimat tablosunda gösterilen idari merkezde teşkil olunur.

İçinde bidayet mahkemesi bulunmayan arondismanlarda, esas büroya, merkezin sulh yargıca, bulunmadığı takdirde ise en kıdemli vekili başkanlık eder.

Esas büro, başkandan maada, 4 yargıç muavini ile merkez komünü seçmenleri arasından başkan tarafından seçilmiş 4 yargıç muavini vekilini, ve, 1 00 üncü madde hükümlerine tevfikân tâyin edilmiş bir kâatibi ihtiva eder.

Adaylar, büroya iştirak edemezler.

Esas büro, seçimden en az 2 1 gün evvel teşkil edilmiş olmalıdır.

Madde: 95—Arondisman veya kanton merkezi olan komünlerde, bürolara şu sıradakiler başkanlık ederler: Bidayet mahkemesi yargıçlarından veya j'argıç vekillerinden biri, kıdem sırasına göre; sulh yargıçları veya vekilleri, kıdem sıralarına göre; ticaret mahkemeleri başkanı, başkan muavinleri, yargıçları, yargıç vekilleri, raportörleri Ve raportör muavinleri, ve mahkemelerin hukuk doktoru olan kâtip muavinleri; avukatlar, kayıt sıralarıyla; istinaf mahkemeleri ile bidayet mahkemeleri nezdindeki dâva vekilleri: riotetler; Ve, ihtiyaç hâsil olduğu takdirde, birinci büro başkanı tarafından arondismandaki seçmenler arasından seçilen kimseler.

Diğer komünlerde başkanlar, arondismandaki seçmenler arasından, birinci büro başkanı tarafından tâyin olunur.

Vazife ifası sırasında, bu suretle tâyin oluhtu baş-

kanlardan birinin gaybubeti veya mazereti halinde, büro kendi kendini tamamlar.

Büronun üyeleri, yapılacak intihapta ihtilâfa düşerlerse, en yaşlı olanın fikri tercih olunur. Zabıt varakasında keyfiyet tasrih edilir.

Madde: 96 — Her kanton için başkanlar cetveli, merkez birinci bürosuna başkanlık eden yargıç tarafından tesbit olunur. Bu yargıç, ilgililere bir hulâsa tanzim ettirir. Kendilerine ihbar edilmesinden itibaren üç gün zarfında, bazı sebeplerle mazeret beyan edenlerin yerine diğerlerini en kısa bir müddet içinde ikame eder. Seçimden en az on dört gün evvel başkanların kat'î cetvelini esas büro başkanı bildirir ve kantonun başkanlarından her birine, kendi şubesine ait seçim listelerini gönderir.

Madde: 97 — Her şubenin bürosu, başkandan maada, dört yargıç muavini, dört vekili ve bir kâtipten tereküp eder. Adaylar büroya iştirak edemezler.

Madde: 98—Seçimden en az 12 gün evvel, her büronun başkanı, şube seçmenleri arasından, okuyup yazma bilen ve seçim günü 30 yaşını doldurmuş bulunan en genç sekiz kişiyi, yargıç muavini ve vekili olmak üzere tesbit eder ve keyfiyeti derhal kantonun birinci bürosu başkanına bildirir.

Madde: 99 — Yargıç muavinleri ile vekillerinin teshilinden itibaren 48 saat zarfında büro başkanı, kendilerini taahhütlü bir açık mektupla haberdar eder; bunların da, mazeretleri halinde, ıttıladan itibaren 48 saat zarfında başkana malûmat vermeleri lâzımdır.

Kabul edenlerin adedi büroyu teşkile kâfi gelmediği takdirde, başkan, 98 inci maddeye tevfikân adedi tamamlar.

Mazeret sebeplerini muayyen müddet zarfında bildirmiyen veya bu vazifeleri kabul ettikten sonra kanuni sebepler olmaksızın ifadan imtina eden başkan, yargıç muavini veya vekilleri, 50 ilâ 200 franklık bir para cezasıyla tecziye olunurlar.

Madde: 100 — Kâtip, büronun başkanı tarafından tâyin olunur. Kâtibin, hiç bir karar yetkisi yoktur.

Madde: 101 —Büro üyeleri, 20 franklık hakkı huzur alırlar. Bundan maada, iştirak etmek üzere katetmiş olduk» lan her 1 0 kilometrelik mesafe için 1 2 frank tazminat verilir. 5 kilometre veya bundan fazla kesirler tam 1 0 kilometre gibi hesap olunur.

Büro başkanları için hakkı huzur 40 franktır; bu miktar esas bürolar üyeleri için, 126 ncı maddenin son hükmü tatbik edildiği haller müstesna, 50 frank; aynı zamanda provens merkezî bürosu vazifelerini de gören esas bürolar üyeleri için ise 60 franktır.

Oyların tasnifi sırasında kantonun birinci bürosunun başkanı yerine geçen vekilin ve bu başkan tarafından 15 7 nci madde mucibince tâyin edilmiş bulunan kâtibin hakkı huzurları 20 franktır.

104 üncü madde mucibince yemin etmiş de olsa, ispatı vücut etmiyenlerin, hiç bir tazminata haklan kalmaz.

Madde: 102 — Her seçim kantonu için, büroların terekkep tarzlarını gösterir şekilde birer liste tanzim olunur. Bu listenin bir kopyası, merkez birinci bürosu başkanı tarafından, halkın tetkikine arzolanmak üzere kaymakama gönderilir.

Kantonun birinci bürosu başkanı, seçimden en az 15 gün evvel talepte bulunmuş olan herkese, her büro için nüshası bir frank mukabilinde bu listenin kopyalarından verir.

Madde: 103—Saat 7,45 den evvel büronun teşkiline geçilemez. Bu saatte yargıç muavinlerinden ve vekillerinden eksik olan varsa, başkan, okuyup yazma bilen ve hazır bulunan seçmenlerden almak suretiyle büroyu resen tamamlar.

Bu kabil vaziyetlere karşı her türlü itiraz, işe başlanılmadan evvel, şahit ikamesi suretiyle yapılmak lâzımdır. Büro, derhal ve istinafsız olarak kararını verir.

Madde: 104 — Büroların başkanları ve esas büronun yargıç muavini, Fransızca, Almanca veya Flâmanca olarak, şu şekilde yemin ederler:

«Oyları sadıkane tasnif edeceğime ve oy sırlarını muhafaza eyleyeceğime yemin ederim.»

Şube bürolarının yargıç muavinleri, kâtipler ve aday

şahitleri de, Fransızca, Almanca veya Flamanca olarak şu şekilde yemin ederler:

«Oy sırlarını muhafaza edeceğime yemin ederim.»

Yemin, oy verilmesine başlanılmadan önce, yargıç , muavinleri, kâtip ve müşahitler tarafından, başkanın huzurunda; başkan tarafından da, teşekkül etmiş bulunan büronun huzurunda, ifa olunur.

Oy verilmesine başlandıktan sonra mazereti çıkan bir üyenin yerine tâyinine lüzum hâsıl olan başkan veya yargıç muavinleri, bahis mevzuu olan yemini, işe başlamadan önce ifa eylerler.

Zabıt varakasında, yeminin ifa olunduğu tasrih edilir.

II. — Seçmenlerin Daveti

Madde: 105—Müddeti biten milletvekilleri ile senatörlerin yerlerine yenilerini getirmek üzere seçmenlerin alelade toplantısı Mayıs ayının dördüncü Pazarının tesadüf ettiği gün yapılır. Ancak, bugün, Pentecote yortusuna rastla-

dığı takdirde, seçim ertesi Pazar günü yapılır.

Madde: [106—12 Mart 1937 tarihli .kanunun birinci maddesi.— Teşriî Meclisler veya bunlardan birinin feshi halinde, kaza bir vekil ikamesi suretiyle doldurulması mümkün olmıyan hallerde inhilâl vukuunda, seçim toplantısı, feshi veya inhilâli takip eden kırk gün içinde yapılır. Seçim tarihi Kıral İradesi ile tesbit olunur.

Bununla beraber, inhilâl, her iki Meclisin veya birinin yenilenmesine tekaddüm eden üç ay zarfında vaki olduğu takdirde, seçmenler, ancak, inhilâlin vukubulduğu Meclisin kararıyla davet olunabilir. Keza, inhilâl, ister üyelerden bilinin istifası veya vekillerin feragati, isterse üyelerden birinin istifası ve vekilinin feragati sebebiyle olsun, bu takdirde de aynı şekilde hareket olunur. Bu muhtelif hallerde, seçmenlerin toplanması, kararı takip eden kırk gün zarfında olur.]

Madde: 107 —Davet, kaymakam tarafından, en az

10 gün evvel, belediye binalarına ilân yapıştırılması suretiyle yapılır.

Bu ilânlar, her komün için, seçimin yapılacağı günü, yapılacak işi, yerlerine yenileri seçilecek Meclis üyelerinin adlarını, oy vermenin başlayacağı ve biteceği saati, oyların verileceği yeri, ve lüzumu halinde, kendilerine tahsis edilmiş bulunan şubelerin kimlerden mürekkep olduğunu ve yerlerini gösterir.

Kaymakam, mahallî idare şefleri tarafından, seçmenlerin belli ikametgâhlarına, en az beş gün evvel, makbuz mukabilinde birer davet mektubu gönderilmesini temin eder. Davet mektubu, seçmene makbuz mukabilinde bira- kılmadığı hallerde, komün idaresine gönderilir. Seçmen, bu mektubu, seçim günü öğleye kadar, komün kâtipliğinden alabilir. Bu hüküm seçim davetine ait ilânlarda da tasrih olunur.

Bu davet mektuplarında, seçmenin oy vereceği gün ve mahal, yapılacak iş, yerlerine yenileri seçilecek Meclis üyelerinin adları, oy vermenin başlayacağı ve biteceği saat hatırlatılır. Keza bu mektuplarda seçmenin soyadı, adı, mesleği, ikametgâhı ile birlikte doğum yeri ve tarihi de gösterilir.

Davet mektubunun şekli bir Kıral İradesiyle tâyin olunur.

* * *

Bu kanunun:

IV üncü «Seçme muameleleri».

V inci «Cezalar»,

VI ncı «Seçme mecburiyeti ve müeyyideleri»,

VII nci «Senato tarafmdan seçilen senatörler ve pro-
vam senatörleri»,

VIII inci «Seçilme şartları»,

IX uncu «Muhtelif hükümler»,

Bölümleri gelecek nüshamızda yer alacaktır.

İDARİ COĞRAFYA

ALAŞEHİR İLÇESİ

Yazan:
Feyzi TUGAY
Alaşehir
Kaymakamı

TABIİ VE COĞRAFİ DURUM

Alaşehir, Anadolu yarımadasının batısında, Ege bölgesinde kuzeyden Kula dağlarına kadar 15, doğudan Eşme sırtlarına kadar 30 ve batıdan Salihli ovasına kadar da 30 kilometre imtidadında bulunan geniş, zengin ve verimli bir ova üzerine kurulmuş, İzmir'e 30 kilometre mesafede şirin bir kasabadır.

Alaşehir ilçesi doğudan Buldan ve Eşme, batıdan Salihli, kuzeyden Kula, güneyden Nazilli ve Ödemiş ilçeleriyle çevrilmiş olup yüz ölçümü 1700 kilometre kare ve denizden yüksekliği de 189 metredir.

İklim:

Ege mintakasının sıcak yerlerinden sayılır. Ağustos ayında hararet gölgede (43), güneşte (52-53) dereceyi bulur. Kış aylarında civarındaki dağlar müstesna, ova mın- takasına ender olarak kar yağar. Kış ayları umumiyetle yağmurlu ve rüzgârlı geçer. Hararet en çok sıfırın altında (10) dereceye düşer. İlkbahar erken başlar, kısa devam eder. Sonbahar uzun ve çok lâtif geçer. İlçeye yılda ortalama (440) milimetre yağmur düşer.

Dağlar:

Alaşehir'in güneyinde Ege denizine kadar uzayan Boz- dağ silsilesi vardır. Çözlü Baba (1890), Caldağ (1850) ve Azıtepe (1 380) metre yüksekliktedir. Kuzeyde Kula Dâğları adı verilen ve en yüksek yeri (950) metreyi teca-

vüz etmiyen sırtlar ve doğuda Eşme Sırtları, güney doğuda (1555) rakımlı Umur Baba Dağı vardır. İlçede göl yoktur.

Nehirler:

ilce mıntıkasında Gediz nehrinin başlıca kollarından birini teşkil eden ve Alaşehir çayı adı verilen bir çay vardır. Ova mıntıkasında akan çaylar buraya dökülür. Bu çay yağmurlu mevsimlerde ve bilhassa ilkbahar aylarında fazla taşar ve civarındaki geniş araziye su altında bırakır. Alaşehir ovasının doğusunda Buldan Boğazı'ndan gelen Buldan çayı ile Alaşehir Sarıgöl arasında ve Alaşehir'e 15 kilometre mesafede Derbent istikametinden gelen Derbent çayı Alaşehir çayının başlıca kollarını teşkil eder. Kasabanın 200 metre kadar güney doğusunda Sarıkız ve yine 5 kilometre kadar güney doğusunda Badmca deresi, iki kilometre batısında Zeytin deresi, sekiz kilometre batısında Şahyar, on iki kilometre batısında Alkan ve yirmi kilometre batısında Dere- köy ve 23 kilometre batısında Göbekli çayları akar. Alaşehir ovasından akan çayların hepsi Bozdağ silsilesinin kuzey sathı mailinden gelmekte ve ova içinde Alaşehir çayına dökülmektedir. Alaşehir çayı, Salihli ilçesi hudutları içinde Gediz nehriyle birleşmektedir.

TARİHÇE

Alaşehir, Bergama Kıralları ikinci (Attalus - Philadel- phus) tarafından milâttan önce (150) senesinde kurulmuş ve adına izafeten (Philadelphi) ismi verilmiştir. Romalıların Anadolu'yu istilâsı sırasında Filâdelfi Romalıların eline geçmiştir. Romalılar zamanında yapılmış eserlerden bilhassa kasabanın etrafını çevreleyen surların bir kısmı hâlen mevcuttur. Sırasıyle Selçuklulara, Bizanslılara, Selçuklulara, geçen Alaşehir nihayet 1381 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine alınmıştır. Şehrin güzelliğine kinayeten Türkler buraya Alaşehir adını vermişlerdir.

İDARİ DURUM

Alaşehir, evvelce Aydın vilâyetinin Manisa sancağı-

na bağlı iken 26 Ağustos 1 339 tarihinde Manisa sancağının vilâyete kalbi dolayısıyla yine Manisa'ya bağlılığını muhafaza ederek Manisa'nın bir ilçesi olmuştur. İlçenin Sarıgöl (İnegöl) adında bir bucağı ve 77 köyü vardır. 71 köy-(de Köy Kanunu tatbik edilmekte ve merkez ilçesiyle Sarıgöl bucak merkezinde belediye teşkilâtı bulunmaktadır. 77 köyden 24 köy Sarıgöl bucağına, 5 3 köy de Merkez bucağına bağlıdır. İlçe merkeziyle bucak merkezi ve köylerin 52 si Alaşehir ovasında, 25 köy de dağlık arazide ve vadilerde toplu bir vaziyette kurulmuştur.

NÜFUS DURUMU

940 sayımına göre ilçenin nüfusu 23,038 kadın, 24705 erkek olmak üzere 47,743 tür. Nüfus kesafeti 28, nüfus artış nisbeti ortalama binde altıdır. 2213 hanesi ve toplu halde 5 mahallesi bulunan Alaşehir merkezinin nüfusu 8409 ve 702 hanesi toplu halde iki mahallesi bulunan Sarıgöl bucak merkezinin de nüfusu 2596 dır.

Aşiretler: İlçe çevresinde daimi seyyar vaziyette aşiret yoktur. Kaçar ve Msnavlı aşiretlerine mensup bir kısım Yürükler varsa da bunlar da yerleşmiş varyettedir. Bu Yürüklerden bir kısmı köylerden arazi satın alarak ziraat ve hayvancılıkla işgal etmekte bir kısmı da münhasıran hayvancılıkla meşgul olmaktadır. Yaz aylarında üç dört ay için Afyon, Uşak ve Gediz yaylalarına gider ve kış aylarında Alaşehir'de kışlarlar.

KAZA TEŞKİLÂTI VE MEMURLARI

İçişleri: 1 Kaymakam, 1 Bucak Müdürü, 1 Tahrirat Kâtibi, 1 Tahrirat Kâtip refiki, 1 Nüfus Memuru, 1 Nüfus Kâtibi, 2 Odacı.

Adalet: 1 C. Savcısı, 1 Hukuk Yargıcı, 1 Ceza Yargıcı, 1 Sorgu Yargıcı, 1 Başkâtip, 1 Tutanak Kâtibi, 4 Kâtip yardımcısı, 1 İcra Memuru, 2 Mübaşir, 2 Gardiyan, 1 Odacı.

Maliye: 1 Malmüdürü, 1 Saymanlık Kâtibi, 1 Veznedar. 1 Gelil Memuru, 2 Gelir Memur Yardımcısı, 1 Tahsi-

lât Memuru, 1 Tahsilât Kâtibi, 1 Millî Emlâk Memuru, 4 Tahsildar, 1 Odacı.

Sağlık: 1 Hükümet Tabibi, 1 Sağlık Memuru, 1 Sağlık Kâtibi, 1 Köy Ebesi, 1 Sıtma Savaş Tabibi, 2 Sıtma Savaş Memuru, 2 Sağlık Koruyucusu, 2 Odacı.

Kültür: Orta okul: 1 Müdür, 1 Müdür Yardımcısı, 3 Öğretmen, 2 Odacı.

İlk okul: 1 Millî Eğitim Memuru, 1 İlk Öğretim Müfettişi, 1 Gezici Baş Öğretmen, 31 Öğretmen, 9 Enstitü Mezu-
nu Öğretmen.

Tapu: 1 Tapu Sicil Memuru, 1 Tapu Kâtibi, 1 Odacı.

Tarım: 1 Tarım Teknisyeni, 3 Teknik Tarım Öğretmeni, 1 Veteriner, 2 Hayvan Sağlık Memuru, 1 Gezici Öğretmen, 1 Makinist.

Orman: 1 Orman Bölge Şefi, 1 Orman Kâtibi, 1 Me-
saha Memuru, 4 Orman Kolcusu, 1 Odacı.

Emniyet: 1 Komiser Muavini, 5 Polis.

Jandarma: 1 Yüzbaşı, 2 Gedikli Çavuş, 6 Onbaşı, 33 Er.

Tekel: 1 Müdür, 1 Muhasip ve Veznedar, 1 Satış ve Ambar Memuru, 1 Muamelât ve Ambar Memuru, 1 Muamelât M., 1 Takip Memuru, 1 Kantarcı, 1 Odacı.

P. T. T.: Alaşehir P. T. T. Müd.: 1 Müdür, 5 Memur,
2 Hat Bakıcısı, 2 Atlı Dağıtıcı, 3 Yaya Dağıtıcı.

Sarıgöl Bucak P. T. T. Şefliği* 1 P. T. T. Şefi, 1 Dağıtıcı.

özel Muhasebe: 1 Özel Muhasebe Memuru, 1 Gelir Memuru, 1 Tahakkuk Memuru, 1 Tahsil Memuru, 2 Tahsil Kâtibi, 1 Köy Büro Kâtibi, 5 Tahsildar, 1 Odacı.

Belediye:

1 Belediye Başkanı, 1 Başkâtip, 1 Muhasebeci, 1 Tahakkuk Memuru, 1 Tahsil Memuru, 1 Mutemet, 1 Kalfa,
3 Zabıta Memuru, 1 Mezbaha Memuru, 1 Kantarcı, 1 Hal Memuru, 1 Hal Kolcusu, 2 Tahsildar, 5 Tanzifat Amelesi. 1 Odacı, 1 Hademe.

Belediye Sıhhat teşkilâtı: 1 Doktor, 1 Ebe.

Meteoroloji: 1 Memur.

Ticaret Odası Mümessilliği: 1 Kâtip.

Diyanet İşleri: 1 Müftü, 1 Kur'an Öğreticisi, 1 Vâiz.

BAYINDIRLIK DURUMU

İlçe dahilindeki şoselerin uzunluğu 46 kilometredir. Alaşehir 12 kilometresi ilçe hudutlarında olmak üzere 31 kilometrelik muntazam bir şose ile Kula'ya ve 22 kilometrelik bir şose ile de Sarıgöl bucağına bağlıdır. Sangöl bucağı şosesi tamire muhtaç bir haldedir. Alaşehir - Salihli arasında da kısmen tesviyesi yapılmış patika mahiyetini aşrmvan bir şose mevcutsa da şoseden ancak yaz aylarında istifade mümkün olabilmektedir. Alaşehir'i Buldan ilcesine bağlayan ve Sarıgöl şosesinin temadisi olan şose büyük mikyasta tamire muhtaç olup ancak yaz aylarında tekerlekli vesaitin işlemesine müsaittir. Alaşehir - Nazilli, Alaşehir - Ödemiş arasında âdi yol vardır. İlçenin ova üzerinde bulunan bütün köylerine yaz aylarında tekerlekli vesait işler. Alaşehir - Kula, Alaşehir - Sarıgöl bucağı arasında muntazam otobüs seferleri ve Alaşehir - Buldan, Alaşehir - Salihli arasında ender olarak kamyon nakliyatı yapılmaktadır.

Alaşehir, Afyon - İzmir demiryolu üzerindedir ve İzmir'e 169 kilometre mesafededir. İlçe mıntakasında (Konaklar - Killik - Alaşehir - Aıkan ve D'ereköv adında) beş istasyon mevcuttur. Posta seferlerinden başka her gün İzmir'e saat beşte hareket eden ve akşam 22 de dönen hususî bir katar işlemektedir.

Alaşehir, Kula - Salihli ve Eşme ilçelerine telefonla bağlıdır. Postahanedede, şehirler arası telefon tesisatı da mevcuttur. Bu tesisatla şimdilik ancak İzmir ve Manisa ile muhabere sağlanabilmektedir. Afyon ve Ankara muhaberesi yapılabilmesi için de teşebbüse geçilmiştir. Biri jandarma diğeri emniyet dairesinin olmak üzere iki santral mevcut oîüp emniyet santralına merkez daireleri, jandarma santralına da bucak ve karakollar telefonları bağlıdır. Köy telefon tesisatı ikmal edilmemiş olduğundan, şimdilik hiç bir köyle muhabere temin edilememekte, ancak jandarma karakolla-

nnm buldukları üç köyle muhabere yapılabilmektedir, ilçe telefon hattının uzunluğu 107 kilometredir. İlçe merkezinde ve Sarıgöl bucak merkezinde P. T. T. teşkilâtı mevcuttur.

Su durumu:

İçme suyu itibariyle Alaşehir merkez ilçesi bugün için iyi bir durumda değildir. Şehrin su ihtij^acı kısmen toprak künkle kapalı olarak, kısmen açık bir şekilde gelen ve çeşmelere tevzi edilen dere suyu ile temin olunmaktadır. Fennî usullerle su getirtmek için belediyece teşebbüse geçilmiş olup projesi hazırlanmak üzere dir. Köyler halkının bir kısmı içme sularını basit bir tarzda kapalı olarak gelen çeşme sularından, bir kısmı da kuyulardan temin eder.

Alaşehir'in iki yüz metre güney doğusundan geçen Sa- rıkız, iki kilometre batısından geçen Zeytin deresi çayları ile kasaba civarındaki yirmi bin dekar bağ, bahçe ve tarla sulanır. Dereköy çayından otuz bin, Göbekli suyundan on beş bin, Alkan, Şahyar ve Delemenler çayından ve diğer çaylardan elli bin dekar arazi sulanır. Sulama işleri âdi arklarla temin olunur.

Tenvirat:

Alaşehir merkezinde daimi cereyanla çalışan 50 kilovat kudretinde - elektrik tesisatı vardır. Tesisat hususi bir teşebbüse ait olup 92 7 yılında kurulmuştur. Köylerde ve bucak merkezinde âdi petrol lâmbaları ile tenvirat yapılmaktadır.

İlçede 938 yılında yapılmış devlete ait bir hükümet konağı, 946 yılında inşaatı ikmal edilmiş özel idareye ait bir kaymakam evi, 938 yılında yapılmış bir belediye binası ve sebze hali vardır. Tekel idaresi, P. T. T. ve Ziraat Bankası, kira ile tutulmuş binalarda oturmaktadırlar. Kasaba evleri umumiyetle iki katlı, kiremitle örtülü, kısmen kârgir, kısmen de kerpiçten yapılmıştır. Köy evleri umumiyetle tek katlı ve kerpiçten yapılmıştır.

Kasaba 922 yılında Yunanlılar tarafından yakılmış ve 924 yılında kadastrosu yapılarak 27 caddeye ayrılmışsa da

belediye gelirinin darlığı yüzünden caddelerin büyük bir kısmı ikmal edilememiştir. Kasaba içinde 6300 metre âdi kaldırım ve 15,700 metrede toprak yol vardır. Kasabanın hali hazır ve imar haritalarının hazırlanması için belediyece teşebbüse geçilmiştir. Sarıgöl bucak merkezinin harita ve plânu henüz tanzim edilmemiştir.

Yangın vasıtaları:

1 Motopomp, 1 yangın merdiveni, 5 kanca, 5 balta ve ! 5 su tenekesinden ibarettir.

İKTİSADİ DURUM

İlçede 50 kilovat kudretinde bir elektrik fabrikası, 16 beygir kuvvetinde iki taşlı bir un değirmeni, su ile işler 62 un değirmeni ve 300 kadar da dokuma tezgâhı mevcuttur. Geniş ve verimli bir ovaya sahip olan Alaşehirliilerin en önemli işi bağcılık ve çiftçiliktir. Senede ortalama 6000 ton kuru üzüm, 6000 ton arpa, 1000 t?on buğday, 1000 ton bakla, 100 ton susam, 1000 ton mısır, 320 ton tütün, 150 ton pamuk, 60 ton yapağı, 25 ton yün, 70 ton peynir, 10 ton sadeyağ ihraç eder. İhraç pazarı umumiyetle İzmir'dir. Son yıllarda meyva ve sebze ihracına da başlanmıştır. İlçede Ziraat Bankası ajanı ile, Esnaf Bankası ve Salihli İş Bankasının bir bürosu ve Alaşehir - Sarıgöl, Yeşilyurt, Kemaliye köylerinde Tarım Kredi Kooperatifi ve merkezde bir Farım Satış Kooperatifi vardır. Haftanın Salı günleri Alaşehir'in merkezinde, Cuma günü Sarıgöl bucak merkezinde, Perşembe günü Yeşilyurt, Cumartesi günleri de Kemaliye ve Derbent köylerinde pazar kurulur. Alaşehir ve Sarıgöl pazarına bütün civar kazalardan pazarcı gelir.

ZİRAİ DURUM

İlçenin güney kısımları Bozdağ sırtları, kısmen ormanlıktır. Ormanlık saha 1 3,000 hektardır. Meşe, kızılçam, pınar, cüz i miktarda da palamut meşesi, kestane ve ceviz bu ormanların servetini teşkil eder. Senelik ortalama 80,000 kental odun ve 15,000 kental kömür istihsal edilmektedir.

Cüz'î miktarda da kereste imâl olunur. 946 yılında Orman İşletme Teşkilâtı tarafından 280 metre küp kereste istihsal edilmiştir.

Geniş ve verimli bir ovaya sahip olan Alaşehirliilerin en önemli işi bağcılık ve çiftçiliktir. Çiftçilik,, pulluk, at ve öküzle yapılmaktadır. Makineli ziraat taammüm etmek üzeredir. İlçede 3910 pulluk, 7240 kara saban. 10 traktör, 2 harman makinesi vardır. Makine temini güçlüğü ortadan kalkınca makineli ziraatin süratle taammüm edeceği ümil edilmektedir.

İlce mmtakasında 560,000 hektar arazi ziraate elverişli ise de bunun 30,000 hektarı başıboş çayların tahribatına mâruz kaldığından, ziraat edilememektedir. Arazinin verim kabiliyeti ortalama bire sekizdir. İlçenin başlıca gelir kaynağı bağcılıktır. 5248 hektar bağ vardır. Ortalama olarak yılda 6,000 ton çekirdeksiz kuru üzüm istihsal edilmektedir. İlce mıntikasında sebze ve meyva yetiştirmek için de hevesle çalışılmaktadır. Son yıllarda Afyon, Ankara, Konya ve İzmir'e yaş meyva ve sebze sevkedilmektedir.

İlçenin umumi olarak yıllık istihsalâtı:

Cinsi	Ton	Cinsi	Ton
Buğday	4200	Mısır	1330
Arpa	8700	Akdarı	10
Çavdar	755	Kumdan	310
Haşhaş	18	Fasulya	82
Pamuk	150	Bakla	1200
1 ütün	300		
Mahlût	5	Nohut	200
Yulaf	45	Börülce	160
Burçak	120	Susam	200

İstihsal olunmaktadır.

İlçede hayvancılık da inkişaf etmiştir. 78679 koyun, 38650 kıl keçi, 1507 manda, 23396 sığır, 431 deve, 3077 at ve kısrak, 302 ester, 6380 merkep vardır. Ortalama olarak yılda 150 ton yağ, 220 ton peynir, 150 ton yapağı ve 75 ton yün istihsal olunmaktadır.

KÜLTÜR DURUMU

Biri merkezde, 22 si köylerde olmak üzere 23 ilk okul vardır. Merkez ilk okulu 18 öğretmenlidir. Merkezde 654 erkek, 464 kız olmak üzere 1)18, köylerde 1482 erkek, 680 kız olmak üzere 2 1 62 öğrenci okullara devam etmektedir. Köy okullarından sekizinde 9 Enstitü mezunu, diğerlerinde il bütçesinden maaş alan 20 öğretmen vardır. İlçede 946 ders yılında faaliyete geçmiş bulunan bir orta okul mevcuttur. Okul binası Alaşehir halkının yardımlarıyla yapılmış ve inşaatı yeni ikmal edilmiştir. Okulun ancak birinci ve ikinci sınıfları tedrisata açılabilmiş olup birinci sınıfta 16 kız ve 52 erkek olmak üzere 68, ikinci sınıfta 4 kız, 10 erkek olmak üzere 14 ki ceman 82 öğrenci vardır. 5 öğretmeni bulunmaktadır. İlçe merkezinde bir de biçki ve dikiş yurdu mevcuttur. Halkevi çalışmaları son yıllarda dikkati çekecek derecede verimli olmaktadır. İlçe merkezinde ve Sarıgöl bucak merkezinde birer Halkevi, Kemaliye, Kıl- lik, Yeşilyurt ve Derbent köylerinde de birer halk odası vardır. Halkevi kütüphanesinden başka ilçede kütüphane bulunmamaktadır.

SAĞLIK DURUMU

İlçe hudutları içinde hastahane, dispanser, doğumevi \ e emsali sağlık müesseseleri yoktur. Evvelce mevcut olup hâlen harap bir vaziyette bulunan hastahanenin imar ve ihrası için teşebbüse geçilmiştir. İlçede bir hükümet tabibi, ? Sıhhat Memuru, 1 Belediye Tabibi, 1 Belediye Ebesi ve 3 Serbest tabiple 1 Sıtma mücadele tabibi ve iki eczahare vardır.

İlçede beledi olarak tavsif edilebilecek hastalık, yok gibidir. Geniş miktarda olan sıtma hastalığı son yıllarda ya pılan rnüsbet mücadele neticesinde bariz bir şekilde azalmıştır. Ova mmmtakasında yer yer ve mükellefiyet yoluyla ıslahı mümkün olamayacak şekilde bataklıklar varchr. Bunların en büyüğü olan ve 15,000 dekar bir sahayı kaplayan ve sıtma bakımından da mutlak tehlike arzeden Ulupmar

bataklığın kurutulması gerekmektedir. Bu yıl için bütün bataklıklara müteaddit defalar mozat ve paris yeşili dökülmek suretiyle tehlikeleri önlenmiş, mükellefiyet voliiyle izalesi mümkün olan su birikintileri ıslah olunmuştur.

İlçe halkı umumiyetle orta yapılı insanlardır. İlçe güneyindeki dağlık köylerde sıtma bulunmadığından bu köyler halkı daha sağlam ve daha gülbüz insanlardır.

İlçenin hiç bir tarafında kanalizasyon tertibatı yoktur. Helâlarda septik çukur usulü taammim etmiştir Kasaba merkezinde 3, köylerin büyük bir kısmında umumi hela vardır. İlçe merkezinde fennî bir mezbaha inşasına başlanılmış olup 947 bidayetinde faaliyete geçecektir. Kasaba civarında yeni bir mezarlık tesis edilmiştir. Köv ve bucak mezarlıkları umumiyet itibariyle bakımsızdır.

Temizlik işleri:

Merkezde beş araba ve beş amele, Sarıgöl bucak merkezinde de bir araba ve bir temizlik amelesiyle görülür. İlçe merkezinde hususi bir şahsa ait bir hamam vardır. Bucak ve köylerde hamam yoktur. Kasabanın güney doğusunda Sarıkız maden suyu adıyla anılan bir maden suyu ve yine bu yerde soğuk bir kaplıca vardır. Bunların evvelce tahlilleri yapılmışsa da, bugün için elde bir vesika mevcut değildir. Kaplıcanın terkibinde çelik bulunduğu söylenil- mektedir.

SOSYAL DURUM

Halk bağcılık ve mütenevvi ziraat ve ticaretle, dağ köyleri halkı da kısmen ziraat, hayvancılık ve odunculukla iştigal eder. Ziraat ve bilhassa bağ işleri için yaz aylarında binlerce amele ilçeye gelir. Halk çalışkan ve nisbeten müreffettir.

Halkın büyük bir ekseriyeti tarafından medeni kıyafet benimsenmiştir. Köylerde erkekler arasında lâcivert elbise ve kilot merakı vardır. Köy kadınları, bilhassa ova köyleri kadınlarının bir kısmı şehir kadınları gibi giyinmeğe heveslenirler. Umumiyet itibariye köy kadınları . peşte- maî bağlarlar. Dağ köyleri kadınları geniş etekli ve kır-

---

malı entari giyerler. Kasaba çiftçileriyle köylüleri umumiyet itibariyle çizme giyerler. Düğünlerde davul zuma çaldırmak mutlak lâzımdır. Fazla israf yapılmaz. At koşuları, zeybek oyunları en büyük eğlencelerini teşkil eder. Halk munis, çalışkan, kanunlara muti ve çok misafirperver insanlardır. Hurafelere inanmak itiyatları hemen hemen yok gibidir. Yol kesmek, soygunculuk gibi asayişe müessir suçlar olmamakta, fakat kız kaçırma hâdiselerine sık sık tesadüf edilmektedir. Köylerde içki ve kumar az nisbette ve hemen hemen yok denecek derecede ise de üzüm ve tütün satışları sırasında maalesef biraz daha artmaktadır.

İ Ç T İ H A D L A R

DANIŞTAY GENEL KURULU 3/11/947 GÜN VE 47-203. ESAS VE 200 KARAR SAYILI İLÂM ÖRNEĞİDİR

İane toplama taleplerinin, cem i ianat tüzüğünün 14 ve 15 inci maddelerine göre tetkiki ile, işin bir hayır maksadına matuf olduğu takdirde müsaade edilebileceği ve neticede toplanan nakdî ve aynı mevcudun mutlak surette tüzüğün 24 üncü maddesi hükümlerine göre dilekçede tâyin olunan hayır maksadına tahsis edilmesi ve hiç bir suretle özel ve tüzelkişilerin kendi işlerinde kullanılmaması ve bu arada 16 ncı maddeye uygun olarak giderlerin yüzde yirmiye geçmemesi hususlarının da izin vermeğe yetkili makamca göz önünde tutulması gerektiği yolundaki düşüncelerinin cem'i ianat tüzüğüne uygun olup olmadığı hakkında düşünce dileğini taşıyan ve Yüksek Başbakanlığın 3. 10. 947 tarih ve 84/78 '6/2704 sayılı yazısıyê gönderilen içişleri Bakanlığının Hukuk Müşavirliği sözlü 23. 9. 947 tarihli ve 621/175/81 sayılı yazısı üzerine Birinci Daire kararını taşıyan 9. 10. 947 tarihli ve 45/38 sayılı ilişik tutanak okundu. İşin gereği konuşuldu ve düşünöldü:

Üyelerden Raşit Çelebioğlu'nun cem'i ianat nizamnamesinin birinci maddesinde hidematı umumiye ve mahallîye ve belediyeden olan bir işin icrası için ve müdafaaı millîye ve donanma ve Hilûliahmer gibi menafii umumiyeye hadim cemiyetler namına ve 14 üncü maddede de eşhas ve müessesatı hakikiye ve hükmiye tarafından muayyen şekiller dahilinde iane toplanabileceği sarahaten gösterilmiş olduğu gibi ve eşhası hakikiye ve müessesatı hususiye ve hayriye ve mezhebiye vesaire nam ve menfaatine iane toplanabileceğinin de kabul edildiği 7 ncı madde metninden anlaşılmaktadır.

Ancak: nizamnamenin î 1 inci maddesiyle hidematı

umumiyeden olan bir iş ve ! 2 nci maddesiyle hidematı mahalliye, î 3 üncü maddesiyle hidematı belediye ve 23 üncü maddesiyle müdafaaı millie, donanma ve hilâlihmer cemiyetleri için toplanacak ianenin toplanma ve sarf şekilleri bir esasa bağlanmış olduğu gibi eşhas ve rnüessesetı hakikiye ve hiikmiyenin piyango, sergi ve müsamere vesair eğlence tertibi suretiyle ian-e toplayabiımeleri için mahallin en büyük mülkiye memuruna istida ile müracaat etmeleri ve bu istidalarında bazı hususat ile beraber bilhassa hâsılâtın nereye sarfoınacağmı göstermeleri lüzumu açıkça belirtilmiş ve 24 üncü maddede eşhası hakikiye ve hükmiye ve her nevi müessesatı hususiyenin umuru Hayriye için lûbiyat icrası... ve 25 inci maddede de î 4 üncü maddeye tevfikan umuru hayriye için mutlak surette iane cemedebilecekleri açıklanmış ve 1 5 inci maddesi de istida üzerine teşebbüsün lüzumu ciddiyeti hakkında tahkikat icrasını âmir bulunmuş olduğundan hususi ve hükmi şahısların bu nizamnameye göre umuru hayriye için iane toplayabilecekleri ve bu şahsiyetlerin şahsi menfaatlerini terhin maksadiye bu nizamnameye göre iane topıayamiyacaklarr ve bu nizamname haricinde iane toplanması dilencilik olup bunun ise kanunen memnu bulunduğu yolundaki ayrışık oyuna karşı, daire kararı dayandığı gerekçeye mebni çoklukla 3. 11. 947 tarihinde tasvip olundu.

**DANIŞTAY BİRİNCİ DAİRE ESAS 45, K, 38 SAYI VE
9 10. 947 TARİHLİ TUTANAK ÖRNEĞİDİR.**

ÖZETİ: Cem'i ianat tüzüğüne göre toplanacak ianeler hakkında.

Tutanak

İane toplama taleplerinin, cem i ianat tüzüğünün 14 ve 1 5 inci maddelerine göre tetkikiyle, işin bir hayır maksadına matuf olduğu takdirde müsaade edilebileceği ve neticede toplanan nakdi ve aynı mevcudun mutlak surette

tüzüğün 24 üncü maddesi hükümlerine göre dilekçede tâyin olunan hayır maksadına tahsis edilmesi ve hiç bir suretle özel ve tüzelkişilerin kendi işlerinde kullanılmaması ve bu arada İ 6 ncı maddeye uygun olarak giderlerin c/< 20 yi geçmemesi hususlarının da izin vermeye yetkili makamca göz önünde tutulması gerektiği yolundaki düşüncelerinin cem'i ianat tüzüğüne uygun olup olmadığı hakkında düşünce dileğini taşıyan ve Yüksek Başbakanlığın 3. 10. 947 tarih ve 84 78/ - 6/2704 sayılı yazısıyla Danıştay Başkanlığına gönderilen içişleri Bakanlığının Hukuk Müşavirliği sözlü 23. 9. 947 tarih ve 621/1 75 - 81 sayılı yazısı örneği dairemize havale edilmekle incelendi:

İçişleri Bakanlığının yazısı örneğinde aynıyle: «Cem'i ianat nizamnamesinin 14 üncü maddesi (...,. eşhas ve müessesatı hakikiye ve hükmiyenin lûbiyat icrası ve piyango ve sergi ve müsamere ve mümaresatı bedeniye ve sair eğlenceler tertibi suretiyle veya mutlak surette iane cemet- meleri....) hükmünü, 24 ve 25 inci maddeleri de (gerek mutlak surette ve gerekse sair suretlerle iane toplamının umuru hayriye için olacağı ve aynı zamanda muamelenin hitamında toplanan paranın dilekçede bildirilen hayır maksatlarına sarfolunmasının da temin edilmesi) hükümlerini muhtevidir.

Bakanlığımız, cem'i ianat nizamnamesinin 14 üncü maddesine göre gerek mutlak surette ve gerek sair suretlerle iane cem'ini isteyen hükmi veya hakiki şahıslar ianenin nevi ve miktarını ve hâsılâtın nereye sarfolunacağını bildirmek mecburiyetinde olmalarına ve 15 inci madde mucibince teşebbüsün lüzum ve ciddiyeti ve iane toplamaktaki ihtiyacın tahakkuku anlaşıldığı takdirde valilerce ruhsat verileceğine nazaran her iane toplama talebinin bu bakımlardan tetkiki ile işin bir hayır maksadına matuf olduğu takdirde müsaade edilebileceği ve neticede toplanan nakdî veya aynı mevcudun mutlak surette ve nizamnamenin 24 üncü maddesi hükümlerine göre dilekçede tâyin olunan hayır maksadına tahsis edilmesi ve hiç bir suretle talep eden eşhas ve müessesatı hakikiye ve hükmiyenin

kendi işlerinde kullanılmaması ve bu arada nizamnamenin 16 ncı maddesine uygun olarak masarifinin %20'yi geçmemesi hususlarının da izin vermeğe yetkili makamlarca dikkat nazarında tutulması lâzım geldiği düşüncesindeyim.

Bu görüş ve düşünüşümüzün cem'i ianat nizamnamesi hükümlerine uygun olup olmadığı ve ileride husule gelecek işlerde bir esas olmak üzere Danıştay'ın bu husustaki isti- şari mütalâasının alınmasına yüksek emir ve delâletlerinizi saygıyla arz ederim» diye yazılı bulunmuştur.

Yapılan çağrı üzerine gelen işleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri Ekrem Ergüven dinlendikten sonra işin gereği düşünöldü :

İşleri Bakanlığının incelenmesini istediği konunun mahiyeti, (Cem'i ianat) tüzüğüne göre yapılacak iane teşebbüs ve hareketlerinin yalnız hayır işlerine matuf olması lâzım olup olmadığına tâyini suretiyle tüzüğün bu bakımdan taşıdığı esas karakterinin belirtilmesinden ve toplanacak ianelerin kullanım yerinin tâyininin ibarettir.

Tüzüğün bu bakımdan taşıdığı sistem ve ruhunun belir- tilebilmesi için her şeyden önce tümünün düzenleniş ve yapılış tarzının tahlil edilmesi lâzımdır. Tüzük bu objektifle incelenince görülür ki (iane) ye konu olabilecek işleri ve adlarına iane toplanması caiz olan gerçek ve tüzelkişileri şu suretle sıralamak mümkündür:

- 1 — Kamu hizmetlerine ait işler. (Madde: { 8, 10, 11, 18).
- 2 — İllere ait mahalli hizmet ve işler. (Madde: 1, 8, 10, 12, 18).
- 3 — Belediye hizmetlerine ait işler. (Madde: 1, 8, 10, 13, 18).
- 4 — Hayır işleri. (Madde: 22, 24, 25).
- 5 — Kamu faydasına hizmet eden dernekler. (Madde: 1, 2, 3, 10, 23).
- 6 — Okullar. (Madde: 14).
- 7 — Gerçek veya tüzelkişilerle kurumlar. (Madde: 14, 24).
- 8 — Eğitim, hayır ve mezhep işleriyle uğraşan özel

kuramlarla diğer özel kurumlar. (Madde: 24, 25).

Tüzüğün açık hükümlerinden alman bu tasniften de anlaşılıyor ki, adına ve yararına iane toplanamayacak hiç bir iş ve hizmet olmadığı gibi, kendi teşebbüsivle iane top- îayamayacak gerçek veya tüzel hiç bir kişi yoktur. Yeter ki ianede gözetilen maksat, her teşebbüste olduğu gibi genel ahlâk kaidelerine ve kanun ve tüzük hükümlerine aykırı olmasın.

İanede gözetilen maksadın (hayır işlerine) matuf olması meselesine gelince:

(Hayır) kelimesi, lügat mânasiyle sadece (iyilik) ifade eder. Bu mânâ ile tüzüğün cevaz verdiği ianelerin hepsi iyilik yapmak maksadına matuf bulduklarına göre kelime bu mânâda alındığı takdirde esasen incelenecek bir konu kalmaz. Ancak, tüzüğün türlü maddelerinde yazılı (Umuru hayriye) tâbirindeki (hayriye) kelimesi lügat mânasında değil, bilhassa tüzüğün tanzim tarihi olan 1331 tarihinde yani 32 yıl önce ve sosyal hayatımızın her alanında yapılmış olan büyük inkılaplardan yıllarca evvel teessüs etmiş olan (örfi) mânâda kullanılmıştır ki o de: «Sırf sevap kazanmak m&ksadiyle vakıf, cami, köprü yapmak» gibi teşebbüs ve hareketleri ifade eder. Halbuki tüzük yukarıda da belirtildiği gibi bu mânadaki hayır işleri için iane toplanmasına cevaz verdiği gibi kamu hizmetleri, il, belediye ve okul işleri gibi bu mânâ ve maksadı taşımayan işler için de iane toplanmasına cevaz vermiştir.

Diğer taraftan tüzük, yukarıda arz edilen tasnifte gösterilen her iş ve hizmet için toplanacak ianeler hakkında ayrı ayrı hükümler koymakla beraber (14) üncü maddesinde aynen: «Bilumum eşhas ve müessesatı hakikiye ve ve hükmiyenin lûbiyat icrası ve piyango ve sergi ve müsa- niere ve mümaresatı bedeniye ve sair eğlenceler tertibi suretiyle veya mutlak surette iane cemetmeleri için -evveleminde buldukları mahallin en büyük mülkiye memuruna baistida müracaat etmeleri lâzımdır» demek suretiyle bir de bütün bu maksatlar dışında kalan gayeler için de iane

toplanabilelim açıklamış ve şu kadar var ki, (15) inci maddesinde aynen: «İstidaname üzerine indelicap müteşebbislerin hüviyeti ve teşebbüsün lüzum ve ciddiyeti hakkında icap eden tahkikat icra ettirildikten ve zabıtaca mahzur olmadığı anlaşıldıktan sonra lüzum ve ihtiyaç tahakkuk ettiği halde vali tarafından ruhsat verilir.» demek suretiyle de bu şekilde toplanacak iane teşebbüslerini çok kuvvetli şartlara bağlamış ve nihayet her iane gibi bunun da gerçekleşmesini idarenin mutlak takdirine bırakmıştır.

Demek oluyor ki, tüzük iane için şu veya bu gibi muayyen bir konu ve maksat düşünmemiş ve bunu ancak müteşebbisin iradesiyle idare cihazı tarafından takdir edilecek lüzum, ciddiyet ve ihtiyaç şartlarının gerçekleşmesi ile ayarlamıştır. Filhakika tüzüğün (25) inci maddesi, hayır işleri için toplanacak, ianelerden bahsederken (14) üncü maddeye atıf yaptığına bakılarak iane hususunda geniş ve mutlak hükmünü taşıyan İ 4 üncü maddeyi takyit ettiği ve bundan dolayı her iki maddenin ancak hayır işlerine ait ianelere uygulanması lâzım geleceği şeklinde bir tereddüt hâsıl olabilirse de (25) inci madde, hayır işleri için toplanacak ianeleri ruhsat bakımından (14) üncü maddede yazılı aynı, formalitelere bağlamış olmakla beraber bu maddenin başındaki atıf olmasa bile (14) üncü maddenin en çok geniş olan şümulüne göre bu ianelerin yine aynı formalitelere bağlı kalacaklarına şüphe olmadığına göre maddenin asıl hedef ve hüküm noktası bu formaliteleri sağlamağa değil, ancak bu nevi ianelerin yerine sarfedilmesini sağlamak için hususi bir denetleme şeklinin tâyinine matuf bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Kaldığı, eğer böyle bir takyit kabul edilecek olursa, yine 14 üncü maddede yazılı okul işlerine ait ianelere ya hiç imkân vermemek suretiyle buna dair olan hükmü ihmal etmek veya bilfarz okulun spor levazımını veya bir piyes dekorasyonunu sağlamak için açılacak ianeleri hayır işlerinin yukarıda arzolunan tarif kadrosuna göre (sevap) damgası ile damgalamak gibi hem hukuk prensiplerine ve hem. de realiteye uymayan bir durumun budusuna meydan verilmemiş olacaktır.

Bu konuda açıklanması gereken bir nokta daha vardır ki, o da; tüzük, cevaz verdiği ianelerin hemen hemen hepsi için birer denetleme şekli tâyin ettiği halde (14) üncü madde ile cevaz verdiği mutlak ianelerle okullara ait ianeler için hususi bir denetleme şekli tâyin etmemiş olmasıdır. Bununla beraber esas bakımdan yapılmasına cevaz verilen bir ianenin denetleme şeklinin açıkça tâyin edilmemiş olması onun büsbütün hükümsüzlük ve yolsuzluğunu gerektirmediği gibi denetlemeden tamamen ayrıklı kalmasını da icap ettirmez. İdarenin en esaslı vazifelerinden birisi de halkın haklarını korumak olduğuna göre bu haklarla ilgili her teşebbüs ve hareketi — hususi bir hüküm bulunmasa dahi — her zaman genel hükümlerin ışığı altında denetleyebilir.

Yukarıda arzuî olduğu üzere (cem'i ianat) tüzüğü gereğince toplanacak ianelerin yalnız hayır işlerine matuf olmaları lâzım geleceği şeklinde bir mâna çıkarmaya imkân verebilecek bir karakter bu tüzükte yoktur. Tüzüğün gerek madde ve gerek ruh ve mânası böyle dar bir çerçeve içinde yorumlanmasına müsait olmadığı gibi tüzüğü sadece dogmatik bir ölçü olarak uygulamaya bugünkü sosyal anlayış ve gelişmeler de elverişli değildir. Bugünkü sosyal yaşayış, örfî mânası ile bir hayır ianesine ihtiyaç duyabildiği gibi sosyal mânası ile de İlmî, tarihî, bedii, terbiyevî ve içtimai herhangi bir fikir ve maksadı temsil etmek üzere yapılacak Lir eser veya anıt için halkın ianesine hem de daha Lüyük bir şiddetle ihtiyaç duyabilir.

İanelerin kullanma yer ve şekillerine gelince:

Tüzüğün (14) üncü maddesine göre iane toplamaya izin isteğini taşıyan dilekçede ianenin hangi maksada sar- fedileceğinin açıklanması şarttır. İaneye ruhsat verilmeden önce yapılacak soruşturma ve incelemeler ancak bu maksada göre yapılarak izin verileceğine göre toplanacak ianelerin başka iş veya maksatlara tahsis ve sarfına imkân olmayacağı tabiidir. Ancak, ianenin teşebbüs eden şahıs veya kurumun kendi işlerinde kullanılmıyacağına ve bu şekilde bir teşebbüsün de yapılamıyacağına dair tüzükte bir

hüküm yoktur. Bu bakımdan ianenin bu şekilde kullanıl-ması tamamiyle müteşebbisin isteğine ve idarenin de ruhsatına bağlıdır. Eğer müteşebbis toplanacak ianenin kendi işlerinde kullanılacağı dilekçesinde göstermiş ve idare de buna ruhsat vermiş ise, topladığı ianeyi kendi işlerinde kul- lanmaya sade yetkili değil, hattâ mecburdur.

Bu bakımlardan (cem'i ianat) tüzüğü hükümlerine göre yapılacak iane teşebbüs ve hareketlerinin yalnız hayır işlerine münhasır olmayıp idare tarafından takdir ve kabul edilecek sosyal her ihtiyaca da şâmil bulunduğu ve ianelerin tahsis ve sarf yerlerinin de müteşebbisin isteğine ve idarenin ruhsatına bağlı bulunduğu 9. 10. 947 tarihinde oy birliğiyle karar verilerek gereği yapılmak üzere dosya Yüksek Başbakanlığa sunuldu.
